ORTAÖĞRETİM

T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK 12

DERS KİTABI

Yazar
Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Bu kitap, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının **18 Nisan 2019** tarih ve **8** sayılı kararıyla (listenin 58. sırasında) **2019-2020** öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle **ders kitabı** olarak kabul edilmiştir.

Bahçekapı Mah. 2460. Sok. No.: 7 06370 Şaşmaz/ANKARA
tel.: (0 312) 278 34 84 belgeç: (0 312) 278 30 46

Haberleşme Adresi

MEVSİM YAYINCILIK

Bahçekapı Mah. 2460. Sok. No.: 7 06370 Şaşmaz/ANKARA

tel.: (0 312) 278 34 84 (pbx) belgeç: (0 312) 278 30 46

Sertifika No.: 35570

ISBN: 978-975-8198-83-2

Dil Uzmanı

Elif İKAN

Görsel Tasarım Uzmanı

Zeynep YAĞIZ

Baskı ve Cilt

TUNA

MATBAACILIK SAN. VE TİC. A.Ş.

tel.: (0 312) 278 34 84 (pbx) belgeç: (0 312) 278 30 46

www.tunamatbaacilik.com.tr

e-posta: tuna@tunamatbaacilik.com.tr

Baskı Yeri ve Yılı

Ankara, 2019

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

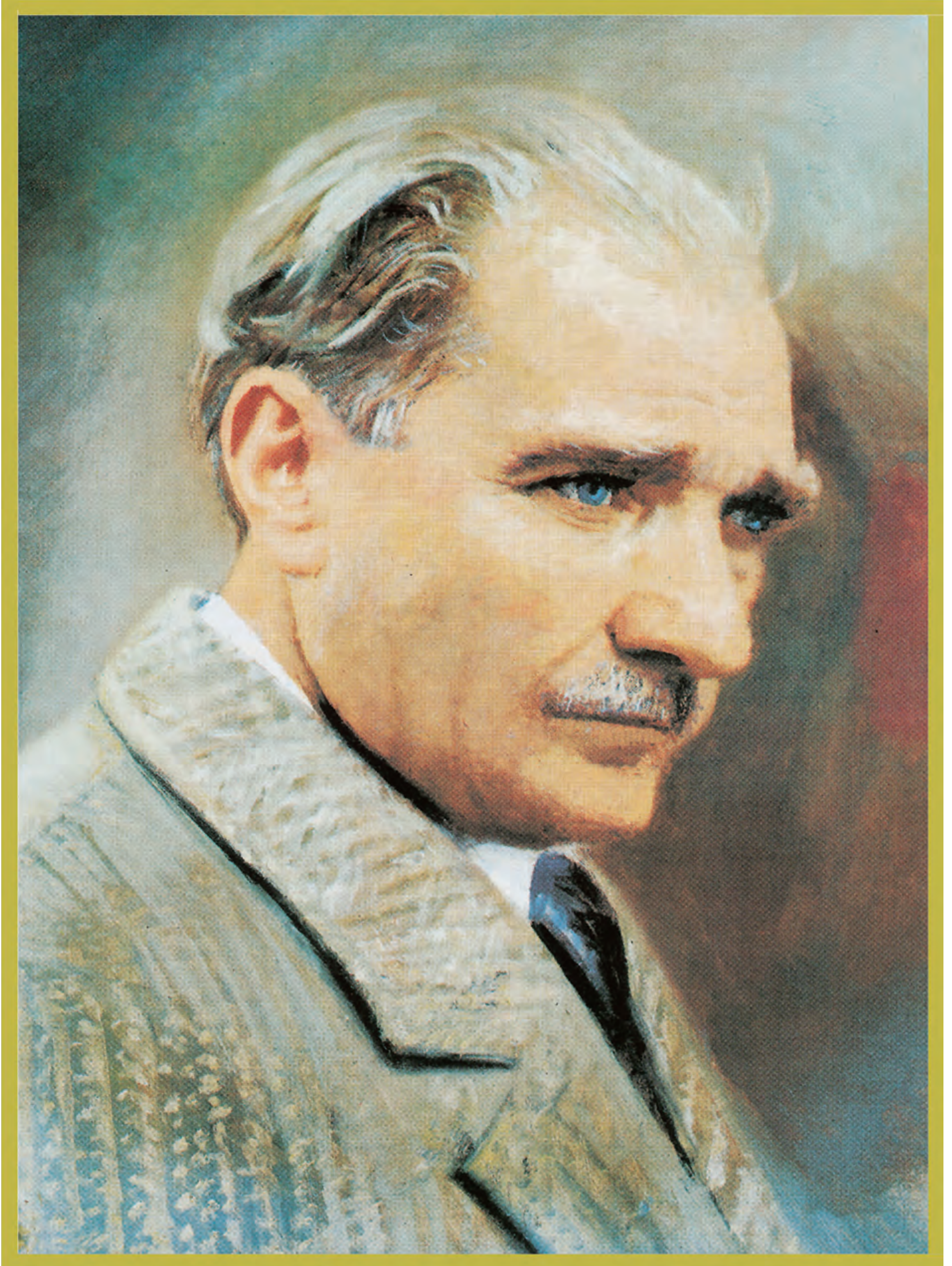
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite numarasının belirtildiği bölüm

Ünite adının belirtildiği bölüm

Ünite görselinin verildiği bölüm

Ünitede işlenecek konuya hazırlanılması amacıyla yapılacak çalışmaların verildiği bölüm

1. ÜNİTE
20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA

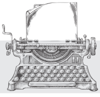
Albay Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebelerinde (Anıtkabir, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mustafa Kemal'in fikir hayatını, eğitim aldığı ve yaşadığı şehirlerin sosyokültürel yapısını araştırınız. Bu unsurların Mustafa Kemal'i nasıl etkilemiş olabileceğini açıklayınız.
2. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu araştırınız.
3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki amaçlarını ve savaşın Osmanlı Devleti'ne etkilerini araştırınız.
4. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddelerini araştırınız.

11

Konu ile ilgili yorumlamaya ve araştırmaya yönlendirici soruların yer aldığı bölümdür.

BİYOGRAFİ

İşlenen konu ile ilgili kişilerin kısa hayat hikâyesinin yer aldığı bölümdür.

KAVRAM

İşlenen konu ile ilgili kavramların anlamlarının yer aldığı bölümdür.

ETKİNLİK

İşlenen konunun daha iyi anlaşılması amacıyla farklı yöntem ve tekniklerle hazırlanmış çalışmaların yer aldığı bölümdür.

GENEL AĞ KAYNAĞI

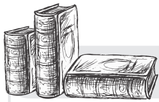
İşlenen konu ile ilgili Genel Ağ kaynaklarının değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla ortaya çıkan metinlerin bulunduğu bölümdür.

BİRİNCİ EL KAYNAK

İşlenen konu ile ilgili görgü tanıkları tarafından yazılmış belge, günlük, el yazması, otobiyografi vb. kaynaklardan alınan metinlerin bulunduğu bölümdür.

İKİNCİ EL KAYNAK

İşlenen konu ile ilgili birinci el kaynakların değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla ortaya çıkan metinlerin bulunduğu bölümdür.

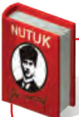
BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

İşlenen konu ile ilgili dikkat çekici bilgilerin yer aldığı bölümdür.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Atatürk'ün işlenen konu ile ilgili ifadelerinin yer aldığı bölümdür.

NUTUK

Atatürk'ün "Nutuk" adlı eserinden işlenen konu ile ilgili metinlerin verildiği bölümdür.

1. ÜNİTE

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI DEVLETİ VE DÜNYA

Albay Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebelerinde (Anıtkabir, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mustafa Kemal’in fikir hayatını, eğitim aldığı ve yaşadığı şehirlerin sosyokültürel yapısını araştırınız. Bu unsurların Mustafa Kemal’i nasıl etkilemiş olabileceğini açıklayınız.

2. 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti’nin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu araştırınız.

3. Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki amaçlarını ve savaşın Osmanlı Devleti’ne etkilerini araştırınız.

4. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın maddelerini araştırınız.

1. Mustafa Kemal'in Ailesi ve Eğitim Hayatı

Mustafa Kemal 1881 yılında Selânik'in Koca Kasım Mahallesi, Islahhane Caddesi'nde üç katlı bir evde doğmuştur (Görsel 1.1). Mustafa Kemal'in annesi Sofuzade Feyzullah Efendi'nin kızı Zübeyde Hanım'dır. Ailenin soyu Anadolu'dan Rumeli'ye iskân edilen Konyar yörüklerinden gelmektedir. Babası Ali Rıza Efendi, "Kırmızı Hafız" lakabıyla tanınan Ahmet Efendi'nin oğludur. Aile, Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş, orada önce Kocacık beldesine yerleşmiş, 1830'larda da Selânik'e göç etmiştir.

Görsel 1.1: *Mustafa Kemal'in doğduğu ev, Selânik*

GENEL AĞ KAYNAĞI

Ali Rıza Efendi 1839'da Selânik'te dünyaya gelmiştir. Ali Rıza Efendi önceleri Selânik Vakıflar İdaresinde sonra Gümrük İdaresinde çalışmış, 1876'da Asakir-i Millîye taburunda gönüllü subay olarak hizmet etmiş ve 1871 dolaylarında Zübeyde Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten olan üç çocuk (Fatma, Ahmet ve Ömer) küçük yaşlarda hayata veda etmişlerdir. Mustafa'dan sonra doğan Makbule (Boysan sonra Atadan) yaşamış, Naciye ise 12 yaşlarında hayatını kaybetmiştir.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım

Mustafa Kemal'in babası Ali Rıza Efendi

Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanım

Mustafa Kemal'in ailesi

www.atam.gov.tr

Mustafa Kemal'in doğduğu, ortaokula kadar eğitimini sürdürdüğü Selânik, Makedonya'nın en büyük şehirlerinden ve en önemli limanlarından biriydi (Harita 1.1). Bu şehir, II. Abdülhamit Dönemi'nde birçok bakımdan gelişmişti. 1871'de Vardar Vadisi boyunca döşenmeye başlanan demir yolu 1888'de Üsküp'e, 1894'te Manastır'a kadar uzanmıştı. Şehre 1897-1903 tarihleri arasında da yeni liman tesisleri kurulmuştu. Şehirde birçok dinden, mezhepten ve ırktan insan bir arada yaşamaktaydı. Selânik'in önemli bir ticaret merkezi olması ve renkli etnik yapısı çeşitli fikir akımlarının bu şehirde yaşamasına elverişli bir

Harita 1.1: *XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti egemenliğindeki Balkan toprakları ve Vodina sancağı*

ortam oluşturmuştu. 1883 yılında Selânik vilayetinin (Siroz ve Drama sancakları dâhil) genel nüfusu bir milyona yaklaşmış durumdaydı. %51'i Türk-Müslüman olan vilayetin %23'ünü Rumlar, %21'ini Bulgarlar oluşturmaktaydı.

Görsel 1.2: *Selânik şehrinden bir görünüm*

Çeşitli din, dil ve düşünceye sahip insanların kaynaştığı bu şehir, yoğun kültür tesislerini barındırmasıyla dikkat çekmekteydi (Görsel 1.2). Bu yoğunluğu ise çeşitli Rum, Bulgar, Romen, Ermeni, Yahudi, Sırp, Ulah, Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan okullarıyla yansıtmaktaydı. Ayrıca şehirde pek çok Türk okulu bulunmaktaydı. Selânik'te Türk basın hayatı oldukça canlı olup bu canlılığa azınlıklar da gazete ve dergileriyle katılmaktaydı. II. Balkan Savaşı sonunda (10 Ağustos 1913) imzalanan Bükreş Antlaşması'yla kaybedilen bu önemli merkez, Yunanistan'a bırakılmıştı.

Selânik'in özel yapısının Mustafa Kemal'in fikir hayatının oluşmasında ne gibi etkileri olmuş olabilir? Açıklayınız.

a. Mahalle Mektebi ve Şemsi Efendi Okulu

Mustafa okul çağına gelince annesi ile babası arasında Mustafa'nın eğitimi hakkında görüş ayrılığı belirdi. Annesi Mustafa'nın mahalle mektebine gitmesini, babası ise onun yeni açılan Şemsi Efendi Okulunda eğitim almasını arzu ediyordu. Mustafa, Haziran 1886'da önce annesinin isteği üzerine Koca Kasım Paşa Mahallesi'ndeki Hafız Mehmet Efendi'nin mahalle mektebine başlamış sonra babasının isteği üzerine Şemsi Efendi Okulunda eğitimine devam etmişti. Çağdaş bir anlayışla eğitim veren bu okul, Mustafa'nın fikrî gelişimini derinden etkiledi. Mustafa, bu okulda okurken Ali Rıza Efendi vefat etti. Bunun üzerine Zübeyde Hanım çocukları ile birlikte Langaza'daki bir çiftlikte (Rapla Çiftliği) kâhya olan kardeşi Hüseyin Ağa'nın yanına gitti. Kısa zaman sonra Zübeyde Hanım, oğlunun eğitimini düşünerek Mustafa'yı teyzesinin yanına, Selânik'e gönderdi.

b. Selânik Mülkiye Rüştiyesi-Selânik Askerî Rüştiyesi

Mustafa, önce Selânik Mülkiye Rüştiyesine başladı. Ancak Mustafa çocukluğundan itibaren askerliğe büyük bir ilgi duyuyordu. Hatıralarında anlattığına göre komşularından Kadri Bey'in askerî rüştiyeye (ortaokul) giden oğlu Ahmet ve sokakta gördüğü üniformalı subaylar onun askerlikle ilgili isteğini artırıyordu. Bu yüzden annesine haber vermeden 1893 yılında Selânik Askerî Rüştiyesinin sınavlarına girdi ve başarılı oldu. Mustafa'nın annesini ikna etmesi zor olmadı. Mustafa'nın yetişmesinde önemli rol oynayan Selânik Askerî Rüştiyesi sayesinde artık yeni bir ufuk açılıyordu.

Mustafa Kemal'in çocukluğundan itibaren kendisi için en iyi, en doğru olanı düşünme yeteneği ve kararlarında gösterdiği bağımsız tavrı bundan sonraki hayatını nasıl etkilemiş olabilir? Değerlendiriniz.

Mustafa, Selânik Askerî Rüştiyesinde başarılı bir öğrenci olarak öğretmenlerinin dikkatini çekti. Matematik öğretmeni Yüzbaşı Mustafa Sabri Bey, zekâsını ve çalışkanlığını takdir ettiği öğrencisine Namık Kemal'den esinlenerek "Senin de adın Mustafa, benim de. Arada bir fark olmalı. Senin adının sonuna bir de Kemal ekleyelim." teklifinde bulundu. Kemal ismi, onun gelecekteki olgunluk ve önderliğinin âdeta işareti olmuştu.

ETKİNLİK

Mustafa Kemal'in Selânik Askerî Rüştiyesi dördüncü sınıfta okuduğu dersler ve aldığı notlar yanda belirtilmiştir.

Tabloyu inceleyerek Mustafa Kemal'in okuduğu dersler ile kendi derslerinizi karşılaştırınız. Ne gibi farklılıklar ve benzerlikler olduğunu açıklayınız.

Dersler	Aldığı Notlar	Tam puan
Mantık	45	45
Hesap	45	45
Usul-i Defterî	45	45
Hendese	45	45
Coğrafya	45	45
Tarih-i İslam	43	45
Kavaid-i Osmaniye	45	45
Fransızca	45	45
İmlâ-yı Türkî	45	45
Hatt-ı Fransevî	20	20
Resim	20	20

Ali Güler, Askerî Öğrenci Mustafa Kemal'in Notları, s. 15-16 (Düzenlenmiştir.).

c. Manastır Askerî İdadisi

Mustafa Kemal'in Selânik Askerî Rüştiyesini bitirdikten sonra artık askerî idadide (askeri lise) öğrenimini sürdürmesi gerekiyordu. Bunun için o, İstanbul'a gitmeyi düşünüyordu. Ancak öğretmenlerinden Hasan Bey'in tavsiyesiyle 13 Mart 1896'da Manastır Askerî İdadisine yazıldı (Görsel 1.3).

***Görsel 1.3:** Günümüzde müze olarak kullanılan Manastır Askerî İdadisi*

GENEL AĞ KAYNAĞI

İdadide yatılı ve daha üst dereceli bir okulun hayat ve öğretim şartlarına kısa sürede alışan genç Mustafa Kemal için artık ömrünün sonuna kadar sürecek olan "aile yuvası dışındaki hayat" başlıyordu. Bundan sonraki ev yaşamı, sadece izin ve tatillerde kısa süreli olabilecekti.

www.atam.gov.tr

Mustafa Kemal'in lise yıllarına dair metni okuyalım.

İKİNCİ EL KAYNAK

(...) Mustafa Kemal; idadî öğrenimi boyunca meslek ve fikir bakımından gittikçe gelişen, kendine güvenen, yetişmek ve ilerlemek tutkusuna sahip, çok çalışkan, yurtsever ve seçkin bir öğrenci görünümündedir. Çocukluğundan beri iyi giyinmeyi seven bu öğrenci, hayatta başarının çok çalışmaktan geçtiğini öğrenmekle beraber sırtını dünyaya çevirmemiştir. (...)

Abdurrahman Çaycı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, s. 12.

İdadide sınıf arkadaşı Ömer Naci vesilesiyle Tevfik Fikret ve Namık Kemal'in eserlerini okumaya başlayan, şiir ve edebiyatla ilgilenen Mustafa Kemal, arkadaşı Ali Fethi Bey aracılığıyla da Jean-Jacques Rousseau (Jan-Jak Ruso), Montesquieu (Monteskiyö), Voltaire (Volter) gibi filozofları tanımaya başlamıştı. Ancak kompozisyon öğretmeni Mehmet Asım Bey'in şiir ve edebiyatın askerlikle bağdaşmayacağı uyarısı karşısında tarihe ilgi duymaya başladı. Nitekim tarih öğretmeni Kolağası Mehmet Tevfik (Bilge) Bey tarih bilgisi ile Mustafa Kemal'e yeni ufuklar açtı. Mustafa Kemal'in idadide başlayan tarih sevgisi gittikçe büyüdü ve vefatına kadar devam etti.

BİYOGRAFİ

Mehmet Tevfik (Bilge) Bey (1865-1945)

1865 Manastır doğumlu olan Mehmet Tevfik Bey, 1883'te İstanbul'da Topçu Harp Okulundan mezun olmuştur. 1887'de Manastır Askerî İdadisine tarih öğretmeni olarak atanır ve burada uzunca bir süre görev yapar. Mehmet Tevfik Bey 1909'da "Manastır Vilayetinin Tarihçesi"ni daha sonra da sade bir dilde "Osmanlı Tarihi" adlı eserini kaleme alır. Mehmet Tevfik Bey, bu iki eser dışında "Osmanlı İmparatorluğu'nun Sefahat-i Siyasiyyesi, İnkıraz ve İstiklâl Muharebesi", "Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri" gibi eserleri de kaleme almıştır. Mehmet Tevfik Bey'in tarihçiliği 1932'de düzenlenen I. Türk Tarih Kongresi'ne davet edilmesi ile iyice ön plana çıkmıştır. Türk Tarih Kurumu üyesiyken 1945'te vefat etmiştir.

dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Mustafa Kemal'in cumhuriyet yıllarında tarihe olan ilgisine dair aşağıdaki metni okuyalım.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarıyla Atatürk yakından ilgileniyor, her fırsatta Türk Tarihi'nin en geniş şekilde yazılması için çevresine uyanda bulunuyordu. Boş zamanlarında Atatürk'ün elinden, tarihle ilgili kitapların düşmediğini hatırlarım. Bir gün yine Atatürk, tarihle ilgili kalın bir kitap okuyordu. Öylesine dalmıştı ki, çevresini görecek hali yoktu. Bir sürü yurt sorunu dururken, devlet başkanının kendini tarihe vermesi, Vasıf Çınar'ın biraz canını sıkmış olacak ki, Atatürk'e şöyle dediğini duydum:

-"Paşam tarihle ilgilenip kafanı yorma. 19 Mayıs'ta kitap okuyarak mı Samsun'a çıktın?"

Atatürk, Vasıf Çınar'ın bu samimi yakınmasına gülümseyerek şöyle karşılık verdi:

-"Ben çocukken fakirdim. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydı, bu yaptıklarımın hiç birini yapamazdım."

Cemal Granda, Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri, s. 247 (Düzenlenmiştir.).

Genç Mustafa Kemal, askerî eğitimi dışında, yazları izinli olarak Selânik'e döndüğü zaman Fransızcasını ilerletmek için özel kurslar alıyordu. Ayrıca Fransızca öğretmeni Yüzbaşı Naküyiddin (Yücekök) Bey onun dersleri ile özel olarak ilgileniyordu.

Lise öğrenimi sürecinde Mustafa Kemal'i derinden etkileyen olaylardan biri 1897'deki Türk-Yunan Savaşı olmuştur. Daha 16 yaşında olmasına rağmen bu savaşa gönüllü olarak katılma isteği, ona hayatının en heyecan verici günlerini yaşatır. Ancak Türk ordusunun savaş meydanında zafer kazanmasına rağmen barış masasında zararlı çıkması onda büyük bir hayal kırıklığına sebep olmuştur.

Mustafa Kemal'in yaşadıkları ve öğrendikleri kendisi için büyük bir tecrübedir. Artık vazgeçilmez vatan sevgisi Mustafa Kemal'in en belirgin özelliklerinden biri olacaktır. Manastır Askerî İdadisinin bu çalışkan öğrencisi, 1898 Kasım'ında bütün derslerden tam not alarak okulunu ikincilikle bitirir.

ç. Harp Okulu– İstanbul

Genç Mustafa Kemal, 13 Mart 1899 tarihinde İstanbul Harp Okuluna girer (Görsel 1.4). Mustafa Kemal, harp okulundaki ilk yılında İstanbul'a alışmaya çalışır. Mustafa Kemal 1922'de anlattığı anılarında, İstanbul'da geçen bu ilk yılı için şunları söyler:

Görsel 1.4: *İstanbul Harp Okulu*

ATATÜRK DİYOR Kİ

Birinci sınıfta gençlik hayallerine tutuldum. Dersleri ihmal ettim. Senenin nasıl geçtiğinin farkında olmadım ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

Vakit gazetesi, 10 Ocak 1922 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal ilk yıl tecrübesinden sonra ikinci ve üçüncü sınıflarda derslerine daha çok odaklanır. Matematiğe duyduğu merak devam ederken askerlik derslerine dikkatini daha da yoğunlaştırır. Mustafa Kemal için bu yıllar, geleceğin askerî dehasının kendini göstermeye başladığı bir devredir. Mustafa Kemal 3. sınıfta 8. olarak dereceye girmiş ve kurmaylığa hak kazanmıştır.

Ali Fuat Cebesoy, anılarında harp okulundaki öğretmenleri hakkında şunları anlatmıştır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Hocalarımızdan memnunduk. Talim öğretmenlerimizin başında öğrenimini Almanya'da yapmış olan Rahmi Paşa bulunuyordu. Maiyetinde I. Dünya Savaşı'nda ölen, hünkâr yaverlerinden Binbaşı Fazıl Bey, Yüzbaşı Naci (rahmetli Korgeneral ve Milletvekili Naci Eldeniz) ve Teğmen Erzurumlu Osman Efendi vardı... Mustafa Kemal en ziyade Yüzbaşı Naci Bey'i sayar ve severdi. Bu saygı ölünceye kadar devam etti. Çok yıllar önce Naci Paşa kolordu kumandanıyken bir münasebetle Atatürk'ü ziyaret etmişti. Ben de oradaydım. Kendisine çok itibar etti. "Buyurunuz hocam." diye yer gösterdi ve sonra bana döndü: "Naci Paşa Hazretlerinin..." dedi, "ikimizin üzerinde de emeği vardır."

Ali Fuat Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s. 32-33 (Düzenlenmiştir.).

ETKİNLİK

Mustafa Kemal'in eğitim öğretim hayatında önemli yer tutan öğretmenleri ile ilgili biyografi çalışması yapınız.

Harp okulu yılları Mustafa Kemal'in fikrî gelişimi için oldukça verimli olur. Bir ara okulda Ömer Naci, Ali Fuat (Cebesoy), İsmail Hakkı gibi arkadaşları ile el yazması bir dergi bile çıkarır ve "hürriyet" fikrini yaymaya çalışır. Namık Kemal'in eserlerini okuyan Mustafa Kemal'in zihninde vatanperver ve özgürlükçü görüşler etkili olmuştur.

ATATÜRK DİYOR Kİ

...Harbiye senelerinde siyaset fikirleri baş gösterdi. Vaziyet hakkında henüz yeterince bilgimiz yoktu. Sultan Hamid Devri idi. Namık Kemal Bey'in kitaplarını okuyorduk. Takibat sıkı idi. Ekseriyetle ancak koğuşta, yattıktan sonra okumak imkânını buluyorduk. Bu gibi vatanperverane eserleri okuyanlara karşı takibat yapılması, işlerin içinde bir berbatlık bulunduğunu gösteriyordu...

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 3, s. 205 (Düzenlenmiştir.).

Öğrencilik yıllarında Mustafa Kemal'in belirgin kişilik özellikleri nasıldır? Araştırınız.

d. Harp Akademisi – İstanbul

Mustafa Kemal, 3 senelik başarılı harbiye öğreniminden sonra 10 Ocak 1902'de teğmen (mülazım) rütbesi ile harp akademisinde eğitim hayatına devam etmişti (Görsel 1.5). Başarılı harp okulu öğrencilerinin kurmay olarak yetiştirildiği bu yüksek öğretim kurumunun süresi iki yıldı.

Görsel 1.5: *İstanbul Harp Akademisi*

Mustafa Kemal harp akademisindeki ilk yılını anılarında şöyle anlatmıştır:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Erkân-ı Harp sınıflarına geçtik. Mevcut olan derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların ötesinde bende ve bazı arkadaşlarda yeni fikirler oluştu. Memleketin idaresinde ve siyasetinde fenalıklar olduğunu keşfetmeye başladık...

Vakit gazetesi, 10 Ocak 1922 (Düzenlenmiştir.).

GENEL AĞ KAYNAĞI

Akademi öğretmenleri dil bilen, iyi yetişmiş, seçkin öğretim elemanlarından oluşuyordu. Burada o, bir taraftan mesleki bilgilerini geliştirirken diğer taraftan devletin geleceği ile ilgili konularda arkadaşlarını uyarma gayreti içindeydi.

www.atam.gov.tr

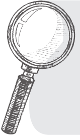
Mustafa Kemal'in örgün eğitiminin son iki yılı lider kimliğinin belirginleştiği verimli bir dönemdir. Paris'teki Jön Türk (Genç Osmanlılar) gazeteleri ile Fransız gazetelerini getirtirken harp okulunda tecrübe ettiği el yazısı ile dergi hazırlama işine tekrar başlar.

Mustafa Kemal, harp akademisindeyken onun yeteneklerinin ilk farkında olan Osman Nizami Paşa'dır. Paşa, onu zekâ ve yüksek kabiliyeti ile memleketin geleceği üzerinde tesiri olacak biri olarak görür. Mustafa Kemal'in askerlik ve siyasi hayatındaki başarılar Osman Nizami Paşa'nın düşüncelerini haklı çıkaracaktır.

Mustafa Kemal ile beraber 11 Ocak 1905 tarihinde harp akademisinden toplam 37 kişi mezun olmuştur (Görsel 1.6). Bunların 13'ü "kurmay"dır. Mustafa Kemal bu 13 kişi arasında beşinci olmuştur.

Görsel 1.6: *Mustafa Kemal arkadaşları ile birlikte (1905)*

Mustafa Kemal ile birlikte harp akademisinde derece alan kişilerin Mustafa Kemal'in askerî ve siyasi hayatındaki yerlerine dair bir araştırma yapınız.

ETKİNLİK

Mustafa Kemal'in öğrenim hayatı boyunca gittiği okulları ve tarihlerini kronolojik olarak aşağıdaki noktalı yerlere yazınız.

.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.
.... tarihinde	.... okuluna başladı.

2. Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatının İlk Yılları

a. Şam Günleri

Harp akademisinden sonra Kurmay Yüzbaşı (Kolağası) olan Mustafa Kemal, Şam'daki 5. Orduya bağlı 30. Süvari Alayına tayin edildi. Artık öğrencilik yılları bitmiş, görev yılları başlamıştı.

Mustafa Kemal, Şam'daki görevi sırasında başlayan bir ayaklanmayı bastırmak üzere 11 Mart 1905'te Havran'daki harekâta katıldı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra tekrar Şam'a dönen Mustafa Kemal burada Ekim 1905'te "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kurdu. Mustafa Kemal, 1906 yılında Selânik'e gelip Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin şubesini açtı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Mustafa Kemal'e, Şam'daki görevinde gösterdiği üstün başarılardan dolayı 25 Aralık 1906'da Beşinci Rütbeden Mecidi Nişanı verildi. 1907 yılının 20 Haziran'ında kıdemli yüzbaşı oldu ve önce Ordu Kurmay Başkanlığı emrine, aynı yılın 13 Ekim'inde de Manastır'daki 3. Ordu Karargâhına atandı.

www.akmb.gov.tr

b. Selânik'e Dönüş

Mustafa Kemal, Şam'daki görevinden sonra Selânik'te bulundu. Bir süre sonra Selânik-Üsküp demir yolu müfettişliği de kendisine verildi. Mustafa Kemal bir taraftan resmî görevlerini yerine getirirken diğer taraftan da ülke sorunlarıyla ilgilenmeye devam ediyordu. Vatan ve Hürriyet Cemiyetinin Selânik şubesi 27 Eylül 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiş ve onun adını almıştı. 29 Ekim 1907'de bu cemiyete üye olan Mustafa Kemal bir süre sonra İttihat ve Terakkicilerle fikir ayrılıklarına düştü ve cemiyetten ayrıldı. 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine önce Bosna-Hersek ardından da Trablusgarp ve Bingazi bölgesinde kendisine cemiyetçe verilen askerî ve idari görevleri yaptı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Mustafa Kemal, Ocak 1909'da Bingazi'den Selânik'e döndü ve 3. Ordu, Selânik II. Redif Tümeni Kurmay Başkanlığına tayin edildi. 13 Nisan 1909'da meydana gelen ve tarihimize 31 Mart Olayı olarak geçen ayaklanmayı bastırmakla görevli Hareket Ordusunda Kurmay Başkanlığı yaptı.

Mustafa Kemal, Hareket Ordusu Kurmaylarıyla (1909)

1909'un son aylarında tekrar 3. Ordu Karargâhına atanan Mustafa Kemal, "Cumalı Ordugâhı" adlı kitabını Selânik'te yayımladı. 1910 Eylül'ünde 3. Orduyu temsilen Picardie'de (Pikardi) yapılan askerî manevraları izlemek üzere Fransa'ya gönderildi. Dönüşünde 3. Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığı görevine başladı. Kısa bir süre sonra Selânik'te bulunan 38. Piyade Alay Komutan Vekilliğine atandı. 1911 yılının Ağustos ayında Genelkurmay Karargâhında 1. Şubede görevlendirildi.

www.akbm.gov.tr

27 Kasım 1911'de binbaşı olan Mustafa Kemal, Mısır üzerinden Bingazi'ye geçti ve Enver Paşa'nın kurmay başkanı olarak göreve başladı. Daha sonra Tobruk, Derne ve Bingazi'deki komutanlıkları ile bölgede önemli başarılara imza attı. O günlerde Mustafa Kemal'in Selânik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e 8-9 Mayıs 1912'de yazdığı mektupta yer alan ifadeler aşağıdaki gibidir:

ATATÜRK DİYOR Kİ

... Biz vatana borçlu olduğumuz fedakârlık derecelerini düşündükçe bugüne kadar yapılan hizmeti pek değersiz buluyoruz. Vicdanımızdan gelen bir ses bize, vatanın bu sıcak ve samimi ufuklarını tamamen temizlemedikçe vazifemizi bitirmiş sayılmayacağımızı ihtar ediyor... Vatan mutlaka selamet bulacak, millet mutlaka olacaktır...

Utkan Kocatürk, Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s. 19.

Mustafa Kemal'in en zor anlarda bile ümidini kaybetmemesini ve vatana hizmet etme düşüncesi taşımasını nasıl açıklayabilirsiniz? Tartışınız.

c. Mustafa Kemal Sofya'da

Mustafa Kemal 1913 Ekim sonlarında Sofya Ataşemiliterliği (askerî elçi) görevine başlamıştır. Oradayken hem Bulgar ve diğer Balkan devletleri ordularının eğitimi ve silahlandırılması hem de bu devletlerin I. Dünya Savaşı öncesinde izledikleri siyaset hakkında bilgi edinmeye çalışmıştır. O günlerde katıldığı kostümlü baloda bütün dikkatleri üzerine çeken bir askerî diplomat olmuştur (Görsel 1.7). Mustafa Kemal'e 11 Ocak 1914'te Sofya Ataşemiliterliğine ek olarak Bükreş, Belgrad ve Çetine Ataşemiliterliğini yönetme görevi de verilmiştir.

Mustafa Kemal, Sofya'dayken I. Dünya Savaşı başladı. O günlerde Bulgaristan'da Türklerin yaşadığı bölgeleri dolaşarak onların durumuyla yakından ilgilendi. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi üzerine Mustafa Kemal'e Tekirdağ'da bulunan 19. Tümen Komutanlığı görevi verildi. Böylece Mustafa Kemal, 2 Şubat 1915 tarihinde Bulgaristan'daki görevinden döndü.

Görsel 1.7: *Mustafa Kemal, Sofya'da verilen kostümlü baloda*

3. 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti

I. Dünya Savaşı başlamadan önce Avrupa devletleri arasında kıyasıya bir sömürge edinme yarışı vardı. Özellikle Sanayi İnkılabı'nın ardından yeni ham madde ve pazar edinme çabaları, Avrupa devletlerinin arasındaki rekabeti kızıştırıyordu. Avrupalı devletler arasında siyasi anlaşmazlıkların yanında askerî ve ekonomik çıkarlara dayalı gruplaşmalar oluşmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti, Batılı devletlerin uygarlık alanında gösterdiği gelişmelerin gerisinde kaldı. Kendini yenileyemediği gibi geçen zamana da ayak uyduramadı. Uzun zamandır sürekli toprak kaybeden

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce de Trablusgarp Savaşı ile Kuzey Afrika'daki son topraklarını, Balkan Savaşları ile de Edirne ve Kırklareli dışındaki Balkan topraklarını çeşitli devletlere bırakmak zorunda kalmıştı.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı öncesinde siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan oldukça zor durumdaydı. Art arda gelen savaşlar ve kaybedilen topraklar Anadolu'nun oldukça fazla göç almasına neden olmuştu. Üstelik bu durum, devletin gelir kalemlerini kaybetmesine, ihracatının düşmesine ve ekonomik olarak iflasın eşiğine gelmesine neden olmuştu.

20. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durum ülke içinde hangi fikir akımlarının daha etkili olmasına neden olmuştur? Önceki sınıflardan edindiğiniz bilgilerinizi de göz önünde bulundurarak tartışınız.

a. II. Meşrutiyet Gelişmeleri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti

20. yüzyılın ilk yıllarında Genç Osmanlılar, kendi aralarında örgütlenerek Sultan II. Abdülhamid'in iktidarına son vermek ve meşrutiyeti yeniden ilan etmek istemekteydi. Bu amaçla 1889'da İttihad-ı Osmani (Osmanlı Birliği) adında bir cemiyet kurulmuştu. Bu cemiyetin taraftarları meşrutiyetin ilanı ve Sultan II. Abdülhamid'in uzaklaştırılması ile devletin bütün unsurlarının devlete sadakat besleyip kavgayı bırakacağını; ırk, din ve mezhep farkının ortadan kalkacağını; dışta ise Avrupalıların Osmanlı toprakları üzerinde artık işgalci emeller beslemeyeceğini düşünmekteydiler. İttihad-ı Osmani kurulduğu yıl içinde Paris'te faaliyette bulunmakta olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşir ve bu adı benimser.

GENEL AĞ KAYNAĞI

1895'e kadar örgütlenme faaliyetleri ile uğraşan Cemiyete, daha sonra, Paris'te yaşayan ve bir süre sonra "Meşveret" gazetesini çıkaracak olan Ahmet Rıza Bey ile birlikte hareket ederek "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını kabul etmiştir.

www.turkiyatjournal.com

İttihat ve Terakki Cemiyetinin özellikle askerî mekteplerde ve tıp mekteplerinde taraftar bulmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

İttihat ve Terakkinin 1896'da Sultan II. Abdülhamid'e karşı bir darbe planlaması üzerine örgütün bütün ileri gelenleri ülkenin uzak köşelerine sürgün edilmişti. Bu arada Mizancı Murad gibi bazı aykırı sesler ise ya cemiyetten ayrılmış ya da İstanbul hükûmeti ile yakınlaşmıştı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Bir iç dinamik simgesi olarak asıl "İttihat ve Terakki" 1906'da Selanik'te 3. Ordu subaylarının girişimiyle kurulur. O zaman adı "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"dir. İlk kurucular on kişidir. Subaylarla bürokratların oluşturduğu kurucu grup, kısa sürede büyür ve yayılır. 1907 yılında Paris örgütü ile anlaşır. Önce "Terakki ve İttihat" sonra da "İttihat ve Terakki" adını alır. Üyelerine "İttihatçı" denecektir.

Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, C 3, s. 27 (Düzenlenmiştir.).

1908 yılında İngiliz ve Rus hükümdarlarının Reval'de yaptıkları görüşme bazı genç subaylara artık müdahale zamanının geldiği kanaatini vermişti. Bu gelişmelerin de vermiş olduğu heyecan ile harekete geçen cemiyet üyelerinin faaliyetleri sonucunda ülkenin birçok vilayetinde meşruti idareyi amaçlayan hareketler başlamıştı. Özellikle Selânik ve Makedonya'da etkili olan hareketlenme sonucunda 24 Temmuz 1908'de Sultan II. Abdülhamid meşrutiyeti yeniden ilan etti (Görsel 1.8). Bu sonuç ülkede sevinç gösterilerine neden oldu (Görsel 1.9).

Görsel 1.8: *II. Meşrutiyet'in ilanından sonra "Hürriyet, Adalet, Müsavat (Eşitlik), Uhuvet (Kardeşlik)" yazan bir kartpostal*

Görsel 1.9: *II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası halkın sevinç gösterisi*

Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi Türk toplumuna neler kazandırmış olabilir? Tartışınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Yunanistan Girit'i (6 Ekim 1908), Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak ederken Bulgaristan 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunları Trablusgarp ve Balkan topraklarının işgali takip etmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilan gününden itibaren sansür kaldırıldı, jurnal kurumu sona erdirildi, tutuklular serbest bırakıldı ve genel af ilan edildi. Meclis-i Mebusan, 7 Aralık 1908 tarihinde resmen yeniden açıldı.

İKİNCİ EL KAYNAK

II. Abdülhamid, başkâtip Ali Cevat Bey tarafından okunan meclis açış konuşmasında I. Meşrutiyet'i kendisinin ilan ettiğini fakat o zaman anayasanın uygulanmasından meydana gelen zorluk nedeniyle meclisi geçici olarak tatil ettiğini belirtmiştir. Şimdi ise eğitim yoluyla halkın yetenek düzeyinin yükselmesi nedeniyle anayasanın yeniden yürürlüğe konulmasına karar verdiğini belirten padişah, bu fikrine itiraz edenler olmasına rağmen fikrinden vazgeçmediğini ifade etmiştir. II. Abdülhamid'in konuşmasının sonunda anayasayı bir daha kaldırmayacağını ve bunda kararlı olduğunu beyan etmesi üzerine padişah, sessiz oturan Meclis-i Umumi üyeleri tarafından coşkuyla alkışlanmıştır.

Cezmi Eraslan, Kenan Olgun, Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento, s. 80-81.

Sultan II. Abdülhamid'in yukarıda yer alan konuşmasında net bir vaadi olmasına rağmen tahttan indirilmek istenmesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Sultan II. Abdülhamid'in kamuoyunu yatıştıran ve kargaşayı sona erdirmeyi amaçlayan bu konuşmasına rağmen ülkedeki politik istikrarsızlık ve çatışmalar devam etmekteydi. Nitekim meşruti idareden rahatsız olan Derviş Vahdeti ve yandaşlarının faaliyetleri ile İngiltere'nin de kışkırtması sonucu 13 Nisan 1909 (Rumi takvimle 31 Mart 1325) sabahı İstanbul'da büyük bir ayaklanma çıkmıştı. Bu ayaklanma esnasında hükûmet istifa etmek zorunda kalmıştı.

31 Mart Ayaklanması adı ile bilinen bu ayaklanma Selânik'te bulunan Mahmud Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu tarafından bastırıldı. Hareket Ordusunun İstanbul'da kontrolü eline almasından sonra sıkıyönetim ilan edildi. İsyanda rolü olduğu ileri sürülen Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilerek onun yerine Sultan V. Mehmet Reşad padişah yapıldı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Olayların sona ermesiyle İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek isyana karışanların tespiti yapılmış ve geniş çapta tutuklamalar başlamıştır. Ayrıca suçluların yargılanarak cezalandırılması amacıyla üç Divan-ı Harp (Askerî Sıkıyönetim Mahkemesi) oluşturulmuş ve tutuklananların ilk sorgulamalarını yapmak üzere Tahkik Heyetleri (Araştırma Komisyonları) ile halkın bu olaylara karışan kimseler hakkında bildiklerini haber verebilmesi için Tedkikât Heyetleri (İnceleme Komisyonları) kurulmuştur.

dergiler.ankara.edu.tr

İKİNCİ EL KAYNAK

Sultan II. Abdülhamid

Sultan Abdülhamid'in hali, Osmanlı siyasi hayatından geleneksel olanın çekilmesi anlamını da taşımaktadır. Halin yapıldığı gün Yıldız Sarayı'na gelen Esat Paşa, Arif Hikmet Paşa ve Miralay Galip Bey, "Biz Meclis-i Mebusan tarafından geldik. Fetva-yı şerif var. Millet seni haletti. Ama hayatınız emindir." demiştir. Bunun üzerine padişah sakin bir üslup ile "Bu işi ben yapmadım. Sebep olanları millet arasın bulsun. Ben milletimin iyiliği için çok çalıştım. Hepsi mahvoldu. Hepsinin üstüne sünger çekildi..." dedikten sonra bundan sonraki ikametgâhının Çırağan Sarayı olmasını istemiştir. Ancak padişah bir süre sonra ailesi ile Selânik'e gönderilmiştir. Nitekim Meclis-i Mebusanda çoğunluğun kontrolünü elinde tutmasına ve aydınlar tarafından çoğunlukla destek görmesine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyetinin otorite ve nüfuzunu gölgeleyebilecek yegâne güç odağı, Abdülhamid'in bizzat kendisidir. Yerine tahta geçen V. Mehmet Reşad'ın halim ve saf tabiatı, cemiyetin tasarruflarına padişahlık nüfuzunu kullanarak engel olabilecek bir kudrete hiçbir zaman erişememiştir.

Ali Cevat Bey, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, s. 81-87.

ETKİNLİK

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra yaşanan gelişmelerle ilgili olarak Ayşe Sultan'ın "Babam Sultan Abdülhamit" isimli hatıratını okuyunuz.

b. Trablusgarp Savaşı ve Sonuçları

Fransızların Fas ve Tunus'u, İngilizlerin Mısır'ı işgalleri sırasında İtalya, Somali ve Eritre'yi almıştı. Habeşistan'ı işgal etmek istemişse de 1896'da Adova'da mağlup olarak bu hedefine ulaşamamıştır. Bunun üzerine Kuzey Afrika'dan pay almak ve Habeşistan'daki bozgunu unutturmak isteyen İtalya, ülkesine yakınlığı ve ekonomik potansiyeli ile ideal bir sömürge olarak gördüğü Trablusgarp ve Bingazi'yi elde etmek için fırsat kollamaya başlamıştır.

Nihai bir ilhak konusunda büyük devletlerin onayını alan İtalya, 28 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne 24 saat süreli bir ültimatom vermiş ve Trablusgarp üzerinde bazı isteklerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti, İtalya'nın isteklerini reddetmiş ve görüşmeyi teklif etmiştir. Ancak işgalde kararlı olan İtalya, Osmanlı Devleti'ne harp ilan ederek, uluslararası hukuka aykırı biçimde Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etmiştir. İngiltere, İtalya ile yapmış olduğu gizli bir anlaşmadan dolayı Mısır üzerinden Osmanlı Devleti'nin yardım göndermesini engellemiştir. Ayrıca Ege Denizine gelen İtalyan donanmasının birçok Türk gemisini batırıp limanları bombalaması, Oniki Ada'yı işgal etmesi ve Çanakkale Boğazını abluka altına alması üzerine Osmanlı Devleti Trablusgarp'a deniz yolu ile de yardım gönderememiştir. Trablusgarp'ta da çok az kuvveti bulunduğundan İtalyan saldırısına gereken cevabı verememiştir. Bu alanda İtalya serbestçe nakliyat yapmış ve Osmanlı ordusunun Trablusgarp'a gelmesine engel olmuştur. Buna rağmen İtalyanların karaya çıkardığı askerler yanlış strateji ve yerel halkın direnişi nedeniyle memleketin iç kısmına doğru fazla ilerleyememiştir. Bu arada Enver Paşa (Hamdi Bey takma ismini kullandı), Nuri (Conker) Bey, Mustafa Kemal (Gazeteci Mustafa Şerif Bey takma ismini kullandı), Ali (Çetinkaya) Bey ve Ali Fethi (Okyar) Bey gibi bazı subaylar Tunus ve Mısır üzerinden Trablusgarp'a giderek yerli ahalinin direnişini sağlamıştır (Görsel 1.10).

Görsel 1.10: *Mustafa Kemal ve arkadaşları Trablusgarp'ta (1912)*

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırdığı sıralarda Fransız aydın Pierre Loti (Piyer Loti) şu satırları yazmıştır:

İKİNCİ EL KAYNAK

Avrupalının gözünde bütün dünya Müslümanları, avlanması suç olmayan bir av sayılıyor... Afrika'da bu yamyam av ağır bir esaret altında inleyen Mısır'dan geçerek Zengibar'dan Kuzey Afrika'ya kadar hemen hemen tamamlanmış gibidir. Aynı şekilde Hindistan'ın bütün Müslümanları da esaret altına alınmıştır. Şimdi de İran'a doğru iki müthiş avcı, biri güneyden biri kuzeyden ilerlemektedir. Geriye sadece Türkiye kalıyor. Fakat bu millet kendini öyle kolayca çiğnetmiyor. Çocuklarını kemirmekten geri kalmayan yenileşme hastalığına rağmen hâlâ o korkulu savaşçı niteliğini koruyor. Türkiye, kahraman ve övülmeye değer ordusuyla kendini kanının son damlasına kadar savunacaktır.

Pierre Loti, Can Çekişen Türkiye, s. 27-29.

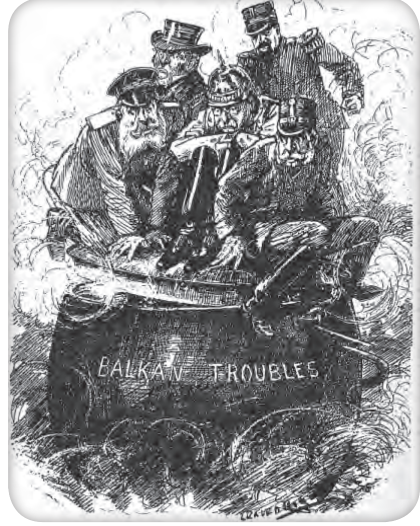
Trablusgarp Savaşı devam ederken Balkan Savaşlarının çıkması nedeniyle Trablusgarp ve Bingazi'ye kuvvet gönderememesi üzerine Osmanlı Devleti, savaşı bırakmak zorunda kalmıştır. Bu zorunlulukta Osmanlı Devleti'nin, yaşadığı mali sıkıntı esas etken olmuştur. Nihayet uzun bir tartışmadan sonra 12 Temmuz 1912'de Türk-İtalyan barış görüşmeleri başlamıştır. Sonuçta İtalya ile 18 Ekim 1912'de İsviçre'de Uşi (Ouchy) Antlaşması imzalanmıştır (Görsel 1.11).

Görsel 1.11: *Uşi Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı ve İtalyan delegeleri*

c. Balkan Savaşları ve Sonuçları

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarında XIX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren bazı siyasi, sosyal, kültürel ve dinî hareketlenmeler yaşanmaya başladı. Bu hareketlenmelerin neticesinde bağımsızlığına kavuşan bölge ulusları, Balkan Sorunu'nun büyük bir savaşa dönüşmesinde rol sahibi oldular. Nitekim 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı'ya saldırısıyla başlayan I. Balkan Savaşı, 17 Ekim 1912'de Bulgaristan, Sırbistan ve 19 Ekim 1912'de de Yunanistan'ın savaş ilanı ile devam etmiştir (Görsel 1.12). Savaş, Trakya ve Batı harekât alanında cereyan etmiştir. 1912'de Trakya'daki harekât, Bulgarların Kırklareli ve Lüleburgaz-Pınarhisar'daki galibiyetleri ile başlamıştır. Bulgar kuvvetleri, stratejik planları sonucunda kazandığı topraklar ile Osmanlı Devleti'nin başkentine kadar yaklaşmıştır. Ancak lojistik teminin güçlüğü ve kolera salgını nedeniyle İstanbul'u ele geçirememiştir.

Görsel 1.12: *Balkanların durumunu gösteren bir karikatür*

1912 yılı Kasım ayının sonuna gelindiğinde Balkan Birliğinin orduları savaşta başarılı olmuş ve 3 Aralık'ta taraflar kesin bir barış antlaşmasına kadar Çatalca Ateşkesi'ni imzalamıştır. İttihat ve Terakki Partisi liderlerinden Talat ve Enver Beylerin öncülüğünde gerçekleştirilen "Babıali Baskını" sonrasında Kamil Paşa istifa ettirilmiştir (23 Ocak 1913). Mahmut Şevket Paşa tarafından kurulan yeni hükûmette büyük çoğunluk İttihatçıdır. Çatalca Ateşkesi'nden bir süre sonra 30 Mayıs 1913'te "Londra Antlaşması" imzalanmıştır. Londra Antlaşması'na göre Edirne, Kırklareli dâhil Çatalca'ya kadar olan yerler Bulgaristan'a; Batı Trakya, Güney Makedonya, Selânik ve Girit Yunanistan'a; Orta ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a bırakılmıştır. Ege Adaları ve Arnavutluk hakkında Avrupalı büyük devletlerin kararı beklenecektir.

Yaklaşık 550 yıl Türk yurdu kalan Rumeli'nin kaybedilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Açıklayınız.

I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti; ordunun siyasete karışması, hükûmetin güçsüzlüğü, moral düşüklüğü, devletin savaşa hazırlıksız yakalanması, Balkanlardaki durumun takip edilememesi, cepheye gerekli askerî gücün sevk edilememesi, 8.000 Osmanlı askerinin terhis edilmesi, modern silah ve malzemenin olmaması gibi nedenlerle başarısız olmuştur. Doğu Trakya'nın elden çıkması ile bölgede Türk azınlığı sorunu ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin batıdaki sınırı sadece Bulgaristan hâline gelmiştir. Sınır Midye-Enez hattı olarak belirlenmiştir. Osmanlıcılık fikri iflas etmiş, Mustafa Kemal'in "Ordu siyasete karışmamalıdır." görüşü haklı çıkmıştır.

İsmet İnönü, Mustafa Kemal'in ordu ve politika konusundaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

İKİNCİ EL KAYNAK

Oldum olası, daha İttihat ve Terakki zamanında İttihat ve Terakki Partisi ile aramızda beliren ilk mesele budur: Ordunun siyasetten ayrılması... Yani orduda subay olacak, aynı zamanda bir siyasi partinin üyesi olarak çalışacak, bu olmaz dedik biz... Atatürk bu fikirde idi. Ben o fikirdeydim. Karabekir o fikirde idi. Bunun mücadelesini yapıyorduk. İttihat ve Terakki'nin, hükûmetin başında bulunanlar ise ordunun politikadan ayrılmasına imkân görmüyorlardı.

Abdi İpekçi, İnönü Atatürk'ü Anlatıyor, s. 35.

Osmanlı Devleti'nin büyük bir yenilgi ile Balkanlardan çekilmesi, siyasi bir boşluk ve dengesizlik oluşturmuş ve 1913 ilkbaharında Balkanlı müttefikler arasındaki düşmanlık patlama noktasına ulaşmıştı. Bulgaristan, kendisine karşı birleşen Yunanistan ve Sırbistan'a 29 Haziran 1913'te aniden saldırdı. Bu arada Karadağ ve Romanya da Bulgaristan'a savaş ilan etti (10 Temmuz 1913).

Balkan Devletleri arasında zafer payı bölüşümünden kaynaklanan çarpışmalar yaşanırken Talat Paşa'nın başında bulunduğu İttihatçı grup, fırsattan yararlanarak savaşa girmeye ve hiç değilse Edirne'yi geri almaya taraftar olmuştur. Böylece Osmanlı Devleti Batı devletlerinin tepkilerini göze alarak ileri bir harekât düzenlemiş ve Edirne ile Kırklareli'ni geri almıştır.

İKİNCİ EL KAYNAK

Balkan Savaşı sonrası topraklarını terk eden Türkler

Kaybedilen topraklardan Anadolu'ya gelen göçmenlerin, Anadolu'nun demografik, ekonomik ve sosyal yapısına büyük etkileri olmuştur. Balkan Savaşlarından I. Dünya Savaşı'nın başına kadar 400 000 kadar muhacir Anadolu'ya göç ederek iskân edilmiştir. Muhacirlerin çoğunluğu Edirne ve Aydın vilayetlerine iskân edilmiştir. Diğerleri ise Karesi, Sivas, Ankara, Konya, Biga, Canik gibi çeşitli vilayetlerde iskân edilmiştir. Bu döneme ait arşiv belgelerinin tamamen tasnif edilmemiş olması nedeniyle şu anda kesin rakamlar vermek oldukça zordur.

Bu iskân faaliyetleri ile Anadolu'da Türk nüfus oranı artmıştır. Bu durum Kurtuluş Savaşı'na giden süreçte millî bir Türk Devleti'nin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur. Askerî açıdan bakıldığında da yıllardır savaşlarla azalan Anadolu nüfusu güçlenmiştir. Anadolu'nun etnik yapısında Türk nüfus ağırlık kazanmaya başlamıştır. Böylece millî devletin kurulması yönünde yarar sağlanmıştır. Ayrıca göçler Türklük bilincinin üst düzeye çıkmasını sağlamıştır.

Sezer Arslan, Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, s. 135.

Balkan Savaşlarının sona ermesinden sonra başlayan göç dalgası beraberinde hangi sosyal sorunları ortaya çıkarmış olabilir? Yorumlayınız.

II. Balkan Savaşı'nın Bulgaristan aleyhine sona ermesinden sonra aşağıdaki antlaşmalar imzalanmıştır:

1. Bükreş Antlaşması (10 Ağustos 1913): Balkan devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu antlaşmadır. Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ arasındaki sınırlar belirlenmiştir.

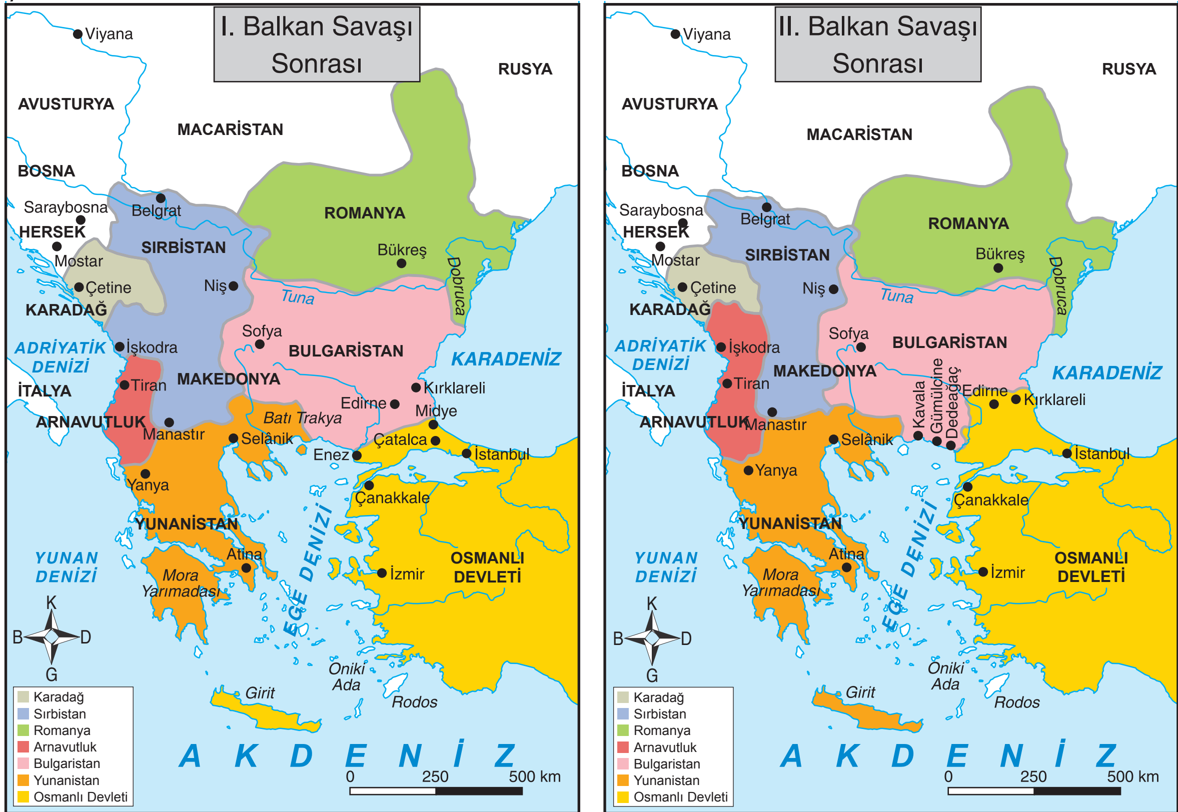
2. İstanbul Antlaşması (29 Eylül 1913): Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanmıştır. Antlaşma ile Meriç Nehri sınır kabul edilmiştir. Edirne, Dimetoka, Kırklareli Osmanlılarda kalmıştır. Bulgaristan'daki Türklerin dört yıl içinde göç edebilecekleri kararlaştırılmıştır. Dedeağaç, Bulgaristan'da kalmış Batı Trakya'daki Türklere azınlık statüsü verilmiştir. Türklerin müftülerini kendilerinin seçmesi serbest olmuştur. Türk azınlığa mülkiyet ve Türkçe öğrenim hakkı verilmiştir.

3. Atina Antlaşması (14 Kasım 1913): Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanmıştır. Batı Trakya, Yanya, Girit ve Selânik Yunanistan'a bırakılmıştır. Meriç Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilmiştir. Gökçeada (İmroz), Bozcaada ve Meis Adaları dışındaki Ege Adaları Yunanistan'a verilmiştir.

4. İstanbul Antlaşması (13 Mart 1913): Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında yapılmıştır. Sırbistan'da kalan Türklerin ve Müslümanların haklarını korumaya yönelik kararlar alınmıştır.

Balkan Savaşları 20. yy.da Osmanlı Devleti'nin en çok toprak kaybettiği savaşlar olmuştur. Bu yenilgiler beraberinde sınırların daralması, prestij kaybı, milliyetçilik düşüncesinin uyanışı, İttihat ve Terakki iktidarının kuvvetlenmesi gibi sonuçlar getirmiştir. Meriç, Osmanlı Devleti'nin batı sınırı olmuştur. Osmanlı Devleti Makedonya, Batı Trakya, Arnavutluk ve Ege Adalarını kaybetmiştir. Ayrıca bu savaşlar Balkan siyasi haritasında önemli değişikliklere yol açmış ve I. Dünya Savaşı'nın çıkışında etken olmuştur.

Harita 1.2'ye göre I ve II. Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı Devleti'nin Batı sınırlarını inceleyelim.

Harita 1.2: *I ve II. Balkan Savaşları sonrasındaki Osmanlı Devleti'nin Batı sınırlarını ve Balkan ülkelerini gösteren haritalar*

4. I. Dünya Savaşı Sürecinde Osmanlı Devleti

a. I. Dünya Savaşı (1914 – 1918)

I. Dünya Savaşı dünyayı etkileyen; birçok insanın ölmesine, sakat kalmasına ve büyük maddi kayıplara sebep olan bir savaştır. Bu savaşın nedenleri özellikle 19 ve 20. yüzyıllarda aranmalıdır.

I. Dünya Savaşı başlamadan önce İttifak (Bağlaşma) ve İtilaf (Anlaşma) Blokları oluşmuştu. Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya İttifak Bloku ülkeleriydi. İngiltere, Fransa ve Rusya ise İtilaf Devletlerini oluşturuyordu. İtalya, savaş esnasında gizli Londra Antlaşması ile İtilaf Bloku'na geçmişti.

Savaşın Nedenleri

- Sanayi İnkılabı
- Büyük devletlerin ham madde ve sömürge arayışları
- Avrupa'daki kuvvetler dengesinin bozulması
- Fransız İhtilali
- Silahlanma yarışı ve ortaya çıkan bloklaşma
- Hanedan çekişmeleri
- Milliyetçilik düşüncesi
- Liberalizm hareketleri

***Görsel 1.13:** I. Dünya Savaşı Dönemi'nde ülkeler arasındaki rekabeti gösteren bir karikatür*

Savaşın Çıkışı

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Veliahtı Francis Ferdinand'ın (Franz Ferdinand) Saraybosna'da Sırp Gavrilo Princip (Gavrilo Prinsip) tarafından öldürülmesiyle savaşı başlatacak ilk olay gerçekleşti. Olaydan hemen sonra Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a 48 saat süreli bir ültimatom verdi. Sırpların bu ültimatoma olumlu yanıt vermemesi üzerine Avusturya-Macaristan 28 Temmuz 1914'te Belgrat'ı bombaladı ve böylece savaş fiilen Balkan topraklarında başladı. Rusya'nın Sırbistan'ın, Almanya'nın da Avusturya'nın yanında yer alması ve İngiltere ile Fransa'nın da Rusya'yı desteklemesi sonucu savaş daha da yayıldı.

b. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Giriş Nedenleri

I. Dünya Savaşı çıktığında Osmanlı Devleti'nin önünde üç seçenek vardı: Almanya'nın yanında savaşa girerek Balkan Savaşlarındaki kayıpları telafi etmek, tarafsız kalarak devletin toprak bütünlüğünü korumaya çalışmak, İtilaf Devletleri ile birlikte savaşa girmek. Osmanlı Devleti yöneticileri, devlet savaşa katılmasa da devletin topraklarının paylaşılmak istendiğinin farkındaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, savaşta tarafsız kalmak yerine kendine müttefik aramaya başladı. İttihat ve Terakki Fırkası üyeleri ilk olarak İngiltere, Fransa ve Rusya'ya ittifak teklifinde bulunmuştu ancak bu teşebbüslerden bir netice alınamadı.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı öncesinde İtilaf Devletleri ile bir ittifak antlaşması imzalamak istemesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Gelişen olaylar sonucunda kendisine müttefik bulamayan İttihat ve Terakki Hükûmeti ileri gelenleri ile Almanya ile uzlaşma zemini aramaya başladı. 27 Temmuz 1914 tarihinde İstanbul'da başlayan müzakere süreci 2 Ağustos 1914 tarihinde bir ittifak anlaşması ile sonuçlandı. Almanya'nın İngiltere ve Rusya karşısındaki durumunu rahatlatacak olan bu antlaşma, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Wangenheim (Vangenhaim) ile Sadrazam Sait Halim Paşa arasında imzalandı. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmeyi kabul etmişti. Almanya böyle bir ittifak ile savaştaki cephe yükünü azaltmanın yanı sıra Osmanlı Devleti'nin jeopolitik ve jeostratejik konumundan, insan gücünden ve ham maddesinden yararlanmak istemiştir. Osmanlı Devleti ve Almanya arasında yapılan bu ittifak antlaşmasından kısa süre sonra İngiliz ve Fransız donanmalarının takip ettiği Goeben ve Breslau (Goben ve Breslav) isimli iki Alman gemisinin Türk karasularını geçmesi üzerine siyasi bir kriz yaşandı. Osmanlı tarafından satın alındığı belirtilerek İngiltere'ye teslim edilmeyen, Yavuz ve Midilli adı verilen bu gemilerin 29-30 Ekim 1914 gecesi Rus liman ve şehirlerini bombalaması üzerine Osmanlı Devleti'ne 1 Kasım 1914'te Rusya, 5 Kasım 1914'te ise İngiltere ve Fransa savaş ilan etti.

c. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti üç kıtada İtilaf Devletleri ile mücadele etmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheleri Harita 1.3'te inceleyelim.

Taarruz cepheleri

Savunma cepheleri

Müttefiklere yardım cepheleri

Osmanlı Devleti'nin 1914 sınırları

***Harita 1.3:** I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler*

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sırasında Harita 1.3'te görüldüğü gibi çok geniş bir coğrafyada mücadele etmek zorunda kalmasını nasıl yorumluyorsunuz?

Çanakkale Cephesi

İtilaf Devletleri tarafından bu cephenin açılmasının nedeni İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmek ve Osmanlıyı savaş dışı bırakarak Osmanlı-Alman ittifakını bozmaktı. Böylece karışıklıklar içindeki Rusya'ya askerî yardım ve malzeme akışı daha kolay gerçekleşebilecek ve hâlen tarafsızlıklarını korumaya devam eden Balkan Devletleri, İtilaf Devletleri safına çekilebilecekti. İtilaf Devletlerinin bu başarısızlığında öne çıkan isimlerin içerisinde Cevat (Çobanlı) Paşa da yer almaktaydı. Cevat Paşa müttefik donanmasının çekilmesini izlemiş ve "Gittiler... Geçemediler… Geçemeyecekler…" demişti.

İKİNCİ EL KAYNAK

Cevat (Çobanlı) Paşa

Cevat Paşa'ya yıllar sonra 18 Mart 1915 gününün en kıymetli anı sorulduğu zaman: "O gün, güneşin son ışıklarıyla Boğaz'dan perişan hâlde çıkmakta olan düşman filosunun görünüşü idi." cevabını verir. Cevat Paşa, Çanakkale bombardımanında gösterdiği üstün şecaat ve gayretten dolayı "Altın Muharebe Liyakat Madalyası"yla ödüllendirildi. Almanya Devleti tarafından ikinci rütbeden "Croix de Fer" (Kıroiks de Fer) nişanı verildi. Ayrıca Avusturya-Macaristan İmparatoru tarafından ikinci rütbeden "Merit Militer" (Askerî Meziyet) Madalyası verildi. Ayrıca 18 Mart günü zaferden dolayı II. Kaiser Wilhelm (Kayzır Vilhelm), 20 Mart 1915 tarihli telgrafında Cevat Paşa'yı tebrik etmiştir… Gelibolu'da bulunan 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa da zaferi tebrik için Cevat Paşa'ya şu telgrafı gönderir: "Dünkü başarısından dolayı Boğaz'ın şanlı müdafaasını büyük bir kıvançla Kolordu adına kutlar ve gösterilen fedakârlıklarını överek daha pek çok başarılara erişmelerini yüce Allah'tan niyaz ederim."

Ahmet Yurttakal, "Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa", s.169. (Düzenlenmiştir.).

18 Mart 1915'te başlayan genel hücumda Boğaz'ı geçmek isteyen İngiliz ve Fransız savaş gemileri ağır bir mağlubiyet alarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. 25 Nisan 1915 tarihinde başlayan kara harekâtında da Mustafa Kemal ile kahraman Türk komutan ve askerlerinin üstün gayretleri neticesinde başarısız olan İtilaf Devletleri, 10 Ocak 1916'da Çanakkale'den tamamen çekilmiştir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1: *Çanakkale Cephesi'nde Etkin Görev Alan Bazı Komutanlar ve Kurmay Başkanları*

İsimler	Çanakkale'deki Görevi
M. Kemal (Atatürk)	Anafartalar Grup Komutanı
M. Fevzi (Çakmak)	5. Kolordu / Anafartalar Grup Komutanı
Yakup Şevki (Subaşı)	19. Piyade Tümen Komutanı
Kâzım (Karabekir)	14. Piyade Tümen Komutanı
İzzettin (Çalışlar)	19. Piyade Tümen Komutanı / Kurmay Başkanı
M. Selahattin (Adil)	12 ve 13. Piyade Tümen Komutanı
Şükrü Naili (Gökberk)	7. Piyade Tümen Kurmay Başkanı
Mehmet Arif	5 ve 11. Piyade Tümen Kurmay Başkanı
Kemalettin Sami	Kuzey Grup Kurmay Başkanı
Fahrettin (Altay)	3. Kolordu Kurmay Başkanı
Kazım (İnanç)	5. Ordu Kurmay Başkanı
Cevat (Çobanlı)	14. Kolordu Komutanı
Nihat (Anılmış)	2. Ordu Kurmay Başkanı
M. Şefik (Aker)	27. Alay ve 19. Tümen Komutanı

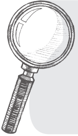
Çanakkale Savaşları sonunda I. Dünya Savaşı iki yıl uzamış, Osmanlı toprakları ve başkent İstanbul, erken gelecek bir işgalden kurtulmuştur. İtilaf Devletleri bu cephede uğradıkları yenilgiden dolayı prestij kaybetmiştir. Çanakkale Zaferi sonrasında İngiltere'de hükûmet değişikliği yaşanırken Rusya'ya ihtiyacı olan yardım ulaştırılamamış ve bir süre sonra Çarlık rejimi yıkılmıştır. Türk milletinin inancını güçlendiren bu zafer Millî Mücadele'ye ilham kaynağı olmuştur. İtilaf Devletlerinin sömürgesi konumunda olan coğrafyalar, Çanakkale Zaferi ve Türklerin başarılarından oldukça etkilenmiştir. Savaşta henüz tarafsız konumda olan Bulgaristan, İttifak Devletleri yanında savaşa girmiş ve böylece Almanya ile Osmanlı Devleti arasında kara bağlantısı sağlanmıştır. Başta

Mustafa Kemal olmak üzere çok sayıda Türk subayının ismi tarihe altın harflerle yazılmıştır. Ancak bu cephede ülkenin eğitim görmüş binlerce aydınının şehit olması ülkenin gelecekteki sosyopolitik durumunu etkilemiştir. İki yüz elli bin civarındaki şehidimize karşılık İtilaf devletlerinin kaybı da yaklaşık bu sayıda olmuştur.

Kafkas Cephesi

Osmanlı Devleti tarafından bu cephenin açılma amacı Kars, Ardahan ve Batum'u geri almak, Rus kuvvetlerinin Basra Körfezi'ne inerek İngiliz birlikleri ile birleşmesini önlemek, Anadolu'daki Türklerle Orta Asya'daki Türkleri birleştirmekti. Ancak 22 Aralık 1914'te girişilen Sarıkamış Harekâtı başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısızlıkta komuta heyetinin taktik hataları kadar arazi ve mevsim şartları da etkiliydi. Genelkurmay Başkanı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın emri ile üzerinde askerin kara kışa ve tipiye karşı Allahu Ekber Dağlarından geçmeye çalışması Sarıkamış faciasını beraberinde getirdi. Kafkas muharebelerinde Rusya; Erzurum, Trabzon, Van, Muş, Bitlis, Bayburt ve Erzincan'ı işgal etti. Ancak Ekim 1917 İhtilali nedeniyle Rusya ile önce 18 Aralık 1917 tarihinde Erzincan Ateşkesi ardından da 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması imzalandı. Brest-Litovsk Antlaşması ile Osmanlı Devleti savaşta kaybettiği yerleri ve 93 Harbi'nden sonra Rusya'ya verilmiş olan Elviye-i Selâse'yi (Kars, Ardahan ve Batum) geri aldı.

1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra Bakü ve çevresinde Bolşevik Ermenilerinin yönetimi ele geçirmeye yönelik faaliyetleri artmıştı. Bu durum karşısında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden askerî yardım talep etmesi üzerine Enver Paşa'nın emri ile 5 Nisan 1918'de bir ordu kuruldu. Bu karardan üç gün sonra Nuri Paşa yanında 149 subay, 488 onbaşı ve er ile Musul'dan Azerbaycan'a doğru yola çıktı. 20 Mayıs'ta ordu Azerbaycan bölgesindeki Zengezur'a girdi. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin daveti ile Türk birliklerinin Gence'ye gelmesinden sonra çatışmalar 5 Temmuz'da Ağsu bölgesinde başladı ve iki gün süren savaştan sonra bölge ele geçirildi. Daha sonra Kürdemir, Göyçay, Şamahı uğrunda geniş çaplı savaşlar başladı. Yaşanan büyük kayıplara ve zorluklara rağmen Kafkas İslam Ordusu ilerlemeyi başardı ve Bakü'nün yakınlarına kadar geldi. 15 Eylül'de Bakü'ye giren Kafkas İslam Ordusu komutanları Nuri Paşa, Halil Paşa, Mürsel Paşa ve diğer komutanlar büyük sevgi gösterisiyle karşılandı.

Kafkas İslam Ordusunun bağımsız Azerbaycan Devleti'nin kurulmasındaki rolü ne olabilir? Araştırınız.

Kanal Cephesi

Mısır'ı İngilizlerden geri alabilmek, İngiltere'nin Hindistan ve Uzak Doğu sömürgeleriyle bağını kesmek için Osmanlı Devleti tarafından açılan bir cepheydi. Almanlar tarafından planlanan Kanal Harekâtı'nı 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa yönetiyordu. İki defa gerçekleştirilen Kanal Harekâtı sonrasında başarılı olunamayınca İngiliz birliklerinin karşı taarruzu başladı. Bu taarruz sonrasında İngilizler Sina Yarımadası'nı ele geçirmiş ve Suriye-Filistin Cephesi'ne yönelmişti. Osmanlı padişahı ve halifesi olan Sultan V. Mehmet Reşat'ın İslam dünyasına yönelik cihat çağrısının karşılık bulamadığı bu cephede ümmetçilik politikasının etkili olmadığı görüldü.

Suriye-Filistin Cephesi

İngiltere'nin Uzak Doğu sömürgeleriyle bağını kesmek için Osmanlı Devleti tarafından açılmış olan Kanal Cephesi'nin devamı niteliğindedir. 1918'de Şera Savaşlarıyla durdurulan İngilizler bunu izleyen Nablus Savaşları sonunda Hayfa, Akka ve Şam'ı işgal etti. 27 Ekim 1918'de Halep, İngilizlerin eline geçti.

Irak Cephesi

Afrika ve Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak, Abadan ve Irak petrollerini ele geçirmek, Rus Çarı'na güneyden yardım götürmek amacıyla İngiltere'nin açtığı cephedir. Osmanlı Devleti, 1914 yılı Kasım ayının ilk günlerinden itibaren Basra Körfezi'ne asker çıkaran İngilizlere karşı kısa süre sonra direniş göstermeye başladı. Kısa süre içerisinde tekrar ileri harekâta başlayan İngilizler, Kurna mevkiini ele geçirdi ve burada 38. Fırka Komutanı Albay Suphi Bey ile çok sayıda subay ve askeri esir aldı. Bunun üzerine Basra'nın geri alınması için görevlendirilen Kurmay Binbaşı Süleyman Askerî Bey, 11 Nisan 1915 günü başlayan ve üç gün süren taarruzda başarılı olamadı. İngilizler, bir yıla yakın bir süre bölgeyi kontrol altına almışlarsa da İngiliz General Townshend (Tovnşend) komutasındaki 6. Hint Tümeni 7 Aralık 1915 tarihinde başlayan ve yaklaşık beş ay süren bir kuşatma sonrasında Kut'ül-Amâre'de büyük bir bozguna uğradı. General Townshend komutasındaki İngiliz ordusu, kuşatılmış bulunan kuvvetlerini kurtarmak için 21 Ocak, 7 Mart, 7 Nisan ve 24 Nisan 1916 tarihlerinde dört defa çemberi yarma teşebbüsünde bulunduysa da başarılı olamadı. VI. Ordu Komutanı Halil (Kut) Paşa komutasındaki Türk birlikleri İngiliz General Townshend ve 6. Hint Tümenini esir aldı (Görsel 1.14).

Görsel 1.14: *Kut'ül-Amâre'de İngiliz birliklerinin teslim oluşunu gösteren bir illüstrasyon*

Irak Cephesi'ndeki zafer üzerine Harp Mecmuası'nda yer alan bir haber şöyledir:

BİRİNCİ EL KAYNAK

…General Townshend ordusu güzel Bağdat'ın önünde sermest-i hayal iken vakt-i merhûnun hululünü gören ordu-yu hümâyun savlet-i dilfrânesine başladı ve (Selman-ı Pak) muharebe-i meşhûresiyle yalnız general değil, belki ona rabt-ı kalp etmiş bütün İngiltere'yi inkisâr-ı hayale uğrattı. Filhakika General Townshend ordusu, mağlubiyetler ve hezimetler ile mâli iki yüz kilometrelik bir Amâre kalesine atıldı ve kânûn-ı evvel ihtidalarında bu kale dâhilinde Asâkir-i Mansure tarafından demir çember içine alındı. General Townshend'le beraber İngiltere'nin şeref ve haysiyetini kurtarmak için cenûbtan ilerlemek isteyen İngiliz Irak ordusu pek azim zayiata müncer olan anûdâne hücumlarına rağmen aylarca yerinde saymağa mahkûm edilmiş ve Townshend'in akıbetine mâni olamamıştır. Her türlü muavenetten ümidini kesen General Townshend takriben beş aylık bir hayat-ı mahsuriyetten sonra nihayet 16 Nisan tarihinde 5 general, 551 zabit ve 13.300 neferden mürekkep ordusunu pek çok levazım ve techizat-ı harbiyesiyle beraber muzaffer Türk ordusu kumandanı Halil Paşa'ya teslim etti.

Harp Mecmuası, S 8, s. 114-115.

Kut'ül-Amâre Zaferi'nden sonra güç dengesini ele geçiren İngilizler 11 Mart 1917'de Bağdat'ı almayı başardı. Böylece İngilizler Musul vilayeti dışında bütün Irak'ı ele geçirdi. İngilizler 30 Ekim 1918'de mütarekenin imzalanmasından sonra 8 Kasım'da Musul'u işgal etti.

Hicaz-Yemen Cephesi

İngiltere ile görüşme hâlinde olan Hicaz Emiri Şerif Hüseyin 27 Haziran 1916'da Osmanlı'ya karşı isyan etmişti. Bu sırada İngiliz Askerî İstihbarat Şubesi'ne bağlı bir ajan olarak Arap Yarımadası'nda Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen isyanını daha sistematik olarak yürütülmesinde rol sahibi olan kişi T. E. Lawrence'tı (Lavrıns). Şerif Hüseyin kendisine vadedilen "Büyük Arabistan Krallığı"

hayalini gerçekleştirmek için Lawrence'ın yardımıyla Mekke, Cidde ve Taif'i ele geçirdikten sonra Ekim 1916'da kendisini Arabistan Kralı ilan etti. Hicaz-Yemen Cephesi'nde bazı Arap aşiretlerinin İngilizlerle birlikte hareket etmesi ümmetçilik akımının etkisini yitirdiğini gösterir.

GENEL AĞ KAYNAĞI

…İsyan Araplar arasında genel bir kabul görmese de Medine dışındaki Hicaz şehirlerinin kısa sürede Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Hicaz Seferi Kuvvetler Kumandanı Fahreddin Paşa, Medine'yi müdafaaya kararlılıkla devam etmiştir. Askerî imkânsızlıklara, tabii şartların zorluğuna ve açlık tehlikesine rağmen şehri teslime yanaşmamış, Medine kalelerinin burçlarında Türk bayrağının dalgalanması için verdiği savaşı Hz. Peygamber'e de atıfta bulunarak kutsal bir görev kabul etmiştir. Fahreddin Paşa, savunma günlerinde Osmanlı bayrağını çeşitli vesilelerle öne çıkarmış ve millî bir değer olarak bayrağa baskın bir yer vermiştir.

dergipark.gov.tr

I. Dünya Savaşı bitmesine rağmen sadece Medine direniyordu. Bu arada Medine ulemasının fetvası alınarak Ravza-i Mutahhara'da bulunan kutsal emanetler, İngilizlerin eline geçmemesi için tren ile İstanbul'a yollandı. İngiliz casusu Lawrence tarafından "Çöl Kaplanı" olarak isimlendirilen Fahreddin Paşa, hükûmetin "teslim olun" emrine rağmen askerlerine şu konuşmayı yapmıştı:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Ey Nas!.. Size bin üç yüz yıl öncenin bu kubbeleri çınlatan ilahi, mukaddes sesiyle hitap ediyorum. Ve mübarek kabrinde hây (diri) olan Peygamberi Zişanımızı Hazret-i Muhammed Sallâllâhu-âleyhi vesellem huzurunda yemin ederek diyorum ki biz ne kadar kuvvetli düşmanlar karşısında bulunursak bulunalım, Allah-u Taala'nın izni ve onun resulü ekreminin şefaati ile zerre kadar umutsuzluğa düşmeden mukaddes bildiğimiz mücadelemize devam edeceğiz. İngiliz altunlarına karşılık İslam kanı dökmekten zevk alan karşımızdakiler Medine'nin Suriye ile yegâne muvasala hattı (bağlantı yolu) olan demir yolunu muhtelif yerlerden kestikten sonra Urbanın (Bedevilerin) şehre erzak getirmelerini men ile Medine'yi cebren alacaklarından bahisle şimdiden teslim olmamızı teklif ediyorlar…

Feridun Kandemir, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası, s. 148-149 (Sadeleştirilmiştir.)

Fahreddin Paşa'nın bütün olumsuz koşullara rağmen Medine müdafaasını devam ettirmesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Galiçya-Romanya-Makedonya Cepheleri

Osmanlı Devleti'nin aynı safta yer aldığı Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan'a yardım için asker gönderdiği cephelerdir. Bu cephelerde Romanya, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşıldı.

5. Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'nda Bulunduğu Cepheler

a. Çanakkale Savaşı

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinden sonra Mustafa Kemal, 19. Tümen Komutanlığına atanır. Bu arada 18 Mart 1915 tarihinde Çanakkale Boğazı'nı geçmek isteyen İtilaf Devletleri Donanması büyük bir yenilgi alır. Deniz harekâtının başarısız olması sonucunda düşman, 25 Nisan 1915'te karadan asker çıkarmaya başlar. Mustafa Kemal'in komutanı olduğu 19. Tümen o sırada yardımcı birlik olarak Bigalı'dadır. Mustafa Kemal, düşmanın saldırısı karşısında Conkbayırı'na gelir. Burada 27. Alaya da düşmana karşı hücum emri veren Mustafa Kemal, askere taarruz etmeyi değil,

ölmeyi emretmiştir. Kahramanca verilen mücadeleden sonra düşman birlikleri geri çekilir. Bu başarılar üzerine Mustafa Kemal, albaylığa (miralay) yükseltilir.

Dönemin İngiliz Bahriye Nazırı Churchill (Çörçil), Mustafa Kemal'in Çanakkale'deki rolünü şöyle ifade eder:

GENEL AĞ KAYNAĞI

...Mustafa Kemal, 9 Ağustos'ta Anafartalar'daki başarılı harekâtından sonra geceyi, bu paha biçilmez sırtı alma hazırlığı içinde büyük çaba harcayarak geçirdi. Bizzat yönettiği şiddetli baskın hücumu ile bu dar bölgede yerleşmiş olan bin kişilik İngiliz kuvvetini yok etti. Türkler Conkbayırı'nı aştılar ve zaferin sonuna kadar da orada kaldılar. Bu başarı, perdeyi kapatan olaydır...

www.atam.gov.tr

Conkbayırı'ndaki zaferi 9-10 Ağustos 1915'te Anafartalar, 17 Ağustos 1915'te Kireçtepe, 21 Ağustos 1915'te II. Anafartalar Zaferleri takip etmiştir (Görsel 1.15). Neticede kara harekâtında başarılı olamayan İtilaf Devletleri 1916 Ocak'ında Çanakkale'yi terk etmek zorunda kalmıştır. Mustafa Kemal, kazandığı başarılardan dolayı "payitaht kurtaran kahraman" unvanı ile anılmaya başlanmıştı. Dönemin önemli dergilerinden Harp Mecmuası'nda Mustafa Kemal hakkında birçok görsel ve haber çıkmıştı.

Görsel 1.15: *Albay Mustafa Kemal, Çanakkale Muharebelerinde (Anıtkabir, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)*

b. Kafkas Cephesi

Mustafa Kemal, Çanakkale Cephesi kapandıktan sonra 14 Ocak 1916 tarihinde 16. Kolordu Komutanlığına atandı. Ocak ayı sonlarında görevine başladı. Bu arada Kafkas Cephesi'nde yaşanan başarısızlıktan sonra kaybedilen Erzurum'u geri almak amacıyla 2. Ordu'nun doğuya sevk edilmesi üzerine Mustafa Kemal yeni görev yerine gitmişti. Yoldayken generalliğe terfi şifresini aldı. Mustafa Kemal, bu cephede Muş ve Bitlis'in Rus işgalinden kurtarılmasına yardımcı oldu.

Görsel 1.16: *2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal, İzzet Paşa'nın Karargâhında (1917)*

Mustafa Kemal, Kafkas Cephesi'ndeki başarıları sonrasında 16 Mart 1917'de asaleten 2. Ordu 16. Kolordu Komutanlığına atandı (Görsel 1.16). Daha sonra 7. Ordu Komutanlığına atanan Mustafa Kemal bu görevde iken Sina Cephesi Komutanlığının kendisine verilmesini teklif etti. Enver Paşa'nın

talebine uygun bir cevap vermemesi üzerine Mustafa Kemal 7. Ordu Komutanlığından istifa etti. Bundan sonra İstanbul'da genel karargâhta görevlendirilen Mustafa Kemal, Veliaht Vahdettin Efendi ile Almanya gezisine çıktı. Almanya gezisinden 4 Ocak 1918'de döndü.

c. Suriye-Filistin Cephesi

Mustafa Kemal'e 7. Ordu Komutanlığı sırasında gösterdiği başarılarından dolayı "Fahri Yaverlik" unvanı verilmiş ve Mustafa Kemal, 28 Eylül 1918'de Rayak Bölgesi Komutanlığına atanmıştı. Bir süre sonra Yıldırım Ordularının Halep'in kuzeyinde İngilizlere karşı bir savunma hattı kurmasında Mustafa Kemal görevlendirildi. Bu hat sayesinde İngiliz birliklerinin Suriye-Filistin Cephesi'nde daha fazla ilerlemesi önlendi. Mustafa Kemal Suriye-Filistin Cephesi'ndeki bu başarıdan sonra Liman von Sanders'in yerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına getirildi (Görsel 1.17).

Görsel 1.17: *Mustafa Kemal, yaverleri [soldan sağa; Salih (Bozok), Şükrü (Tezer), Cevat Abbas (Gürer)] ile birlikte*

31 Ekim 1918 tarihinde kumandayı Mustafa Kemal Paşa'ya bırakan Liman von Sanders, emrinde bulunan askerlere şu emirle veda ediyordu:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Ordu Grubunun kumandasını Ekselansları Mustafa Kemal'in birçok şanlı savaşta muzaffer olmuş ellerine bırakmak durumunda olduğum anda, benim emrimde Osmanlı İmparatorluğu'nun uğruna ifa ettikleri görevler için bu subaylara, memurlara ve erlere candan teşekkür ederim. Beni Ordu Grubuna mensup birçok subaya ve askerlere çok yakınlaştıran Gelibolu'nun şanlı günleri ve Anadolu sahilinde yürütülen birçok cesur harekât, bütün çağların tarihinde unutulmayacaktır...

Liman von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, s. 421-422.

Liman von Sanders

Mustafa Kemal'le zaman zaman çatışma yaşayan L. v. Sanders'in Suriye'den ayrılırken Mustafa Kemal'e yönelik yukarıda yer alan sözleri sizce nasıl yorumlanabilir?

ç. 1915 Olayları ve Ermeni Tehciri

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte Batılı güçler tarihî emellerine ulaşmak için Ermenileri kışkırtıyordu. Bu kışkırtmalar sonucunda bazı üzücü olaylar meydana gelmiş ve 1915 yılında bu olaylar daha da artmıştı. Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı verilen mücadele devam ederken ayrılıkçı Ermeniler de ayaklanmışlar ve Rus birliklerinin Doğu Anadolu'da ilerlemesine olanak sağlamışlardı. Bunun üzerine İttihat ve Terakki hükûmeti İstanbul'da ayrılıkçı faaliyetlere yardım eden 235 Ermeni'yi 24 Nisan 1915 tarihinde tutukladı.

Ermenilerin 1915'te Osmanlı topraklarında yaptıkları faaliyetler hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.

İtilaf Devletlerinin kışkırtmalarına kapılarak Osmanlı Devleti aleyhine silaha sarılan Ermenilerle savaş yıllarında ve sonrasında birçok sorun yaşandı (Görsel 1.18). Bu sorunların en önemlisi 1915 yılında hükûmet tarafından Tehcir (Zorunlu Göç) Yasası'nın çıkarılması ve uygulanmasıydı. Osmanlı Devleti 27 Mayıs 1915'te kabul edilen ve 1 Haziran'da Takvim-i Vekayi'de yayımlanarak yürürlüğe giren, "Sevk ve İskân Kanunu" adını da taşıyan bu uygulama ile katliamlara ve bazı olaylara karışan veya askerî harekât bölgelerinde yaşayan Ermeni halkının buralardan alınıp Irak ve Suriye'ye yerleştirilmelerini temin etmek istiyordu. Hükûmet tarafından bu göç ve yer değiştirmeye tabi tutulanların mal ve can güvenliklerinin sağlanması, yiyecek ve barınaklarının temini, göç edilen yerlerde gerekli istihdamın sağlanması gibi hususları içeren yönetmelikler çıkarılmıştı.

Görsel 1.18: *Urfa'da Ermeniler'den ele geçirilen silahlar*

Tehcir Kanunu'nun maddeleri şu şekildedir:

GENEL AĞ KAYNAĞI

a. *Seferde ordu, kolordu ve fırka kumandaları; bunların yardımcıları ve bağımsız bölge kumandanları halk tarafından herhangi bir suretle hükûmetin emirlerine ve memleketin savunmasına, güvenliği korumaya ilişkin uygulamalara karşı koyma; silahla saldırma ve mukavemet görürlerse hemen askerî kuvvet ile şiddetli surette cezalandırmaya ve saldırıyı tamamen yok etmeye yetkili ve mecburdur.*

b. *Aynı makamlar askerlik gereği veya casusluk veya ihanetini hissettikleri kasaba ahalisini tek tek veya toplu olarak diğer mahalleye sevk ve iskân ettirebilirler.*

c. *Bu kanun yayımlandığında yürürlüğe girer.*

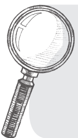
www.sbd.aku.edu.tr

Harbiye Nezaretine, Ermenilerin yaptığı katliamlar ile ilgili yazılan belge şöyledir:

BİRİNCİ EL KAYNAK

…Erzincan, Erzurum, Kars ve civar köylerinde Ermenilerin katliamı o kadar fecidir ki görülen sahneler en katı yürekli olanları dahi ağlatmıştır. Bugün dahi kuyular açılarak o kötü manzaralar, bilmeyenlere, inanmayanlara, inkâr edenlere gösterilebilir… Her türlü masrafları hükûmet tarafından temin edilmek üzere arzu eden muhtelif unsurlardan heyetler gönderilmesi ve katliamın yerinde incelenmesinin çok faydalı olacağını arz eylerim.

Eski Birinci Kafkas Kolordusu Kumandanı Tuğgeneral Kâzım Karabekir (1918)
Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslarda ve Anadolu'da Ermeni Mezalimi I (1906-1918), s. 307 (Düzenlenmiştir.).

Türklere ait olduğu ispat edilmiş olan toplu mezarlar ve Ermeni katliamını belgeleyen çalışmalar hakkında neler biliyorsunuz? Bu konuda araştırma yapınız.

d. I. Dünya Savaşı Sırasında Anadolu

I. Dünya Savaşı sırasında savaş meydanlarında şehit düşenlere ilave olarak düşman istilasının neden olduğu toplu göçler, açlık ve sefalet çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştu. Rum ve Ermeni çetelerinin Türk halkına ve köylerine karşı saldırıları asayişi daha da bozmuştu.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile enflasyon artmış ve gereksinim maddelerinin azlığı nedeniyle fiyatlar yükselmişti. İthalatın yapılamadığı, elde edilen mahsulün yarıya düştüğü bir ortamda özellikle temel ihtiyaç maddelerinden biri olan ekmekteki pahalılık halkı çok daha zor bir duruma düşürmüştü. Savaş koşulları halkın büyük bölümünü daha da yoksullaştırırken savaşı fırsata çeviren yeni zenginler de çıkmıştı. Karaborsa ve istifçilik, ihtikâr, ihtilas, suistimal yoluyla varlıklarını artıran bu kesim halkta rahatsızlık oluşturmuştu.

GENEL AĞ KAYNAĞI

I. Dünya Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan Harry Stuermer'ın (Heri Sıturmır) o günlerde Osmanlı Devleti'nin başkentinden yaptığı gözlemler ülkenin içinde bulunduğu durumla ilgili son derece önemli bilgiler vermektedir. Ekmek bulamadığımız dönemlerde, özellikle 1916'nın başlarında, sadece İstanbul'da günde onlarca kişi açlıktan ölmekteydi. Bir seferinde bizzat gözlerimle zavallı kadınların açlıktan yerlere serildiğini gördüm. Ülkenin diğer yerlerinden -özellikle Suriye kesimlerinden- ise daha ciddi kıtlık haberleri alıyorduk...

www.ataturkilkeleri.deu.edu.tr (Sadeleştirilmiştir.).

Savaş yıllarında halkın yaşadığı bütün sıkıntılara rağmen ordunun ihtiyacı için yaptığı fedakârlıkları nasıl açıklayabilirsiniz?

Osmanlı Devleti'nin aldığı askerî yenilgiler, yaşadığı ekonomik zorluklar ve siyasal basiretsizlikler toplumun moralini olumsuz etkilemişti. Üstelik I. Dünya Savaşı'nda genel seferberlik sırasında erkek nüfusun önemli bir kısmının askere alınmasından dolayı Türk kadını, toplum hayatı içinde çok daha fazla sorumluluk almak zorunda kalmıştı. Nitekim savaşın getirdiği koşullar nedeni ile kadınlar bir taraftan ev işleri ile uğraşırken diğer taraftan da hemşirelik, ebelik veya öğretmenlik gibi meslekler ile iş hayatında varlığını gösterdi (Görsel 1.19). Askerler için üniforma, çamaşır, kum torbası diken kadınlar aynı zamanda cephede mermi ve cephane yapımında görev aldı.

***Görsel 1.19:** Çanakkale Savaşlarında görev yapan Türk hemşireler*

Savaş süresince devam eden sosyal ve ekonomik sorunların yanında Anadolu'da oldukça yaygın olarak görülen salgın hastalıklar insanları zor durumda bırakmıştır. Bu nedenle devletçe hastalıklara karşı gerekli tedbirler alınmış ve koruyucu sağlık hizmetleri sunulmuştur.

6. I. Dünya Savaşı Sona Ererken

Dünya siyasetinde söz sahibi olmak isteyen ABD, kongre tarafından Başkan Woodrow Wilson'ın (Vudrov Vilsın) savaş deklarasyonunun 6 Nisan 1917 günü onaylanmasıyla Almanya'ya karşı savaşa girdi. Fakat askerlerin eğitilmesi ve cepheye sürülmesi 1918 yılının ilk aylarını buldu. I. Dünya Savaşı'nda ABD'nin 116 bin asker kaybı oldu ancak savaşa girmesi İtilaf Devletlerine büyük güç kattı. Bu arada ABD'yi Orta ve Güney Amerika'nın diğer devletleri de izledi.

ABD'nin savaşa girmesiyle savaşın sona erme süreci hız kazandı. ABD, İngiltere ve Fransız birlikleri Batı Cephesi'nde Almanları yenilgiye uğrattı. Bu arada Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na katılması sonucunda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan Balkanlarda zor duruma düştü. ABD'nin katılışı ile İttifak Devletleri çözülmeye başladı. Avusturya-Macaristan 1917'den itibaren ülkede baş gösteren karışıklıklardan dolayı barış yapmaya yöneldi. Almanya da 11 Kasım 1918'de ateşkes antlaşması imzalayarak savaşa son verdi.

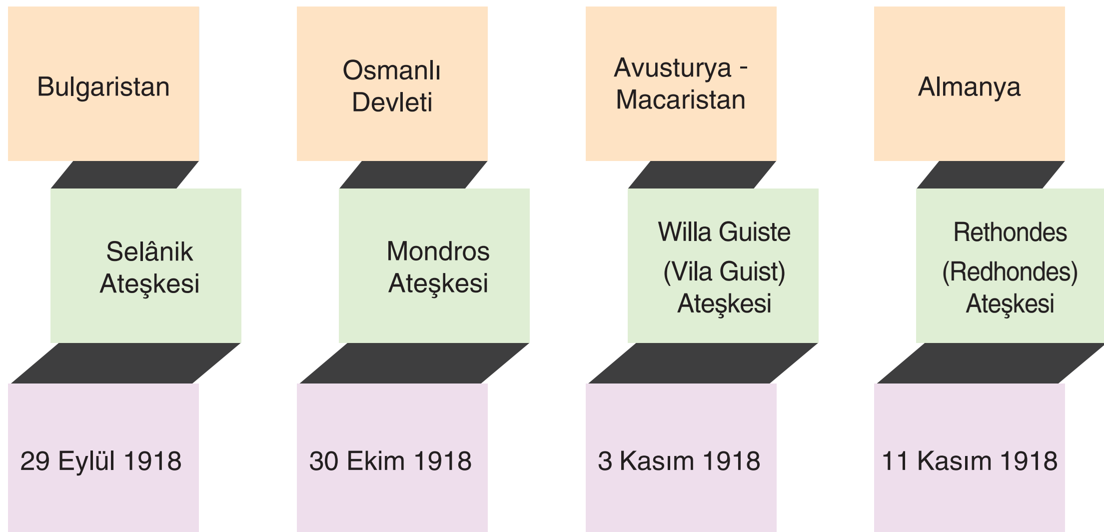
I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletlerinden ilk olarak Japonya savaştan çekildi. Rusya ise Bolşevik İhtilali sonrası 21 Kasım 1917'de savaşa son verdi. Rusya'dan sonra Romanya 7 Mayıs 1918'de Bükreş Barış Antlaşması'nı imzaladı ve savaşı bitirdi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Şubat 1917 Bolşevik İhtilali sadece Çarlık Rusya'sının değil, bütün dünya milletlerinin geleceği üzerinde kalıcı bir tesir yapacaktı. I. Dünya Savaşı'nın gidişatını etkilemesi açısından ise ayrı bir öneme sahipti. Osmanlı Devleti bu hadiseden olumlu etkilenen ülkelerin başında geliyordu. Çünkü Doğu Cephesi'nde Ruslar, Trabzon'un batısından başlayarak Erzincan-Kemah yolundan Dersim ve Murat Suyu'nun güneyine kadar ve Van Gölü ile Başkale'ye uzanan geniş bir hat boyunca kontrolü ele geçirmişlerdi. 1877-78 Savaşı sonucunda Elviye-i Selâse de Rus hâkimiyeti altına girmiş olduğu için Anadolu coğrafyasının önemli bir bölümü Türk hâkimiyetinden çıkmış oluyordu.

www.atam.gov.tr

Diğer taraftan 1918 yılının başlarında ABD Başkanı Wilson'ın savaşı sona erdirmek ve barışı sağlamak için yayımladığı ilkeler yenilen devletlerin savaştan çekilmesini hızlandırdı. İttifak Devletlerinin imzaladığı ateşkes antlaşmaları şöyleydi:

I. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

- Bolşevizm (Sovyet Rusya), Nazizm (Almanya), faşizm (İtalya) gibi yeni rejimler doğdu.
- Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti, Rus Çarlığı gibi büyük imparatorluklar yıkıldı.
- Avrupa'da çok sayıda yeni devlet kuruldu (Çekoslovakya, Avusturya, Macaristan, Polonya, Letonya, Estonya, Litvanya, Yugoslavya).
- Barışı korumak için Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kuruldu.
- Manda ve himaye sistemi sömürgeciliğin yerini aldı.
- Savaşa katılan bütün devletlerde ekonomik liberalizm temelinden sarsıldı.
- Savaş tazminatları onarım adı altında ifade edildi.
- Tank, kimyasal silahlar ve denizaltı ilk kez bu savaşta kullanıldı.
- Savaş sonrası yapılan antlaşmalarda Versailles (Versay) gibi milliyet ilkesine dikkat edilmemesi azınlık sorununa ve II. Dünya Savaşı'na neden oldu.

ETKİNLİK

I. Dünya Savaşı'nda İttifak – İtilaf Devletlerinin Askerî İstatistikleri

	Askere Alınan Kişi Sayısı	Savaşta Ölen Kişi Sayısı	Yaralanan Kişi Sayısı	Tutsak / Kayıp Kişi Sayısı	Toplam Zayiat
İttifak Devletleri	22.850.000	3.131.890	8.419.533	3.629.829	15.181.252
İtilaf Devletleri	42.188.810	4.889.090	12.809.280	4.121.090	21.819.560

Spencer Tucker, The European Powers in the First World War: An Encyclopedia, s. 173.

Yukarıdaki tabloya göre her iki grupta askere alınan kişi sayısını ve iki grubun da savaşta verdiği zayiat rakamlarını karşılaştırarak düşüncelerinizi belirtiniz.

a. Mondros Ateşkes Antlaşması ve Bu Antlaşmanın Uygulanması

I. Dünya Savaşı sonunda Talat Paşa kabinesinin 8 Ekim 1918'de istifa etmesi üzerine 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa sadrazam olmuştu. İttihat ve Terakki yöneticileri Divan-ı Harp'te yargılanacakları endişesi ile ülkeyi terk ederken Ahmet İzzet Paşa, barış yollarını aramaya başladı.

Ahmet İzzet Paşa'nın barış için önce ABD daha sonra da İngiliz ve Fransız makamlarına yaptığı müracaatlardan bir sonuç alınamadı. Bu olumsuz tablo üzerine Kut'ül-Amâre'de esir düşen General Charles (Çarls) V. F. Townshend barış için aracılık yapmayı teklif etti. Bu teklifin İngilizlerce kabul görmesi üzerine İtilaf Devletleri ile barış görüşmeleri Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda başladı. Böylece 30 Ekim 1918 tarihinde Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığındaki Türk heyeti ile İtilaf Devletlerinin Ege Donanma Komutanı Amiral Calthorpe (Keltorp) arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı.

BİYOGRAFİ

Hüseyin Rauf (Orbay) Bey (1881-1964)

1881 yılında İstanbul'da doğdu. Deniz Harp Okulu ve Mühendishaneyi 1899 yılında bitirdi. Balkan Savaşları sırasındaki deniz savaşlarında büyük başarılar gösterdi ve bu nedenle "Hamidiye Kahramanı" unvanını kazandı. I. Dünya Savaşı'nda İran ve Irak'ta Osmanlı Teşkilat-ı Mahsusasında görev yaptı. Daha sonra Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığına atandı. Mondros Mütarekesi'ni imzalayan heyette görev aldı. 12 Temmuz 1922-4 Ağustos 1923 tarihleri arasında TBMM hükûmeti başkanlığı yaptı. 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları arasında yer aldı. 1939 yılında Kastamonu milletvekili oldu. 1942-1944 yılları arasında Londra Büyükelçiliği yaptı. Rauf Orbay 1964 yılında vefat etti.

Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004), s. 38 (Düzenlenmiştir.).

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın başlıca şartları şöyle özetlenebilir[(1)]:

Madde 1: Karadeniz'e geçiş için Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçişin güvenlik altına alınması için Çanakkale ve Karadeniz istihkâmlarının müttefikler tarafından işgali

Madde 5: Sınırların korunması ve iç güvenliğin sağlanması için lüzum görülecek askerî kuvvetten fazlasının derhâl terhisi

Madde 7: Müttefiklerin güvenliklerini tehdit edecek durum olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olması

Madde 10: Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali

Madde 15: Bütün demir yollarına İtilaf denetleme subaylarının görevlendirilmesi

Madde 24: Vilayet-i Sitte'de (Altı Doğu Anadolu Vilayeti: Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Sivas, Elâzığ) karışıklık çıkması hâlinde bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletlerinin muhafaza etmesi

Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre işgal edilen yerleri Harita 1.4'te inceleyiniz.

***Harita 1.4:** Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre işgal edilen yerler*

---

(1) Refik Turan vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s.66-67 (Düzenlenmiştir).

İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya yönelik imzaladıkları gizli antlaşmaları araştırınız. Daha sonra Harita 1.4'te Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte Anadolu'da işgal edilen yerler ile bu gizli antlaşmaların maddelerini karşılaştırınız.

b. Mondros Ateşkes Antlaşmasına Yönelik Tepkiler

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın şartları Sultan Vahdettin tarafından ağır bulunmakla birlikte kendisi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra diğer müttefik devletlerin hükümdarları gibi tahtı kaybetmemişti. Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Türk heyetinin gördüğü iyi kabulden dolayı Amiral Calthorpe'a (Kaltorp) teşekkür mektubu göndermişti.

GENEL AĞ KAYNAĞI

… Mütarekeyi imzalayan Rauf Bey, İstanbul'a döndükten sonra gazetecilere yaptığı açıklamada; "…mütarekeyi imzaya giderken bugünkü gibi sevinçli döneceğimi tahmin etmiyordum. İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır. Bu mütareke galip ile mağlup arasında yapılmış bir mütareke değil savaş hâlinden çıkmak isteyen denk iki devletin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları durumu gibi bir şeydir." diyerek bu konudaki iyi niyetli düşüncelerini açıklamıştır.

www.akademikbakis.org

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından beri sürekli savaş hâlinden yorulan halk, ilk günlerde ateşkesten memnundu. Fakat kısa bir süre sonra haksız işgaller karşısında ne yapacağını bilemez duruma geldi. Bu işgallere karşı Osmanlı hükûmetinin de hiçbir tedbir alamaması çaresizliği daha da artırdı. Osmanlı hükûmeti işgallere sessiz kalmakta ve işgalleri kabullenmekte idi.

30 Ekim 1918 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olarak tayin edilmiş ve ateşkes şartlarını 3 Kasım 1918'de İstanbul'dan öğrenmişti. Mustafa Kemal, anlaşma hükümlerini okuyunca bu maddelerin Türk milleti için vahim sonuçlar doğuracağını görmüştü. Mustafa Kemal Paşa, ateşkes hükümlerinden bazılarının yanlış anlaşılmaya müsait olduğunu görerek Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı bir telgraf ile uyardı.

7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu ile 7. Ordu Karargâhının dağıtılması üzerine 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul hükûmetinin ve padişahın İngilizlerin etkisi altında olduğunu düşünerek bazı girişimlerde bulunmaya başladı. Buna göre Mustafa Kemal yeni kurulacak Ahmet İzzet Paşa hükûmetinde Harbiye Nezaretinde görev almak istedi. Bu dönemde Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey ile birlikte Minber gazetesini çıkararak kamuoyunu uyandırmak istedi.

17 Kasım 1918 tarihinde Minber gazetesinde yayımlanan bir mülakatta Mustafa Kemal, ordu ve siyaset ilişkisi hakkındaki görüşlerini şöyle ifade ediyordu:

BİRİNCİ EL KAYNAK

...Ben en iyi siyasetin her türlü anlamıyla "en çok kuvvetli olmak" bulunduğunu kabul ederim. "En çok kuvvetli olmak" tabirinden amacım, yalnız silahlı kuvvet olduğunu zannetmeyiniz. Aksine asker olmama rağmen bu, bence kuvveti meydana getiren etkenlerin sonuncusudur. Benim kastettiğim, manen, ilmen, ahlaken ve fennen kuvvetli olmaktır. Bu saydığım özelliklerden yoksun olan bir milletin bütün askerlerinin en son silahlarla donatıldığını düşünsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olmaz... Benim anladığıma göre güçlü bir ordu denildiği zaman anlaşılması lazım gelen mana, her ferdi bilhassa zabiti, kumandanı medeniyet ve fenniyeyi müdrik ona nazaran fiil ve hareketlerini tatbik eder.

Minber, 17 Kasım 1918 (Sadeleştirilmiştir.).

Mustafa Kemal Paşa, anlaşmanın şartlarını çok ağır bulduğuyla ilgili şunları belirtmiştir:

NUTUK

Mondros Ateşkesi, Osmanlı Devleti'nin müttefikleriyle beraber sürüklendiği acı yenilginin yüz kızartacak bir sonucudur. Bu ateşkes maddeleri Türk topraklarını yabancıların işgaline sunmuştur. Yine bu ateşkes maddeleri Sevr Antlaşması'nın hükümlerinin de kolaylıkla kabul ettirilebileceği fikrini işgalcilere mümkün ve normal gösterdi.

Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), haz.: Zeynep Korkmaz, s. 482.

c. İtilaf Devletlerinin Gerçekleştirdiği İşgaller ve Uygulamalar

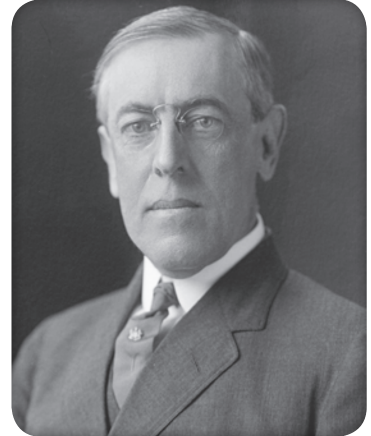
Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İngiltere ilk olarak 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etti. İngilizler ayrıca Batum, Ardahan, Kars, Antep, Maraş, Urfa, Konya istasyonu, Bilecik, Samsun ve Merzifon'u işgal etti. Fransızlar; Mersin, Adana, Dörtyol ve Afyon istasyonlarını işgal etti. İtalyanlar; Antalya, Konya, Kuşadası, Bodrum, Fethiye, Muğla ve Marmaris'i ele geçirdi. Yunan birlikleri ise 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir rıhtımına çıkmaya başladı.

ETKİNLİK

I. Dünya Savaşı öncesinde İtilaf Devletlerinin kendi aralarında imzalamış oldukları gizli antlaşmalar ile ilgili bir araştırma ödevi hazırlayınız. Bu antlaşmalarda Osmanlı Devleti'nden koparılmak istenilen topraklar ile Mondros Ateşkes Antlaşması sonunda işgal edilen yerler arasında nasıl bir benzerlik vardır? Yorumlayınız.

I. Dünya Savaşı sırasında dünya barışına yönelik atılan adımlara bir bütünlük veren ABD Başkanı Wilson, daha 27 Mayıs 1916'da bir "Uluslar Cemiyeti"nin kurulmasını savunmuştu (Görsel 1.20). Ona göre ileride imzalanacak olan barış antlaşmalarının temel ögesi ve bunların devamlılığının güvencesi bu kuruluş olacaktı. Başkan Wilson, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru savaşı sona erdirmek, barışı ve bu barışın devamını temin etmek amacıyla 8 Ocak 1918'de Amerikan Kongresi'nde yaptığı bir konuşmasında aynı konuyu ele aldı ve kendi düşüncelerini açıkladı. Bu düşünceler Wilson İlkeleri olarak adlandırıldı.

***Görsel 1.20:** ABD Başkanı Wilson*

Wilson İlkelerinin onikinci maddesinde başlıca üç mesele söz konusuydu:

- Çanakkale Boğazı'nın devamlı statüde milletlerarası trafiğe açık olması ve milletlerarası kontrolde tutulması
- Devletin Türklerin bulunduğu kesimlerine tam bir hükümranlık hakkı tanınması
- Türk hâkimiyetinde bulunan diğer milletlerin de yaşama ve kolayca gelişme imkânının teminat altına alınması yani bu milletlere özerklik tanınması

Wilson İlkeleriyle Osmanlı Devleti'nde yaşayan diğer milletlere egemenlik hakkı verilmesi ile ne amaçlanmış olabilir? Açıklayınız.

Wilson İlkelerinin uygulamadaki bütün çelişkilerine rağmen birçok Osmanlı gazetesinde Wilson Prensipleri Cemiyetinin beyannamesi yayımlanmıştı. Bu beyanname iki kısımdan oluşmuştu. İlkinde Osmanlı Devleti'nin sağlam bir hükûmet sistemine kavuşması arzulanmıştı. İkinci kısma göre ise Osmanlı Devleti'nde bütün vatandaşların güven ve mutluluğunu sağlayacak bir ortamın temini istenmişti.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Wilson'un "prensipler"indeki "insani maksatlar" ile Osmanlı İmparatorluğu ve Türklere yönelik gerçek düşünce ve niyetleri arasında tam bir karşıtlık bulunmaktadır. Onun Türkler hakkındaki olumsuz, hatta düşmanca düşüncelerinin oldukça eski ve köklü olduğu anlaşılmaktadır. O kadar ki açıkça Türkiye'nin haritadan silinmesi gerektiğini bile savunmuştu. Birkaç yıl önce Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki ABD büyükelçiliğine atama yapılması gerektiğinde, bu göreve Henry Morgenthau'nun (Henri Morgıntau) atanmasını öneren Albay House'a (Haus), "Türkiye diye bir yer kalmayacak ki" yanıtını vermişti. Yani ona göre Osmanlı Devleti nasıl olsa yıkılacaktı, bu yüzden de oraya bir atama yapılmasına gerek yoktu. House da buna karşılık, "İyi ya!" demişti, "Gidip durumu yerinde görsün."

Wilson, yukarıda gördüğümüz gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan gizli paylaşım antlaşmalarını başından beri biliyordu. Karşı çıkmak bir yana, onları onaylıyor hatta hazırlanmalarına katkı bile sağlıyordu. Eğer Bolşevikler söz konusu gizli antlaşmaları açıklamasalardı, Wilson'un bunlara karşı olduğunu belirtmek gibi bir niyeti yoktu. ABD'nin Osmanlı Devleti'ne savaş açmaması da İtilaf Devletleri arasındaki emperyalist paylaşım hesaplarına dâhil olmadığını ve onları onaylamadığını göstermek içindi…

www.atam.gov.tr

ç. Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)

18 Ocak 1919'da otuz iki devlet temsilcisi savaşın kesin olarak bitirilmesi, toprak anlaşmazlıklarının giderilmesi, ticari değişimlerin yeniden kurulması, uluslararası düzenin barış temeline oturtulması amacıyla Paris'te toplandı (Görsel 1.21). İlk olarak İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Japonya devletlerinin başbakan ve dış işleri bakanlarından meydana gelen bir "Onlar Konseyi" kuruldu. Ancak çok geçmeden "Dörtler Meclisi" denilen Amerikan başkanı ile İngiliz, Fransız ve İtalyan başbakanlarından oluşan meclis, konferansa hâkim oldu.

Görsel 1.21: *Paris Barış Konferansı görüşmeleri*

Konferansta, Yunan Başbakanı Venizelos, düzenlenen sahte belgelerle Batı Anadolu'nun Yunanlara verilmesini sağladığı gibi İzmir'in işgali için de destek görmüştü. Böylece gizli antlaşmalarla İtalyanlara verilen İzmir ve çevresi İngiltere tarafından Yunanistan'a bırakılıyordu.

Paris'te Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulmasına yönelik adımlar da atılmıştı. İngiltere; Antep, Urfa ve Maraş'ı Fransa'ya bırakırken bu bölgeyi işgal eden Fransa'nın Suriye ve Lübnan'da manda kurmasını kabul etmişti. İngiltere, Irak ve Filistin'de manda yönetimi teşkil etmişti. ABD ise konferansta Milletler Cemiyetinin kurulmasının dışındaki meselelere dâhil olmamıştı. ABD, Monroe (Monro) Doktrini'ne* göre Avrupa siyasetinden çekiliyordu. Konferans sonunda, Osmanlı Devleti hariç I. Dünya Savaşı'nda yenilen bütün devletler ile barış antlaşmaları imzalandı. Bu barış antlaşmaları İttifak Devletlerine ültimatom şeklinde imzalatılmıştı.

Sizce daha önce yapılan gizli anlaşmalarda İtalya'ya verilmiş olan İzmir ve çevresinin Paris Konferansı sırasında İngilizlerin girişimleriyle Yunanlara verilmesinin sebebi ne olabilir? Belirtiniz.

I. Dünya Savaşı Sonunda İtilaf Devletleri ile İmzalanan Barış Antlaşmalarının Genel Esasları

Almanya – Versailles (Versay) 28 Haziran 1919

- Almanya'nın toprakları Polonya, Çekoslovakya ve Litvanya tarafından paylaşıldı.
- Alsas Loren Bölgesi Fransa'ya verildi.
- Almanya'nın denizaşırı sömürgeleri İngiltere, Belçika, Fransa ve Japonya arasında paylaşıldı.

Avusturya – Saint Germain (Sen Jermen) 10 Eylül 1919

- Avusturya; ekonomik, demografik ve siyasi bakımdan küçüldü.
- Avusturya'nın dışında Çekoslovakya, Yugoslavya ve Macaristan kuruldu.
- Bosna-Hersek ve Hırvatistan, Yugoslavya'ya; Galiçya, Polonya'ya; Tirol ve Trieste, İtalya'ya; Bukovina, Romanya'ya verildi.

Macaristan – Trianon (Triyanon) 4 Haziran 1920

- Macar toprakları; Yugoslavya, Çekoslovakya, Romanya ve Polonya arasında paylaşıldı.
- Macar ordusu sınırlandırıldı ve sadece iç güvenlikle sorumlu kılındı.

Bulgaristan – Neuilly (Nöyyi) 27 Kasım 1919

- Batı Trakya ve Makedonya, Yunanistan'a; Güney Dobruca, Romanya'ya; Tsaribrat ve Stumitsa, Yugoslavya'ya verildi.
- Zorunlu askerlik görevi kaldırıldı ve Bulgar ordusu sınırlandırıldı.

İtilaf Devletlerinin imzaladığı barış antlaşmalarının oldukça ağır maddeler içermesinin nedenlerini açıklayınız.

---

* Monroe Doktrini: 1823'te Başkan James Monroe'nun ilan ettiği bu doktrinin temeli, Eski Dünya olarak adlandırılan Avrupa ile Yeni Dünya olan Amerika'nın kalın çizgilerle birbirinden ayrılmasına dayanır. Monroe Doktrini'nin altında yatan felsefeye göre çalkantıyı temsil eden Avrupa kıtası, Amerika kıtasından uzak tutulmalıydı. Monroe Doktrini ile ABD aynı zamanda Avrupalı sömürgeci güçlerin Amerika kıtasındaki nüfuzunu sona erdirmek ve kendi nüfuzunu pekiştirmek amacındaydı.

www.uidergisi.com.tr (Düzenlenmiştir.)

PROJE ÖDEVİ

Ünite No.	Ünitenin Adı	1881'den 1919'a Mustafa Kemal	Değerlendirme
1	Beklenen Performans	Araştırma, planlama, tasnif etme, zaman ve kronolojiyi algılama	Dereceli puanlama anahtarı
Konu	Mustafa Kemal Paşa'nın 1919'a kadarki hayatını öğrendiniz. Bu ünite sonrasında sizden Mustafa Kemal'in okul döneminden cumhuriyet yıllarına kadar okumuş olduğu yerli ve yabancı kitapları, bizzat kendisi tarafından kaleme alınan eserleri anlatan bir kitapçık hazırlamanız istenmektedir.		

Çalışma Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar:

- Çalışmanızı iki üç kişilik gruplar hâlinde ya da bireysel olarak hazırlayınız.
- Çalışmanızı grup hâlinde hazırlamanız gerekiyorsa aranızda iş bölümü yapınız.
- Mustafa Kemal'in okuduğu kitapları ve yazdığı eserleri araştırınız.
- Araştırmanızı yaparken konuyla ilgili kitaplardan, dergilerden, ansiklopedilerden, gazetelerden ve Genel Ağ'dan yararlanınız.
- Çalışmanızın planını ve taslağını hazırlayınız. Düşüncelerinizi bir mantık çerçevesinde düzenleyiniz.
- Dokümanlarla ilgili açıklayıcı yazılar kullanınız. Bu yazıları anlaşılır bir Türkçe ile yazmaya çalışınız. Yazım hataları varsa kontrol ederek düzeltiniz.
- Kitapçığınız için uygun bir başlık kullanınız.
- Konularla ilgili görsel malzemeler kullanmayı unutmayınız.
- Hazırlayacağınız kitapçık, Dereceli Puanlama Anahtarı'nda verilen ölçütlere göre değerlendirileceğinden çalışmanızı hazırlarken bu ölçütleri göz önünde bulundurunuz.
- Çalışma sonunda faydalandığınız kaynakları belirtiniz.
- Ödeviniz; çalışmanın etkili kullanılması, yazılı ve görsel malzemelerin uyumluluğu ve konuyla ilişkilendirilmesi açısından değerlendirilecektir.

Dereceli Puanlama Anahtarı					
Ölçütler	Yeterlilik Düzeyi				
	5	4	3	2	1
Proje görevini plana göre gerçekleştirdi.					
Çalışma için uygun görsel malzemeler kullandı.					
Görsel malzemeler ile kitapları ilişkilendirdi.					
Mustafa Kemal'in okuduğu ve yazdığı kitapları belirtti.					
Türkçeyi kurallarına uygun kullandı.					
Düzenli bir çalışma yaptı.					
Çalışma sonunda faydalandığı kaynakları belirtti.					
Güzel ve nitelikli bir çalışma yaptı.					
Etkili bir sunum yaptı.					
Çalışmasını zamanında teslim etti.					

Değerlendirme: $\frac{\text{Aldığı Puan}}{\text{Toplam Puan}} \times 100$

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

Karadağ	**Yunanistan**	**Uşi Antlaşması**	**İstanbul Harp Okulu**
İstanbul Harp Akademisi	**Londra Antlaşması**	**Bulgaristan**	

1. Mustafa Kemal'in doğduğu ev bugün .... sınırları içerisinde bulunmaktadır.

2. Mustafa Kemal .... teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve göreve başlamıştır.

3. I. Balkan Savaşı 8 Ekim 1912'de ilk olarak .... Osmanlı'ya saldırısı sonrasında başlamıştır.

4. İtalya ile Trablusgarp Savaşı sonunda .... imzalanmıştır.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) Mustafa Kemal doğduğunda Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet yönetimi bulunmaktadır.

2. ( ) Mustafa Kemal, 1903'te Manastır Askerî İdadisinden mezun olmuştur.

3. ( ) Mustafa'ya matematik öğretmeni Yüzbaşı Sabri Bey, Kemal adını vermiştir.

4. ( ) Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabı, I. Dünya Savaşı'nın iki önemli nedenidir.

5. ( ) I. Dünya Savaşı'nda Kanal Cephesi'nin açılma nedenlerinden biri Mısır'ı İngiltere'den geri alma isteğidir.

6. ( ) Mondros Ateşkes Antlaşması görüşmelerinde İtilaf Devletlerinin temsilcisi Amiral Harboard'dur.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Mustafa Kemal'in fikir hayatını etkileyen tarihî olaylar nelerdir? Belirtiniz.

2. Mustafa Kemal'in öğrenim gördüğü askerî okulların hayatında nasıl bir etkisi olmuştur?

3. Mustafa Kemal'in askerî başarılar elde etmesinde daha çok hangi kişilik özellikleri etkili olmuştur? Açıklayınız.

4. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ortam, Mustafa Kemal'in fikir hayatının oluşmasında nasıl etkili olmuştur?

5. Mustafa Kemal'in aldığı eğitimde ailesinin rolü nedir? Sizin eğitim hayatınızda ailenizin etkisi nedir? Açıklayınız.

6. Mustafa Kemal'in çocukluk yıllarında Selânik şehrinin siyasi, sosyal ve kültürel yapısının nasıl olduğunu açıklayınız.

7. 20. yy. başlarında Osmanlı Devleti'nin siyasi durumu nasıldır? Açıklayınız.

8. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra başlayan işgaller karşısında Mustafa Kemal Paşa'nın almış olduğu önlemler nelerdir? Açıklayınız.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. I. Manastır Askerî İdadisine başlaması

II. İstanbul Harp Okuluna girişi

III. Selânik Askerî Rüştiyesini bitirmesi

IV. Sofya Ataşemiliterliğine atanması

Mustafa Kemal ile ilgili yukarıda verilen olayların kronolojik sıralaması aşağıdakilerden hangisidir?

A) I, II, III, IV

B) II, I, III, IV

C) II, III, I, IV

D) IV, I, II, III

E) III, I, II, IV

2. Aşağıdakilerden hangisi Mustafa Kemal'in öğrenim gördüğü okullardan biri değildir?

A) Selânik Askerî Rüştiyesi

B) Manastır Askerî İdadisi

C) Sofya İdadisi

D) İstanbul Harp Okulu

E) Şemsi Efendi Okulu

3. Mustafa Kemal'in doğduğu ve çocukluk yıllarını geçirdiği Selânik'te nüfusun çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı. Ancak şehirde Türklerle birlikte Rum, Sırp, Bulgar, Yahudi, Ermeni, Boşnak ve Arnavut gibi farklı milletlerden insanlar da yaşıyordu.

Buna göre Mustafa Kemal hakkında aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Çok kültürlü bir ortamda yetişmiştir.

B) Balkanların kurtuluşu için fikir geliştirmiştir.

C) Demokratik bir ortamda yetişmiştir.

D) Siyasete askerî öğrencilik yıllarında ilgi duymuştur.

E) Selânik'teki Türklerin haklarını savunmuştur.

4. Mustafa Kemal, annesinin karşı çıkmasına rağmen Selânik Askerî Rüştiyesinin sınavlarına katıldı. Sınavda üstün başarı göstererek okula girmeye hak kazandı.

Bu durum, Mustafa Kemal'in kişilik özelliklerinden hangisine örnek olarak gösterilebilir?

A) İleri görüşlü olduğuna

B) Sabırlı olduğuna

C) Kararlılıkla hareket ettiğine

D) Vatansever olduğuna

E) Çok yönlü olduğuna

5. Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşlarından sonra hangi cephede görev almıştır?

A) Galiçya Cephesi

B) Kafkas Cephesi

C) Romanya Cephesi

D Suriye Cephesi

E) Makedonya Cephesi

6. Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı sonunda aşağıdakilerden hangisini imzalamak zorunda kalmıştır?

A) Roma Antlaşması

B) Uşi Antlaşması

C) Bükreş Antlaşması

D) Londra Antlaşması

E) Ankara Antlaşması

7. I. Dünya Savaşı sırasında Almanya, İngiltere'nin sömürgeleri ile bağlantı kurmasını engellemek amacıyla hangi cephenin açılmasını sağlamıştır?

A) Hicaz-Yemen Cephesi

B) Suriye-Filistin Cephesi

C) Çanakkale Cephesi

D) Kanal Cephesi

E) Galiçya-Makedonya Cephesi

8. İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehdit edecek durum olduğunda herhangi bir stratejik noktayı işgâl hakkına sahip olduğundan ilk defa bahsedilen anlaşma/antlaşma aşağıdakilerden hangisidir?

A) Lozan Barış Antlaşması

B) Sevr Barış Antlaşması

C) Mudanya Ateşkes Anlaşması

D) Ankara Antlaşması

E) Mondros Ateşkes Antlaşması

9. Aşağıdakilerden hangisi İttifak Devletlerinin imzaladığı ateşkes antlaşmalarından biri değildir?

A) Rethondes Ateşkesi

B) Selânik Ateşkesi

C) Mondros Ateşkesi

D) Willa Guiste Ateşkesi

E) Londra Ateşkesi

2. ÜNİTE

MİLLÎ MÜCADELE

Tekâlif-i Milliye Emirleri üzerine orduya yardım etmek için seferber olan halk (Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışından, Büyük Millet Meclisinin açılışına kadar içinde bulunduğu faaliyetleri araştırınız.

2. Büyük Millet Meclisinin açılmasını gerekli kılan şartlar nelerdir? Araştırınız.

3. Sevr Antlaşması niçin "ölü doğan bir antlaşma" olarak nitelendirilmektedir? Araştırınız.

4. Millî Mücadele yıllarında Güney Cephesi'nde düzenli bir orduya sahip olunmaması düşmana karşı mücadelede hangi sıkıntıları ortaya çıkarmış olabilir? Açıklayınız.

5. Batı Cephesi'nde, işgal edilmiş topraklarda kurulmaya çalışılacak bir düzenli ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için yapılması gerekenler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

6. Savaşlardan sonra siyasi başarılar elde etmenin önemi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

7. Millî Mücadele sürecine katkıları olan kadın kahramanlar kimlerdir? Araştırınız.

1. Kuvay-ı Millîye Hareketinin Oluşumu ve Millî Mücadele'ye Hazırlık

Mondros Ateşkes Antlaşması'na göre Türk ordusunun terhis edilmesi, İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu yer yer işgal etmesi, Türk milletinin bağımsızlık isteği Kuvay-ı Millîye hareketini ortaya çıkarmıştı. Bu hareket geniş anlamıyla sadece halk kuvvetlerini değil, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak kuruluşlarını, heyet-i millîyeleri, Büyük Millet Meclisini ve düzenli orduyu da içine alan bütün Millî Mücadele'yi kapsıyordu. Millî Mücadele'de ilk Kuvay-ı Millîye birliği Ödemiş'te, Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey ve Ödemiş Askerlik Şubesi Başkanı Ali Rıza Bey tarafından kuruldu. Alaşehir ve Aydın'da ise Albay Mehmet Şefik (Aker) Bey'in teşviki ile Yörük Ali Efe komutasında diğer Kuvay-ı Millîye birlikleri kurulmuştu. Böylece Denizli'den Ayvalık'a kadar olan bölgede mevcudu 15 bin kişiyi bulan Kuvay-ı Millîye teşkilatları oluşturuldu.

a. İzmir'in İşgali ve İşgale Tepki Olarak Meydana Gelen Gelişmeler

15 Mayıs 1915 tarihinde İzmir'in işgali üzerine toplanan "Bakanlar Kurulu" hazırladığı bir notayı İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan temsilcilerine sundu. 16 Mayıs 1919'da gazetelerde yayımlanan bu beyannameden sonra basına gayet sıkı bir sansür konarak felaketin ayrıntıları kamuoyundan gizlenmeye çalışıldı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Konak Meydanı'nı Kemeraltı Caddesi'ne bağlayan köşe dönülürken, alayın önünde yerlere kadar uzanan Yunan bayrağını taşıyan Teğmen Yannis açılan ateş sonucunda bayrakla birlikte atından yuvarlandı. Gürültüler arasında zor duyulan bu tabanca ateşinin ardından ortalık karışmış; Efzun Alayı gerisin geri dönerek denize kadar çekilmiştir. Ege'de Millî Mücadele'nin başlamasına sebep olan ve ilk kurşun diye anılan bu olaydan sonra İzmir'de büyük bir Yunan terörü estirildiği, çok sayıda Türk'ün, yaralandığı, insanlık dışı hareketlere maruz kaldığı ve öldürüldüğü bilinmektedir. Bu ilk kurşun meçhul biri tarafından atılmışsa da daha sonra Hukuk-u Beşer Gazetesi'ni çıkaran Hasan Tahsin'e (Osman Nevres) izafe edilmiştir.

İZMİR'DE KATLİAM

Yunan işgal kuvvetleri saat 08.40'da karaya çıktı. Metropolit tarafından takdis edildi. Şehirdeki tecavüz ve yağmanın bir türlü sonu gelmiyor. Çok sayıda şehit verdik...

İşgalin ilk kurşunu ve ilk şehidimiz

Musa İlhan Kurtuluş, 16 Mayıs 1919 tarihli İstiklâl Harbi gazetesi uyarlaması

15 Mayıs 1919 tarihinde meydana gelen işgal hareketi ve "İzmir Faciası" Anadolu'nun her yanında derin bir üzüntü oluşturmuş, telgraf ve mitinglerle işgalin protesto edilmesine yol açmıştır; ilk olarak Batı Anadolu'da Bayramiç'te bunu takiben Seydişehir, Babaeski, Gördes, Burdur, Ezine, Ödemiş, Bursa, Keskin, Konya, Cide, Rize, Akhisar vs. olmak üzere pek çok vilayet ve kazada bu mealde protestolar olmuştur.

sbe.erciyes.edu.tr

b. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı (19 Mayıs 1919)

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan kısa süre sonra Samsun, Vezirköprü, Merzifon ve çevresinde olaylar çıkmıştı. Bunun üzerine İstanbul'daki İngiliz temsilciliği tarafından 21 Nisan 1919'da Türk hükûmetine bir nota verilerek Karadeniz'deki karışıklığın giderilmemesi durumunda Mondros'un 7. maddesi gereğince buraların işgal edilebileceği bildirilmişti. Bunun üzerine söz konusu bölgeye geniş yetkileri olan bir kumandan gönderilmesine karar verildi. Sonuçta Sultan Vahdettin ile görüşen Mustafa Kemal Paşa'ya 9. Ordu Müfettişliği görevi verildi.

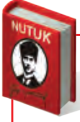
Mustafa Kemal'e verilen bu görevler şunlardır[2]:

1. Bölgede iç güvenliği sağlamak ve bu asayişsizliğin ortaya çıkış sebeplerini tespit etmek

2. Bölgede, ötede-beride dağınık bir hâlde varlığından söz edilen silah ve cephaneyi bir an evvel uygun yerlerde toplamak ve kontrol altına almak

3. Çeşitli yerlerde birtakım komitelerin bulunduğu, bunların asker toplamakta olduğu ve ordunun resmî olmayan bir şekilde bunları koruduğu ileri sürülüyor. Böyle komiteler mevcut olup asker topluyor, silah dağıtıyor ve ordu ile de irtibatta bulunuyorsa kesinlikle engelleyerek bu çeşit bağımsız komiteleri kaldırmak

Mustafa Kemal "Nutuk"ta, Samsun'a gönderilişini şöyle özetlemiştir:

NUTUK

... Bu geniş yetkinin beni İstanbul'dan çıkarmak ve uzaklaştırmak amacıyla Anadolu'ya gönderenler tarafından bana nasıl verildiğine hayret edebilirsiniz! Derhâl ifade etmeliyim ki bana bu geniş yetkileri onlar bilerek ve anlayarak vermediler. Gerçi ne olursa olsun benim İstanbul'dan uzaklaşmamı arzu edenlerin icat ettikleri sebep "Samsun ve havalisindeki asayişsizliği mahallinde (yerinde) görüp tedbir almak için Samsun'a kadar gitmek" idi.

Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), haz.: Zeynep Korkmaz, s. 7.

Yukarıdaki sözünden hareketle Mustafa Kemal'in Damat Ferit Paşa hükûmeti tarafından Samsun'a gönderilme sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a görevlendirilen Mustafa Kemal, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan beraberindekilerle birlikte Bandırma vapuruna binerek ayrıldı. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. Mustafa Kemal'in hükûmete gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli rapor, Millî Mücadele sürecinin ilk fikrî hazırlık belgesi sayılacaktı. Samsun raporu özetle şu fikirleri kapsamaktaydı:

İKİNCİ EL KAYNAK

1. *Samsun bölgesi Rumları siyasi emellerinden vazgeçerlerse asayiş kendiliğinden düzelir.*

2. *Türklüğün yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.*

3. *Yunanların İzmir'de hakları yoktur. İşgal geçicidir.*

4. *Millet, millî hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır.*

Mustafa Turan vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s. 172-173

Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan Samsun raporu İtilaf Devletleri ve İstanbul hükûmeti nezdinde nasıl bir tepkiye neden olmuş olabilir? Tartışınız.

(2) Durmuş Yalçın vd., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, s.165 (Düzenlenmiştir).

c. Millî Cemiyetler ve Millî Varlığa Düşman Cemiyetler

Millî Cemiyetler

Millî Mücadele'yi desteklemek üzere kurulmuş olan milliyetçi cemiyetlerdir. Bu cemiyetlerin hepsine birden "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri" denilmiştir. Başlangıçta bölgesel olarak kurulan bu cemiyetler, Sivas Kongresi sonunda birleşmiştir. Millî duygularla harekete geçen cemiyetlerden bazıları açık olarak silahlı mücadele kararı almamakla birlikte, millî hisleri taze tutmak ve büyük bir felâketten en az zararla çıkmak için tedbirler almaya çalışmıştır.

Millî cemiyetler ve bu cemiyetlerin bazı özellikleri şöyledir (Tablo 2.1):

Tablo 2.1: *Millî Cemiyetler*

Cemiyetin Adı ve Kuruluş Tarihi	Cemiyetin Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri
Kars İslam Şûrası 5 Kasım 1918	Wilson İlkelerine uygun olarak İkinci Kars Kongresi'nden sonra kurulan Kars İslam Şûrası'nın amacı, Osmanlı Devleti'nin Elviye-i Salâse'den askerî ve idari olarak tamamen çekilmesi üzerine boşalan bu topraklarda yeni bir teşkilatlanma oluşturmak ve bu bölgelerin yönetiminin Ermeni ve Gürcülere geçmesini engellemektir.
Millî Kongre Cemiyeti 29 Kasım 1918	Doktor Esat Paşa'nın liderliğinde partiler üstü bir teşkilat olarak kurulmuştur. Vatanın haklarını, menfaatlerini koruma yollarını bulmak ve onlara ulaşmak; Rumların "Büyük Yunanistan" hedeflerine ulaşmalarına engel olmak amaçlarını taşır. Kuvay-ı Millîye ismini ilk kez kullanan, bütün yararlı cemiyetlerin tek isim altında birleşmesi gerektiğini dile getiren ilk cemiyettir. Bu cemiyet diğerlerinden farklı olarak sadece basın yoluyla faaliyet göstermiştir.
Trakya-Paşaeli Heyet-i Osmaniye Cemiyeti 1 Aralık 1918	Batı Trakya'nın işgali karşısında merkezi Edirne olarak kurulan ilk millî cemiyettir. Cemiyetin programında amaç, "Trakya'nın Osmanlı padişahlığına bağlılığını ve toprak bütünlüğünü korumak" olarak belirtilmiştir. Trakya'nın Türk olduğunu kanıtlamak için Yeni Edirne, Ahali ve Trakya adlı gazeteleri çıkarmıştır.
İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1 Aralık 1918	Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İzmir'in işgal edileceği haberleri üzerine İzmir halkı tarafından kurulmuştur. Başlangıçta İzmir'in haksız işgalini önlemek, İzmir ve çevresinin Türk olduğunu dünya kamuoyuna duyurmak için basın yayın yoluyla olan bu mücadele daha sonra silahlı direnişe dönüşmüştür. Bu cemiyetin çalışmaları sonrasında Batı Anadolu'da Kuvay-ı Millîye birlikleri oluşturulmuştur.
Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 4 Aralık 1918	Erzurumlu Hoca Raif ve Diyarbakırlı Süleyman Nazif'in girişimleriyle merkezi İstanbul olmak üzere kurulan cemiyettir. Bölgelerinin Türk yurdu olduğunu kanıtlayıcı yayınlar yapmak amacı da taşıyan cemiyet Türkçe olarak Albayrak, Hadisat gazeteleri ile Le Pays (Vatan) adı verilen Fransızca bir gazete çıkarmıştır.
Kilikyalılar Cemiyeti 21 Aralık 1918	Çukurova bölgesinin Fransız ve Ermenilere verilmesine karşı Ali Fuat Paşa'nın girişimiyle kurulmuştur. Mücadelesini yabancı basın yoluyla (Fransızca) vermiştir. Hınçak ve Taşnak Cemiyetleri ile mücadele içinde bulunmuştur. Cemiyet Fransızların Antep, Maraş ve Urfa'yı işgali üzerine merkezini Adana'ya çekmiştir.

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti 12 Şubat 1919	Merkezi Trabzon olarak kurulmuştur. Doğu Karadeniz'de bir Pontus Rum Devleti'nin kurulmasını önlemek ve Trabzon ilinin Türklüğünü ispat etmek amacıyla çalışmıştır. Başkanlığını Barutçuoğlu Ahmet Efendi'nin yaptığı cemiyet İstiklal gazetesini yayımlamıştır. Cemiyet Erzurum Kongresi'nin toplanmasına destek vermiştir.
Redd-i İlhak Cemiyeti 14 Mayıs 1919	İzmir'in işgal ediliş sürecinde kurulmuştur. En önemli girişimi de kentin işgalinden bir gün önce yayınladığı bildiri ve İzmir halkını Maşatlık'ta toplamasıdır.
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 5 Kasım 1919	Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından Sivas'ta kurulmuştur. İstanbul hükûmeti ve İtilaf Devletlerine karşı protestolar yayımlayan cemiyet, millî orduya para ve malzeme yardımında bulunmuştur.

İKİNCİ EL KAYNAK

TBMM Hükûmeti Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak İstanbul'da kurulan ve Türk İstiklâl Harbi'nin silah, araçgereç ihtiyacını karşılamak; cephelerin subay kadrosunu tamamlamak, gereken istihbarat bilgilerini elde ederek Ankara'ya ulaştırmak üzere kurulan gizli gruplar Felâh Grubu, Karakol Cemiyeti, Mim Mim Grubu, Müdafaa-i Millîye Heyeti, Muavenet-i Bahriye Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubudur.

Mesut Aydın, M. Korkud Aydın, Türk İnkılâbı Tarihi, s. 148 (Düzenlenmiştir).

Millî Varlığa Düşman Cemiyetler

I. Dünya Savaşı ve sonrası yaşanan felaketleri İttihatçıların şahıslarında görüp, onları müttefiklere teslim edip sempati kazanmak ve böylece müttefiklerin insafından yararlanmak isteyen fırka ve cemiyetlerdir. Millî varlığa düşman cemiyetlerin bazı özellikleri şöyledir (Tablo 2.2):

Tablo 2.2: *Millî Varlığa Düşman Cemiyetler*

Cemiyetin Adı ve Kuruluş Tarihi	Cemiyetin Kuruluş Amacı ve Faaliyetleri
Etniki Eterya Cemiyeti 1814	Etniki Eterya Cemiyeti Odesa'da, Manuel Eksanto, Nardalı Nikola Iskofo, Yanyalı Atmos Çarkalof adında kişiler tarafından kurulmuştur. Osmanlı Devleti sınırları içindeki bütün Hristiyanları silahlandırmak ve Rumlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak istemiştir.
Pontus Rum Cemiyeti 1904	Doğu Karadeniz'de başlayıp İstanbul Boğazına kadar olan sahada bir Pontus Rum Devleti kurma amacında olan bu cemiyet Karadeniz Bölgesi'nde silahlı mücadeleye girişmiştir.
Mavri Mira Cemiyeti 1918	İstanbul Rum Patrikhanesi'nin desteğiyle kurulmuştur. Cemiyet, Etniki Eteryanın vârisi ve onun programının tatbikatçısı olmuştur. Cemiyetin amaçları, Batı Anadolu'yu Yunanistan'a dâhil etmek, Yunan ordusuna yardımcı olmak, Rumları silahlandırmak ve Büyük Bizans'ı (Megola İdea) kurmaktır.

Hınçak ve Taşnak Cemiyetleri 1887 ve 1890	Erzurum merkez olarak Ermeniler tarafından kurulan bu cemiyetler doğudaki topraklarda silahlı faaliyetler yürütmüştür. Asılsız iddialar ve istatistikler ile Paris ve Londra gibi şehirlerde siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Gümrü Antlaşması ile Ermeni Sorunu'na bir son verilmiş ve bu zararlı cemiyetlerin etkileri önlenmiştir.
Alyans İsrailit ve Makabi Cemiyetleri 1860	Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması amacını taşıyan bu cemiyet, Osmanlı vatandaşı olan Yahudilerin siyasi ve ekonomik menfaatlerinin korunması için de çalışmıştır.
Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911	İlk olarak 1911'de İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı kurulan bu cemiyet, ülkede çok partili liberal bir yönetim istemiş ancak 1913-1920 arasında faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Fırka, İttihat ve Terakki Fırkasının kapatılmasından sonra Millî Mücadele aleyhine çalışmıştır. Mesuliyet, Alemdar, Peyam-ı Sabah vb. gazeteler yayımlamıştır.
Wilson Prensipleri Cemiyeti 4 Aralık 1918	Amerikan mandası isteyen yazarlar ve gazeteciler tarafından İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. Amerikan mandası istemelerinin nedenini, maddi ve manevi imkânların Millî Mücadele'yi kazanmak için yeterli olmaması ve tarih içinde ABD ile hiçbir problemin yaşanmamış olması olarak belirtmişlerdir. Dernek, kuruluşunun ertesi günü (5 Aralık 1918) Başkan Wilson'a bir rapor yollamıştır.
Kürt Teali Cemiyeti 17 Aralık 1918	Seyyit Abdülkadir tarafından kurulmuştur. Cemiyet Wilson İlkeleri çerçevesinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bir sözde Kürt devleti kurmak, Kürtçe eğitim verecek okullar açmak; amaçlarına yardım edecek dergi, gazete ve kitaplar çıkarmak için çalışmıştır. Wilson İlkelerinden cesaret alan bu cemiyete özellikle Musul petrollerine hâkim olmak isteyen İngiltere destek vermiştir.
Sulh ve Selâmet-i Osmaniye Fırkası 14 Ocak 1919	Merkezi İstanbul'da olan cemiyet saltanat ve hilafete bağlı olarak demokratik yollar ile devleti kurtarmak istemiştir. Millî gayelere ve Anadolu'da verilen Millî Mücadele'ye karşıdır. Zira cemiyet ülkenin kurtuluşunun savaş ile değil, anlaşma ve barış ile olacağına inanmıştır. Fırkanın temel politikası İttihat ve Terakki düşmanlığına dayanmaktadır. Cemiyet, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile uyum içinde bulunmuştur.
İslam Teali Cemiyeti 19 Şubat 1919	"Cemiyet-i Müderrisin" (Medrese Öğretmenleri Derneği) tarafından kurulan cemiyetin merkezi İstanbul iken Konya'da da bir şubesi açılmıştır. Saltanat ve hilafetin devamında din ve devlet ayrımı yapmadan İslami esaslara bağlı olarak devletin varlığının devam edebileceğini düşünmüştür. İngiliz gizli servisinin yönlendirdiği cemiyet Anadolu'daki dinsel nitelikteki ayaklanmaların çoğunda etkili olmuştur.

İngiliz Muhipleri (Dostları) Cemiyeti 20 Mayıs 1919	Said Molla tarafından İstanbul merkezli kurulan cemiyetin görünürdeki amacı, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki dostluğun sürdürülmesidir. Ancak cemiyet esas olarak saltanat ve hilafetin devamından yana davranmış, İngiliz manda ve himayesini istemiştir. Millî Mücadele'nin başlamasıyla bu cemiyet tarafından bazı ayaklanmalar organize edilmiş ve millî bilinç yok edilerek yabancı müdahalesi kolaylaştırılmak istenmiştir. Cemiyet, İngiliz ajanı Rahip Frew (Fru) tarafından idare edilmiş ve İstanbul gazetesini yayımlamıştır.

Pontus Meselesi

Samsun, Trabzon ve diğer Kuzey Anadolu vilayetlerinde Pontus Rum devletinin kurulması amacıyla Pontus teşkilâtının ilk tesis edildiği yer Merzifon'daki Amerikan Koleji olmuştur. Pontusçular, 1904 yılında burada kurulan bir dernek dışında 1908 yılında Atina'da bulunan Küçük Asya Derneğine bağlı olarak çalışmalarını artırmışlardır.

İKİNCİ EL KAYNAK

İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi cemiyetin merkezi olmuştur. Bu Patrikhane, Pontus meselesi ile uğraşmak üzere Batum eşraf ve tüccarlarından Bünyadoğlu'nun yardımı ile bir cemiyet de teşkil etmiştir. Cemiyetin ilk üyeleri; Trabzon, Amasya, Samsun ve Kayseri metropolitleri olmuştur. Sonradan üyeler çoğaldığı gibi Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne heyetler gönderilerek oralarda da şube açılması sağlanmıştır. Bu cemiyet, yayın faaliyetlerini Yunan Konsolosu Kozis'in yaptığı "Serbest Pontus" adında bir de gazete yayımlamaya başlamıştır. Aynı cemiyet Kafkasya'da yaşayan Rumlardan yaklaşık on bir bin kadarının Karadeniz kıyılarına göçünü de sağlamıştır. Yine Patrikhane, "Pontus Cumhuriyeti" adıyla kurulacak "Yeni Yunanistan"ın sınırlarını belirleyen bir harita bastırarak Anadolu'da bulunan bütün metropolitlerine göndermiştir. ...

Mehmet Okur, Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesinin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri, s. 108.

ç. Havza Genelgesi (28 – 29 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal Paşa; İstanbul hükûmeti Sadrazamı Damat Ferit Paşa'nın gerekli önlemleri almaması, İzmir'in işgali ve Rumların faaliyetleri karşısında hükûmetin aciz kalması sonucunda Samsun'dan ayrılmış ve karargâhını daha emniyetli bir yer olan Havza'ya nakletmişti. Mustafa Kemal, 28 Mayıs 1919 tarihinde Havza'da yayınladığı tamimle;

- İşgallere karşı aralıksız protesto ve mitingler düzenlenmesini,
- İşgallere karşı koyabilmek için Kuvay-ı Millîye birliklerinin kurulmasını,
- Protestolar sırasında azınlıklara yönelik saldırı yapılmamasını,
- Askerî birliklerin elindeki silahların ve cephanenin teslim edilmemesini,
- Büyük devletlerin temsilcilerine ve İstanbul hükûmetine uyarı telgraflarının çekilmesini istiyordu.

İzmir'in işgalini protesto etmek için Havza'da ilk miting Mustafa Kemal'in de katılımı ile 30 Mayıs 1919 tarihinde yapıldı. Bu mitingde her türlü saldırının silahla önlenmesine yemin edildi. Bu arada Havza'dan başka başta İstanbul olmak üzere ülkenin birçok yerinde mitingler düzenlendi ve Damat Ferit Paşa hükûmetine ve İtilaf Devletleri temsilciliklerine protesto telgrafları çekilmeye başlandı.

İKİNCİ EL KAYNAK

FATİH'TE DÜN MUHTEŞEM BİR MİTİNG YAPILDI

Hüseyin Ragıp Bey, «Anadolu Efesi ve onun asabiyeti kavmiyesi öyle bir usturu mahiyetindedir ki, onu yutmak isteyenlerin gırtlağını parçalar» dedi...

80 bin Türkün katıldığı toplantıda Halide Edip, Padişah'tan, «Milleti en çok temsil edecek cesur bir kabine» kurulmasını istedi. Hatipler İzmir için, mücadele edip,kan dökeceklerini söylediler...

MİLLETLER UYANIYOR

Hukuk Fakültesi müderrislerinden Selahattin Bey «Hakkını isteyen bu millet ortadan kaldırılamaz» dedi

Dünkü mitingde ateşli bir konuşma yapan Halide Edip Hanım

Musa İlhan, Kurtuluş, 20 Mayıs 1919 tarihli İstiklâl Harbi gazetesi uyarlaması

İzmir'in işgalinin duyulmasıyla birlikte şehirde "millî matem" ilan edildi ve mitingler yapılması için faaliyete geçildi. Faaliyetin merkezi de umumiyetle Türk Ocakları oldu. İlk umumi toplantı 18 Mayıs'ta Darülfünunda yapıldı. Darülfünun bilumum fakülteleri, müderris ve talebeleri, Darülfünun konferans salonunda toplanarak İzmir'in işgalini protesto ettiler. Darülfünun toplantısını müteakip Türk Ocaklı gençler tarafından 19 Mayıs 1919 tarihinde Fatih Parkı'nda da bir miting yapıldı. Saat ikiden itibaren Veznecilerden Fatih Belediyesi önüne kadar büyük bir kalabalık toplandı. Siyah zemin üzerine beyaz ay yıldızlı bayrağın konmuş olduğu hitabet kürsüsünde ilk olarak Halide Edip (Adıvar) Hanımefendi olmak üzere pek çok kişi İzmir'in işgali üzerine ortaya çıkan vaziyeti anlatarak bu işgali kabul edemeyeceklerini belirten konuşmalar yaptı.

Fatih'te yapılan mitingden bir gün sonra 20 Mayıs 1919'da Dârülfunun gençliği Üsküdar'da bir miting tertip etti. Mitingde ilk konuşmayı Üsküdarlı Şair Talat Bey yaptı. Talat Bey'in konuşmasını müteakip diğer konuşmacılar da işgali telin eden konuşmalar yaparak halkı birlik ve beraberliğe çağırdılar. İstanbul'da art arda yapılan kapalı salon ve açık hava toplantıları devam eder. 22 Mayıs 1919 tarihinde havanın muhalefetine rağmen üçüncü açık hava toplantısı Kadıköy'de yapılır. Mitingin hazırlanışında Tıbbiyeli öğrenciler önemli rol oynarlar. Sürekli yağan yağmurun altında toplanan yirmi bin kişi İzmir'in işgalini protesto eder. İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da 18 Mayıs'tan itibaren başlayan millî galeyan, 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda büyük bir tezahür olarak kendini gösterdi. O zamana kadar yapılan mitinglerin en muazzamı olan bu mitinge tahminen 200.000 kadar kişi katıldı. 23 Mayıs'ta Sultanahmet'te yapılan muazzam miting İtilaf Devletlerini ve hükûmet çevrelerini rahatsız etmişti. Bu tarihten sonra İstanbullu vatanseverlerce Beşiktaş ve Beyazıt'ta yapılması düşünülen mitinglere hükûmetçe izin verilmedi. Yayımlanan bir tebliğ ile de mitinglerin yapılması yasaklandı. Fakat bu yasaklama kararı İstanbul vatanseverlerini durdurmaya yetmedi. İzinsiz ve değişik bir usulle 30 Mayıs 1919'da Sultanahmet'te ikinci bir büyük miting yapıldı.

Mehmet Şahingöz, Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler, s. 728-729 (Düzenlenmiştir.).

İKİNCİ EL KAYNAK

… İstanbul'a çekilen telgrafların tamamen sine-i milletten kaynaklanan üzüntülerin birer sonucu olduğunu arz eylerim. Bu heyecan memleketin en ıssız köşesine kadar yaygındır, geneldir.

30 Mayıs 1919. Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922), s. 45-47.

Damat Ferit Paşa hükûmeti tarafından uygulanan miting yasağına rağmen Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet Meydanlarında büyük kalabalıkların toplanmasını millî hâkimiyet ve millî birlik açısından değerlendiriniz.

BİYOGRAFİ

Başçavuş Halide Edip (Adıvar)

Millî Mücadele'ye halkın katılımını sağlamak için düzenlenen mitinglerde ateşli konuşmalar yapan Halide Edip'in çabaları insanların Millî Mücadele'ye katılmasında etkili olmuştur. İstanbul hükûmeti tarafından kurulan Divan-ı Harb-i Örf Mahkemesinde idamlarına karar verilenlerden biri olan Halide Edip, Ankara'da Genelkurmay'da Batı Cephesi Karargâhı İkinci Şubesinde onbaşı olarak çalışmış; önce çavuş rütbesine daha sonra da başçavuş rütbesine terfi ettirilmiştir. Uzun süre cephelerde savaşan Halide Edip'e savaşta göstermiş olduğu yararlılıklar nedeniyle İstiklal Madalyası verilmiştir.

dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

d. Amasya Genelgesi (22 Haziran 1919)

Havza'daki çalışmalarını tamamlayarak 12 Haziran 1919'da Amasya'ya gelen Mustafa Kemal, çalışmalarını bir program hâline getirmek ve Millî Mücadele'yi halka mal etmek istiyordu. Bunun için Mustafa Kemal ve arkadaşları Rauf (Orbay) Bey, Refet (Bele) Bey, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa 18 Haziran 1919'da Amasya'da gizli bir toplantı yaptı. Yaklaşık üç dört gün süren tartışmalardan sonra tarihe Amasya Genelgesi (Tamimi) olarak da geçen 22 Haziran 1919 tarihli kararlar alındı.

Amasya Genelgesi'ne göre(3):

• Vatanın bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir.

• İstanbul hükûmeti, sorumluluklarını yerine getirmemektedir. Bu, milletimizi yok olmuş durumuna sokmaktadır.

• Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

• Milletin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre harekete geçmek ve haklarını yüksek sesle dünyaya işittirmek için her türlü tesir ve kontrolden uzak, millî bir heyetin varlığı zorunludur.

• Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta, millî bir kongrenin acele toplanması gereklidir.

• Bunun için bütün vilayetlerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olduğu kadar çabuk yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir.

• Her ihtimale karşı bu meselenin bir millî sır hâlinde tutulması ve temsilcilerin lüzum görülen yerlerde, seyahatlerini kendilerini tanıtmadan yapmaları lazımdır.

• Doğu vilayetleri adına 10 Temmuz'da, Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar diğer vilayetlerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse Erzurum Kongresi'nin üyeleri, Sivas Kongresi'ne katılmak üzere hareket ederler.

• Askerî ve millî örgütlerin hiçbir biçimde dağıtılmaması, birliklerin komutanlıklarının hiçbir surette terk edilmemesi ve dağıtılmaması isteniyordu. Bir yerin düşman işgaline uğraması, yalnız oradaki askerî birliği değil, tüm orduyu ilgilendirecekti. Silah, cephane ve diğer araçlar kesinlikle teslim edilmeyecekti.

Toplantı zamanını ve maddelerini göz önünde bulundurarak Amasya Genelgesi'nin Millî Mücadele bakımından önemini belirtiniz.

Amasya Genelgesi'ndeki kararlar, millî bağımsızlık hareketinin ilk siyasi belgesi ve Anadolu ihtilalinin başlangıç noktası oldu. Bu belge ile millî egemenlik düşüncesi açık bir şekilde dile getirildi.

(3) Mustafa Turan vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s.178-179 (Düzenlenmiştir); Mustafa Yılmaz vd., Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s.92-93.

Genelgenin en dikkate değer noktalarından biri de ordunun dağıtılmaması ve bulunduğu yerlerin terk edilmemesi, silahların ve cephanenin teslim edilmemesinin istenmesiydi. Bu açık şekilde Mondros Ateşkes Antlaşması'na da bir başkaldırıydı. Genelge, kurtuluş için gerekli olan millî iradeyi en önemli faktör olarak ele almış ve millî birliğin sağlanmasına çalışmıştır.

Amasya Genelgesi'nin Edirne'ye kadar bütün askerî ve sivil yöneticilere gönderilmesi, Mustafa Kemal'in müfettişlik yetkilerini aşıyordu. 7-8 Temmuz 1919 gecesi Saray Başkâtibi Ali Fuat imzasıyla gönderilen bir telgrafta Mustafa Kemal'e görevinden alındığı bildirildi. Bunun üzerine Mustafa Kemal aynı gece, önce Harbiye Nezaretine sonra da padişaha istifasını sundu. Mustafa Kemal'in 8 Temmuz gecesi müfettişlik görevinden ayrıldığını ve askerlikten istifa ettiğini bazı kolordu komutanlarına da bir yazıyla bildirdi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Kâzım Karabekir

Kâzım Karabekir Paşa, askerlikten ayrıldığı gün Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmiş ve "Bundan sonra kolordum ve ben emirlerinizi eskisi gibi yerine getirmeyi bir şeref bileceğiz." demişti. Refet Bele de onun yanında yer almış, kolordu komutanlığından ayrılınca yanına gitmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'yı istifa olayından sonra yalnız bırakmayan bir diğer arkadaşı Rauf Bey "Vatan ve milletin kurtuluşu ve istiklali temin olununcaya kadar Mustafa Kemal Paşa ile çalışacağımıza mukaddesatımız namına yemin ettiğimizi arz ve ilan eylerim." demek suretiyle onu yüreklendirmiştir.

uvt.ulakbim.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

Rauf Bey

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlik görevinden istifa etmesine rağmen arkadaşlarının ona güvenmesinin ve bağlı kalmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

e. Yerel Kongreler

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti tarafından bazı kongreler yapıldı. Bunun dışında Kars'ta 5 Kasım 1918'de kurulan Millî İslam Şûrasının gerçekleştirmiş olduğu bölgesel kongreler söz konusuydu.

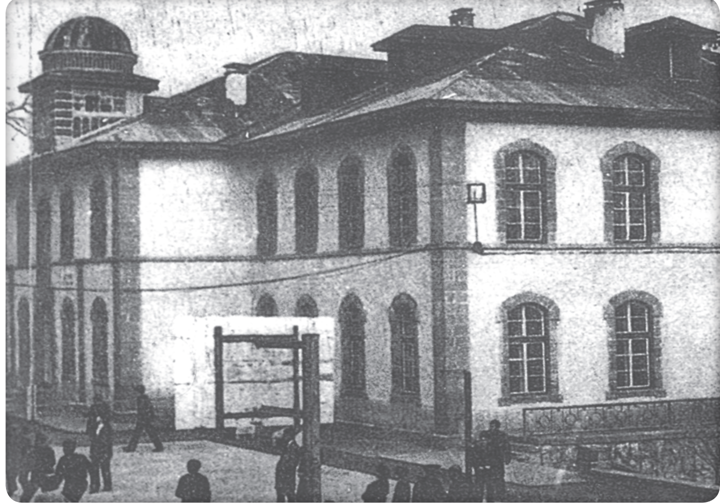
GENEL AĞ KAYNAĞI

... bölge devletçikleri kategorisinin asıl ilginç grubu, Anadolu'nun doğusunda kurulan "Şûra hükûmetleri"dir. Bunların önemi; Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günden de öncesine kadar uzanmaları, iki yıl gibi uzunca bir süre varlıklarını değişik adlar altında ama aralıksız olarak sürdürmeleri, bu irili ufaklı siyasal birimlerin "cumhuriyetçi" yönelimler göstermeleri hatta bazılarının kendilerini "cumhuriyet" olarak tanımlamalarıdır.

dergipark.gov.tr

Batı Anadolu halkı da Yunan işgalini sona erdirmek ve diğer yerleşim yerlerinin işgalini önlemek için (başta Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli olmak üzere) çeşitli bölgesel kongrelerde bir araya gelmiş ve çareler aramıştı. Trakya Türklerinin yine bağımsızlık namına topladıkları Edirne ve Lüleburgaz Kongreleri de önem arz eden diğer bölgesel kongrelerdi.

f. Erzurum Kongresi (23 Temmuz – 7 Ağustos 1919)

Görsel 2.1: *Erzurum Kongresi'nin toplandığı okul*

Mustafa Kemal Paşa, Amasya'da millî bağımsızlık adına adımlar atarken Erzurum'da, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyetlerinin teşviki ile bir kongre toplanması kararlaştırılmıştı. Bu kongrenin amacı Doğu Anadolu'da Ermeni faaliyetlerine engel olmaktı. Erzurum Kongresi II. Meşrutiyet'in ilan edildiği gün ve ay göz önünde bulundurularak ve Kanun-u Esasi'nin 120. maddesine göre 23 Temmuz 1919'da toplandı (Görsel 2.1). Beş doğu ilinden delegelerin yer aldığı kongrede, Mustafa Kemal Paşa 38 oyla kongre başkanı seçildi. Kongrede bir nizamname ve bir beyanname yayımlandı, dokuz kişilik bir Temsil Heyeti seçildi.

Erzurum Kongresi'nde alınan prensip ve kararlar şunlardı[4]:

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, birbirinden ayrılamaz.
- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı Osmanlı hükûmetinin dağılması hâlinde millet birlik içinde kendisini savunacak ve direnecektir.
- Vatanı korumayı ve istiklali elde etmeyi İstanbul hükûmeti sağlayamadığı takdirde bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükûmet kurulacaktır.
- Millî kuvvetleri etkin hâle getirmek ve millî iradeyi hâkim kılmak temel esastır.
- Hristiyan azınlıklara siyasi hâkimiyetimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.
- Milletimiz, çağdaş gayelerin büyüklüğüne inanır ve teknik, sınai ve iktisadi durumumuzu, ihtiyacımızı takdir eder. Hükümranlık haklarımızı zedelemeyen dış yardımlar kabul edilebilir.
- Millî Meclisin derhâl toplanmasını ve hükûmet işlerinin Meclis denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır.
- Millî irade, padişahı ve halifeyi kurtaracaktır.

Erzurum Kongresi, bölgesel bir çalışma olarak düşünülmüşken bu kongreden millî kararların çıkmış olmasının nedenleri neler olabilir? Çıkarımda bulununuz.

Erzurum Kongresi, bölgesel bir kongre olmasına rağmen alınan kararlar bakımından millî bir nitelik kazandı. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Erzurum Kongresi'ni düzenleyen bütün cemiyetler "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirildi. Kongre kararlarının özünü genelgenin temel ilkesi olan millî hâkimiyet oluşturmuştu. Bu kararlar Sivas Kongresi'nde aynen tekrar edilecek ve yeni Türk devletinin kuruluş felsefesini oluşturacaktı. Ayrıca bu kongrede başka bir devletin güdümüne girmek demek olan manda ve himaye ilk kez reddedilmişti.

(4) Osman Akandere vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s.183-184 (Düzenlenmiştir); oys.hku.edu.tr

g. Sivas Kongresi (4 – 11 Eylül 1919)

Sivas Kongresi'nin toplanması, millî teşkilatlanma ve Anadolu'da oluşmaya başlayan millî irade açısından önemli olacaktı. Bu yüzden İstanbul hükûmeti Sadrazamı Damat Ferit Paşa ile İtilaf Devletleri kongrenin toplanmasını engellemek istemişti. Ancak tüm engellemelere rağmen Mustafa Kemal Paşa 2 Eylül 1919 tarihinde Sivas'a vardı. Bu arada Elâzığ Valisi Ali Galip, Damat Ferit hükûmetinden aldığı emir ile Sivas Kongresi'ni dağıtmak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak için harekete geçti. Malatya'da İngiliz subayı Binbaşı Noel ile görüşen Ali Galip'in faaliyetlerini haber alan Mustafa Kemal Paşa, bazı askerî ve sivil önlemler alarak Ali Galip'in bölgeden kaçmasını sağladı. Binbaşı Noel ile birlikte bölgede bir ayaklanma çıkarmak isteyenler de bu sırada bertaraf edildi.

Bütün engellemelere rağmen Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919 tarihinde öğleden sonra Sivas Lisesinde açıldı (Görsel 2.2). Kongrede, manda fikri ve Mustafa Kemal Paşa'nın kongre başkanlığı en önemli sorunlar oldu. Bu sorunlar, manda meselesi için Rauf Bey'in Amerika'dan bir heyet davet edilmesi önerisi ve kongre başkanlığı için gizli bir oylama yapılması ile sona erdi. Oylama sonunda Mustafa Kemal, kongre başkanı oldu.

Görsel 2.2: *Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi üyeleri ile birlikte*

Sivas Kongresi'ne katılan delegeler çalışmalarını tamamladığında Erzurum Kongresi'nde alınan kararları onaylamış oldular. Ayrıca bu kongrede alınan bir kararla bütün millî cemiyetler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirildi. Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Temsil Heyetinin bütün ülkeyi temsil edeceği kararı alındı. Sivas'ta manda ve himaye son kez ve kesin olarak reddedildi. Bu arada Kuvay-ı Millîye birlikleri birleştirildi ve Temsil Heyeti, Ali Fuat Paşa'yı Batı Cephesi Umum Kuvay-ı Millîye komutanlığına atayarak ilk kez yürütme yetkisini kullanmış oldu. Ayrıca Millî Mücadele hakkında halkı bilinçlendirmek için 14 Eylül 1919'dan itibaren İrade-i Millîye gazetesi çıkarılmaya başlandı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Mustafa Kemal, Erzurum'da olduğu gibi Sivas'ta da "hükûmet darbesi hazırlayıcısı" değil, "vatan kurucusu" olmuştur. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, kendisine "Paşa, biz bir ihtilal komitesiyiz. Bu hüviyetimizin bize verdiği cüretle her şeyi yapabiliriz." diyen yakın arkadaşı ve Temsil Heyeti üyesi Alfred Rüstem Bey'e açık ve kesin olarak "Hayır Beyefendi, ben bunu yapamam." diye cevap vermiştir. Delege olarak Sivas'a gelen gizli Karakol Cemiyetinin kurucusu olan Kara Vasıf Bey'e de "Bizim aramızda ne Babıali Baskını'na ne Yıldız Yağması'na ve ne de herhangi bir maceraya yer verecek kimse yoktur. Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının hedefi öncelikle memleketi düşman istilasından kurtarmak sonra da müstakil ve hür bir milletin layık olduğu devleti kurmaktır." demiştir.

Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, s. 62-63 (Düzenlenmiştir.).

Verilen metinden hareketle Mustafa Kemal'in millet egemenliğine saygısı ve meşru demokratik bir devlet arzusu hakkında bir kompozisyon yazınız.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Amasya'da Millî Mücadele'nin komutanlarının imzası ve onayı ile ilan edilen genelgede geçen, daha sonra sık sık ifade edilen "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." ilkesinin etkisi, Erzurum Kongresi ile aynı kararların benimsendiği Sivas Kongresi kararları üzerinde açıkça görülmektedir. Diğer bir ifade ile kongre kararlarının özünü genelgenin temel ilkesi olan millî hâkimiyet ve irade-i millîye oluşturmuştur. Erzurum ve Sivas Kongreleri, millî iradenin oluşması ve demokratik sürecin başlatılması bakımından çok önemli gelişmelere sebep olmuştur. Anadolu'da o yılların zor şartları içerisinde genelge ilan ederek kongreler toplamak ve halkın eğilimini belirleyerek verilecek mücadelenin esaslarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bunlar, çok üst düzeyde ve takdir edilmesi gereken çalışmalar olup yeni Türk devletinin kuruluşunu hazırlayan çok önemli girişimlerdir.

dergipark.gov.tr

Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa'nın ve arkadaşlarının padişahı aldattığı gerekçesi ile padişah ile doğrudan bir telgraf bağlantısı kurmak istemişse de Damat Ferit Paşa'nın bunu engellemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, 12 Eylül 1919 tarihinde bütün askerî ve idari birimlere meşru bir hükûmet kurulana kadar İstanbul'la idari ilişkilerin kesildiğini bildirmiştir.

Erzurum ve Sivas Kongrelerini göz önüne aldığınızda yapılan faaliyetlerin ve alınan kararların millî hâkimiyet ve millî birliğin sağlanması açısından önemi nedir? Yorumlayınız.

ğ. Amiral Bristol ve General Harbord Raporları

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Batı Anadolu'da başlayan Yunan zulmünü araştırmak amacıyla Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi tarafından 21 Temmuz 1919'da bir heyet görevlendirildi. Bu heyette Amerika adına Amiral Mark Lambert Bristol (Mark Lambırt Biristıl), Fransa adına General Gedrges Hippoltyte Bunoust (Gedres Hipotit Bonust), İngiltere adına General Robert Hugh Hare (Rabırt Hug Heyr) ve İtalya adına General Alfredo Dall Olio (Alfredo Del Olyo) bulunmaktaydı. 23 Ağustos 1919'dan 26 Eylül 1919'a kadar Batı Anadolu'da bulunan heyet, 27 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a döndü. Heyetin hazırlamış olduğu rapor, Millî Mücadele'nin haklılığını gösteren ilk resmî uluslararası belge olması nedeniyle önem arz etmişti. Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu'yu ilgilendiren bir diğer rapor General Harbord (Harbırd) Raporu oldu. ABD Başkanı Wilson; Anadolu ve Kafkasya'da Amerikan mandası altına alınması düşünülen bölgelerde bir inceleme yapılması, bölgeyle ilgili ABD'nin menfaatlerinin tespit edilmesi ve bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması ile ilgili siyasal ve ekonomik sorunların da incelenmesi için 1 Ağustos 1919'da General Harbord başkanlığında bir heyetin Ermenistan'a gönderilmesi için onay vermişti (Görsel 2.3). Resmî adı "American Military Mission to Armenia" (Amerikın Militari Mişın tu Ermeniya) yani "Ermenistan'a Amerikan Askerî Misyonu" olan heyet, toplam 46 kişiden oluşmuştu. Heyette ikisi subay, üçü sivil olmak üzere beş Ermeni de bulunmaktaydı[5].

Görsel 2.3: *General Harbord*

(5) Muammer Özçelik, Millî Mücadele'de Amerikan Mandası Meselesi ve General Harbord Heyeti, s. 169-170 (Düzenlenmiştir.).

Paris'te yaptığı temaslardan sonra 24 Ağustos 1919'da Ermenistan olarak gösterilmeye çalışılan Anadolu ve Transkafkasya bölgesine gitmek üzere İstanbul'a gelen heyetin bir kısmı değerlendirme yapmak üzere burada kalmış, diğer kısmı ise demir yolu ile Anadolu'ya geçmişti.

İKİNCİ EL KAYNAK

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nin bitiminden bir hafta sonra 2 Eylül 1919'da önce İstanbul'a gelen daha sonra Sivas'a geçen 46 kişilik General J. G. Harbord başkanlığındaki heyet ile bir görüşme yapmış ve yeni bir Türk devleti kurma arzusunu generale aktarmıştır. Heyete, ABD mandası fikrine kesinlikle sıcak bakılmadığı anlatılmıştır. Mustafa Kemal, Hristiyan halk ile olan ilişkiler ve işgalci devletlerin Anadolu'daki yıkıcı eylemlerini de bildirmiştir. ABD heyeti Sivas'tan sonra Erzincan, Erzurum, Kars, Erivan, Tiflis, Bakü ve Batum'a uğradıktan sonra İstanbul'a geri dönmüştür. Harbord, 22 Ekim 1919'da "Yakın Doğu'da Hakikatler" adındaki raporunu ABD Başkanı Wilson'a sunmuştur. General Harbord Raporu'nda Ermenilerin Anadolu'da katledildikleri iddialarının doğru olmadığı, Anadolu'nun ABD için gerekli kaynaklara sahip olmadığı, Anadolu'da işgale karşı mücadele edenlerin kesin kararlı oldukları bilgilerine yer verilmiştir. Bu rapor başkan tarafından Amerikan senatosuna gönderilmiş ve senato 24 Mayıs 1920'de manda konusunu 52'ye karşı 23 oyla reddetmiştir.

Seçil Akgün, General Harbord'ın Anadolu Gezisi ve Raporu, s. 13.

General Harbord başkanlığında hazırlanan "Yakın Doğu'da Hakikatler" adlı rapor ile Millî Mücadele'nin amacı ve gerekliliği dünya kamuoyuna anlatılabilmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın güçlü liderliği ortaya konmuş ve Anadolu hareketinin de hesaba katılması gerektiği raporda dile getirilmişti.

General Harbord Raporu'nda tarafsız değerlendirmeler söz konusu olsa da genel olarak Türkler hakkında bilgi ve belgeye dayanmayan olumsuz görüşler de yer almıştır. Bunu nasıl açıklarsınız? Tartışınız.

h. Amasya Görüşmeleri (20 – 22 Ekim 1919)

Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetinin Sivas Kongresi'ndeki kararlı tavrı etkisini çok çabuk gösterdi. Gelişen olaylar karşısında Damat Ferit Paşa hükûmeti 30 Eylül 1919'da istifa etti. Onun yerine Anadolu'daki mücadeleye sıcak bakan Ali Rıza Paşa getirildi. Bu durum, Temsil Heyetinin Osmanlı hükûmeti karşısındaki ilk siyasi başarısı oldu.

Ali Rıza Paşa hükûmetinde Kuvay-ı Millîye'ye ve Millî Mücadele'ye yakın üyelerin olması Anadolu'daki direniş ve Mustafa Kemal için umut verici oldu. Ali Rıza Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yayımladığı beyannameyi olumlu bulması üzerine 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Amasya Görüşmeleri gerçekleşti. Bu görüşmelerde Ali Rıza Paşa hükûmeti adına Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Temsil Heyeti adına Rauf Bey, Bekir Sami Bey ve Mustafa Kemal Paşa bulundu. Amasya Görüşmelerinin sonucunda iki heyet arasında toplam beş protokol tespit edildi.

Amasya Görüşmelerine ait kararlara göre:

- Millî teşkilat ile hükûmet arasında bir anlaşmazlık kalmamıştır.
- Vatan topraklarının bütünlüğünün ve bağımsızlığının muhafazası esastır.
- Müslüman olmayan unsurlara ayrıcalık verilmeyecektir.
- Milletvekili seçimi serbestçe yapılacaktır.
- Hükûmetin lehinde veya aleyhinde bir yazı yazılmayacaktır.
- Sivas Kongresi kararları Mebusan Meclisince kabul olunmak şartı ile uygun görülmüştür.
- Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanması güvenlik bakımından uygun değildir.

Amasya Görüşmelerinden sonra sağlanan bu anlaşma maddeleri ile Ali Rıza Paşa hükûmeti, Millî Mücadele'yi ve Temsil Heyetini resmen tanıdı. Bu görüşmede kabul edilen en önemli karar Mebusan Meclisinin tekrar toplanacak olmasıydı.

Millî Mücadele'yi en ince ayrıntılarına kadar arkadaşlarıyla birlikte organize eden ve planlayan Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta yapılan Komutanlar Toplantısı'ndan sonra Ankara'ya doğru yola çıktı. Kayseri, Mucur ve Kırşehir'den sonra 27 Aralık 1919 öğleden sonra Ankara'ya varan Mustafa Kemal, sevinç gösterileri ile karşılandı. Aynı gün Mustafa Kemal imzasıyla Temsil Heyeti tarafından bütün teşkilata telgrafla Temsil Heyetinin Ankara'ya yerleştiği ve yolda olduğu kadar Ankara'da da büyük bir samimiyet ve bağlılıkla karşılandığı bildirildi.

Temsil Heyetinin Millî Mücadele'nin merkezi olarak Ankara'yı belirlemesinin nedenleri neler olabilir? Belirtiniz.

1. Son Osmanlı Mebusan Meclisinin Toplanması ve Misak-ı Millî Kararları

Kasım 1919'da, Osmanlı Devleti'nin 6. genel seçimlerinden sonra 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da Osmanlı Mebusan Meclisi son kez toplandı. Erzurum'dan milletvekili seçilen Mustafa Kemal Paşa İstanbul'un resmî işgal altında bulunması, meclisten halk yararına bir kararın çıkmayacağını düşünmesi ve tutuklanma endişesinden dolayı Mebusan Meclisinin açılışına katılmadı. Ancak bu mecliste bazı kararların alınmasını arzu etmişti. Buna göre o, meclis başkanı olmak istemiş fakat onun yerine Reşat Hikmet Bey seçilmişti. Müdafaa-i Hukuk Grubu oluşturulmasını ve bu grubun başkanı seçilmesini istemiş fakat onun yerine Felah-ı Vatan Grubu (Vatanın Kurtuluşu Grubu) kurulmuştu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen onun son isteği olan ve "Son Osmanlı Mebusan Meclisi"nde hazırlanan "Misak-ı Millî" (Millî Yemin) 28 Ocak 1920'de kabul edildi (Görsel 2.4). Misak-ı Millî kararları 17 Şubat 1920'de Meclis tarafından basına ve dünya kamuoyuna duyuruldu.

Görsel 2.4: *Yadigâr-ı Misak-ı Millî posteri*

Millî Mücadele'nin kesin programı olan Misak-ı Millî metni şöyledir[6]:

• 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi imzalandığı zaman düşman ordularının işgali altında bulunan ve çoğunluğu Arap olan yerlerin kaderi bölge halkının serbestçe vereceği karara bağlı kalacaktır.

• Millî ve iktisadi gelişmemizi sağlamak amacıyla tam serbestlik ve istiklalin sağlanması; siyasi, adli, mali gelişmemize engel olan sınırlamaların kaldırılması gerekecektir. Borçlarımızın ödeme şartları da bu esaslara ters düşmemelidir.

• Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halkların haklarının korunması şartı ile kabul edilecek ve sağlanacaktır.

---

(6) Nuri Yavuz vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s.113; Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I (Kuruluş), s.171 (Düzenlenmiştir).

• İstanbul şehri ve Marmara'nın güvenliği her türlü tehlikeden uzak kalmalıdır. Bu ilke saklı kalmak koşuluyla Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının Dünya ticaretine ve ulaşımına açılması konusunda bizimle birlikte öteki tüm devletlerin oy birliğiyle vereceği karar geçerlidir.

• Türk ve İslam çoğunluğunun bulunduğu bölge bölünmez ve ayrılmaz bir bütün sayılacaktır.

• Halkın oyu ile anavatana katılmış olan Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan ve Batum) için gerekirse yeniden halkın oyuna müracaat edilmesi kabul edilecektir.

• Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukuki durumunun tespiti de halkın tam bir serbestlikle açıklayacağı oylara uygun olacaktır.

Millî Mücadele Dönemi'nde alınan Misak-ı Millî kararlarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti için taşıdığı önemi tartışınız.

Misak-ı Millî millî ve üniter devlet düşüncesinin ürünüdür. Bu metin ile Türk millî vicdanının işgalci devletlere karşı ayaklandığı ilan edilmiş ve Anadolu'da büyüyen Millî Mücadele hareketinin genel çerçevesi, hedefleri, mana ve içeriği, millî irade ile belirtilmiştir.

i. İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920)

Misak-ı Millî kararlarının kabulünden başka Maraş ve çevresindeki millî güçlerin Fransızlara karşı başarıları ve Amasya'da yapılan görüşmelerle Ankara ile İstanbul arasında bir yakınlık doğması İtilâf Devletlerini oldukça tedirgin ediyordu. 26-27 Ocak 1920 tarihlerinde Akbaş Cephaneliği Baskını sonucu buradaki silahların ve cephanenin Anadolu'ya kaçırılması, İtilaf Devletlerinin baskısını daha da artırdı. Böyle bir ortamda 3 Mart 1920'de Yunanların taarruza başlaması ve İngiliz temsilcisinin Yunan orduları karşısındaki millî kuvvetlerin 3 kilometre geri çekilmesini istemesi üzerine bu isteği onaylamayan Ali Rıza Paşa istifa etti ve yerine Salih Paşa kabinesi kuruldu. İtilaf Devletleri, hükûmet değişikliği kararına rağmen önce 9 Mart 1920'de Türk Ocağını, 16 Mart 1920'de ise millî iradeyi yok etmek amacıyla İstanbul'u resmen işgal etti (Görsel 2.5).

Görsel 2.5: *Fransa'nın Doğu Orduları Komutanı Franchet d'Esperey (Fıronşe Despere) işgal sonrasında İstanbul'da*

Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey'den İstanbul'un işgal edildiğini öğrenen Mustafa Kemal Paşa, bu durumu ilk olarak uluslararası kamuoyu nezdinde protesto etti. Ayrıca yayımladığı genelgelerle de milleti, hayat hakkını ve istiklalini korumaya davet etti. Diğer taraftan İstanbul'un işgaline, milletvekillerinin sebepsiz yere tutuklanmalarına karşılık olarak kolordu bölgelerindeki yabancı er ve subayları derhâl tutuklattı. Mustafa Kemal'in olaylar karşısındaki ileri görüşlülüğünü ve haklılığını gösteren bu gelişmeler üzerine Salih Paşa kabinesi de istifa etti.

2. Büyük Millet Meclisinin Açılması (23 Nisan 1920)

İstanbul'un işgaline sebep olan ve Mebusan Meclisinin dağıtılmasına sebep olan olaylar, Temsil Heyetince olağanüstü yetkileri olan bir meclisin Ankara'da toplanması kararına neden oldu. Nihayet İstanbul'da baskın sırasında tutuklanan vekillerin yerine seçimler yapıldı ve Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara Hacıbayram Camii'nde cuma namazı kılındıktan sonra dualarla açıldı (Görsel 2.6).

Görsel 2.6: *Büyük Millet Meclisinin açılış günü (23 Nisan 1920)*

23 Nisan günü meclisteki en yaşlı üye olan Sinop Mebusu Şerif Bey geçici başkan oldu. Ertesi gün yapılan seçimde ise Ankara Milletvekili Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisinin ilk resmî başkanı oldu. Mustafa Kemal Paşa, aynı gün Meclisin durumunu belirten bir önerge sundu. Bu önergede şu dört madde yer aldı[7]:

1. Bir hükûmet kurulması zorunludur.

2. Geçici bile olsa bir "hükûmet (devlet) başkanı" tanımak ya da "padişah kaymakamı" seçmek doğru olmaz.

3. Mecliste yoğunlaşan millî irade vatanın kaderine fiilen el koymuştur ve meclisin üstünde bir güç yoktur.

4. Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplar. Meclisten seçilip görevlendirilecek bir heyet hükûmet işlerini yürütür. Meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır. Padişah ve halife baskıdan kurtulduğunda meclisin düzenleyeceği yasa çerçevesindeki yerini alır.

Mustafa Kemal'in Meclis tarafından kabul edilen yukarıdaki önergesini meclisin açılmasının gerekçeleri ile ilişkilendirerek değerlendiriniz.

24 Nisan önergesinden sonra Layiha Encümeni oluşturuldu. Yeni hükûmetin kuruluş esasları için bir yasa hazırlandı. Bu yasa ile hükûmet 11 kişiden oluşacak ve Büyük Millet Meclisi hükûmeti (İcra Vekilleri Heyeti) adını alacaktı. Her vekil, Meclisten salt çoğunluk ile seçilecekti. Böylece 3 Mayıs 1920'de meclis üyeleri arasından Büyük Millet Meclisi hükûmeti oluşturuldu.

(7) Yunus Nadi Abalıoğlu, Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar, s.130 (Düzenlenmiştir).

a. Büyük Millet Meclisinin (BMM) Genel Özellikleri

23 Nisan 1920’den 1 Nisan 1923’e kadar görevde olan Meclise, Birinci Büyük Millet Meclisi denir. Birinci Meclis, vatanın kurtarılması konusunda hemfikir olan değişik düşünce ve görüşten temsilcileri bünyesinde toplamıştır. Çeşitli isimler altında gruplaşan milletvekilleri, temelde “yeni bir siyasi rejim kurulmasını isteyenler” ve “eski düzenin devamından yana olanlar” diye ikiye ayrılmıştır.

Mecliste ülkenin öncelikli amacı el birliği ile bağımsızlığın sağlanması olduğu için siyasi partiler yoktur. Ancak zamanla çeşitli fikir akımlarının temsilcilerini bünyesinde barındıran Müdafaa-i Hukuk Grubu, Tesanüt Grubu, Islahat Grubu, Halk Zümresi, İstiklal Grubu, Yeşilordu Grubu gibi gruplar kurulmuştur. Böylece BMM çok sesli ve demokratik bir yapıya sahip olmuştur. Mecliste konuşulan her şey Zabıt Cerideleri ile kayıt altına alınmıştır. Meclis kurucu, halkçı, inkılapçı, ulusal ve yenilikçi bir savaş meclisidir. Yeni bir devlet kurmuş ve yeni bir anayasa hazırlamıştır. Mecliste asker, memur, din adamı, tüccar, çiftçi gibi toplumun her katmanından kişiler vardır. Bir hükûmet kurulması ve bunun sürekli olması dile getirilmiştir. Güçler birliğinin BMM’de toplanması buranın olağanüstü ve ihtilalci bir meclis olduğunu gösterir. Saltanatın kaldırılması, bu meclisin gerçekleştirdiği tek inkılaptır. BMM’nin açılmasıyla Heyet-i Temsiliyenin görevi sona ermiş, yeni Türk devleti kurulmuştur.

BMM’nin kabul ettiği ilk kanun, 24 Nisan 1920 tarihli Ağnam Resmi (Vergisi) Kanunu’dur. Daha sonra Meclis, 29 Nisan 1920’de 14 maddelik Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nu, 5 Eylül 1920’de Nisab-ı Müzakere Kanunu’nu çıkarmıştır. 10 Eylül 1920’de Men-i Müskirat Kanunu ile ülkede içki yapımı, satışı ve tüketimi yasaklanmıştır. 25 Kasım 1925’te Men-i İsrafat Kanunu ile israfın önüne geçilmiştir.

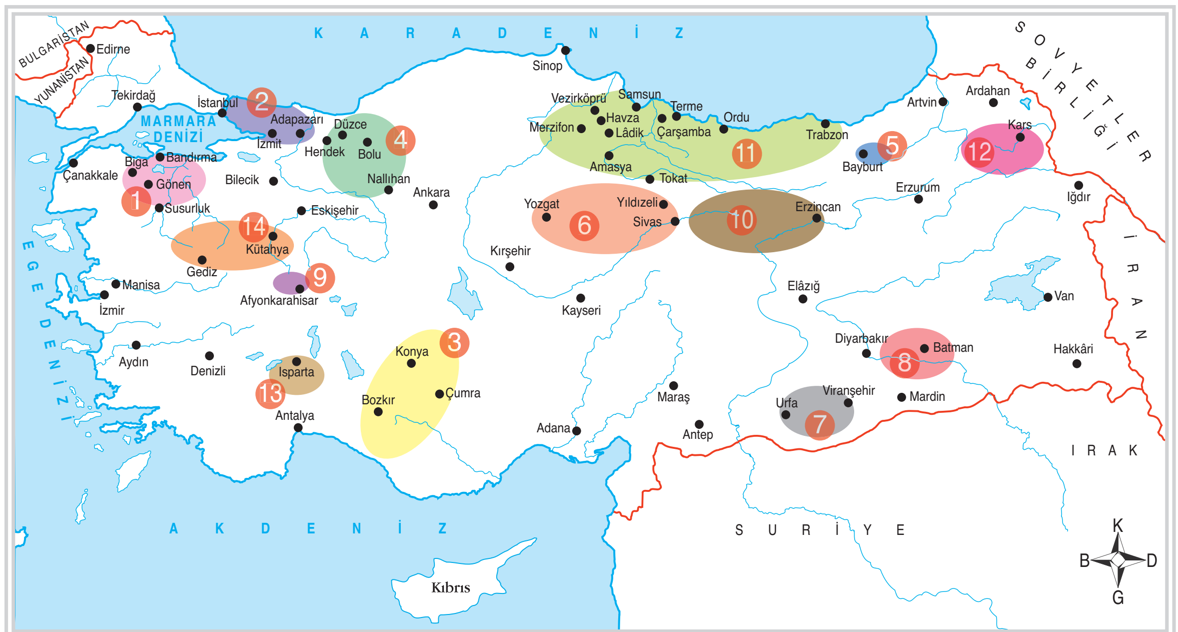

ETKİNLİK

Günümüzde Kurtuluş Savaşı Müzesi olarak faaliyet gösteren I. Meclis binasına bir gezi düzenleyiniz. Gezi düzenlemeniz mümkün olmadığı takdirde sanal gezi ile bu müze hakkında bilgi alınız.

b. Büyük Millet Meclisine Karşı Çıkan Ayaklanmalar

Harita 2.1 üzerinde verilen numaralar ile 67. sayfada verilen numaralı açıklamaları ilişkilendiriniz.

Harita 2.1: *Büyük Millet Meclisi hükûmetine karşı ayaklanmalar*

Doğrudan İstanbul Hükûmeti Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar

BMM'nin Boğazlara ve İstanbul'a hâkim olmasını engellemek amacıyla çıkarılan ayaklanmalardır. Bu ayaklanmalar İngiliz çıkarlarına hizmet etmiştir.

1 1 ve 2. Ahmet Anzavur Ayaklanması (1 Ekim-25 Kasım 1919) (16 Şubat-16 Nisan 1920)	2 Kuvay-ı İnzibatiye Ayaklanması (8 Mayıs-23 Mayıs 1920)

İstanbul Hükûmeti ve İtilaf Devletlerinin Ortaklaşa Çıkardığı Ayaklanmalar

Anadolu'daki Millî Mücadele'yi sona erdirmek, işgal devletlerinin bulunduğu yerlere yerleşmesini sağlamak, Boğazlar ve çevresini denetim altına almak ve iç karışıklıklar çıkararak halkı birbirine düşürmeyi amaçlayan ayaklanmalardır.

3 Vali Cemal Bey Ayaklanması (27 Ekim-6 Kasım 1919) Delibaş Mehmet Ayaklanması (2 Ekim-15 Kasım 1920)	4 1 ve 2. Düzce Ayaklanması (13 Nisan-31 Mayıs 1920) (8 Ağustos-23 Eylül 1920)
5 Eşref Ayaklanması (26 Ekim-24 Aralık 1919)	6 Çapanoğulları Ayaklanması (15 Mayıs-27 Ağustos 1920) (5 Eylül-30 Aralık 1920)
7 Millî Aşireti Ayaklanması (1 Haziran-15 Eylül 1920)	8 Cemil Çeto Ayaklanması (20 Mayıs-7 Haziran 1920)
9 Çopur Musa Ayaklanması (21 Haziran 1920)	10 Koçgiri Ayaklanması (6 Mart-17 Haziran 1921)

Azınlıkların Çıkardığı Ayaklanmalar

Azınlıkların yeni bir devlet kurmak veya vatan topraklarının bir bölümünü hizmet ettikleri devletlere katmak amacıyla çıkardıkları ayaklanmalardır. Bu ayaklanmalar İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiştir.

11 Pontus Ayaklanması (Kasım 1918-Şubat 1923)	12 Ermeni Ayaklanması (28 Eylül 1920-2 Aralık 1920)

Kuvay-ı Millîye Ayaklanmaları

Düzenli orduya katılmak istemeyen bazı Kuvay-ı Millîye birliklerinin çıkardığı ayaklanmalardır.

13 Demirci Mehmet Efe Ayaklanması (1 Aralık-30 Aralık 1920)	14 Ethem Ayaklanması (27 Aralık 1920-23 Ocak 1921)

İsyanların gerçekleştiği tarihleri dikkatlice inceleyiniz. Bu isyanların bazılarının birkaç gün, bazılarının en fazla birkaç ay sürdüğü, tüm ayaklanmaların toplam süresinin ise bir yıldan biraz fazla olduğu görülür. Buna göre sizce iç ayaklanmalar Millî Mücadele sürecini nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

c. Ayaklanmalara Karşı BMM'nin Aldığı Tedbirler

GENEL AĞ KAYNAĞI

BMM'nin açılmasını takip eden günlerde askerlikten firar edenler; düşman lehinde propaganda ve casusluk yapan, padişah adına halkı isyana teşvik eden, isyan ve yağma hareketlerine katılanlar hakkında Meclis hükûmeti, 29 Nisan 1920'de 14 maddelik "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"nu (Vatana İhanet Kanunu) kabul etti. Böylece BMM, ilk ihtilal kanununu çıkarmış oldu.

dergiler.ankara.edu.tr

11 Eylül 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu kararlarının uygulanabilmesi için "Firariler Hakkında Kanun" çıkarıldı ve "İstiklal Mahkemeleri" kuruldu. Ayaklanmaları bastırmak için "Kuvay-ı Seyyare" (Seyyar Jandarma Müfrezesi) birlikleri oluşturuldu ve Ankara'da subay okulu açıldı. Ayaklanmalarla birlikte İstanbul ile resmî haberleşme ve ilişki kesildi. Bu arada Damat Ferit Paşa hükûmetinin Mustafa Kemal ve arkadaşlarını idama mahkûm ettiği fetvaya karşılık Ankara Müftüsü tarafından bir karşı fetva yayımlandı.

İstiklal Mahkemeleri ve Özellikleri

İstiklâl Mahkemeleri Millî Mücadele Dönemi'nde asker kaçaklarını ve ayaklanmalara katılanları yargılamak amacıyla kurulmuş, savaş sonrasında ise yeni rejime karşı ayaklananları yargılamıştır.

İKİNCİ EL KAYNAK

…Mahkeme üyelerinin Meclis içinden seçilmesi, bölgelerin Meclis tarafından saptanması ve kanunu yürütme yetkisi doğrudan doğruya Meclise aittir. Meclis İstiklal Mahkemesi vasıtasıyla olağanüstü yargıya da sahip çıkmıştır. Kuvvetler birliği esasını ortaya koymasıyla bu konuda meclis otoritesine örnek olan tek meclistir. İstiklal Mahkemelerine örnek olan Fransız İstiklal Mahkemesi üyelerinin meclis dışından seçilmesinin getirdiği sakıncalar göz önüne alınmıştır. Aynı yanlışlığa düşülmemesi için mahkeme üyeleri mebuslardan seçilip Meclis kontrolü sağlanmıştır. Askerî ve sivil memurlar mahkemelerin emirlerini yürütmekle zorunlu kılınıp mahkemeler idari yönden de otorite olmuştur… İstiklal Mahkemeleri önce sadece asker kaçağı suçlarına bakmak için kurulmuştur. Ancak çıkarılan ek kanun ile vatana ihanet, memleketin maddi ve manevi kuvvetlerini korumaya çalışma, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma, eşkıyalık gibi durumlarda bu mahkemeler görev sahasına dâhil olmuştur. İstiklal Mahkemeleri, üyelerinin TBMM içinden seçilmesiyle Millî Mücadele için halkın arzusuna uygun bir güç ve millet adına yargılama yetkisine sahip birer kuruluş olmuştur. Kararları TBMM adına uyguladığı için her şeyin üstünde kabul edilmiştir. Mahkemeler idam yetkisine sahip olup, kararların bir üst mahkemede temyizi olmayıp gerekirse anında uygulanmıştır. Bu mahkemeler seyyar ve sürekli olmayan bir mahkemedir. Olayın bulunduğu yere gidilerek karar verilmiş ve çalışmaları olayların gidişine bağlı olmuştur.

İstiklal Mahkemeleri üyeleri

Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s.66 vd. (Düzenlenmiştir.).

ETKİNLİK

TBMM Genel Ağ sitesinde yer alan "İstiklal Mahkemeleri Kataloğu"na (*https://apps.tbmm.gov.tr/arsiv_dis_kullanici/giris.php*) erişerek İstiklal Mahkemeleri ile ilgili araştırma yapınız. Araştırma sonuçlarınızı bir sunum yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

İstiklal Mahkemelerinin nesnelliği ile ilgili ne düşünüyorsunuz? Değerlendiriniz.

İstiklal Mahkemelerinin Dönemleri

Birinci Dönem: İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun kabulünden sonra Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'nın teklifi üzerine sekiz ayrı yerde İstiklal Mahkemesi kuruldu. Bu dönemde asker kaçakları ve bakayalar cepheye gönderildi. Emniyet ve huzur sorunu çözüldü hatta adi suçlar bile önemli ölçüde azaldı. Bu gelişmelerin sonucunda İstiklal Mahkemelerine gerek kalmadığı düşüncesi oluştu ve BMM, 17 Şubat 1921 tarihinde I. Dönem İstiklal Mahkemelerinin çalışmalarına son verdi.

İkinci Dönem: Kütahya-Eskişehir Savaşlarında alınan yenilgi üzerine Fevzi (Çakmak) Paşa'nın önerisiyle İstiklal Mahkemeleri 30 Temmuz 1921'de yeniden oluşturuldu. Mahkemelerin kurulmasından bir süre sonra Mustafa Kemal'e başkomutanlık yetkisi veren yasa kabul edildi. Bu tarihe kadar Meclise bağlı olan İstiklal Mahkemeleri, bu tarihten sonra doğrudan doğruya Mustafa Kemal'e bağlandı. II. Dönem İstiklal Mahkemeleri 11 Mayıs 1923 tarihinde görevini tamamladı.

Üçüncü Dönem: Cumhuriyetin ilanından sonra basında hilafeti destekleyen yazılar çıkması üzerine 8 Aralık 1923'te İstanbul İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Bu dönemde sürekli görev yapmayan mahkeme, olağanüstü durumlarda kurulmuş ve fiili olarak 1927'de Meclis kararıyla kaldırılmıştır.

Anadolu Ajansının Kurulması

Ayaklanmalar karşısında alınan hukuki tedbirlerin yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan 17 gün önce (6 Nisan 1920'de) Anadolu Ajansı kuruldu.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Anadolu Ajansının amacı dış dünyadan habersiz kalmış bir halkı ülke ve dünya olaylarından haberdar kılmak, bazı yabancı ve İstanbul gazetelerinin teslimiyetçi tutumlarıyla mücadele etmekti. Dışarıda ise Millî Mücadele'yi savunmak, Türkiye'nin haklı istekleri konusunda kamuoyunu aydınlatmak ve ona karşı bazı çevrelerin yürüttüğü oyunları boşa çıkarmaktı. Atatürk'ün, yakın bir arkadaş grubunu Anadolu Ajansı'nı Batılı anlamda bir haber ajansı kimliğine kavuşturmakla görevlendirmesiyle 1 Mart 1925'te "Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi" kuruldu. O tarihlerde, Batı ülkelerinde bile örneği görülmeyen böyle bir yapılanmayla Anadolu Ajansı, özerk statüye kavuştu.

Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa, Anadolu Ajansında (1920)

www.aa.com.tr

Anadolu Ajansının kurulmasından sonra 7 Haziran 1920'de meclis başkanlığına bağlı olarak "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi" kuruldu. Bu kurumun görevi, Kuvay-ı Millîye'nin amacı ve çalışmaları hakkında halka bilgi vermek, halkın Millî Mücadele yanında yer almasını sağlamak ve propaganda faaliyetlerini artırmaktı. Anadolu Ajansı da buraya bağlandı. Diğer taraftan BMM açıldıktan sonra burada yapılan çalışmaları göstermek için 1921'de "Ceride-i Resmiye" adıyla resmî bir gazete çıkarılmaya başlandı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

... Atatürk, Sivas'ta yayınladığı İrade-i Milliye gazetesinin Ankara'da devamını istedi. Gazetenin adı Hâkimiyeti Milliye olmuştu. Gazetenin adı konmuştu ama ortada ne matbaa vardı ne de kâğıt. Valilikten yayın imtiyazının da alınması gerekiyordu. Ankara Vali Vekili Defterdar Yahya Galip bu izni kolayca verdi. Gazetenin sahipliği ve yazı işleri Müdürlüğü Recep Zühdü'ye (Soyak) verildi. Bir matbaa kuruluncaya kadar gazetenin Ankara Vilayet Matbaasında yayımlanması düşünülmüştü.

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

ETKİNLİK

Anadolu Basını

Anadolu'da Millî Mücadele'ye öncülük eden gazeteler şunlardı: Hukuk-u Beşer, İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye, Öğüt.

Anadolu'nun çeşitli illerinde Millî Mücadele'yi destekleyen bazı önemli gazeteler ise şunlardır: Ses gazetesi (Balıkesir), Doğru Söz gazetesi (Balıkesir), İzmir'e Doğru gazetesi (İzmir), Yeni Adana gazetesi (Adana), Açıksöz gazetesi (Kastamonu), Babalık gazetesi (Konya).

İstanbul Basını

Anadolu mücadelesini destekleyen gazeteler şunlardı: İleri, Yeni Gün, Akşam, Vakit.

Millî Mücadele'ye tüm güçleriyle saldıran gazeteler ise Peyam-ı Sabah, Alemdar ve İstanbul'dur.

Anadolu'daki direniş eylemine sempatisi olan gazeteler ise şunlardı: Tasvir-i Efkâr, Tevhid-i Efkâr, İstiklal, İkdam ve Tercüman-ı Hakikat.

Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi, s. 26-30.

Sınıfta dört ayrı grup oluşturarak Millî Mücadele Dönemi basınının gelişimi hakkında araştırma yapınız. Basın Müzesi Kütüphanesi, gazetelerin arşivleri, kaynak yayınlar gibi yazılı ve görsel bilgilerle sınıfta sunum yapınız. Daha sonra çalışmalarınızı sınıf panosunda sergileyiniz.

3. Sevres (Sevr) Antlaşması (10 Ağustos 1920)

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra galip devletler, Türklerle yapacakları barış antlaşmasının şartlarını belirlemek için 1919 yılında birkaç defa bir araya gelmiş fakat bir karara varamamışlardı. 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında San Remo'da gerçekleşen görüşmeler sonrasında bir barış taslağı hazırlandı. Bu taslak İngilizlerin baskısı üzerine 22 Temmuz 1920'de padişahın başkanlığında toplanan Saltanat Şûrasında Topçu Korgeneral Ali Rıza Paşa dışındaki tüm delegeler tarafından onaylandı (Görsel 2.7). Son olarak Reşat Hikmet Bey, Hâdi Bey ve Rıza Tevfik Bey'den oluşan Türk Heyeti, Paris yakınlarındaki Sevr'de 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nı resmen imzaladı.

***Görsel 2.7:** Topçu Korgeneral Ali Rıza Paşa*

Sevr Antlaşması 13 bölüm ve 433 maddeden oluşmaktadır. Antlaşmanın bazı önemli maddeleri şunlardır[8]:

• İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalacak fakat antlaşmaya uyulmaz ise şehir Türklerin elinden alınacak.

• Boğazlar her zaman bütün devletlerin gemilerine açık olacak, Boğazların denetimi "Boğazlar Komisyonu" denilen bir komisyona bırakılacak.

• Askerlik zorunlu olmayacak, sadece 50 bin kişilik bir ordu bulundurulacak, bu kuvvetin ağır silahları olmayacak.

• Azınlıkların siyasi, sosyal ve kültürel hakları genişletilecek.

• Kapitülasyonlardan bütün galip devletlerin vatandaşları yararlanacak.

Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki son antlaşma olmakla beraber, İstanbul ile Ankara hükûmeti arasında çelişkide kalanlara gerçeği göstermiştir. Bu antlaşma, İtilaf Devletlerinin I. Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup devletlerle yaptığı antlaşmaların en ağırıdır. Osmanlı Devleti Sevr Antlaşması ile kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Antlaşma ile sadece Osmanlı değil, tüm Türk milleti de yok edilmek istenmiştir.

Sevr ile Osmanlı Devleti'nde kalan Türk toprakları şunlardır: Samsun, Giresun, Tokat, Ordu, Amasya, Sinop, Çankırı, Çorum, Ankara, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Zonguldak ve Kayseri'nin doğusu (Harita 2.2).

***Harita 2.2:** Sevr Barış Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti*

Yukarıdaki haritaya bakarak galip devletlerin Türk topraklarını aralarında nasıl paylaştığını belirtiniz.

Azınlıklar kendileri için zafer sayılabilecek bu anlaşma ile bağımsızlığın yanında Osmanlı Devleti'nden toprak kazanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla Osmanlı Devleti'nin yok olmasındansa küçük bir devlet olarak kalması tercih edilmiştir. BMM bu anlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan etmiştir. İtilaf Devletlerinin arasındaki gizli antlaşmalar Sevr ile uygulanmak istenmiştir.

(8) Refik Turan vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s.131-132 (Düzenlenmiştir).

Kanun-ı Esâsî’ye göre Mebusan Meclisi tarafından onaylanmayan bir anlaşma yürürlüğe giremez. Mebusan Meclisi de daha önce kapatıldığı için Sevr Antlaşması kabul imkânı bulamamış, meclis onayından geçmemiştir. Devletler hukuku bakımından ölü doğan bu antlaşmayı Osmanlı Padişahı Vahdettin, bütün baskılara rağmen Meşrutiyet Anayasası’na göre, Mebuslar Meclisinden geçmediği için tasdik etmediği gibi İngiliz, Fransız ve İtalyan parlamentoları da tasdik etmemiştir. Bu sebeple hukuken geçersizdir. Ancak Yunanistan Meclisi Sevr Antlaşması’nı tasdik edip tek taraflı yürürlüğe koymaya çalışmıştır.

Sevr Antlaşması karşısında Mustafa Kemal Paşa’nın tutumunu aşağıdaki metinden okuyunuz:

İKİNCİ EL KAYNAK

Mustafa Kemal’e göre Sevr Antlaşması Osmanlı Devleti’nin yıkılıp topraklarının bir sürü küçük devlete ve yabancı nüfuz bölgelerine ayrılması demekti. Türklere bırakılan yer, sadece egemenliği sözde kalan bir toprak parçası olarak bırakılmıştır. Sevr Antlaşması’nın imzalanmasını büyük bir coşkuyla karşılayan Avrupa devletlerinin tepkisini gören Türk kamuoyu; Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde birleştiğini kongreler dönemindeki katılımı, işgallere karşı yaptığı miting ve protestolar ile göstermiştir. Ayrıca Millî Mücadele’nin askerî cephesinde bulunmaktan canı pahasına da olsa vazgeçmeyerek bağımsızlık hakkını elinden zorla almak isteyenlere karşı Türk milleti, kararlı bir liderin başkanlığında yek vücut olarak tepkide bulunmuştur. Böylece Sevr Antlaşması tarih sahnesinde yürürlüğe girmeyen ve asla girmeyecek olan ölü bir antlaşma olarak hak ettiği yeri bulmuştur.

Elif Çalışkan, Sevr Antlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul ile Anadolu Basınındaki Yansımaları, s. 285-286.

4. Millî Mücadele’de Doğu ve Güney Cepheleri

a. Doğu Cephesi

Ermeniler 1917 yılı sonunda Kafkaslardaki boşluktan yararlanarak bağımsız devletlerini kurmuştu. Bu devlet, Doğu Anadolu’dan toprak istiyor, bu dilekleri İtilaf Devletleri tarafından da olumlu karşılanıyordu. Sonuçta BMM açıldıktan sonra saldırıya geçen Ermenilere karşı Doğu Cephesi açıldı (Çizim 2.1).

Çizim 2.1: *Doğu Cephesi*

İşgal güçleri hedeflerine ulaşmak için harekete geçti. İngiliz subaylarının bazıları Ermeni gönüllü alaylarının başına geçerek Türklere karşı saldırılar düzenledi. Bu sırada ülkenin birçok yerinde orduların terhis edilmesine rağmen Doğu Anadolu’da Kâzım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu dağıtılmamıştı.

İşgal güçlerinin niyetlerini ve faaliyetlerini gören Kâzım Karabekir, durumu çektiği bir telgrafta şu şekilde dile getirmiştir:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Karargâh 21.10.1920

9'uncu Tümen Komutanlığına, 12'nci Tümen Komutanlığına, Sağ Kanat Grup Komutanlığına, 15'inci Kolordu Vekâletine

Kahraman Arkadaşlarım,

… Hepiniz biliyorsunuz ki İngiltere ve müttefikleri, memleketimizi kendi idareleri altına alacak ve milletimizi kendilerine esir yapacak bir anlaşma yaptılar ve bu anlaşmada, Doğu Anadolu'dan Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerini de Taşnak Ermenilere vermek istediler. O Taşnaklar ki kahramanca saldırılarınız önünde kaçmaktan ve silahsız masum halka zulüm yapmaktan başka bir şey bilmezler…

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 111, s. 55-56 (Sadeleştirilmiştir.).

Kâzım Karabekir'in telgrafına göre Doğu'da yapılan mücadelenin sebebi nedir?

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir hemen harekete geçmiş ve 24 Eylül 1920'de komutasındaki orduya emir vererek Doğu Anadolu'daki birçok cephede Türk ordusunu saldırıya geçirmiştir (Görsel 2.8). Kâzım Karabekir komutasındaki ordu; 29 Eylül 1920'de Sarıkamış, 30 Ekim 1920'de Kars, 7 Kasım 1920'de de Gümrü şehirlerini geri almıştır. Türk ordusunun başarılı harekâtı sonucu fazla tutunamayan Ermeni hükûmeti ile 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalanmıştır.

Görsel 2.8: *Namık İsmail tarafından yapılan ve İstanbul Resim ve Heykel Müzesinde "Son Mermi" ismiyle kayıtlı olan tablo*

Gümrü Antlaşması ile;

- Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğu, Ermeni hükûmeti tarafından kabul edilmiş oldu.
- Millî Mücadele'nin Doğu Cephesi kapandı.
- Büyük Millet Meclisi hükûmetinin saygınlığı arttı.
- Doğu Cephesi'ndeki birliklerin bir kısmı, Batı Cephesi'ne kaydırıldı.
- Ermeni hükûmeti Misak-ı Millî'yi tanıdı.

Gümrü Antlaşması BMM'nin hem askerî hem de siyasi ilk başarısı oldu. Bu antlaşma ile Doğu sınırlarımızın güvenliği sağlandı ve böylece Doğu Cephesi'ndeki kuvvetler Batı Cephesi'ne kaydırıldı. Bu antlaşmadan bir süre sonra Gürcistan ile Batum Antlaşması imzalandı. Ardahan ve Artvin bu ülkeden geri alındı (23 Şubat 1921).

Doğu Cephesi'nde elde edilen başarılar diğer cephelerde verilen mücadeleyi moral bakımından nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

BİYOGRAFİ

Kâzım Karabekir (1882-1946)

İstanbul'da doğdu. 1905'te Harp Akademisini bitirdikten sonra kurmay subay oldu. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı. I. Dünya Savaşı'nda Irak ve Doğu Cephelerinde görev yaptı, Çanakkale Savaşı'na katıldı. Doğu Anadolu'da Ermenilere karşı başarılı savaşlar verdi. Mondros Mütarekesi'nden sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nde 15. Kolordu Komutanlığına tayin edildi. Bu görevde iken Ermenilere karşı Türkleri korumaya çalıştı. Erzurum Kongresi'nin toplanmasında aktif görev aldı. 1920'de açılan Büyük Millet Meclisinde milletvekili oldu. 1924'te askerlikten ayrılarak siyasetle uğraşmaya devam etti. 1946'da Büyük Millet Meclisi başkanı seçildi.

Leyla Kaplan, Kâzım Karabekir Paşa, Kurtuluş Savaşı'na Yön Verenler, s. 87-100 (Özetlenmiştir.).

Karabekir doğuda bulunduğu sürece eğitim alanında da çok büyük hizmetler yapmış, Ermenilerce katledilen ailelerin yetim yavrularına baba olmuş ve onları vatana faydalı bireyler olarak yetiştirmiştir.

ETKİNLİK

Doğu Cephesi'nin kahramanı olan Kâzım Karabekir Paşa'nın sözlerini yazdığı ve bestelediği "Türk Yılmaz Marşı" şöyledir:

Cihan-Harbi yangınından, bağrıyanık Vatan'a,
Türk'ü boğmak maksadıyla, girdi düşman askeri,
Kan ve yangın başlamıştır, ırz ve namus kalmıyor;
Tehlikeye düştü vatan, yas içinde her yeri.

Kahraman halk! Kalk, silahlan! Ahd ü peymân Tanrı'ya
Vur! Ve haykır! Türklük ölmez, Türk de yılmaz, ileri!
Çelik gibi kollu, tunçtan ayaklı,
Türk hiç yılar mı, Türk hiç yılar mı?

Türk yılmaz, Türk yılmaz!
Cihan yıkılsa, Türk yılmaz!
Göğsü imanlı, temiz vicdanlı,
Türk hiç yılar mı, Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz, Türk yılmaz!
Cihan yıkılsa, Türk yılmaz!
...

www.dergipark.gov.tr

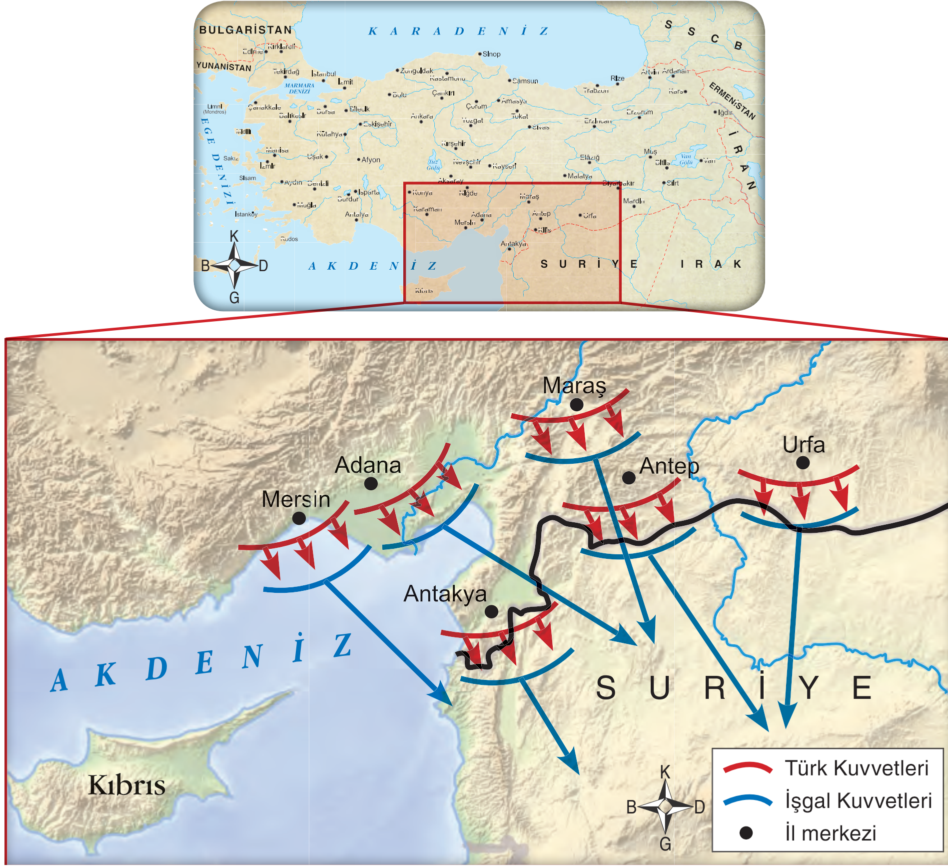

Kartpostalda, "Ermenistan Fatihi ve Yetimler Babası, Muzaffer Şark Ordularımızın Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri" yazmaktadır.

- Kâzım Karabekir Paşa'nın bir asker olmasının yanında hayırsever birisi olması kişiliğinin hangi yönlerini göstermektedir? Tartışınız.
- Kâzım Karabekir Paşa'nın yazar ve şair yönü hakkında bir araştırma yapınız.

b. Güney Cephesi

Türkiye'nin güney bölgesinin gösterildiği Çizim 2.2'yi inceleyiniz.

***Çizim 2.2:** Güney Cephesi*

Çizim 2.2'de gördüğünüz bölgeyi Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ilk olarak İngilizler işgal etmiştir. İngilizler daha sonra Fransızlarla yaptıkları 15 Eylül 1919 tarihli antlaşma çerçevesinde Antep, Urfa, Maraş ve Adana'dan çekilerek yerlerini Fransızlara bırakmışlardır. Fransızlar da işgal ettikleri yerlerde Türk halkına karşı silahlandırdırkları Ermeni İntikam Alayları ile iş birliği yaparak onları Türklere karşı silahlandırmıştır. Fransızlar bu şehirleri işgal etmişlerdir.

İngilizlerle yaptıkları gizli antlaşma ile büyük çoğunluğu Ermenilerden oluşan Fransız işgal güçlerinin 29 Ekim 1919 tarihinde Maraş'a girmesiyle Maraş halkı bağımsızlık için mücadeleye girişti. Fransızların Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağı yerine Fransız bayrağını çekmeleri üzerine halk galeyana gelerek ayaklandı. Halk, bu işgal karşısında mitingler düzenleyerek tepkisini ortaya koydu. Fransızlar Maraş'a girdikten sonra çatışmalar başladı. Fransızlardan destek alan Ermeniler, Maraş halkına hakaretlerde bulundu. Maraş halkından Sütçü İmam'ın bir kadının başörtüsünü zorla açmak isteyen bir Fransız askerini öldürmesi üzerine halk, düşmana karşı dayanışma içinde şehrini savundu. Maraş'ta daha fazla kalamayacaklarını anlayan Fransızlar 11 Şubat 1920'de Maraş'ı terk etti. Maraş halkının Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlık nedeniyle TBMM 7 Şubat 1973 tarihinde şehrin adını "Kahramanmaraş" olarak değiştirmiştir.

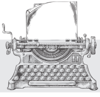
Sütçü İmam gibi yerel kahramanların Millî Mücadele'nin kazanılmasındaki yeri nedir? Değerlendiriniz.

Millî Mücadele'ye halkın her kesiminin farklı katkısı olmuştur. Maraş'ta çocuk yaştaki kahramanların Millî Mücadele'ye katkılarıyla ilgili aşağıdaki metni okuyunuz.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Kurtuluş mücadelesinde pek çok evladını şehit veren Maraş'ta çocuk kahramanlar önemli rol oynadı. Fındıklıoğlu İbrahim, Sait Yalçın, Kısakürekzade Şahap, Etlioğlu Ahmet Duran, Bombacı Ahmet, Şekerci Ökkeş ve Çuhadar Ali çocuk olmalarına rağmen canları pahasına Millî Mücadele'de yer aldı. Kimi savaş esnasında şehit oldu kimi de gazilik gururunu yaşadı. Fransızların Maraş'ı işgalinde cepheye koştuğunda annesinin "Henüz küçüksün, seni hemen vururlar oğlum." dediği Şekerci Ökkeş, "Yaşım küçük ama imanım büyüktür anne. Şehit olacaksam vatan ve millet uğrunda şehit olacağım. Ben ölmeliyim ki düşman sizlere ilişmesin." diyerek büyük bir cesaret örneği gösterdi. Bombacı Ahmet ise harbin en şiddetli zamanlarında kaledeki mücahitlere mühimmat ve erzak taşıdı. Ahmet'in 17 yaşında vefat ettiği biliniyor. Millî Mücadele'nin ardından Ankara'ya davet edilen Etlioğlu Ahmet Duran'ın madalyası ise bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından göğsüne takıldı.

aa.com.tr

BİYOGRAFİ

Sütçü İmam (1878-1922)

1878 yılında doğdu. Geçimini süt satarak sağladığı için Sütçü İmam olarak tanındı. 31 Ekim 1919'da, Maraş'ta düşmana ilk kurşunu atan Sütçü İmam, düşmanın Maraş'tan kovulmasından sonra savaştaki fedakârlıkları nedeniyle belediyeye odacı olarak alındı. Bu görevinin yanında kaledeki topun idaresi kendisine verilmişti. Bir top atımı sırasında barutun ısınan namludan erken ateş alması neticesinde yaralandı. Tedavi altına alındıysa da iki gün sonra 25 Kasım 1922 tarihinde hayata veda etti.

www.kahramanmaras.bel.tr

Fransızlar, Urfa'yı 30 Ekim 1919'da işgal etti. Fransız ordusunda yer alan Ermenilerin kışkırtıcı hareketleri üzerine şehir halkı Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önderliğinde işgale karşı mücadeleye girişmişti.

Urfa Kuvay-ı Millîye Kumandanı Ali Saip Paşa'nın Fransızlara gönderdiği mesajı okuyunuz.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Urfa'da Fransız İşgal Kuvveti Komutanlığına, *7 Şubat 1920*

Yüzyıllardan beri özgür ve egemen yaşamış bir millet istila ve esirliği kabul edemez. Wilson İlkelerine ve mütareke hükümlerine aykırı olarak gittikçe artan gaddarca ve zalimce istilaya karşı kutsal haklarımızın korunmasına fiilen karar vermiş bulunuyoruz.

Urfa ve Havalisi Kuvay-ı Millîye Kumandanı, Ali Saip (Ursavaş)

Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na İmparatorluktan Cumhuriyete, C 3, s. 167.

Ali Saip Paşa'nın ifadelerinden hareketle Urfa'da girişilecek Millî Mücadele'nin gerekçeleri nelerdir? Açıklayınız.

Halkın mücadelesi karşısında daha fazla tutunamayacağını anlayan Fransızlar 11 Nisan 1920'de Urfa'dan çekildi. Fransızlara karşı zafer kazanmasından dolayı Urfa ilinin adı, 12 Haziran 1984 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan kanunla Şanlıurfa olarak değiştirildi.

Antep halkı da Fransız işgaline karşı mücadeleye girişti. En uzun ve çetin mücadele Antep'te oldu. Bu bağımsızlık mücadelesinde Şahin Bey'in rolü büyüktü. Şahin Bey'in Kuvay-ı Millîye komutanlığına atanmasından sonra Kuvay-ı Millîye birlikleri Fransızlara ağır kayıplar verdirdi.

İKİNCİ EL KAYNAK

Kuvay-ı Millîye'nin başına geçen Şahin Bey, Fransız komutanına şu mektubu göndermiştir:

Fransız Garnizonu Komutanlığına *21 Şubat 1920*

Kirli ayaklarınızın bastığı şu toprakların her zerresinde bir damla Türk kanı karışıktır. Her bucağında bir atanın mezarı vardır. Adı belli olmayan zamanlardan beri Türkler bu topraklarda yaşamaktadır. Türk bu topraklara, bu topraklar da Türk'e ısındı, kaynadı. Sade siz değil, bütün dünya bir araya gelse bizi bu topraklardan ayıramaz. Sonra sen hiç ömründe "Türk esir yaşamaz." diye duymadın mı? Namus ve hürriyet için ölüme atılmak ise bize, ağustos ayı sıcağında soğuk su içmekten daha tatlı gelir. Sizler canı kıymetli insanlarsınız. Çatmayınız bize. Bir an evvel topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza!

Antepli Şahin Bey

Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na Türk Kurtuluş Savaşı, Türk Şehitlikleri ve Anıtları s. 153.

Şahin Bey'in Fransızların işgali ile ilgili değerlendirmeleri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Belirtiniz.

BİYOGRAFİ

Şehit Mehmet Kâmil (1906-1920)

21 Ocak 1920 Cuma günü, 14 yaşındaki Mehmet Kâmil ve annesi, dedesinin evinden geliyorlardı. İkisinin de sırtında hasır örmek için dedesinin evinden aldıkları parçalar vardı. Fransızlarla harp daha başlamamıştı. Vakit akşamüstüydü. Fransızların fırın olarak kullandığı bir binanın önünden geçerken Kozanlı tarafından gelen birkaç Fransız askeri birden Mehmet Kâmil'in annesinin önünü kesip peçesini açmak istediler. Mehmet Kâmil'in annesi bir yandan bağırıyor bir yandan da peçesini açmak isteyen Fransız askerlerine karşı kendisini müdafaa etmeye çalışıyordu. Anasının saldırıya uğradığını gören Kâmil yerden aldığı taşları Fransız askerlerine atıyordu. Tam o sırada ortalığı bir çığlık kapladı. Mehmet Kâmil, Fransız askerlerinin tüfeklerinin süngüsüyle şehit edilmişti. Mehmet Kâmil'in katledilmesiyle Antep müdafaasının ilk şehidi verilmişti.

Şehit Kâmil Anıtı-Gaziantep

www.sehitkamil.bel.tr (Düzenlenmiştir.)

Millî Mücadele'nin "topyekûn" bir direniş olduğunu gösteren başka hangi örnekler vardır? Tartışınız.

Fransız işgali Antep halkı arasında büyük tepki toplamıştır. Görsel 2.9'da görüldüğü gibi halk işgale karşı mitingler düzenlemiştir.

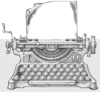

Görsel 2.9: *Antep Belediye Meydanı'nda Fransızlar aleyhine miting (1920)*

Görsel 2.9'de görüldüğü gibi Antep halkının dayanışma içinde miting yapması hakkında düşünceleriniz nelerdir? Belirtiniz.

Fransızlar şehri kuşatıp halkı teslim olmaya zorladılar. Antep halkı açlık ve yokluk içinde savunmayı sürdürdü. Anteplilerin savunması, açlık yüzünden gerekli yararı sağlayamaz hâle geldi. Erzak ve cephane de azalmıştı. Bu durum üzerine şehri savunan Antepliler 9 Şubat 1921'de teslim olmak zorunda kaldı. Türk milletinin Maraş, Urfa ve Antep'te gösterdiği askerî başarıların etkisi sonucunda Fransızlar ile ateşkes antlaşması yapıldı. Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşması ile Antep de düşman işgalinden kurtuldu. TBMM, 6 Şubat 1921'de çıkardığı bir kanunla Antep şehrine "Gazi" unvanı vermiştir.

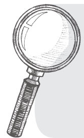

BİYOGRAFİ

Tayyar Rahmiye (1890-1920)

Tayyar Rahmiye, Güney Cephesi'nde 9. Tümende gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye'de Fransız karargâhına saldırı için görevlendirilen müfreze 1 Temmuz 1920'de harekete geçmiştir. Fakat bu arada askerlerde bir duraklama meydana gelmiş, bunun üzerine "Ben kadın olduğum hâlde ayakta duruyorum da siz erkek olduğunuz hâlde yerlerde sürünmekten utanmıyor musunuz?" diyerek erkekleri hareketlendiren Tayyar Rahmiye, karargâhın alındığını göremeden şehit düşmüştür.

dergipark.gov.tr

Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlık ve yararlılıktan dolayı İstiklal Madalyası alan kişiler ve yerler hakkında bir araştırma ödevi hazırlayınız.

5. Millî Mücadele'de Batı Cephesi

Ülkenin doğusunda ve güneyinde düşmana karşı mücadeleler sürerken bir diğer mücadele de ülkenin batısında veriliyordu. 15 Mayıs 1919'da Yunanlar İzmir'e çıkarak Batı Anadolu işgalini başlattı. Bu işgal Manisa, Aydın, Ayvalık ve Ödemiş ile devam etti. Gelişmeler üzerine Batı Anadolu'da Yunanlara karşı bir direniş harekâtı başladı. Bu sırada İzmir'in işgali üzerine yaşananları araştırmak için Amiral Bristol başkanlığında ABD'de bir komisyon kurulmuştu. Bölgede incelemelerde bulunan Amiral

Bristol'un hazırladığı raporda; bölgedeki nüfus çoğunluğunun Türk olduğu, Türk halkının galeyana gelmesinde Yunanların İzmir'e çıktıktan sonra çok sayıda asker ve sivil öldürmesinin etkili olduğu ve olaylarda hiçbir Hristiyan'ın katledilmediği yer aldı. "Amiral Bristol Raporu" olarak bilinen bu rapor, Türk halkının haklı olduğunu ortaya koyan ilk uluslararası belge olması açısından da önemlidir.

Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik işgalleri gören Anadolu halkı, kendi bölgelerini kurtarmak amacıyla çeşitli dernekler kurmuş ve gönüllü halktan Kuvay-ı Millîye birlikleri oluşturmuştu. Bu birliklerin oluşturulmasının en önemli nedenlerinden biri de Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Batı Anadolu'da Osmanlı Devleti'ne ait önemli bir askerî kuvvet kalmamasıydı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

İngiliz General Milne (Mayln), Anadolu'nun batısında Türkler ve Yunanlar arasındaki çatışmayı önlemek için bir sınır belirledi. Milne Hattı olarak bilinen bu hat, Ayvalık'ın kuzeyinden güneye doğru Selçuk'tan geçiyordu. 22 Haziran 1920'de Yunanların bu hattı aşarak saldırıya başlamaları ile bu yapay sınır ortadan kalktı.

a. Düzenli Ordunun Kurulması

ETKİNLİK

Bergama Dün Geri Alındı

Nizamî ordu müfrezeleri ile Kuvayı Millîye tarafından müştereken yapılan baskında 400 kişilik Yunan taburu imha edildi

BERGAMA, — Türk Ordusuna mensup müfrezeler ile Kuvayı Milliye efradı dün sabah 9'da Yunan kuvvetlerine şiddetle saldırdılar ve gece geç vakte kadar devam eden kanlı çarpışmalardan sonra Bergama'yı düşman elinden kurtardılar.

Dün gece onbir buçuğa doğru evvelâ Kuvayi Milliye ve hemen arkasından da nizamiye müfrezeleri güzel şehrimize girdiler.

BERGAMA'NIN SEVİNCİ AZ SÜRDÜ...

Yunan şehri tekrar işgal etti. Düşmanın Nazilli'yi boşaltmaya hazırlandığı söyleniyor.

Geç vakit aldığımız haberlere göre, Türk Milli Kuvvetleri tarafından tahliye edilmiş olan Bergama ikinci defa Yunan işgaline düşmek felâketine uğramıştır. Bergama'ye önceki günden beri taarruz etmekte olan Yunan kuvvetlerinin bir tümen mevcutlu olduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan Güneyden gelen haberlere göre, Yunan kuvvetleri, etraflarını saran Kuvayı Milliye birliklerinden ürkerek Nazilli'yi tahliyeye hazırlanmaktadırlar. Henüz Nazilli'nin Yunan tarafından tahliyesine dair haberler teyid edilmemiştir.

ÖDEMİŞ'TE...

Musa İlhan, Kurtuluş, 16 Haziran 1919 – 20 Haziran 1919 tarihli İstiklal Harbi Gazetesi uyarlaması

Yukarıdaki gazete haberlerinden hareketle Kuvay-ı Millîye'nin faaliyetlerini değerlendiriniz.

Batı Anadolu'da oluşturulan Kuvay-ı Millîye birlikleri bu bölgede birçok cephede düşmanla mücadeleye girişse de bu mücadele, düşmanı tam olarak durdurmuyordu. Yunanlar, 24 Haziran'da Alaşehir, 30 Haziran'da Balıkesir ve 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal etti. Böylece kısa süre içinde Batı Anadolu'nun çok önemli yerleri düşman eline geçmiş oldu.

Kuvay-ı Millîye birliklerinin düzenli Yunan Ordusu karşısında yeterli başarıyı gösterememesi düzenli bir ordunun kurulma ihtiyacını doğurdu. Çünkü Kuvay-ı Millîye doğrudan doğruya bir merkeze bağlı değildi. Bundan dolayı birliklerin kontrolünü ve disiplinini sağlamak yeterince mümkün olmuyordu.

Kuvay-ı Millîye birliklerinin kumandanlarından bazıları eski askerlerken bazıları askerlikle bir ilgisi olmayan, bulundukları bölgede söz sahibi olan kişilerdi. Bazı grupların kumandanları ise efeler ya da yörenin ileri gelenleriydi.

Sizce Kuvay-ı Millîye birliklerindeki yetersiz durumun giderilmesi için ne yapılabilirdi? Yorumlayınız.

Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra düzenli ordunun kurulması için çalışmalar başladı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Yunan saldırısı sonunda memleketin büyük bir parçasının elden çıkması, zaman zaman patlak veren iç ayaklanmalar karşısında düzensiz birliklerin başarısızlığı ordu ile ilgili tartışmalara yol açtı. Yunan saldırısı esnasında Batı Cephesi Komutanlığı kuruldu. Komutanlığın başına da o güne kadar Millî Mücadele'ye büyük hizmetlerde bulunan ve Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarından biri olan Ali Fuat Paşa getirildi. Ali Fuat Paşa, cephedeki birliklerin moralini yükseltmek maksadıyla Gediz'de bulunan bir Yunan tümenine 24 Ekim 1920'de bir saldırı düzenledi. Fakat saldırıya katılan birlikler arasındaki iletişim eksikliği sebebiyle istenilen sonuca ulaşılamadı. Özellikle Çerkez Ethem'in kuvvetlerinin hareketsiz kalması başarıyı engellemişti. Bu olay Millî Mücadele'nin başarılı olması için düzenli bir orduya ihtiyaç duyulduğunun önemli bir göstergesi olmuştur.

Abdurrahman Çaycı, Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, s.197-198 (Düzenlenmiştir.).

Kurtuluş Savaşı'na katılmış kadın kahramanımız Halide Edip Adıvar'ın romanından alınan düzenli orduya geçişle ilgili aşağıdaki bölümü okuyunuz.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Düzenli kuvvetler çok azalmıştı ve bütün dayanağımız bizden yana bulunan sivil ihtilalcilerden ibaretti. Onlarsa vatanseverlikleri yanında, paraya ve yağmaya da düşkün oldukları için halk arasında sevilmiyorlardı. Aralarında en iyileri bile, düzenli kuvvetlere karşıydı. Garip olarak o aralık, düzenli kuvvet kurmaya karşı olan askerler bile vardı. Tek pratik yolun çete savaşını sürdürmek olduğunu Albay Kâzım Bey de savunuyordu.

İşte, bundan dolayı sivil ve başıbozuk askerler kullanmaktan başka elimizde çare kalmamıştı… Ordu epeyce heyecan içindeydi. Başıbozuk kuvvetleri dağıtmak istiyor, aynı zamanda Ali Fuat Paşa'ya karşı hareket kuvvetleniyor, onun başıbozuklara yüz verdiği ileri sürülüyor ve Ali Fuat'ın Batı Cephesi'nden uzaklaştırılması isteniyordu.

Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, s. 122, 147 (Düzenlenmiştir.).

Tarihî gerçeklerin bu şekilde romanlara yansıması hakkında neler düşünüyorsunuz? Değerlendiriniz.

Düşmanla mücadele, bundan sonra uzun uğraşlarla kurulan düzenli ordular tarafından yürütülmeye başlandı. Yeni kurulan birlikler gereken askerî eğitimi aldıktan sonra batıya gönderiliyordu. Kuvay-ı Millîye birlikleri de bu yeni kurulan ordu içinde görevlendirildi.

ETKİNLİK

Kuvay-ı Millîye Grubu

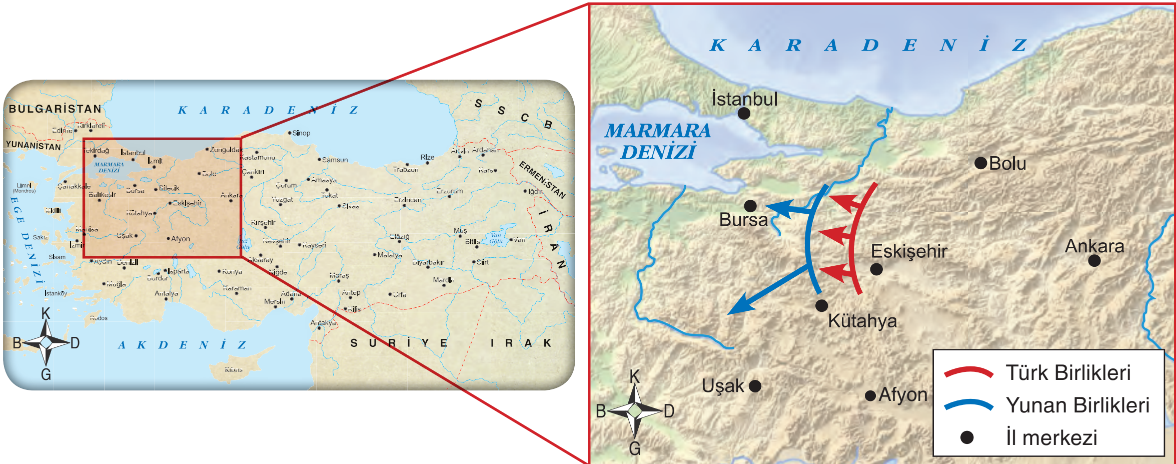

Düzenli ordu birliklerinin eğitimi

Kuvay-ı Millîye'den düzenli orduya geçilmesiyle ilgili yukarıdaki görselleri inceleyiniz. Siz de ne gibi değişiklikler yapılmaya başlandığını araştırınız.

b. I. İnönü Savaşı (6 – 10 Ocak 1921)

Düzenli ordu çalışmaları sırasında daha önceden Kuvay-ı Millîye birliği olan Ethem, düzenli orduya katılmayı kabul etmeyerek isyan etti. Bu isyanı fırsat bilen Yunan birlikleri de 6 Ocak 1921'de Eskişehir'e doğru harekete geçti. Yunanlar Anadolu demir yollarının önemli bir merkezi olan Eskişehir'i denetimleri altına almak, ordularının gücünü kanıtlayıp İtilaf Devletlerinin yardımlarını sağlamak, Eskişehir'i aldıktan sonra Ankara'ya doğru ilerleyerek Millî Mücadele'nin merkezini ele geçirmek istiyordu. Bu amaçlarla harekete geçen Yunanlar 6 Ocak 1921 tarihinde Bursa yönünde saldırıya başlayarak 8 Ocak'ta Bilecik'i işgal etti. 9 Ocak'ta İnönü mevzilerinin önüne geldi. Bunun üzerine hazırlıklarını tamamlayan düzenli ordu, Albay İsmet Bey liderliğinde, İnönü mevkiine geldi. Türk ordusu, asker ve askerî malzeme bakımından üstün Yunan birliklerine saldırıya geçti (Çizim 2.3).

Çizim 2.3: *I. İnönü Savaşı*

ETKİNLİK

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı tarafından I. İnönü Zaferi'nin yıl dönümü nedeni ile Anadolu Ajansı (AA) Genel Ağ adresi üzerinden paylaşılan belgeleri inceleyiniz. Bu belgelerde savaşın başlangıcı ve seyri ile ilgili olarak hangi ayrıntılara rastlanmaktadır? Söz konusu belgeleri arkadaşlarınızla analiz ediniz.

10 Ocak günü geldiğinde Yunanlar taarruza geçti. Çok kayıp veren ve savaş gücünü kaybeden Yunanlar ertesi gün Bursa yönüne çekildi. Sonunda iki ordu arasındaki savaşı Türklerin yeni kurulmuş düzenli ordusu kazandı. Bu zaferden sonra İsmet Paşa harekete geçerek isyan etmiş olan Ethem kuvvetlerini etkisiz hâle getirdi. Ethem de kaçarak Yunanlara sığındı.

Birinci İnönü Savaşı'nın sonucunda Ankara'da sevinç yaşandı. Savaşın sonucunda Ankara hükûmetinin önemi ve halkın düzenli orduya güveni arttı. Türk milletine kurtuluş ümidi doğdu. Batı Cephesi'nde gösterdiği başarıdan dolayı cephe komutanı Albay İsmet Bey'in rütbesi de generalliğe yükseltildi. Bunun yanında Yunanlara çok güvenen İtilaf Devletleri de hayal kırıklığına uğradı.

ETKİNLİK

İki tarafın askerî gücünün ne durumda olduğunu aşağıdaki tablodan inceleyiniz.

I. İnönü Savaşı'na Katılan Kuvvetler

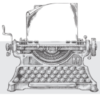
Birinci İnönü Savaşı	Türk	Yunan
Subay	417	472
Er	8.500	15.816
Tüfek	6.000	12.500
Ağır makineli tüfek	47	80
Hafif makineli tüfek	18	270
Top	28	72

Mehmet Özel, Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na Türk Kurtuluş Savaşı, C 2, s. 180.

Her iki birliğin savaş öncesi durumunu değerlendiriniz.

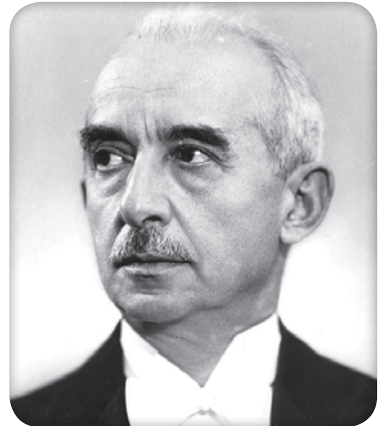

Yeni kurulan düzenli ordunun bu ilk başarısının nedenleri neler olabilir? Yorumlayınız.

BİYOGRAFİ

Mustafa İsmet İnönü (1884-1973)

İzmir'de doğdu. 1906'da Harp Akademisini bitirdi. Kurmay yüzbaşı olarak orduda görev aldı. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas ve Suriye Cephelerinde çarpışmalara katıldı.

Kurtuluş Savaşı'nın başlamasından sonra Ankara'ya gitti. 1920'de açılan Büyük Millet Meclisine milletvekili olarak katıldı. Genelkurmay Başkanı olarak görev aldı. 9 Kasım 1920'de Batı Cephesi Komutanlığına atandı. Batı Anadolu'daki Kuvay-ı Millîye'yi düzenli orduya dönüştürdü. İnönü Savaşlarında Yunan birliklerini geri püskürttü. Büyük Taarruz'u Mustafa Kemal Paşa ile birlikte yönetti. TBMM hükûmeti adına Mudanya'da mütareke için 3-11 Ekim tarihleri arasında gerçekleşen müzakerelere başkanlık etti. Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan heyete başkanlık etti. Cumhuriyetin ilanından sonra başbakan oldu. Atatürk'ün ölümü üzerine 1938'de cumhurbaşkanı seçildi. Hayatının sonuna kadar siyasetle uğraştı. 1973'te Ankara'da vefat etti.

www.mfa.gov.tr

İnönü Zaferi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin dış politikada da önemini artırmıştır. I. İnönü Savaşı'nın uluslararası sonuçlarını verilen tablodan inceleyiniz (Tablo 2.3).

Tablo 2.3: *I. İnönü Savaşı'nın Uluslararası Sonuçları*

Londra Konferansı (23 Şubat - 12 Mart 1921)	İtilaf Devletleri küçük değişikliklerle Sevr Antlaşması'nı Türklere kabul ettirmek ve Yunan ordusuna zaman kazandırmak için 21 Şubat 1921'de Londra'da bir konferans topladı. Bu konferansa, İtilaf Devletleri ile Osmanlı hükûmeti ve Yunanistan katılacaktı. İtilaf Devletleri ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin temsilcilerinin de konferansa katılmasını istedi. 12 Mart'a kadar süren konferans sonuç alınamadan dağıldı. Bu konferansın en önemli sonucu, TBMM hükûmetinin İtilaf Devletlerince resmen tanınmış olmasıdır.
Afganistan ile Dostluk Antlaşması (1 Mart 1921)	1 Mart 1921 tarihinde Afganistan ile Moskova'da dostluk antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Türkiye Afganistan'ın bağımsızlığını, Afganistan da Ankara hükûmetini tanıdı. Ankara hükûmetinin Afganistan ile antlaşma imzalaması, İngiltere ve Fransa'yı tedirgin etti.
Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)	I. İnönü Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya ile görüşmeler başladı ve 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalandı. Sovyet Rusya TBMM'yi ve Misak-ı Milliyi tanıyan ilk Batılı büyük devlet olurken, Sevr Antlaşmasını da kabul etmediğini ilan etti. Anlaşma ile 93 Harbinde kaybedilen topraklar geri alındı. Batum Rusya'ya verilerek Misak-ı Milli'den ilk taviz verilmiş oldu. Doğu sınırını belirleyen ikinci antlaşma oldu. Antlaşma ile Sovyet Rusya kapitülasyonların kalktığını kabul etti. Ortak düşmana karşı dayanışma ve işbirliği yapma kararı alındı. Ankara hükûmetinin Batılı Devletlere karşı pazarlık gücü arttı. Milli Mücadele için gerekli asker, malzeme ve maddi yardım bulunmuş oldu.

İtilaf Devletlerinin Londra Konferansı'na Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti ile Osmanlı hükûmetini beraber çağırmasındaki amaç ne olabilir?

I. İnönü Savaşı'nın uluslararası sonuçlarından en önemlisi Londra Konferansı'dır. Londra Konferansı 21 Şubat 1921'de açılmıştı. Görüşmeler sırasında söz sırası Türk heyetine gelince İstanbul hükûmetinin temsilcisi Sadrazam Tevfik Paşa "Söz milletin asıl temsilcisine aittir." diyerek sözü Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti adına konferansa katılan Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) Bekir Sami Bey'e bırakmıştır.

c. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (1921 Anayasası – 20 Ocak 1921)

I. İnönü Savaşı sonrası Mecliste yapılan çalışmalar sonunda millî egemenlik ilkesine dayalı ilk anayasa olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu 20 Ocak 1921'de kabul edildi. Bu anayasa ile hükûmet başkanı ve bakanların meclis üyeleri tarafından seçildiği "meclis hükûmeti" sistemi benimsendi. 23 maddeden oluşan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası) ilk iki maddesi şöyledir:

Madde 1: *Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. İdare yönetimi halkın kendi kendisini yönetmesi ilkesine dayanır.*

Madde 2: *Yürütme gücü ve yasama yetkisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

ç. İstiklâl Marşı'nın Kabulü (12 Mart 1921)

I. İnönü Savaşı'ndan sonra İtilaf Devletleri ile Londra Görüşmelerinin yapıldığı sıralarda Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisinde heyecanlı bir çalışma yapılmakta idi. Bu çalışma, Millî Mücadele'nin amacını anlatmak ve halka moral vermek için millî bir marş yazılmasının hazırlıklarıydı. Bu yönde ilk çalışma, Maarif Vekâletinin 1920 Ekim'inde açtığı yarışma ile başladı. Yarışmaya 700'den fazla eser katıldı. Mehmet Âkif (Ersoy), bu yarışmaya katılmadı. Bunun nedeni yarışmayı kazanan kişiye verilecek olan ödüldü. Burdur milletvekili olan Mehmet Âkif, ödül almak istememişti.

Maarif Vekili Hamdullah Suphi, millî heyecan yaratacak şiirin Mehmet Âkif tarafından yazılacağına inandığı için ona mektup gönderdi. Bu mektupta ödül konusundaki endişelerinin giderileceğini bildirdi ve İstiklâl Marşı'nı yazma görevini ona verdi. Bunun üzerine Mehmet Âkif marşı yazmaya başladı.

Mehmet Akif'in Ankara'da, Taceddin Dergâhında kaleme aldığı bu marş 17 Şubat 1921 tarihinde Sebilürreşad Dergisinin ilk sayfasında "Kahraman Ordumuza" ithaf edilerek yayınlandı. Şiiri 21 Şubat 1921 tarihinde Açıksöz Gazetesi de neşretti. Mehmet Akif, İstiklal Marşı'nın 12 Mart 1921 tarihinde Meclis'te kabul edilmesinden sonra söz konusu söz konusu para ödülünü Dârülmesâî (İşevi) adlı Hilal-i Ahmer'e (Kızılay) bağlı bir derneğe bağışladı. İstiklal Marşı 1924 yılında Ali Rıfat Çağatay, 1930 yılında ise o günlerde Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası şefi olan Osman Zeki Bey tarafından bestelendi.

Mustafa Kemal'in İstiklâl Marşı'nın önemine dair düşünceleri şöyleydi:

ATATÜRK DİYOR Kİ

"Bu marş bizim inkılâbımızı anlatır. İnkılâbımızın ruhunu anlatır. Bunu ne unutmak ne de unutturmak lazımdır. İstiklâl Marşı'nda İstiklâl davamızı anlatması bakımından büyük bir manası olan mısralar vardır. Benim en beğendiğim yeri de burasıdır:

"Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır; Hakk'a tapan milletimin istiklal."

Benim bu milletten asla unutmamasını istediğim mısralar işte bunlardır.

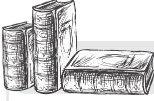
Yaşar Çağbayır, Bayrak Mücadelemiz ve İstiklâl Marşı, s. 9.

Mehmet Âkif'in Millî Mücadele'deki rolüyle ilgili aşağıdaki metni okuyunuz.

GENEL AĞ KAYNAĞI

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile ayakta kalan son Türk-İslam Devleti'nin de tehlikeye düştüğünü gören millî şair Mehmet Âkif hem İstanbul'da bulunduğu süre içinde hem de Anadolu'ya geçtikten sonra büyük bir gayretle vatanın her türlü işgal ve baskıdan kurtarılması için çalışmıştır. Bu gaye ile Mustafa Kemal Paşa'nın talepleri doğrultusunda Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde büyük bir coşku ile milletimize vaaz ve nasihatlerde bulunmuş; art niyetlilerin oyunlarına gelmemelerini, tefrikaya düşmemelerini ve başarılı olmak için daima birlik ve beraberlik içinde olmalarını istemiştir. Geri kalan zamanlarında da boş durmayan Mehmet Âkif, Burdur milletvekili sıfatı ile I. Meclisin çalışmalarına katkıda bulunmuş, başyazarlığını da yaptığı Sebil'ür-reşad gazetesinde yazdığı şiir ve makaleleri ile Millî Mücadele'ye tam destek vermiştir.

uam.mehmetakif.edu.tr

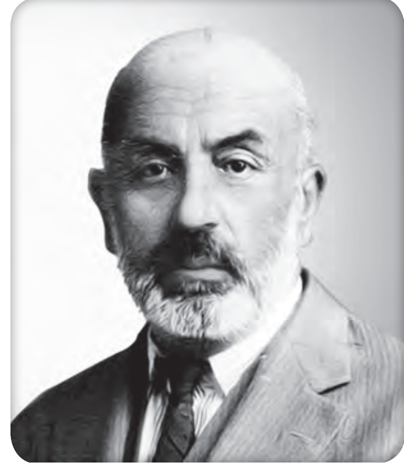
BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Mahir İz, Âkif ve İstiklâl Marşı ile ilgili bir hatırasını şöyle nakleder: “Seneler sonra bir gün, Saraçhanebaşı’ndaki evinde kendisini ziyaret ettiğim Âkif Bey’in çok samimi ahbabı olan Erzurum Mebusu Gözübüyükzâde Ziyâ Bey, bu mesele açıldığı zaman bana şu hatırasını anlattı: Şâir Âkif Bey’e,

— Yahu sen bu parayı neden almadın? Sırtında palton yok. Üstelik bana da iki yüz elli lira borcun var. Alıp da bari borcunu verseydin, dediğim zaman merhum sert bir edâ ile,

— Borç başka, bu iş başka, diye bana mukabelede bulundu. Hâlbuki ben Âkif Bey’in karakterini iyi bildiğim hâlde, sırf bir latife olsun diye mahsus böyle söylemiştim.”

Mahir İz, Yılların İzi, s. 129.

Mehmet Âkif (Ersoy)

d. II. İnönü Savaşı (23 Mart – 1 Nisan 1921)

Yunanlar hem Londra Konferansı’nda reddedilen barış tasarısını Türk hükûmetine kabul ettirmek hem de I. İnönü Savaşı’nda uğradıkları başarısızlığı örtmek için bu kez daha geniş çaplı bir saldırı yapmaya karar verdiler. Ayrıca dostlarına güçlerini ispatlamayı istiyorlardı. Yunanlar, savaşın yorgunluğunu henüz üzerinden atamamış olan Türk Ordusuna karşı kuzeyden Eskişehir, güneyden Afyon üzerine saldırıya geçtiler. Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa’nın emrindeki Türk askerleri, vatanseverlikle ve kahramanlıkla çarpıştılar. 31 Mart’a kadar süren mücadele sonrasında Yunanları Afyon-Bozüyük çizgisi gerisine çekilmeye zorladılar (Görsel 2.10).

Görsel 2.10: *Sağdaki taşta, “İnönü girilmez (279 km)”, soldaki levhada “geçilmez” yazan bir kartpostal*

II. İnönü Zaferi TBMM hükûmetinin saygınlığını yükselttiği gibi orduya duyulan güveni de pekiştirdi. Mustafa Kemal’in konuyla ilgili duygu ve düşüncelerini anlattığı aşağıdaki telgrafı okuyunuz.

BİRİNCİ EL KAYNAK

İnönü Meydan Muharebesi’nde Metristepe’de Batı Cephesi Komutanı ve Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa’ya: Bütün dünya tarihinde sizin İnönü Meydan Muharebelerinde üstlendiğiniz görev kadar ağır bir görevi üstlenmiş komutanlar pek azdır. Milletimizin kurtuluş ve hayatı, dâhiyane idareniz altında şerefle görevlerini yapan komutan ve silah arkadaşlarınızın yurtsever kalbine güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs (ters) talihini de yendiniz. İstila altındaki bahtsız topraklarımızla beraber bütün vatan bugün en uç noktalara kadar zaferinizi kutluyor.

1 Nisan 1921

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal

Askerî Tarih Belgeleri Dergisi, S 116, s. 30 (Özetlenmiştir.).

II. İnönü Savaşı'ndan sonra Fevzi Paşa'nın Mecliste yapmış olduğu konuşma şöyledir:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Efendiler! Avrupa denilen bu garip muamma; eğer bizi hayat hakkından mahrum etmek istiyorsa, eğer istiklâlimizi bize vermemek istiyorsa, bizi imha etmek istiyorsa aldanıyor. Bunu yapamayacaktır ve bunları tasdik edecektir efendim. Edemezse bu büyük millet onlara zorla tasdik ettirecektir. Efendiler! "Birinci İnönü Zaferi'nde Mustafa Kemal Paşa -kabri pür nur olsun- büyük vatanperver Kemal'in "Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini" mısraını "Bulunur kurtaracak bahtı siyah maderini"ne çevirmişti. İşte Efendiler, hançerini vatanın kalbine saplamak isteyen o düşmanın kafasına hançerini saplayan bulundu. Efendiler, bunu yapan İslam ordusudur. O vatan kalbi bugün bahtı kara değildir. Çünkü hayat hakkını ve istiklâlini İnönü Meydan Muharebesinde ispat etmiştir. Bundan dolayı bendeniz bu mısraı "Bulundu kurtaran bahtı beyaz maderini"ye çeviriyorum.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 9, 2 Nisan 1921, s. 326 (Düzenlenmiştir.).

e. Kütahya-Eskişehir Savaşları (10 – 24 Temmuz 1921)

II. İnönü Zaferi sonunda yenilen Yunanlar, Türklerin saldırı gücüne henüz sahip olmadıklarını düşünerek tekrar harekete geçmeye karar verdiler. Yunanlar ani bir hareket düzenleyerek Türklerin saldırı gücünü kırmak ve onları savunmasız duruma getirmek istedi. Böylece Türk ordusunu çökerterek Türkiye Büyük Millet Meclisini dağıtmak ve Anadolu'nun batısında Yunan egemenliğini sağlamak için tekrar saldırı hazırlığına girişti. Hazırlıklarını tamamlayan Yunanlar 10 Temmuz 1921'de İnönü, Eskişehir, Afyon ve Kütahya hattında geniş bir cephe üzerinde saldırıya başladı (Çizim 2.4). Yunanların çok geniş kapsamlı bu saldırısı karşısında Mustafa Kemal, ordunun fazla kayıp vermesini önlemek için orduya Sakarya Irmağı'nın doğusuna çekilme emri verdi. Bu çekiliş kararı 24 Temmuz'a kadar tamamlandı.

***Çizim 2.4:** Kütahya-Eskişehir Savaşları*

Yunan birlikleri, Türk ordusunun çekilmesinden yararlanarak Sakarya Irmağı kıyılarına kadar ilerledi. Yapılan bu savaşlar sonucunda Yunanlar Kütahya, Eskişehir ve Afyon'u işgal ettiler.

Kütahya-Eskişehir Savaşlarının sürdüğü bir sırada Ankara'da eğitimle ilgili bir kongre hazırlığı vardı.

f. Maarif Kongresi (16 – 21 Temmuz 1921)

Maarif Kongresi, Ankara Dârü'l-Muallimin (Erkek Öğretmen Okulu) Konferans Salonu'nda 15 Temmuz 1921'de açılmıştır. Batı Cephesi'nde Yunanlarla savaş sürmesine rağmen Mustafa Kemal'in de katıldığı kongreye, Ankara'ya yakın olan merkezlerin tamamı ile uzak olan merkezlerin bazılarından eğitimle ilgili müdür ve idareciler katılmıştır. Savaş nedeni ile kongrenin ertelenmesinin önerilmesine rağmen Mustafa Kemal Paşa bu önerileri geri çevirmiştir.

Mustafa Kemal, savaşa rağmen neden kongreyi ertelemek istememiş olabilir? Yorumlayınız.

İKİNCİ EL KAYNAK

Kongrenin açılışına uzun bir başyazı ayıran Hâkimiyet-i Milliye gazetesi, daha önceki iki İnönü Savaşı ve başlamak üzere olan Sakarya Savaşı'nı kastederek der ki: "Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır."

Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 320-321.

Kongrenin ilk gününde Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından kongre üyeleri Mustafa Kemal Paşa'yla tanıştırıldıktan sonra Mustafa Kemal, kongrenin açılışında şöyle bir konuşma yapmıştır:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Saygıdeğer Hanımlar, Efendiler,

… Bugün Ankara, millî Türkiye'nin "maarif eğitimini" kuracak olan Türkiye kadın ve erkek Öğretmenler Kongresi'nin burada toplanmasıyla övünmektedir. Gelecek için hazırlanan vatan çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla çalışmalarını ve eğitimdeki çocuklarımızın ana babalarına da yavrularının eğitimlerini tamamlamak için her fedakârlığa katlanmaktan çekinmemelerini öneririm. Büyük tehlikeler karşısında uyanan milletlerin ne kadar kararlı olduğu tarihçe ispat edilmiştir. Silahıyla olduğu gibi beyniyle de mücadele etmek zorunda olan milletimizin birincisinde gösterdiği gücü ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin temiz karakteri yetenek ile doludur. Ancak bu doğal yeteneği ortaya çıkarabilecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gereklidir. Bu görev de sizlere düşüyor…

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, s. 16 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in yukarıda yer alan ifadelerini göz önüne alarak eğitime verdiği önemi değerlendiriniz.

g. İstiklal Yolu

İstiklal Yolu, Türk halkının fedakârlığını, kahramanlığını gösteren, tarihin yazıldığı önemli bir güzergâhtır. Türk tarihinde "İstiklal Yolu" olarak geçen bu güzergâhta Millî Mücadele yıllarında

cepheye silah ve erzak gibi malzemeler taşınmıştır. Bu yol, Ankara'ya ulaşmak isteyenlerin kullandığı, İnebolu-Kastamonu-Ilgaz-Çankırı-Kalecik-Ankara hattıdır (Çizim 2.5).

Anadolu toprakları düşman tarafından işgal edildiğinde bağlantı yollarının çoğu düşman kontrolündeydi. Fakat işgale uğramamış olan İnebolu-Ankara yolu hâlâ millî kuvvetlerin kontrolü altında idi. Yani Anadolu'nun dışarı açılabileceği tek güvenli bölgesi Kastamonu'nun İnebolu Limanı idi. Millî Mücadele'de başarıya ulaşılabilmesinde İnebolu Limanı'ndan gelecek olan silah ve cephane çok önemli bir yer tutuyordu.

Önemine rağmen bu yol, yağışlı havalarda çamurla kaplanan eski bir kervan yoluydu. Ayrıca İstiklal Yolu oldukça dağlık ve engebeli bir araziye sahipti. İnebolu açıklarına gemilerle gelen mühimmat, kayıklarla kıyıya taşınıyordu. Daha sonra malzemeler Kastamonu'nun kahraman kadın, yaşlı ve çocukları tarafından kağnı arabalarıyla ya da sırtta taşınarak Ankara'ya ulaştırılıyordu.

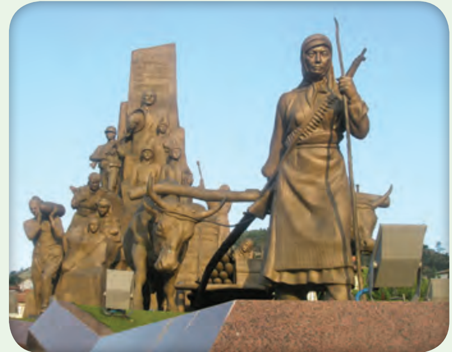
Türk halkı, İstiklal Yolu'nda vatanseverliğini göstererek üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Şerife Bacı ve Halime Çavuş gibi birçok kişinin kahramanlıkları, sonsuza kadar yaşatılacak niteliktedir. Bu kahramanlıklara örnek olarak Şerife Bacı'nın yaşadıklarını aşağıdaki metinden okuyunuz.

Çizim 2.5: *İstiklal Yolu*

GENEL AĞ KAYNAĞI

Kastamonulu olan Şerife Bacı, 1921 yılının ilk aylarında, İnebolu'dan aldığı cephanelerle Kastamonu'ya doğru yola çıkmıştır. Zor kış şartları ve aniden bastıran tipi sırasında bağlı bulunduğu kağnı kolundan ayrı düşmüştür. Şerife Bacı, o zor şartlarda Kastamonu Kışlası yakınlarına kadar gelmişse de o şartlarda donmaktan kurtulamamıştır. Fırtına ve tipinin sabahında bir bebeğin ağlama sesini takip eden devriye ekibi, sahibi donmuş bir kağnı arabası ile karşılaşmıştır. Devriye ekibi kağnıda üzerleri kardan etkilenmemesi için battaniye ile örtülmüş cephane ile cephanenin arasında kuru otlara yatırılmış bir bebek bulmuştur.

Kastamonu'daki Şerife Bacı Anıtı

www.inebolu.bel.tr (Düzenlenmiştir.).

Yukarıda yer alan metni incelediğinizde Türk kadınının Millî Mücadele yıllarında gösterdiği kahramanlığı değerlendiriniz.

ğ. Başkomutanlık Yasası'nın ve Tekâlif-i Milliye Emirlerinin Kabulü

Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndan sonra iki önemli gelişme yaşanmıştı. Bunlardan ilki 5 Ağustos 1921 tarihinde çıkan bir yasa ile Meclis, yetkilerinin bir bölümünü üç ay süre için Mustafa Kemal Paşa'ya devretmesiydi. Başkomutanlık yetkisini Mustafa Kemal Paşa'ya veren bu kanunun kabulü üzerine Mustafa Kemal Paşa doğrudan doğruya başkomutanlığı üzerine aldı. Bununla birlikte onun silah arkadaşlarından Fevzi Paşa genelkurmay başkanı, İsmet Paşa da Batı Cephesi komutanı oldu.

Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndan sonraki diğer gelişme ordunun ihtiyaçlarını karşılamak ve Millî Mücadele'ye son noktayı koymak için Sakarya Savaşı öncesinde başkomutan olan Mustafa Kemal Paşa'nın 7-8 Ağustos 1921 tarihinde Tekâlif-i Milliye Emirlerini yayımlamasıydı (Görsel 2.11).

Görsel 2.11: *Tekâlif-i Milliye Emirleri üzerine orduya yardım etmek için seferber olan halk (Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi)*

Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Türk halkının dayanışmaya çağrıldığı emirler şunlardır[9]:

- Her ilçede birer Tekâlif-i Milliye komisyonu kurulacak,
- Her aile birer takım çamaşır, bir çift çorap ve çarık verecek,
- Tüccarın ve halkın elinde bulunan her türlü giyim ve besin maddelerinin yüzde kırkına bedeli sonradan ödenmek üzere el konulacak,
- İnsan ve hayvan yiyeceklerinin yüzde kırkına, bedeli sonra verilmek üzere el konulacak,
- Halk, elinde kalan taşıma araçlarıyla her ay en az 100 kilometrelik askerî ulaşım yapacak,
- Gerekli görülen bütün sahipsiz mallara el konulacak,
- Halk, elindeki tüm silah ve cephaneyi 3 gün içinde teslim edecek,
- Akaryakıt, kamyon lastiği gibi savaş malzemelerinin yüzde kırkı halktan alınacak,
- Silah ve malzeme yapan ustaların isimleri tespit edilecek,
- Bütün teknik araç ve gereçlerle taşıt ve binek hayvanlarının yüzde yirmisine el konulacak,
- Bütün bunlar illerdeki komisyonlarca yerine getirilecek ve hemen orduya iletilecektir.

---

(9) Mahmut Goloğlu, Türk Devrim Tarihi, s.97; Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I (Kuruluş), s.264-265 (Düzenlenmiştir).

ETKİNLİK

Ankara Silahhanede orduya makineli tüfek ve top yapanlar

Cepheye mermi hazırlayan çocuklar

Ankara'nın Hacı Musa Mahallesi'nde altmış yaşlarında, Emine Hala namındaki bir kadın senelerden beri sakladığı madenî parasıyla bir koç alarak orduya bağışlamıştır.

Konyalılar şimdiye kadar bağışladıkları beş yüz bin lira değerindeki araba ve ata ek olarak bugün de ordumuza yeniden on iki bin lira değerindeki yüz at bağışlamışlardır.

Orduya elbise almak üzere Havza eşrafından Bayram Efendi beş yüz, Betekçizade Hafız Efendi beş yüz ve bir tüccar iki yüz elli lira bağışta bulunmuştur. Amasya Beyzade nahiyesi ahalisi ordunun hayvanları için meralarından ot biçilmesine yardım ederek yüz arabalık ot temin etmişlerdir.

Serpil Sürmeli, Millî Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri, s. 140, 143, 144 (Düzenlenmiştir.).

Görselleri ve metni göz önüne aldığınızda Millî Mücadele yıllarında Türk milletinin dayanışma içinde olması ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Belirtiniz.

h. Millî Mücadele'ye Başka Ülkelerden Gelen Yardımlar

Millî Mücadele yıllarında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için bazı ülkeler tarafından Ankara hükûmetine yardım edilmiştir. Bu ülkelerden bazıları ve yaptıkları yardımlar şöyledir:

İKİNCİ EL KAYNAK

Sovyet Rusya Yardımları

16 Mart 1921 günü Moskova Antlaşması'ndan sonra Sovyetlerden önemli miktarda para ve silah yardımı sağlanmaya başlanmıştır. Kurtuluş Savaşı süresince Sovyet Rusya'dan sağlanan para yardımı 11 milyon altın ruble ile 100.000 lira değerindeki külçe altındır. Sovyetler silah olarak da dört tümeni donatmaya yeterli 37.812 tüfek, 324 makineli tüfek, 66 top ve bunların cephanesini vermişlerdir.

Fransız Yardımları

Fransızlar, işgal ettikleri yerlerden çekilirken 10.089 adet tüfek, 1.505 sandık cephane ve 10 adet uçağı hediye adı altında Türk ordusuna bırakmışlardır.

Hint Müslümanlarının Yardımı

Hint Müslümanlarının yardımı olarak Ankara'ya ulaşan para miktarı 125.000 İngiliz lirasıdır. Diğer yandan Hint Müslümanlarının Anadolu'da mücadele eden Türklere yardım amacıyla Hint Hilafet Komitesine yaptıkları bağışın daha fazla olduğu fakat Ankara'ya gelinceye kadar kayıplara uğradığı söylenmektedir.

Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s. 49-52 (Düzenlenmiştir.).

Millî Mücadele yıllarında özellikle Batı ülkelerinden dış yardım alınması noktasında TBMM'nin daha temkinli ve hassas davranmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız

GENEL AĞ KAYNAĞI

Azerbaycan'ın Yardımları

(...) Üç yıllık bağımsızlığı süresince Azerbaycan, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesi için yardımda bulunmuştur. Bu yardım 2 Ekim 1920'de Dışişleri Bakanı Ahmet Muhtar Bey'e teslim edilmiştir. Yardımın içeriğinde şunlar vardır: 19.000 Osmanlı altını, 1.000.000 Fransız frangı ve 8 parça petrol poliçesi.

Kıbrıs Türklerinin Yardımları

Kıbrıslı Türkler; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı'nda yardımlarda bulunmuşlardır. Başta basın yoluyla kamuoyu oluşturulmuştur. Söz, Doğru Yol, İrşad ve Ankebut gibi gazete ve dergilerinde Millî Mücadele konusu işlenmiştir. Tiyatro, sinema, kermes ve cami vaazlarında Millî Mücadele lehine kamuoyu oluşturulmuştur. Bu faaliyetler sırasında yardımlar toplanmış ve Anadolu'ya gönderilmiştir.

www.mevzuatdergisi.com (Düzenlenmiştir.)

1. Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921)

Türk ve Yunan ordularının Sakarya Meydan Muharebesi öncesi bulunduğu konumları gösteren Çizim 2.6'yi inceleyiniz. Bu çizimde görüldüğü gibi Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında Türk Ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmişti.

Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilen Türk ordusunun ihtiyaçları Tekâlif-i Milliye Emirleri aracılığıyla karşılanmaya çalışılıyordu. Tekâlif-i Milliye Emirleri sayesinde Mustafa Kemal, orduyu Yunan taarruzuna karşı hazırlamıştı. Sayıca üstün olan Yunan ordusu ise Kütahya ve Eskişehir başarılarından sonra Türk ordusuna kesin darbeyi vurmak istiyordu. Böylece Sevr Antlaşması'nı TBMM hükûmetine kabul ettirmeyi amaçlıyordu.

Çizim 2.6: *Sakarya Meydan Muharebesi*

23 Ağustos 1921 tarihinde Yunan ordusunun harekete geçmesi ile savaş başladı. Sakarya Meydan Muharebesi 100 kilometrelik bir cephe üzerinde yapılıyordu. Başlangıçta Yunanlar bazı başarılar elde etti ve Ankara'ya 50 km kadar yaklaştı. Ankara için tehlikeli bir durum oluştu. Cephe gerilerse Ankara, savaş alanı olacaktı.

Mecliste, Türk ordusunun geri çekilerek yeni bir savunma hattı kurması yönünde fikirler ortaya atıldı. Başkomutan Mustafa Kemal bu fikirleri uygun bulmayıp her birliğin bulunduğu yeri savunmasının daha başarılı olacağına karar vererek şu tarihî emrini verdi:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk edilemez. Onun için küçük büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir...

Fakat küçük büyük her birlik, ilk durabildiği noktada yeniden düşmana cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmeye mecbur olduğunu gören birlikler ona tabi olamaz. Bulunduğu mevzide sonuna kadar dayanmaya ve karşı koymaya mecburdur.

www.atam.gov.tr

Başkomutanın bu emri uygulamaya kondu. Başarılı bir savunma savaşının sonunda 13 Eylül 1921 tarihine gelindiğinde büyük bir bölümü yok edilen Yunan ordusu Sakarya'nın batısına çekildi. 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar devam eden savaş, Türk ordusunun zaferiyle sonuçlandı.

Savaş sonunda Yunan ordusunun büyük bir bölümü yok edildi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Anadolu'da hatta İstanbul'da sevinçle karşılanan bu zafer sonrasında Türk milletinin kesin sonuca yaklaşıldığına inanç arttı. Savaş sonrasında Mustafa Kemal Paşa'ya TBMM tarafından "gazilik" unvanı ile "mareşallik" rütbesi verildi.

Bu zaferin uluslararası alanda da olumlu sonuçları oldu. Sovyet Rusya ve Fransa ile antlaşmalar yapıldı.

ETKİNLİK

Savaş öncesi iki ordunun durumunu gösteren aşağıdaki tabloyu inceleyiniz.

Sakarya Savaşı'na Katılan Kuvvetler

Sakarya Savaşı	Türk	Yunan
Er	96.326	120.000
Tüfek	54.572	57.000
Makineli tüfek	825	2.768
Top	196	386
Hayvan	32.137	3.800
Uçak	2	18

Mehmet Özel, Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na Türk Kurtuluş Savaşı, s. 225.

Türk ordusunun savaş öncesi durumunu göz önüne alınca Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin katkısını değerlendiriniz.

Sakarya Zaferi'nin Uluslararası İlişkilere Etkisi

Sakarya Zaferi, Ankara hükûmeti için dış politikada önemli sonuçlar doğurmuş ve Kars ile Ankara Antlaşmaları imzalanmıştır (Tablo 2.4).

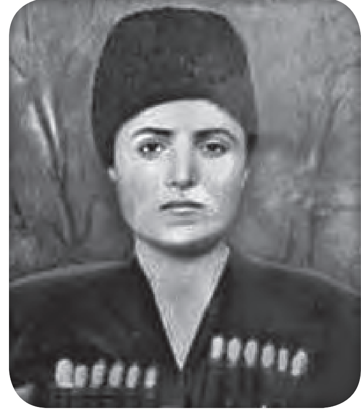
Tablo 2.4: *Sakarya Meydan Muharebesi Sonrasında İmzalanan Antlaşmalar*

Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)	Sovyet Rusya'nın aracılığı ile Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Ankara hükûmeti arasında Kars Antlaşması imzalandı. Kars Antlaşması ile Türkiye'nin Doğu sınırı kesinleşmiş oldu.
Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)	Fransa, Ankara Antlaşması ile TBMM Hükûmetini ve Misak-ı Millîyi resmen tanımış oldu. Böylece bu ülke ile olan savaş hâli sona erdi ve Güney Cephesi'ndeki birlikler Batı Cephesi'ne sevk edildi. Bu antlaşma ile Türkiye'nin Hatay dışında güney sınırı kesinleşmiş oldu.

BİYOGRAFİ

Gördesli Makbule Hanım 1902-1922

Makbule Hanım, her baskında yanına elinden hiç ayırmadığı Japon filintasını alır, düşmandan ele geçirdiği doru atına biner, müfrezenin artçısı olarak birliğin gerisindeki yeri alırdı. Efelerin çoğundan daha iyi ata biner, tehlike anında silahı herkesten önce o ateşlerdi. Akıncı kollarıyla beraber Demirci, Gördes, Simav ve Sındırgı dağlarında dolaşan Makbule Hanım, en ümitsiz zamanlarda bile efeleri cesaretlendirir ve her çarpışmada kahramanca savaşırdı. Kocasıyla beraber iki defa pusuya düşürüldü fakat bunlardan ustaca sıyrılmasını bildi. Güvemdere Muharebesi'nin kazanılmasında kahramanlığıyla büyük rol oynadı. Bozulup çekilen müfrezeleri yüreklendirip onların düşmana yeniden taarruz etmesini sağladı.

gordes.bel.tr (Düzenlenmiştir.).

i. Büyük Taarruz (26 – 30 Ağustos 1922)

Türk ve Yunan ordularının Büyük Taarruz öncesi bulunduğu konumu gösteren Çizim 2.7'i inceleyiniz.

Çizim 2.7: *Büyük Taarruz*

Sakarya Meydan Muharebesi’nde büyük bir bozguna uğrayan Yunan ordusu, geçtiği yerleri tahrip ederek Afyon, Kütahya, Eskişehir hattına doğru geri çekildi. Sakarya Meydan Muharebesi’nden sonra Yunanlar savunma savaşının hazırlığı içindeyken Türk kuvvetleri de düşmanı yurttan çıkarmak için gerekli hazırlıkları yapmaya başladı (Tablo 2.5). Bu arada İtilaf Devletleri tarafından 22 Mart 1922 tarihinde yapılan ateşkes ve 26 Mart 1922 tarihinde sunulan barış teklifinden olumlu bir sonuç alınamadı. 20 Temmuz 1922 tarihinde meclis kararı ile Başkomutanlık yetkisi süresiz kılınan Mustafa Kemal Paşa, haziran ayı ortalarında taarruz kararı aldı ve 26 Ağustos 1922 tarihinde Yunanları Anadolu’dan çıkarmak için harekete geçti.

Tablo 2.5: *Büyük Taarruz’a Katılan Kuvvetler*

Büyük Taarruz	Türk	Yunan
Subay	8.659	6.564
Er	199.283	218.000
Tüfek	100.352	83.000
Hafif makineli tüfek	2.025	3.113
Ağır makineli tüfek	839	1.280
Kılıç	5.000	1.300
Top	340	418
Uçak	8	50

Mehmet Özel, Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na Türk Kurtuluş Savaşı, s. 290.

Türk ve Yunan ordularının 26 Ağustos 1922 tarihinde taarruz başlamadan önceki durumlarını Tablo 2.5’te inceleyiniz.

Türk ordusunun Sakarya Meydan Muharebesi’ndeki durumu ile ve Büyük Taarruz öncesindeki durumunu karşılaştırarak asker ve silah sayısındaki değişiklikleri değerlendiriniz.

Başkomutanlık Savaşı öncesi taarruz emrinin verilişini anlatan bir romandan alınan aşağıdaki metni okuyalım.

İKİNCİ EL KAYNAK

20 Ağustos akşamı, İkinci Kolordu ile Süvari Kolordusu da hareke geçti. İki kolordu güneye inerken büyük komutanlar da Akşehir’de Başkomutan’ın geniş odasında bir araya geldiler. Saat 23.00’tü. Başkomutan kısa bir açıklama yaptı, kararının kesin olduğunu söyledikten sonra, taarruzun nasıl yapılacağını harita üzerinde ayrıntılı olarak anlattı...

“25 Ağustos akşamı her türlü haberleşmeye son verilecek. Limanlara giriş – çıkış durdurulacak. İstanbul ile İzmit arasındaki kara ve demir yolu ulaşımı kesilecek. Yani biz işi bitirene kadar dünyanın Anadolu’dan haberi olmayacak. Yeteri kadar uçağımız var. Çocuklar düşmanın hava keşfi yapmasını da önlesinler.” “Başüstüne.” İsmet Paşa’ya baktı: “Siz de ordulara yazılı emrinizi veriniz. 26 Ağustos Cumartesi sabahı düşmana taarruz edeceğiz.” Üç yüz yıldır verilmemiş bir karar ve emirdi bu.

Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, s. 598 (Özetlenmiştir.).

Verilen romanda geçen “üç yüz yıldır verilmemiş bir karar” ifadesini değerlendiriniz.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, taarruzu Kocatepe’den yönetecekti. 26 Ağustos 1922 sabahı başlayacak taarruzu yönetmek için Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve onun silah arkadaşlarından Fevzi Paşa ile İsmet Paşa Kocatepe’de hazır bulunuyorlardı.

Savaş 26 Ağustos sabahı Türk topçusunun ateşi ile başladı. 27 Ağustos'ta bütün cephede taarruza geçen Türk birlikleri Yunan mevzilerini ele geçirmeye başladı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Cephedeki durumdan habersiz olan Yunan Başkomutan, kaybedilen mevzilerin geri alınmasını, İkinci Yunan Kolordusunun da takviye edilerek Afyon'un doğusuna doğru taarruz edilmesini istiyordu. Ancak bunun mümkün olmadığını anlayınca İzmir yönünün kapatılarak adım adım savunulmasını emretti. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ise 28-29 Ağustos 1922 tarihlerinde Türk ordusuna yaptırdığı manevralarla Yunan ordusu başkomutanlığına getirilen General Nikoloas Trikupis yönetimindeki beş tümenlik bir Yunan kuvvetini Dumlupınar'ın kuzeyinde Aslıhanlar Bölgesi'nde çembere aldı. 30 Ağustos 1922'de Başkomutan Mustafa Kemal, cephenin ön saflarında yönettiği Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde (Başkumandanlık Savaşı) Yunan kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Çemberden kurtulan beş bin kişi 2 Eylül'de General Trikupis'le Uşak civarında teslim oldular.

Yunan Generali Trikupis'in esir alınışını temsil eden bir kartpostal

Abdurrahman Çaycı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, s. 257 (Düzenlenmiştir.).

Başkomutan'ın yönettiği bu savaşta Yunan ordusunun önemli bir kısmı yok edildi. Bundan sonra amaç Yunanları Anadolu'dan dışarı atmaktı. Bu savaşın kazanılmasında Türk milletinin kahramanca mücadele etmesinin etkisi olmuştur. Bu kahramanlardan biri de Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne katılan Fatma Seher Hanım'dır.

BİYOGRAFİ

Fatma Seher (Erden) Hanım (Kara Fatma) (1888-1955)

Asıl adı Fatma Seher olan "Kara Fatma", Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal'in karşısına dikildi: "Kadın isem Türk de değil miyim? Bana iş göster!" Çoğunluğu kendisi gibi dul kalan kadınlardan oluşan 300 kişilik müfrezesiyle üç meydan savaşına (İzmit ve Batı Cephesi) katılan bu kahraman Türk kadını, bir savaş alanında birlik yöneten dünyanın ilk kadın zabitiydi.

Fevziye Abdullah Tansel, İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız, s. 25-39 (Düzenlenmiştir.).

Fatma Seher (oturanlardan ortada)

Fatma Seher'in dışında Millî Mücadele'nin kazanılmasına Sami Uçan, Kastamonulu Şerife Bacı, Yörük Ali Efe gibi çeşitli katkılarda bulunan birçok yerel kahraman olmuştur.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül 1922'de Türk ordularına "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" şeklinde tarihî emrini verdi. Türk ordularının İzmir'e doğru başlattığı harekât karşısında direnemeyen Yunanlar 30 Ağustos'ta Kütahya ve 1 Eylül'de Uşak'ı; 2 Eylül'de Eskişehir'i bırakmışlardı. Türk kuvvetleri 7-8 Eylül günlerinde Yunanların ateşe verdiği Manisa ve Menemen'e vardı. 9 Eylül 1922'de İzmir'e girdi. İzmir halkı onları sevinç gözyaşları arasında karşıladı. Türk ordusunun önünden kaçan Yunan askerleri Yunanistan'a giden gemilere binmek için İzmir limanına dolmuştu.

Türk orduları İzmir'i kurtardıktan sonra Doğu Trakya'yı da düşmandan kurtarmak için İstanbul ve Çanakkale yönünde harekete geçti. İngilizler bulundukları bölgelerde Türklere karşı koyacaklarını bildirdiler. Bir yandan da İngiliz Başbakanı Lloyd George (Loyd Corç) müttefiklerini ve sömürgelerini yardıma çağırdı. İtilaf Devletleri durumdan kaygı duymaya başladı. Fransızlarla İtalyanların yeni bir savaşa girmeye niyetleri yoktu. Sömürgeler ise artık savaş istemiyordu.

Bu durum karşısında İngilizlerle Türkler baş başa kaldı. Mustafa Kemal Paşa diplomatik bir atağa geçti. İngilizler, Fransız ve İtalyanların da baskısıyla ateşkes görüşmelerine başlamayı kabul etti.

Sakarya Meydan Muharebesi ve Büyük Taarruz'u göz önüne aldığınızda bu savaşların kazanılmasında Mustafa Kemal Paşa'nın rolü hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

6. Millî Mücadele Sonucunda Kazanılan Diplomatik Başarılar

a. Mudanya Ateşkes Anlaşması (11 Ekim 1922)

Büyük Taarruz'dan sonra işgal güçleri Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmıştı. Sıra bu zaferi bir ateşkes anlaşması ile bitirmeye gelmişti. Bu amaçla Mudanya'da ateşkes görüşmelerine 3 Ekim 1922 tarihinde başlandı. Bu görüşmede Türkiye'yi İsmet Paşa temsil etti.

11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın bazı maddeleri şöyleydi:

- Doğu Trakya on beş gün içinde boşaltılacaktır.
- Trakya boşaltıldıktan sonra otuz gün içinde Türk yönetimine teslim edilecektir.
- Türkler kesin barışın imzalanmasına kadar Trakya'da 8.000 jandarmadan başka kuvvet bulundurmayacaklardır.
- Müttefik askerler bulundukları yerlerde barış yapılıncaya kadar kalacaklardır.

Mudanya Ateşkes Anlaşması, Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlandığını ispat eden ilk diplomatik ve siyasi belgedir. Bu anlaşmanın imzalanması Sevr Antlaşması'nın da artık geçersiz olduğunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Mudanya Ateşkes Anlaşması ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nı karşılaştırarak düşüncelerinizi belirtiniz.

b. Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)

Saltanatın kaldırılmasından sonra Türk milletinin tek temsilcisi olan TBMM hükûmeti, Lozan Barış Konferansı'na katılma hazırlıklarına başlamıştı. Bu amaçla İsmet Paşa Dışişleri Bakanlığına getirildi ve Lozan Heyetinin başkanı yapıldı. Türk Heyetinde Dr. Rıza Nur, Şükrü (Kaya) Bey, Hasan (Saka) Bey, Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey, Celal (Bayar) Bey, Yahya Kemal (Beyatlı) Bey gibi kişiler bulunuyordu. Bu arada hükûmet tarafından heyete 14 maddelik bir talimatname verilmişti. Bu talimatnamede Lozan'da taviz verilmemesi gereken Misak-ı Millî, kapitülasyonlar ve Ermeni meselesi gibi hususlar yer alıyordu.

Konferansta büyük devletler için konu, Türkiye'nin durumunu Yunan Savaşları sonunda yeniden görüşmekti. Türk tarafı ise eşit şartlara sahip onurlu bir antlaşma imzalamak istiyordu. Böylece Lozan Barış Konferansı'nın ilk dönemi 20 Kasım 1922'de başladı.

İsmet Paşa, konferansın açıldığı gün yaptığı konuşmasında şöyle diyordu:

İKİNCİ EL KAYNAK

… 1918 tarihinden sonra Türk milletinin maruz olduğu sonsuz hücum ve ıstırapları burada hatırlatmaktan kendimi alamıyorum. Gerek hücumlar ve ıstırapları, gerek hiçbir askerî sorumluluk olmaksızın Türkiye topraklarının en zengin ve en bayındır kısımlarında özellikle mahvetmek ve yıkmak düşüncesiyle düzenli bir şekilde yapılmış yıkımı, hiçbir şekilde mazur göstermek mümkün değildir. Hâlâ bu dakikada bile bir milyondan fazla masum Türk'ün Küçük Asya ovalarında ve yaylalarında, evsiz ve ekmeksiz, serseri gibi dolaştıklarını da hatırlatmak isterim… Olabildiğince iyi niyet duygularıyla dolu olan Türk delegasyonunun diğer delegasyonlarda da aynı şekilde bir iyi niyete tesadüf edeceği ve bu şekilde konferans çalışmalarının memnuniyet verici bir sonuca ulaşacağı ümidini besliyorum… Efendiler; çok ıstırap çektik, çok kan akıttık, bütün medeni milletler gibi hürriyet ve bağımsızlık istiyoruz!

Ali Fuad Erden, İsmet İnönü, s. 178.

Konferansın ilk döneminde İtilaf Devletleri görüşmeleri Millî Mücadele ve Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın bir sonucu olarak görmüyordu. İngiltere temsilcisi Lord Curzon (Kurzon) sürekli olarak Mondros'tan söz ediyor, İsmet Paşa'nın "Ben buraya Mondros'tan değil, Mudanya'dan geldim." sözüne oldukça öfkeleniyordu. Sonuçta Türkiye'nin özellikle kapitülasyonlar gibi önemli konularda taviz vermemesi, Osmanlı borçları, Musul-Kerkük ve Boğazlar Sorunu konferansın 4 Şubat 1923'te dağılmasına neden oldu.

İki buçuk ay süren bu ilk konferanstan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi, Müttefik Devletlerin verdiği barış projesinin olduğu gibi kabul edilmesinin mümkün olmadığını resmî bir bildiri ile yayımladı. Bunun üzerine geri adım atan İtilaf Devletleri Türk hükûmeti ile 23 Nisan 1923'te Lozan barış görüşmelerine yeniden başladı. Özellikle İngiltere'nin birinci dönemde gösterdiği direnç ikinci dönemde azalmış, daha çok Fransa ve İtalya ile ilgili konular ağırlık tutmuştu.

Nitekim 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile yeni Türk devletinin tam bağımsızlığı tescil edildi (Görsel 2.12). Kapitülasyonlar tamamen kaldırıldı ve Türkiye'nin ekonomik sınırlamalarla baş başa kalması önlendi. Türkiye sınırlarında yaşayan tüm azınlıklar Türk vatandaşı sayıldı. Osmanlı borçlarının taksitler hâlinde ödenmesi kararlaştırıldı. Yunanistan'dan savaş tazminatı olarak Karaağaç ve Bosnaköy alındı. Türk ve Yunan ahalisinin hangi koşullarda mübadele edileceği belirlendi. Ancak ülke sınırları çizilirken Musul ve Hatay meseleleri doğdu. Boğazlarda da uluslararası eşitlik prensibine aykırı hareket edildi.

Görsel 2.12: *Lozan Barış Antlaşması imza törenini gösteren bir karikatür*

Lozan Barış Konferansı'nda görüşülen bazı konuların cumhuriyetin ilk yıllarında yeniden gündeme gelmiş olmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Alman Neue Z. Zeitung (Nio Zeytung) gazetesinde yer alan, 25 Temmuz 1923 tarihli yazıda Sevr Antlaşması'yla planlanan Türkiye ile yeni Türkiye kıyaslandığında, Türk diplomasisinin büyük bir başarı sağladığı belirtilmiş ve yazı şöyle devam etmiştir:

İKİNCİ EL KAYNAK

... Bugün bütün Anadolu, eksiksiz Türkiye'ye ait ve Balkanlar'da sınır, Karaağaç yanındaki Meriç'e dayanmaktadır. Marmara Denizi'nin ve Çanakkale'nin her iki kenarı Türk yönetiminde bulunuyor. Lozan'da ortaya çıkan Türkiye, her şeyden önce Küçük Asya Yarımadası'na sahip olduğuna sevinmeli. Siyasi olarak bölgede yaşayan Hristiyan azınlığın korunması gerekmektedir. Ekonomik olarak devleti zor görevler bekliyor. Savaştan dolayı yıkıma uğrayan ve tenhalaşan Anadolu toprakları yeniden düzenlenmeli ve işletilmelidir. Bunun için Türkiye'nin yabancı devletlerin finansal ve teknik yardımına ihtiyacı bulunmaktadır...

Ramazan Çalık, Alman Basınında Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923), s. 248-249.

Lozan Barış Antlaşması sonrası dış basının Ankara hükûmeti ile daha ciddi anlamda ilgilenmesi nasıl bir dönemin başladığının kanıtı olabilir? Tartışınız.

Lozan Barış Antlaşması ile Sevr Barış Antlaşması bazı maddeleri yönüyle Tablo 2.6'da karşılaştırılmıştır. Tabloyu inceleyiniz.

Tablo 2.6: *Sevr ve Lozan Barış Antlaşmalarının Bazı Maddeleri*

	Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920)	Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)
Sınırlar	Fırat'ın doğusunda ve Ermenistan, Irak, Suriye arasında kalan bölge için İtilaf Devletleri delegelerinden kurulu bir komisyon bölgesel özerk yönetimi hazırlayacaktır.	Söz konusu ettirilmemiştir.
Kapitülasyonlar	İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın temsil edildiği dört üyeden oluşan bir komisyon kapitülasyonlardan yararlanan öbür devletlerin uzmanlarıyla birlikte yeni bir yöntem düzenleyecek ve Osmanlı hükûmetine danıştıktan sonra bu yöntemi önerebilecektir. Osmanlı hükûmeti bu yöntemi kabul etmeye şimdiden kesin söz verecektir.	Kapitülasyon niteliğinde hiçbir şey yoktur. Danışma niteliğinde olmak üzere birkaç yabancı uzmanın beş sene için hizmete alınması kabul edilmiştir.
Ordu	Türkiye'nin silahlı kuvvetleri şu sayıları aşmayacaktır: Padişahı koruma birliği 700 kişi, jandarma 35.000 kişi, jandarmayı desteklemek için özel birlikler 15.000 kişi. Toplam: 50.700 kişi.	Trakya ve Boğazlarda askerden arındırılmış bölgelerle ilgili kısıtlamalardan başka hiçbir bağlayıcı şey yoktur.
Boğazlar	Kendine özgü bayrağı, bütçesi ve kolluk kuvvetleri olan bir komisyon gemilerin Boğazlardan geçmesi, fenerler, kılavuzluk vb. işlerle uğraşacak ve daha önce Yüksek Sağlık Kurulunun yaptığı görevlerle kurtarma işleri artık komisyonun gözetimi altında ve onun direktiflerine göre yürütülecek ve komisyon Boğazların özgürlüğünü tehlikede görürse İtilaf Devletlerine başvurabilecektir.	Komisyonun başkanlığı Türkiye'ye verilmiştir. Komisyonun görevi gemilerin Boğazlardan geçişinin Boğazlar Anlaşması hükümlerine uygun olmasını sağlamaktan ibarettir. Komisyon her sene Milletler Cemiyetine rapor verecektir.

Kaynak: Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), haz.: Zeynep Korkmaz, s. 507-517 (Düzenlenmiştir.).

2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekleri getirmeyi unutmayınız.

Amasya Genelgesi	**Hukuk-u Beşer**	**Sakarya**	**İngilizler**	**Kütahya-Eskişehir**
Erzurum Kongresi	**Ali Fethi Bey**	**Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk**		
Fransızlar	**İnönü**	**Şahin Bey**	**Kâzım Karabekir**	

1. .... İtilaf Devletleri'nin işgali karşısında kurulan yararlı cemiyetlerden biridir.

2. Millî Mücadele'nin amaç, gerekçe ve yöntemi .... sunulmuştur.

3. Mustafa Kemal sivil olarak ilk defa .... katılmıştır.

4. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında İzmir'de Yunanlara ilk kurşunu atan Hasan Tahsin, ... gazetesi başyazarıdır.

5. Maraş, 29 Ekim 1919 tarihinde .... tarafından işgal edilmiştir.

6. Türk ordusu .... Savaşlarından sonra Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.

7. .... Millî Mücadele'deki yerel kahramanlardan biridir.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. (   ) Yörük Ali Efe, Batı Anadolu'daki Kuvay-ı Millîye komutanlarından biridir.

2. (   ) Ankara Antlaşması sonucu, Millî Mücadele'nin Doğu Cephesi kapanmıştır.

3. (   ) Kütahya-Eskişehir Savaşlarında Türk ordusu önemli bir başarı elde etmiştir.

4. (   ) "Ateşten Gömlek" Millî Mücadele ile ilgili konuların yer aldığı önemli bir edebiyat eseridir.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kuvay-ı Millîye hareketinin başarılı olmasında yerel kongrelerin rolü nedir? Değerlendiriniz.

2. Millî Mücadele yıllarında Misak-ı Millî kararları kabul edilmemiş olsaydı ne olabilirdi? Neden? Açıklayınız.

3. Gümrü Antlaşması'nın önemi nedir? Açıklayınız.

4. İstiklâl Marşı'nın Türk milleti için anlamı ve önemi nedir? Değerlendiriniz.

5. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele yıllarındaki silah arkadaşları kimlerdir? Belirtiniz.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Sivas Kongresi'nde alınan kararların uygulanması aşağıdakilerden hangisinin sorumluluğundadır?

A) TBMM

B) Ayan Meclisi

C) Temsil Heyeti

D) Mebusan Meclisi

E) Damat Ferit Paşa hükûmeti

2. Aşağıdakilerden hangisi ilk TBMM'de kabul edilen kanunlardan biridir?

A) Türk Medeni Kanunu

B) Kabotaj Kanunu

C) Soyadı Kanunu

D) 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu

E) Hıyanet-i Vataniye Kanunu

3. "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır."

Mustafa Kemal Paşa

Mustafa Kemal yukarıdaki sözünü hangi savaş sırasında söylemiştir?

A) I. İnönü Savaşı

B) Büyük Taarruz

C) II. İnönü Savaşı

D) Sakarya Meydan Muharebesi

E) Çanakkale Savaşı

4. Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için Tekâlif-i Milliye Emirleri çıkarılarak halkın fedakârlık yapması istenmiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) İstanbul hükûmeti de mücadeleye yardım etmektedir.

B) Dış yardım arayışı sonuçsuz kalmıştır.

C) Türk halkı mücadeleye tam destek vermiştir.

D) Kuvay-ı Millîye kuvvetleri bu emirlerle kuvvetlenmiştir.

E) Savaş sona ermek üzeredir.

5. Aşağıdakilerden hangisi Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın maddeleri arasında yer almaz?

A) Trakya boşaltıldıktan sonra otuz gün içinde Türk yönetimine teslim edilecektir.

B) İstanbul ve Boğazların yönetimi İngiltere'ye bırakılacaktır.

C) Doğu Trakya on beş gün içinde boşaltılacaktır.

D) Türklerle Yunanlar arasında çatışmaya son verilecektir.

E) Barış antlaşması imzalanmasına kadar Trakya'da 8.000 jandarma bulundurulacaktır.

6. Aşağıdakilerden hangisi Millî Mücadele Dönemi'nde Fransızlar tarafından işgal edilen şehirlerden biri değildir?

A) Muğla B) Antep C) Adana D) Maraş E) Urfa

7. Aşağıdaki kişilerden hangisi Lozan Barış Konferansı'na katılan Türk Heyeti üyelerinden biri değildir?

A) Refik Bey B) Dr. Rıza Nur C) Hasan Bey D) Celal Bey E) Şükrü Bey

3. ÜNİTE

ATATÜRKÇÜLÜK VE TÜRK İNKILABI

Gazi Eğitim Enstitüsü (Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Türk toplumunun cumhuriyet yönetimine geçmekle elde ettiği kazanımları araştırınız.

2. Saltanat sistemini araştırarak saltanatın kaldırılmasının Türk tarihi açısından önemini değerlendiriniz.

3. Atatürk Dönemi'nde hukuk alanında yapılan değişikliklerin Türk toplumuna sağladığı faydalar nelerdir?

4. Atatürk'ün eğitim alanında inkılaplar yapmakla hangi amaçlara ulaşmak istediğini araştırınız.

5. Şapka ve Kıyafet İnkılabı, tekke ve zaviyelerin kapatılması, miladi takvim ve uluslararası saat uygulamasının kabulü, ölçü ve tartıların değiştirilmesi, Soyadı Kanunu'nun kabulü ile yeni Türkiye neleri amaçlamaktadır?

6. Yeni Türkiye'nin Atatürk Dönemi'nde izlediği ekonomi politikasının esasları nelerdir?

7. Sağlık alanında ve toplumsal alanda Atatürk Dönemi devlet politikasının neler içerdiğini araştırınız.

8. Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı esasları ve bu esasların önemini değerlendiriniz.

1. Çağdaşlaşan Türkiye'nin Temeli Olan Atatürk İlkeleri

a. Cumhuriyetçilik

"Cumhuriyet" kelimesinin Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanımını Görsel 3.1'deki Genel Ağ sayfasından okuyunuz.

T.C.
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU
1932
HAKKIMIZDA SÖZLÜKLER YAYINLAR KÜTÜPHANE
Güncel Türkçe Sözlük
Aradığınız sözü sorgu kutusuna yazdıktan sonra Ara düğmesini tıklayın.
Aramaya başlamadan önce lütfen uyarıları okuyun.
ç ğ ı ö ş ü â î û
Cumhuriyet ARA
cumhuriyet
isim (cumhu:riyet) Arapça cumhūriyyet
1. *isim* Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi
"Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'tür."

Görsel 3.1: *"Cumhuriyet" kelimesinin sözlük anlamı*

Türk Dil Kurumunun tanımına göre cumhuriyetçilik, millî egemenlik ilkesi ile yakından alakalıdır. Millî egemenlik; milletin kendi kendini idare etmesi, kendini yönetecek kişileri seçmesidir. Cumhuriyet yönetiminin temel esaslarından biri de budur.

ETKİNLİK

Atatürk'ün cumhuriyet ile ilgili aşağıdaki sözlerini okuyunuz.

Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemiyle devlet şekli demektir (1933).

Türk milletinin karakter ve âdetlerine en uygun olan idare; cumhuriyet idaresidir (1924).

Bugünkü hükûmetimiz, devlet teşkilatımız doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı devlet ve hükûmet teşkilatıdır ki onun ismi Cumhuriyettir. Artık hükûmet ile millet arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükûmet millet, millet de hükûmettir. Artık hükûmet ve hükûmet mensupları kendilerinin milletten ayrı olmadıklarını ve milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır (1925).

Atatürkçülük, C 1, s. 41-45 (Düzenlenmiştir.).

- Atatürk'ün bu sözlerinden yararlanarak cumhuriyet ve demokrasi arasındaki ilişkiyi değerlendiriniz.
- Türkiye Büyük Millet Meclisinin cumhuriyet idaresi ile ilişkisini Atatürk'ün ifadelerini göz önüne alarak yorumlayınız.

Millî Mücadele'nin sonunda yıllardır saltanat ile yönetilen, hanedanlık sistemine dayanan yönetim şekli son bulmuştur. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile devletin padişahlık gibi bir kişiye ya da aileye, hanedana dayandırılması yerine millete dayandırılması ilkesi kabul edilmiştir. Fakat

otokratik yönetimlerde monarşi, oligarşi ya da teokrasi şeklinde yönetilen yönetimlerde milletin yönetimde söz sahibi olması mümkün değildir. Bu yönetimlerde vatandaşların sahip olduğu haklar da sınırlıdır.

29 Ekim 1923 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda "Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli cumhuriyettir." ifadesi bulunuyordu. Bu ifade 1924 Anayasası ve daha sonraki anayasalarda "Türkiye Devleti bir cumhuriyettir." şeklinde değiştirildi. Böylece cumhuriyet kavramına Atatürk'ün cumhuriyetçilik ilkesinin dayandığı esaslardan olan devlet ve yönetim şekli anlamı verilmiş oldu.

Cumhuriyette temel kural seçim ve egemenliğin millete ait olmasıdır. Bu nedenle de cumhuriyet rejiminde, devlet başkanının doğrudan doğruya veya dolaylı olarak halk tarafından ve belirli bir süreliğine seçilmesi esası benimsenmektedir. Buna göre cumhuriyet, demokrasinin en gelişmiş şeklidir.

b. Milliyetçilik

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu düşman işgali altına girince kurtuluş için en önemli düşünce olarak milliyetçilik fikri ortaya çıkmış ve bu fikrin etrafında birleşmeye çalışılmıştır. Milliyetçilik ilkesi, Kurtuluş Savaşı'nın çıkış noktası olmuştur. Millî Mücadele'de gelişen milliyetçilik duygusu ile tam bağımsızlık sağlanmak istenmiş ve bu sayede millî birlik ve beraberlik gerçekleştirilerek Kurtuluş Savaşı'nda zafere ulaşılmıştır. Konuyla ilgili Mustafa Kemal'in yaptığı aşağıdaki konuşmayı okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Ben 1919 senesi Mayıs'ı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım (1937).

Atatürkçülük, C 1, s. 49.

Millî Mücadele'nin kazanılmasında Atatürk'ün belirttiği milliyetçiliğin nasıl bir katkısı olmuştur? Yorumlayınız.

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında önemli bir yeri olan milliyetçilik ilkesi ile ilgili Atatürk'ün görüşlerine yer verilen aşağıdaki metni okuyunuz.

İKİNCİ EL KAYNAK

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı hem çağdaşlaşmayı ve uygarlığı hem de millî benliğimize ve kişiliğimize sahip çıkmayı gerektirir. Kendi millî benliğimize sahip çıkmakla çağdaşlaşmak, millet hâline gelmekle gelişmek birbirine zıt değildir. Birbirini tamamlayıcıdır. Ne tarihî köklerinden kopmak ne de geçmişe saplanıp kalmak…

Atatürkçü milliyetçilik anlayışı kendi milletinin tarihini, kültürünü iyi bilmek; ondan güç alarak yeniye, ileriye doğru koşmak demektir. Bu şekilde çağımızın bilim ve teknolojisine erişmeyi, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne yükselmeyi emreder.

Turhan Feyzioğlu, "Atatürk ve Milliyetçilik", Atatürkçü Düşünce El Kitabı, C 1, s. 66.

Milliyetçilik ilkesinin burada belirtilen niteliklerini göz önüne aldığınızda Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.

c. Halkçılık

Atatürk'ün Millî Mücadele yıllarında dile getirdiği aşağıdaki ifadeleri okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Bizim gönlümüz -ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, egemenliğin idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir ilkesidir (1920).

Atatürkçülük, C 1, s. 93.

Atatürk'ün yukarıdaki ifadelerine göre halkçılığı nasıl tanımlarsınız?

Atatürk ilkelerinden biri olan "halkçılık ilkesi", Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ögelerinden biridir. Atatürk uygulamaya koyduğu inkılapları halkçılık ilkesine uygun olarak gerçekleştirmiştir. Çok partili yönetimden ekonomik kalkınmaya, siyasi rejim sorunundan çalışma hayatına, kadınlara sağlanan siyasal haklardan eğitim öğretimin birleştirilmesine kadar birçok çalışmada halkçılık ilkesi temel alınmıştır. Halkçılık ilkesini benimseyen Mustafa Kemal Atatürk her zaman halkının yanında ve menfaatlerinin savunucusu olmuştur (Görsel 3.2).

***Görsel 3.2:** Devlet her zaman vatandaşının sorunlarını dikkate almalıdır.*

ç. Laiklik

Devlet ile din işlerinin ayrılması anlamına gelen laiklik ilkesi ile ilgili aşağıdaki Anayasa maddesini okuyunuz.

***Madde 2:** Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr

Atatürk ilkelerinden olan laiklik 1982 Anayasası'nın ilgili maddesinde de görüldüğü gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin niteliklerinden biridir. Laiklik, devlet düzeninin ve hukuk kurallarının akla ve bilime dayandırılmasıdır. Laiklik anlayışında din işleri, kişinin vicdanına bırakılmış ve devlet de dinler karşısında tarafsız kalmayı ilke edinmiştir.

Atatürk; eğitim alanındaki, siyasi ve sosyal alanlardaki inkılaplarını laikliğin dayandığı esasları göz önüne alarak uygulamaya çalışmıştır. Bu esaslardan hareketle de cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan inkılaplar yoluyla devlet, hukuk ve eğitim sistemini laikleştirmeye çalışmıştır. Böylece laiklik, devlet hayatına ve sosyal hayata birçok yenilik getirmiştir.

Atatürk inkılaplarının büyük bir bölümü, laik devlet düzeninin kurulmasına yardımcı olmuştur. 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulmuş ve 1921 Anayasası ile egemenlik kayıtsız şartsız millete verilmiştir. Saltanat 1922'de kaldırılmış ve onun yerine ulusal egemenlik temeline dayanan cumhuriyet 1923'te ilan edilmiştir. Daha sonra 1924 yılında halifelik kaldırılarak dinin devlet yönetimi üzerindeki etkisi sonlanmıştır. 10 Nisan 1928 tarihinde yapılan bir anayasa değişikliği ile de 1924 Anayasası'nda yer alan "Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır." hükmü çıkarılmıştır. 1937'de ise laiklik ilkesi Anayasa'ya temel ilke olarak alınmıştır.

d. Devletçilik

Atatürk'ün aşağıda yer alan sözünü okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Ferdî iş faaliyetlerini esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha, memleketi mamurluğa eriştirmek için milletin genel ve yüksek menfaatlerinin gerektirdiği işlerle özellikle ekonomik alanda devleti fiilen alakadar kılmak prensibimizdir.

Mustafa A. Aysan, Atatürk'ün Ekonomi Politikası, s. 22.

Atatürk'ün yukarıda yer alan sözünü okuduğunuzda devletin ekonomideki yeri ve özel sektörün gerekliliği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Devletçilik, Türkiye'de Atatürk tarafından ortaya konulan bir ekonomi siyasetidir. Bu ilkenin amacı Türk toplumunu çağdaş medeniyet ve refah seviyesine yükseltmektir. Devletçilik, ekonomide vatandaş ile devletin iş birliği yapması demektir.

Atatürkçü düşünce sisteminde devletçilik, mümkün olduğu kadar kısa zaman için devletin özellikle ekonomik alanda milletin çıkarlarına göre aktif olarak yer almasıdır. Bu doğrultuda ekonomik alanda çalışmalar yapması, yaptırması; çalışmaları teşvik etmesi ve denetlemesi ön plana çıkmaktadır. Devletçilik ilkesinin bu amaçlarına ulaşılması devlete bazı görevler yüklemiştir. Bu doğrultuda 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan sonra Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı (1934-1938) uygulamaya başlayan hükûmet, başta Sümerbank olmak üzere birçok yeni sanayi tesisini devlet eliyle kurmuştur (Görsel 3.3).

Görsel 3.3: *Türkiye'nin ilk grafik tasarımcısı İhap Hulusi Görey'in Sümerbank afişi*

İKİNCİ EL KAYNAK

Atatürk ilkelerinden biri olan devletçilik, liberalizmden ayrı bir ekonomik rejim olduğu gibi bütün üretim araçlarını devletin elinde bulunduran sosyalizmden de ayrı bir rejimdir. Bu devletçilik anlayışı komünizm rejiminin devletçilik anlayışına asla benzemez. Millî özelliklerimize uyan, Türk ulusunun yararını doğrudan ilgilendiren, iktisadi ve sosyal kalkınmasını öngören konularda devleti ilgili kılan, ayrıca özel mülkiyete de yer veren, teşebbüs hürriyetini savunan, gerekli kalkınmayı amaçlayan bir ekonomik modeldir. O günün ihtiyaçlarından doğmuştur.

Yılmaz Yıldız, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s. 134.

e. İnkılapçılık

Atatürk inkılapçılığı çağdaşlaşmanın bir gereğidir. Çağdaş bir ülke olabilmek için tam bağımsızlık ve akılcılık ilk şarttır. İnkılapçılığın özü kültürel değerlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı fakat her türlü yeniliğe de açık bireyler yetiştirmektir.

Atatürk'ün bu konuyla ilgili verilen sözlerini okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

İnkılap, var olan müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseselerini yıkarak yerlerine milletin en yüksek medeni gereklerine göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseleri koymuş olmaktır.

Atatürkçülük, C I. s. 115

İnkılapçılık anlayışının yeni Türk devletinin oluşumundaki yeri ve önemi nedir?

Türk toplumunu muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarmayı hedefleyen inkılapçılık ilkesi, Atatürkçü düşünce sistemi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu ilke, Atatürk ilke ve inkılaplarını birer dogma olmaktan kurtararak bunların daima dinamik ve sürekli gelişen bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. İnkılapçılığın sahip olduğu temel esasları aşağıdaki metinden inceleyiniz.

GENEL AĞ KAYNAĞI

İnkılapçılıktan maksat Türk toplumunun daha doğrusu Türk milletinin durmasını, gerilemesini ve geriye bakmasını önlemek; sosyal ve kültürel hayatını çağın üstüne çıkarmaktır. Daima yenileşmeye yürümektir. Elbette bu tür bir düşünce ve hareket çağdaşlaşmayı amaçlar, çağdaş yaşama özlemini giderir. Medeni ve insanca yaşama ise insanın ve insanlığın en tabii hakkıdır. Bu da çok çalışmayı gerekli kılar.

İnkılapçılık iki büyük temele dayanır. Bunlar da milliyetçilik ve medeniyetçiliktir. Medeniyetçilik bizi devamlı olarak Batı medeniyetine çağırır. Milliyetçilik ise kökümüzü öğrenerek benliğimizi bulmamızı ve kimliğimizi kazanmamızı sağlar. Her ikisinin kaynaşması ile millî varlığımız güçlenir. Yepyeni ve güçlü bir Türk bünyesi yaratılır.

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

Atatürk ilkelerinin Türkiye'nin çağdaşlaşmasına katkısı neler olabilir? Tartışınız.

2. Siyasi Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

a. Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922)

27 Ekim 1922 tarihinde İtilaf Devletleri barış konferansının İsviçre'nin Lozan şehrinde yapılacağını bildiriliyor ve hem İstanbul hem de Ankara hükûmetlerini bu konferansa davet ediyordu. Bu davetin İstanbul Hükûmeti Sadrazamı Tevfik Paşa tarafından kabul edilmesi Ankara'da büyük bir öfke ile karşılandı. Üstelik Sadrazam Tevfik Paşa, gidecek delegeleri beraber seçeriz diye Ankara hükûmetine başvurmuştu. Tevfik Paşa'nın bu amaçla Ankara'ya çektiği telgraf, Ankara'nın tepkisine neden oldu.

İtilaf Devletlerinin Lozan'a her iki hükûmeti birden davet etmesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun birinci ve ikinci maddeleri şöyleydi:

Madde 1: *Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın geleceğini bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır.*

Madde 2: *Yürütme gücü ve yasama yetkisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr

Bu maddelere göre saltanat hukuken sona ermiş ve millet, egemenliğini eline almış bulunmaktaydı. Fakat bunu kanunun kesin ve açık ifadesiyle belirtmek ve Türkiye'nin en büyük yetki kaynağının Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğunu bütün dünyaya ilan etmek gerekiyordu. Bu nedenle saltanatın resmen kaldırılmasına karar verildi. TBMM'de 1 Kasım 1922'de yapılan görüşmelerden sonra saltanat ile halifeliğin ayrılması ve saltanatın kaldırılması hakkındaki kanun teklifi oy çokluğuyla kabul edildi. Bu kanunla Osmanlı Devleti'nin son padişahı Vahdettin, padişahlık haklarını kaybetti ve 17 Kasım 1922'de ülkeyi terk ederek Malta Adası'na gitti (Görsel 3.4). TBMM, 18 Kasım 1922'de Padişah Vahdettin'i halifelikten azlederek yerine Osmanlı hanedanından Abdülmecit Efendi'yi 19 Kasım 1922'de halife seçti. TBMM Başkanı Mustafa Kemal, Abdülmecit Efendi'ye halifelik görevini şu yazıyla bildirdi:

Görsel 3.4: *Sultan Vahdettin, Malta Adası'na çıkarken*

BİRİNCİ EL KAYNAK

... Türkiye Devleti'nin egemenliğini kayıtsız ve şartsız milletin sorumluluğunda saklı tutan Anayasa'ya uyarak yürütme gücü ve kanun yapma yetkisi kendisinde ortaya çıkmış ve toplanmış bulunan milletin tek ve gerçek temsilcilerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1 Kasım 1922 tarihinde oy birliğiyle kabul ettiği gerekli sebepler ve esaslar içinde Yüce Meclisce 18 Kasım 1922 tarihinde toplanarak yapılan oturumda yüce hilafet makamına seçilmiş olduklarını özel saygıyla yüce halifelik makamının koruyucusu olan kutsal kişiliklerine arz ederim.

Durum, Türkiye Büyük Millet Meclisince İslam âlemine ve Türkiye halkına duyurulmuştur. Yapılan seçimin İslam topluluğu için uğurlu ve verimli olmasını Tanrı'nın lütuflarına sığınarak dilerim.

Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, s. 147-148.

Saltanatın kaldırılmasıyla demokratikleşme yolunda önemli bir inkılap gerçekleşmiştir. Bu inkılap ile din ve devlet başkanlığı ayrılarak laiklik adına önemli bir adım atılmış ve millî egemenlik fikri güçlenmiştir. "Şahsi hükümranlık" yerine millet hâkimiyeti getirilerek millet adına Lozan'da konuşacak makamın sadece TBMM olduğu ilan edilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti resmen sona ermiştir.

Saltanatın kaldırılması ile kurulan yeni Türkiye Devleti, bütün temel unsurlarda köklü değişiklikler yapacaktır. Bu değişiklikler Mustafa Kemal tarafından sık sık vurgulanmıştır.

ATATÜRK DİYOR Kİ

...TBMM hükûmeti pekâlâ bilirsiniz ki eski Bâb-ı Âli hükûmeti değildir. Eski Osmanlı hükûmeti değildir. Onlar artık tarihe karışmıştır. Düşmanlarımız Osmanlı Devleti'ni yıkarak gerçek unsur olan Türk milletini de imha etmek istiyorlardı. Hâlbuki Türk milleti yeni bir iman ve kesin bir millî azimle yeni bir devlet kurmuştur...

Mehmet Akif Tural, Saltanatın Otopsisi veya Millî Hâkimiyet Yolunda Çekilen Çileler, s. 30 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal, okuduğumuz ifadesinde devletin temel unsurlarındaki hangi değişikliklere işaret etmiş olabilir?

b. Ankara'nın Başkent Oluşu (13 Ekim 1923)

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele yıllarında başkenti İstanbul'dan Anadolu'ya taşıma fikrini savunuyordu. Onun bu düşüncesi o günlerde Meclis tarafından kabul görmemişti. Millî Mücadele'nin kazanılması ve Lozan Barışı'ndan sonra sıra başkent meselesine yeniden geldi. Mustafa Kemal'in isteği üzerine 9 Ekim 1923'te bir maddelik kanun teklifi Meclise sunuldu. Bu teklifte yeni Türkiye'nin merkezinin iç ve dış güvenlik bakımından Anadolu'nun merkezî yerinde bulunan Ankara olması öneriliyordu.

13 Ekim 1923 tarihinde Mecliste görüşülen kanunun gerekçesinde şöyle deniliyordu:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Bir devletin merkezini tespit etmek için akla gelebilecek düşünceler, yeni Türkiye'nin idare merkezinin Anadolu'da seçilmesini gerektirir. Lozan Antlaşması ile Boğazlar için kabul edilmiş olan hükümler, vatan savunması için stratejik zorunluluklar, memleketin servet kaynaklarının işletilmesi ve geliştirilmesini daha kolay sağlamak lüzumu, bu düşüncelerin başında gelir.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 2, Dönem 2, s. 665 (Düzenlenmiştir.).

13 Ekim 1923'te Ankara ve çevresi, tamamen çoraktı. Şehrin yeşillendirilmesi imkânsız gibi görünüyordu. Atatürk Ankara'yı başkent yapmasındaki gayeyi şu şekilde ifade etmiştir:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Türk'ün imkânsızı imkân hâline getiren gücünü dünyaya bir daha tekrar etmek istedim. Bir gün gelecek şu çorak tarlalar, yeşil ağaçların çevrelediği villaların arasından uzanan yeşil sahalar, asfaltlarla bezenecek... Hem bunu hepimiz göreceğiz.

A. Eren Doğa, Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk'ü Analiz, s. 73 (Düzenlenmiştir.).

Atatürk Dönemi'nde Ankara'da yapılan kentleşme plan ve faaliyetleri nelerdir? Araştırınız.

13 Ekim 1923 tarihinde Mecliste yapılan görüşmelerde, Osmanlı Devleti zamanındaki coğrafyamıza göre İstanbul'un başkent oluşunun yerinde olduğu belirtildi. Çünkü Filistin, Irak, Yemen, Afrika'nın kuzeydoğusu, Rumeli Yarımadası elimizde iken İstanbul merkezde kalıyordu. Fakat bu ülkeler elden çıktıktan sonra İstanbul'un uca düştüğü, bu bakımdan Ankara'nın askerî ve siyasi yönden Türkiye'nin merkezi olmaya daha uygun düşeceği fikri dile getirildi. Neticede TBMM'de yapılan oylamada Ankara'nın yeni Türkiye'nin merkezi olması kararlaştırıldı.

c. Cumhuriyet'in İlan Edilmesi (29 Ekim 1923)

Lozan Barış Görüşmelerine ara verildiği Birinci Meclis tarafından, 1 Nisan 1923 tarihinde seçimin yenilenmesi kararı alındı. Yapılan seçimler ile daha çok Müdafaa-i Hukuk Grubunun (I. Grup) temsilcilerinin yer aldığı İkinci Meclis, 11 Ağustos 1923'te açıldı. İkinci Meclisin yaptığı ilk iş 23 Ağustos 1923'te Lozan Antlaşması'nı onaylamak oldu. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Hükûmet Başkanı Rauf (Orbay) Bey görevinden çekildi ve yerine 13 Ağustos 1923'te Ali Fethi (Okyar) Bey seçildi.

Ali Fethi Bey'in hükûmet başkanlığı döneminde TBMM içindeki siyasi karışıklık günden güne artmış ve muhalefet doğrudan doğruya Mustafa Kemal'e saldırmaya cesaret edemeyip hükûmet başkanını hırpalamaya başlamıştı. Bunun üzerine Ali Fethi Bey cumhuriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre önce görevden çekildi.

Ali Fethi Bey'in istifasından sonra Mecliste yeni bir kabinenin kurulamaması hükûmet bunalımını doğurdu. Mustafa Kemal bu bunalımı gidermek amacıyla 28 Ekim 1923 akşamı güvendiği arkadaşlarını yemeğe çağırdı ve yemek esnasında "Yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz." dedi. Yemekten sonra Mustafa Kemal, İsmet Paşa ile baş başa kaldı ve cumhuriyetin ilanı için 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun altı maddesinde değişiklik yaparak Halk Fırkası grubuna sunulacak tasarıyı hazırlattı.

Bu tasarıda yer alan bazı maddeler şöyleydi:

Madde 1: *Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın geleceğini bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır. Türkiye Devleti'nin hükûmet şekli cumhuriyettir.*

Madde 10: *Türkiye cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Başkanlık vazifesi, yeni cumhurbaşkanının seçilmesine kadar devam eder. Tekrar seçilmek mümkündür.*

Madde 12: *Başbakan, cumhurbaşkanı tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçilir. Diğer bakanlar başbakan tarafından ve Meclis üyeleri arasından seçildikten sonra Bakanlar Kurulu cumhurbaşkanı tarafından Meclisin onayına sunulur. Meclis toplantı hâlinde değilse onay, meclis toplantısına bırakılır.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr

Cumhuriyetin ilanı için hazırlanan anayasa değişikliği tasarısı Halk Fırkası grubundan geçirildi ve 29 Ekim'de TBMM tarihî günlerinden birini yaşadı. Pek çok milletvekili, bunalımdan kurtulmanın tek yolunun cumhuriyetin ilanı olduğunda birleşti. Böylece 29 Ekim 1923'te yeni Türk devletinin bir cumhuriyet olduğuna karar verildi. Mustafa Kemal oy birliği ile cumhurbaşkanı seçildi (Görsel 3.5). Ertesi gün Mustafa Kemal, İsmet Paşa'yı başbakanlıkla görevlendirdi. Meclis Başkanlığına ise Ali Fethi Bey getirildi.

Görsel 3.5: *Mustafa Kemal, Mecliste milletvekillerine hitap ederken*

Yeni sistem, başbakanın seçimini Meclisin elinden alıp cumhurbaşkanına vermekle meclis hükûmetinden parlamenter rejime doğru bir geçiş sağladı. Bu yolla, daha güçlü ve nispeten bağımsız bir hükûmetin oluşturulması amaçlandı. Yeni kurulan hükûmet, TBMM değil cumhuriyet hükûmeti oldu. Yapılacak inkılaplara uygun bir ortam hazırlandı ve çağdaşlaşma yolunda önemli bir adım atıldı.

ETKİNLİK

Hayatının son devirlerinde idi. O akşam Çankaya'da oldukça kalabalık davetliler vardı. O günkü davetliler pek muhtelif zümrelere ve seviyelere mensup idiler. Söz arasında hazır bulunanlardan birisi, bir doktor,

– Cumhuriyet Devri'nde bu olamaz, gibi bir cümle sarf etti. O vakit Atatürk şu suali sordu:

– Cumhuriyet ne demektir?

İlk cevaplar yurt bilgisi kitaplarındaki basmakalıp tariflerin çerçeveleri içinde kaldı… Atatürk "… cumhuriyet demek imkân demektir. Evet, bayanlar, baylar cumhuriyet imkân demektir. İstiklali en iyi şartlarda muhafazaya imkân cumhuriyetle mümkündür… Cumhuriyet fert hürriyetini aşılayan sihirli bir aşıdır. Görülecektir ki cumhuriyet, imkânları olan her memleket, hürriyet davasında er geç başarılı olacaktır. Cumhuriyet, kendisine bağlı olanları en ileri seviyelere götüren imkânları verir. İstiklal ve hürriyetine sahip olan milletler ilerleme yolunda imkânlara sahip demektir. O hâlde cumhuriyet her sahada ilerlemenin en güzel teminatıdır..."

Münir Hayri Egeli, Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar, s. 44-45 (Düzenlenmiştir.).

- Mustafa Kemal, yukarıdaki diyalogda hangi mesajı vermek istemiş olabilir? Tartışınız.
- Cumhuriyet'in Türk milletine sağlamış olduğu imkânlar hakkında bir kompozisyon yazınız.

ç. Halifeliğin Kaldırılması (3 Mart 1924)

Saltanatın kaldırılması ve Sultan Vahdettin'in 17 Kasım 1922'de yurdu terk etmesinden sonra halife olarak Abdülmecit Efendi seçilmişti. Son halife olan Abdülmecit Efendi, zaman zaman Cuma Selâmlığı'na katılmak, bazı heyetleri kabul etmek gibi padişaha özgü davranışları sergiliyordu (Görsel 3.6). 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildiği ve Mustafa Kemal cumhurbaşkanı seçildiği zaman Halife Abdülmecit Efendi, Mustafa Kemal'i ilk kutlayanlardan biri olmuştu. Fakat cumhuriyetin ilanı ile birlikte halifeliğin kaldırılacağı veya halifenin istifa edeceği tarzındaki haberler artmaya başladı.

Görsel 3.6: *Halife Abdülmecit Efendi, Cuma Selâmlığı sırasında*

Mustafa Kemal, modern Türkiye için birçok yenilik düşünmekteydi. Bunları yaparken halifeliğin karşısına dikilmesini istemiyordu. O günlerde basında halifelik için yazılanlar ve söylenenler de halifeliğin cumhuriyet ile beraber yaşayamayacağını gösteriyordu. Üstelik İngiltere, halifeliği kullanarak Türkiye üzerinde baskı kurmaya başlamıştı. Son olarak halifenin yeni bütçe talebi üzerine İzmir'de askerî tatbikatta bulunan Mustafa Kemal, komutanların da desteğiyle halifeliğin kaldırılmasını kararlaştırdı. 1 Mart 1924'te Mustafa Kemal, halifeliğin kaldırılması ile ilgili kesin görüşünü belirtti. 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerde İzmir Milletvekili Seyyit Bey'in ve İsmet Paşa'nın yaptığı konuşmalardan sonra 431 sayılı Kanun'la halifelik kaldırılarak, "Osmanoğlu" soyundan olanların Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde oturmaları süresiz olarak yasaklandı.

Halifeliğin kaldırılması üzerine Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e Hindistan ve Mısır'dan telgraflar çekilmiştir. Mustafa Kemal, bunların hepsine tek bir telgrafla karşılık vermiştir. Bu telgraf şöyledir:

GENEL AĞ KAYNAĞI

... Halife hal edilmiştir. Hilafet, hükûmet ve cumhuriyet mana ve kavramında esasen mevcut olduğundan hilafet makamı kaldırılmıştır. Zaten hilafetten maksat hükûmettir, devlettir. Türkiye Cumhuriyeti hükûmetinin yanında ayrıca bir hilafet makamının varlığının Türkiye'nin iç ve dış siyasi birliğini ihlal ettiği malumdur...

www.mulkiyedergi.org (Düzenlenmiştir.).

d. Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması (3 Mart 1924)

3 Mart 1924 tarihinde, Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılmasıyla yerine din işleri ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ve vakıfların idaresini yürüten Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruldu.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Diyanet İşleri Başkanlığının görevi, kuruluş kanunu olan 3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı Kanun'da "İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dinî kurumları idare etmek" şeklinde ifade edildi. Ülkedeki tüm cami ve mescitlerle bunların görevlilerinin idaresinin yanı sıra tekke ve zaviyelerle bunların görevlisi olan şeyhlerin idaresi de Diyanet İşleri Başkanlığına verildi.

www.diyanet.gov.tr

e. Erkân-ı Harbiye Vekâletinin Kaldırılması (3 Mart 1924)

GENEL AĞ KAYNAĞI

İlk teşkilatı 1920 yılında "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti" adıyla kurulan ve İcra Vekilleri Heyetine (Bakanlar Kurulu) bağlı olan teşkilat, 03 Mart 1924 tarihli kanunla "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti" adını almış ve bakanlık statüsü kaldırılarak ayrı ve bağımsız bir yapıya kavuşturulmuştur. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti 29 Ekim 1931 tarihinde, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün açılışını yaptığı yeni binasına taşınmış (bugünkü Genelkurmay binası), 1935 yılında Türk ordusundaki rütbe isimlerinin yeni Türkçe karşılıklarının kullanılmasına başlanmasıyla "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti"nin adı "Genelkurmay Başkanlığı" olarak değiştirilmiştir.

www.tsk.tr

f. 1924 Anayasası'nın Kabulü (20 Nisan 1924)

1876 Anayasası'nı ve 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu açıkça yürürlükten kaldıran 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, İkinci Dönem TBMM tarafından 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edildi. 491 sayılı Kanun'un bazı maddeleri şunlardı:

Madde 1: *Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.*

Madde 2: *Devletin başkenti Ankara, dili Türkçe, dini İslam'dır.*

Madde 3: *Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.*

Madde 4: *Türk milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır.*

Madde 5: *Yasama yetkisi ve yürütme gücü Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır.*

Madde 6: *Meclis, yasama yetkisini kendisi kullanır.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr

1924 Anayasası ile karma bir hükûmet sistemi kurulmuş güçler birliği, görevler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Anayasa, sosyal haklar dışındaki kişi haklarını ve bazı siyasi hakları düzenlemiş ancak Meclisçe yapılacak sınırlamaların ölçüsünü belirlememiştir.

1924 Anayasası, olağan bir parlamento tarafından hazırlanıp kabul edildiği için Türkiye'nin en sivil anayasası olmuştur. Bu Anayasa, 1960 askerî müdahalesine kadar 36 yıl yürürlükte kalmış ve altı kez değişikliğe uğramıştır.

1921 ve 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunlarının maddelerini karşılaştırınız. İki anayasa metni arasındaki en belirgin farklılıklar nelerdir?

Anayasa Değişiklikleri

- 1928'de yapılan değişiklikle 2. maddede yer alan "Türkiye Devleti'nin dini İslam'dır." hükmü ve 26. maddede TBMM'nin "şer'i hükümlerin yerine getirilmesi" hükümleri Anayasa'dan çıkarıldı.
- 1928'de yapılan değişiklikle 16. maddede milletvekillerinin 38. maddede cumhurbaşkanının göreve başlarken yaptığı yemin metninde yer alan "vallahi" kelimesi kaldırıldı.
- 1934'te yapılan değişiklik seçimlerle ilgilidir. 10. maddede yer alan "yirmi iki yaşını bitirmiş kadın erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir." hükmü ise "otuz yaşını bitiren kadın erkek her Türk, milletvekili seçilebilir." şeklinde değiştirildi.
- 1937 değişikliği ile de Cumhuriyet Halk Partisinin altı ilkesi 1924 Anayasası'nın 2. maddesine eklendi.
- Ayrıca 74. maddede yapılan değişiklikle "ormanların devletleştirilmesi ve çiftçiye toprak sağlanması için yapılacak kamulaştırmalarda ödemenin taksitle yapılabileceği" hükme bağlandı.
- 1924 Anayasası, 1945 yılında bütün hâlinde Türkçeye sadeleştirildi. Demokrat Parti 1952'de bu metni kaldırarak yeniden ilk yapılan metni yürürlüğe koydu.

1924 Anayasası'nda yapılan bu değişiklikler toplumsal hayata hangi kazanımları sağlamış olabilir? Tartışınız.

Atatürk ilkelerinin siyasi alanda yapılan inkılaplarla ilişkilendirildiği Tablo 3.1'i inceleyiniz.

Tablo 3.1: *Atatürk İlkeleri ve Siyasi Alandaki İnkılaplar ile İlişkisi*

Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar	Ait Olduğu Atatürk İlkesi
Saltanatın kaldırılması	Cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik
Ankara'nın başkent oluşu	Cumhuriyetçilik
Cumhuriyetin ilan edilmesi	Cumhuriyetçilik, halkçılık, laiklik
Halifeliğin kaldırılması	Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik
Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması	Laiklik
Erkân-ı Harbiye Vekâletinin kaldırılması	Cumhuriyetçilik
1924 Anayasası'nın kabulü	Cumhuriyetçilik, halkçılık

3. Hukuk Alanında Meydana Gelen Gelişmeler

a. Hukuki Düzenlemelerin Nedenleri

Türk hukuk sisteminde Tanzimat ile başlayan ve Meşrutiyet Dönemi'nde devam eden kanunlaştırma ve Batılılaşma çabaları cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni bir düzen aldı. Bu yeni dönemde hukuki düzenlemelerin amacı genel olarak cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık temel ilkelerine göre Türk hukukunu geliştirmekti. Böylece Osmanlı Devleti Dönemi uygulanmış olan farklı hukuk biçimleri ortadan kaldırılacak; örfi, şer'i ve modern hukukun bir arada olması sebebiyle yaşanan karmaşa sona erdirilecekti (Görsel 3.7).

Görsel 3.7: *Osmanlı şer'i hukuk düzenini temsil eden bir resim*

Mustafa Kemal, 1 Mart 1924 tarihinde, yaptığı konuşmada yeni hukuk sisteminin gerekleri hakkında şunları söylüyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Adalet konusunda yeni kuruluşlara ve düzenleyişlere verdiğimiz önemin üzerinde durmak gerekecektir. Gerçi bütçenin bugünkü hâlinde bile adliye için önemli kaynaklar ayrılmıştır. Ve bu kaynaklar gittikçe artırılacaktır. Ama daha önemlisi adalet anlayışımızı, adalet kanunlarımızı, adalet kuruluşlarımızı bizi bilinçli bilinçsiz etkisi altında tutan ve çağdaş görüşlere hiç de uymayan bağlardan kurtarmaktır. Ulusumuz, bu günlerde her uygar ülkede görülen ilerlemelerin bizim ihtiyaçlarımızı karşılayacak uygulamalarını, bizde de görmek istiyor. Ulusun isteklerine ve gereksemelerine uyarak adliyemizde her türlü eski etkiden korkusuzca silkinmekten ve hızlı ilerlemelere atılmaktan geri kalmamak zorundayız. Medeni hukukta, aile hukukunda yürüyeceğimiz yol ancak uygarlık yolu olacaktır. Hukukta işi oluruna bağlamak, eski masalımsı göreneklere bağlı kalmak, ulusları uyanmaktan alıkoyan en ağır bir kâbustur. Türk milleti, üzerine kâbus çökmesine izin veremez!

Ender Tiftikçi, Mehmet Tiftikçi, Atatürk ve Hukuk, s. 122 (Düzenlenmiştir.).

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan hukuki düzenlemelerin nedenleri ile ilgili aşağıdaki metni okuyunuz.

İKİNCİ EL KAYNAK

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, teokratik devlet yerine, ulusal egemenliğe dayalı bir devlet modeli olan "cumhuriyet" kuruldu. Yeni devlet, kültürel açıdan Batı'ya yönelikti. Batı uygarlığı, "Batı'nın uygarlığı olduğu için" değil; tüm insanlığın binlerce yıllık süreç içindeki katkılarıyla oluşan değerlerine, Batı'nın Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, sanayi ve teknoloji devrimleri ile özgürlükçü, bilimsel ve akılcı bir hayat felsefesi ekleyerek oluşturduğu çağdaş uygarlığı temsil ettiği için seçildi. O hâlde, kanunlarımızın Batı'dan alınmış olması, Batı Avrupa hukukuna karşı duyulan akıl dışı, kör, duygusal bir hayranlık sonucu değildi. Yüzyıllar içinde, iç ve dış etkenlerle yitirilen ve bu kez "ulusal" sıfatını da kazanan bağımsızlığımızı korumak üzere "uluslararası mücadele alanında Türk ulusunu var gücüyle yaşatabilecek olan aracın ancak çağdaş uygarlıkta bulunabileceği değişmez bir gerçek olarak kabul edildi."

Gülnihal Bozkurt, Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, s. 209.

b. Türk Medeni Kanunu'nun Kabulü (17 Şubat 1926)

Osmanlı hukuk sisteminde, şeri hukuk ile örfi hukuk kuralları geçerliydi. Ayrıca 19. yy.ın sonlarında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanan ve "Mecelle" adı verilen Osmanlı Medeni Kanunu bu sisteme dâhil olmuştu (Görsel 3.8). Cumhuriyetin ilanından sonra hukuk kurallarının modernleştirilmesi amacı ile birtakım hukuki düzenlemeler yapılmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal bu amaçla Batılı devletlerin medenî kanunlarının incelenmesini istemişti. Neticede bir komisyon İsviçre Medeni Kanunu'nu Türkçeye aktararak Türk Medenî Kanunu'nu hazırladı.

Görsel 3.8: *Ahmet Cevdet Paşa*

Türk Medeni Kanunu ile:

- Kadınlara boşanma, mirastan eşit pay alma ve şahitlikte eşitlik hakkı tanınmıştır.
- Tek kadınla evlilik ve resmî nikâh zorunluluğu getirilmiştir.
- Hukukta vatandaşlar arasında din ve mezhep farkı ortadan kaldırılmıştır.
- Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme kurma yetkileri sona erdirilerek Avrupa devletlerinin hukuka müdahalesi önlenmiştir.

Türk Medeni Kanunu Türk aile yapısında ve kadının toplumdaki yerinde ne gibi değişiklikler meydana getirmiş olabilir? Açıklayınız.

Konuyla ilgili aşağıdaki metni okuyunuz.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Medeni Kanun çalışmaları için Türkiye'ye gelip yardımcı olan İsviçreli Profesör Hans Leeman'ın (Limın) yasanın getirdiği yenilikler konusunda yazdığı bir makale, bununla kadınlara kazandırılan ilerlemenin özetini vermiştir. Leeman, İsviçre Kanunu'nda mülk müşterekliğine karşılık Türk Yasası'nın mülk ayrılığı ilkesini getirmesini "İsviçre'den üstünlük ve Avrupa'daki kadın özgürlüğünün idealine erişme" olarak nitelendirmiştir.

dergipark.gov.tr

Tablo 3.2: *Atatürk Dönemi'nde Kabul Edilen Diğer Kanunların Alındığı Ülkeler ve Kabul Edilme Tarihleri*

Kanun Adı	Ülke	Tarih
Borçlar Kanunu	İsviçre	22 Nisan 1926
Türk Ceza Kanunu	İtalya	1 Mart 1926
Ticaret Kanunu	Almanya-İtalya	29 Mayıs 1926
Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu	İsviçre	18 Haziran 1926
Ceza Muhakemeleri Kanunu	Almanya	4 Nisan 1929
Deniz Ticareti Kanunu	Almanya	13 Mayıs 1929
İcra ve İflas Kanunu	İsviçre	9 Haziran 1932

Atatürk ilkelerinin hukuk alanında yapılan inkılaplarla ilişkilendirildiği Tablo 3.3'ü inceleyiniz.

Tablo 3.3: *Atatürk İlkeleri ve Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar ile İlişkisi*

Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar	**Ait Olduğu Atatürk İlkesi**
Türk Medeni Kanunu	Halkçılık, laiklik
Borçlar, ticaret ve ceza kanunları	Laiklik

4. Eğitim ve Kültür Alanında Meydana Gelen Gelişmeler

a. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Halifeliğin kaldırıldığı gün Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimin Birleştirilmesi Yasası) kabul edildi. Böylece ülkedeki bütün eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığına (Maarif Vekaleti) bağlandı ve öğretimde birlik sağlandı. Bu kanun ile ilk olarak Millî Eğitim Bakanlığına devredilen 479 medrese 1924 yılı içinde hemen kapatıldı. Kapatılan bu medreselerin yerine aynı yıl 29 İmam ve Hatip Mektebi ile İstanbul Darülfünununda bir İlahiyat Fakültesi açıldı. Arapça ve Farsça dersleri okul müfredatından 1929-1930 öğrenim yılı itibarıyla çıkarıldı. Uluslararası antlaşma ve anlaşmalara göre faaliyetini sürdüren azınlık okulları ile yabancı okullar Eğitim Bakanlığına bağlandı.

1 Mart 1924 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, eğitim ve öğretim birliği ile ilgili şu konuşmayı yapıyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Memleket kamuoyunda tartışılan eğitim ve öğretimin birleştirilmesinin zaman kaybetmeksizin uygulanması lüzumunun farkındayız. Bu yolda gecikmenin zararları ve bu yolda acele etmenin ciddi ve derin faydaları hızlı kararınıza vesile olmalıdır.

Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, s. 53 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal, öğretim birliğinin gerçekleştirilmesini niçin istemiş olabilir? Tartışınız.

GENEL AĞ KAYNAĞI

St. Joseph Lisesi (İstanbul-Kadıköy)

Türk hükûmeti kendi sıbyan okullarını ve medreselerini kapatma kararı aldıktan sonra aynı tutumu ülkedeki yabancı okullara karşı da gösterme yoluna girdi. Hatta Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkmadan önce Lozan Barış Antlaşması'ndan hemen sonra Türkiye, daha önceden kararlaştırdığı yabancı okullar politikasını uygulamaya başladı. Türkiye kendi sınırları içinde hiçbir dinin ve mezhebin propagandasının yapılmasını istemiyordu. Okullar bu yönlerden tarafsız olmalı ve okullarda millî hislerle uygar görevlere yer verilmeliydi. Bu nedenle, Türk okulları gibi azınlık okulları da Millî Eğitim Bakanlığına bağlandı. Dinsel ve siyasal amaçla eğitim yasaklandı. Azınlık okullarında tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi Türkçe ve kültür eğitimi konulup, bu okulların millî eğitime bağlılığının denetlenmesi benimsendi.

www.gefad.gazi.edu.tr

b. Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Cumhuriyetin ilanından sonra Latin harflerini kabul etme fikri ortaya atılınca tarihçi, şair, edip, dil uzmanı ve milletvekillerinden oluşan dokuz kişilik bir "Dil Komisyonu" kuruldu. Bu komisyon yoğun bir çalışma sonucu Latin harflerinde Türkçeye uygun bir düzenleme yaparak çalışmalarını Mustafa Kemal'e sundu. Falih Rıfkı (Atay) Bey, yeni alfabenin uzun zamanda 15 yıl, kısa zamanda ise 5 yıl içinde öğrenilebileceğini söylediğinde Mustafa Kemal, "Bu iş ya üç ayda olur ya da hiç." diye cevap verdi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Nihayet konunun artık olgunlaştığını gören Mustafa Kemal Paşa, harekete geçerek 9 Ağustos 1928 günü akşamı, CHP'nin Sarayburnu Parkı'nda düzenlediği eğlencede, büyük inkılâpla ilgili ilk müjdeyi halka vermiştir… 9 Ağustos 1928 gününden sonra ülkenin her tarafında aydınlarla halk yeni harfleri öğrenmek ve öğretmek için yarışa girmiş, alfabeler basılmış, gazeteler dersler yayımlamış; 8-10 satırdan başlayarak uzun yazılara, bütün bir sayfaya kadar yeni Türk harfleri ile yayın yapmak, başlıklarını değiştirmek gazeteler için eğlenceli bir iş olmuştu. Bir taraftan da halka yeni harflerin tablosunu veriyorlardı… 3 Kasım 1928 günü, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan ve Resmî Gazetede yayımlanıp, yürürlüğe giren 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun", 11 maddeden ibaretti. Bu Kanun'a göre; Kanun yayınlandıktan sonra bütün devlet dairelerinde, özel kurumlarda, Türk harfleriyle yazılan yazılar kabul edilecek, işlem görecekti. Uygulama tarihi, 1 Ocak 1929'u geçmeyecek ancak tahkik evraklarının, fezlekelerin, basılı evrakın ve defterlerin yazılması, Haziran 1929'a kadar sürebilecekti. Eski yazı ile dilekçeler de bu tarihe kadar kabul edilecekti. Gazete, dergi, levha, ilan, reklam gibi basmalar, 1 Aralık 1928'den başlayarak yeni harflerle çıkarılacaktı. 1929 Ocak ayından sonra ise artık bütün kitaplar yeni harflerle basılacaktı…

dergiler.ankara.edu.tr

Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk alfabesiyle ilgili TBMM'de yaptığı aşağıdaki konuşmasını okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Her şeyden önce her gelişmenin ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıtadan önce büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle, kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 5, Dönem 3, s. 4 (Düzenlenmiştir.).

Cumhuriyetten önce mevcut alfabenin değiştirilmesine yönelik hangi adımlar atılmıştır? Araştırınız.

c. Millet Mekteplerinin Açılması (1928)

Harf İnkılabı'ndan sonra yeni yazının okul dışında kalanlara da öğretilmesi için Millet Mektepleri açıldı. İlk kez İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1928'deki konuşmasında söz konusu edilen Millet Mektepleri hakkında, bir hafta sonra daha ayrıntılı bilgi verildi.

ETKİNLİK

Harf İnkılabı'ndan sonra Atatürk'ün bir tahta başında resmi görüldükten sonra ona "başöğretmen" denilmeye başlanmıştı. Fakat bu hitap, çok gecikmiş bir unvandı. Millî Mücadele'nin hemen sonrasında bir İstanbul gazetecisi şöyle bir soru sormuştu:

– İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz?

Hiç tereddüt etmeden şu cevabı vermişti:

– Millî Eğitim Bakanı olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir.

Ondan sonra ebedî Ata nerede görülse mutlaka orada bir mektebe girer, öğretmen ve öğrencilerle konuşurdu.

Mustafa Kemal, yeni alfabeyi öğretirken (1928)

Şimdi sizlere bu okul ziyaretlerinden bir hikâyeyi anlatayım.

Atatürk'ün yolu, bir köy okuluna düşmüştü. Tek sınıflı okulda bir genç öğretmen ders veriyordu. Atatürk, sınıfa girince öğretmen yerini terk etti. Atatürk,

– Hayır, yerinizde oturunuz ve dersinize devam ediniz. Eğer izin verirseniz biz de sizden istifade etmek isteriz, dedi ve sonra ilave etti, sınıfa girdiği zaman cumhurbaşkanı bile öğretmenden sonra gelir.

Münir Hayri Egeli, Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar, s. 39-40 (Düzenlenmiştir.).

Verilen hatıradan yola çıkarak Atatürk'ün eğitime ve öğretmene verdiği değerle ilgili bir kompozisyon çalışması yapınız.

1 Ocak 1929'da yeni harfleri öğretmek için açılan Millet Mektepleri okuma yazma bilmeyen tüm kadın ve erkeklere zorunlu tutulmuştu. Bu okullara hiç okuma yazması olmayanlar (A kursu), biraz okuma bilenlerle eski yazıyı öğrenmiş olanlar (B kursu) katılıyordu. Bu kurslarda okuma yazma öğrenenlerin sayısı 1937 yılına gelindiğinde 1,5 milyona yaklaşmıştı (Tablo 3.4).

Tablo 3.4: *Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrenci Sayısı (1928 – 1937)*

Seneler	Erkek	Kadın	Toplam	%100
1928-1929	397.476	199.534	597.010	41,13
1930-1931	144.446	43.865	188.311	12,97
1932-1933	75.793	15.142	90.935	6,26
1936-1937	49.168	8.107	57.275	3,95

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01./90.559.2

Yıllara göre Millet Mekteplerinden mezun olan öğrenci sayısındaki azalış nasıl açıklanabilir?

ç. Türk Tarih Kurumunun Açılması (1931)

A. Afet İnan tarafından aktarılan anıyı okuyunuz.

İKİNCİ EL KAYNAK

1928 yılında, Fransızca coğrafya kitaplarının birinde, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci nevi (secondaire) bir insan tipi olduğu yazılırdı. Kendisine gösterdim.

– Böyle midir, dedim.

– Hayır olmaz, bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış, dediler.

Mustafa Kemal, Samsun Lisesinde tarih dersinde (1930)

Çok geçmeden, aynı yılda, TBMM'nin açılış konuşmasında Atatürk, ulusun temsilcilerine şöyle sesleniyordu: "Kültür işlerimiz üzerine ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temeller üzerine oturtmak; öz Türk dilini değeri olan genişliğe kavuşturmak için candan çalışılmış olduğunu söyleyebilirim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz."

Gerçekten ertesi yıl, 1929'da, lise ve ortaokullar için yazılan tarih notları basıldı. Atatürk artık devlet ve ulus işleri arasında Türk tarihi ile de aralıksız uğraşıyor, kitaplar getirtiyor, çeviriler yaptırıyor, bilim insanlarını çevresinde sık sık topluyor ve tartışmalar düzenliyordu...

Cevdet Perin, Atatürk'ün Kültür Devrimi, s. 61-62 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in Türk ve dünya tarihi konularında okumuş olduğu kitapları araştırınız.

A. Afet İnan'dan aktarıldığı gibi Mustafa Kemal'in millî tarih çalışmalarına karşı özel bir ilgisi vardı. Bu yüzden Mustafa Kemal İnan'a Anadolu Türklüğünün tarihî gerçekler ışığında incelenmesi amacıyla 1930 yılında "Türk Tarihinin Ana Hatları" isimli bir kitabı yayımlatmıştı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

28 Nisan 1930 tarihinde, Atatürk'ün de bizzat katıldığı Türk Ocaklarının VI. Kurultayı'nın son oturumunda, Türk Ocakları Kanunu'na, 84. madde olarak bir madde eklenmiştir. Bu karar çerçevesinde 16 üyeden oluşan bir "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" teşkil edilmiş, heyet ilk toplantısını 4 Haziran 1930 tarihinde yapmış, Yönetim Kurulunu ve diğer üyelerini seçmiştir… 29 Mart 1931 tarihinde Türk Ocaklarının VII. Kurultay'ında kapatılma kararı alınınca, bu defa 15 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adı ile yeniden teşkilatlanmış ve 1930'daki ilkeler temel alınarak faaliyetlerine devam etmiştir. Kurumun adı 1935 yılında "Türk Tarihi Araştırma Kurumu" olarak değiştirilmiş, daha sonra ise "Türk Tarih Kurumu"na çevrilmiştir. Kurum bu dönem içerisinde dört ciltlik lise tarih kitaplarını hazırlamış ve bu kitaplar MEB yayını olarak basılmıştır…

www.ttk.gov.tr

d. Türk Dil Kurumunun Açılması (1932)

GENEL AĞ KAYNAĞI

Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi de milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Sâmih Rif'at, Ruşen Eşref, Celâl Sâhir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Sâmih Rif'at'tır… Atatürk'ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem Kurumun yönetim organları seçilmiş hem dil siyaseti belirlenmiş hem de ilmî bildiriler sunulup tartışılmıştır… 1934'te yapılan kurultayda Cemiyetin adı, "Türk Dili Araştırma Kurumu"; 1936'daki kurultayda ise "Türk Dil Kurumu" olmuştur.

www.tdk.gov.tr

Atatürk Dönemi'nde dil alanında yapılan çalışmalar ile Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak, aydınlar ve halk arasında farklılığı gidermek, yabancı kelimelerin yerine mümkün olduğunca Türkçe kurallara göre kelime türetmek, Türkçenin zenginliğini ortaya koymak, halk ağzından derlemeler yapmak, Türkçeyi bilim dili hâline getirmek ve böylece okuma yazma oranını artırmak hedeflenmiştir.

Türk dili ve Türk Dil Kurumu ile ilgili Mustafa Kemal'in aşağıdaki sözlerini okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alakalı olmasını isteriz.

Dil Kurumu en güzel ve verimli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir olay olarak kaydetmek isterim.

Fethi Naci, 100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri, s. 117-118 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile ilgili çalışmaları hakkında araştırma yapınız.

e. 1933 Üniversite Reformu

Öğrendiğiniz eğitim inkılaplarından sonra artık Osmanlı Dönemi'nin yükseköğretim kurumu olan Darülfünunun izlerini silmek ve üniversiteyi de kesin bir biçimde ulusal kimliğin bir parçası kılmak gerekiyordu. Darülfünun'u aralıklarla ziyaret eden Mustafa Kemal bu okul hakkında yabancı uzman görüşüne müracaat etti (Görsel 3.9). Bu amaçla İsviçreli Pedagoji Profesörü Albert Malche (Albert Malşe) 1932 yılı başında İstanbul'a davet edildi. Malche'nin hükûmete sunulan raporu esas alınarak 1933 yılında Darülfünun kapatıldı. Millî Eğitim Bakanlığı bu okulun yerine İstanbul'da yeni bir üniversite kurulmasını kabul etti.

Görsel 3.9: *Mustafa Kemal, Darülfünun'da öğrencilerle birlikte ders dinlerken (1930)*

GENEL AĞ KAYNAĞI

İstanbul Üniversitesi

Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletine hedef olarak gösterdiği "çağdaş uygarlık seviyesinin de üstüne çıkmak" için izlenecek yolun "ilim ve fen" olduğunu hep vurgulamıştır. Bilimin toplumların ilerlemesindeki rolünü ve önemini çok önceden görmüş, Türk milletine de benimsediği "hayatta bilimi rehber edinme" ve "bilimsel düşünebilme" anlayışını hem çağdaş uygarlığa ulaşma ve üstüne çıkmada araç olarak göstermiş hem de miras olarak bıraktığı inkılapların temelinde olduğunu vurgulamıştır… Atatürk üniversiteyi ülkenin kalkınması, her yönüyle gelişmesi için ve kültür politikasının önemli kurumu olarak görüyordu. Atatürk bu nedenle üniversitelere çok önem vermiştir. Atatürk, cumhuriyeti kurduktan sonra yurt dışına yetenekli öğrencileri göndererek "üniversite reformu" için hazırlık yapmaya başlamıştır. 1927-1928 eğitim döneminde 42, 1928-1929 eğitim döneminde 170 ve 1929-1930 eğitim döneminde de 288 öğrenci yurt dışına gönderilmiştir. Yurt dışına gönderilen öğrenciler yetiştikten sonra üniversite reformu başlamıştır.

dergipark.gov.tr

Yurt dışında eğitim alarak Türkiye'ye dönen Türk öğrenciler, üniversite reformunun yapılmasına nasıl fayda sağlamışlardır? Tartışınız.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Cumhuriyet Dönemi'nde "Üniversite Reformu" diye anılan bu hareketle Türk devrimcileri hâlâ eski nakilci skolastiğin ve durağan medresenin izlerini taşıyan Darülfünunun yerine, programları çağdaş bilime ve teknolojiye dayanan bir yeni kurum, bir üniversite kurmak istemişlerdi. İlave edelim ki yeni üniversitede programların yenilenmesiyle birlikte bilim insanları kadrosu da yenilenmiş ve bazı hocalar tensikata (ayıklanmaya) tabi tutulmuşlardı. Üniversiteden ayrılan bu hocaların yerine de özellikle Almanya'dan gelen, daha doğrusu getirtilen, çoğu Musevi asıllı bilim insanları yerleştirilmişti. Hemen şükranla işaret edelim ki bu yabancı bilim insanlarının yeni Türk üniversitesinin kurulmasında ve ilerlemesinde büyük katkıları olmuştur. Bunlar, bilimsel düşünceyi, bilimsel yöntemleri ve modern felsefeyi Türkiye'ye tanıttıkları gibi çok değerli öğrenciler, öğretmenler ve kadrolar da yetiştirmişlerdir…

www.atam.gov.tr

Mustafa Kemal Paşa'nın bilimsel gelişmeye önem vermesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

f. Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Spora Verdiği Önem

Atatürk ve Sanat

Mustafa Kemal, güzel sanatları kültürün alanı içine alır ve birçok konuşmasında da kültürle sanatı yan yana anardı. Ona göre "güzel sanatlarda başarı, bütün inkılapların başarılı olduğunun kesin delili"ydi. Konuşmalarında en güzel değerlendirmelerden birini sanatla ilgili olarak yapmıştı. Mustafa Kemal sanatı ve sanatkârı şöyle tanımlıyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Sanat güzelliğin ifadesidir. Bu ifade sözle olursa şiir, nağme ile olursa musiki, resim ile olursa ressamlık, oyma ile olursa heykeltıraşlık, bina ile olursa mimarlık olur.

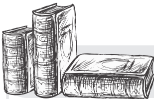
Sanatkâr, cemiyette uzun çaba ve gayretlerden sonra alnında ışığı ilk hisseden insandır.

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in yukarıda yer alan sözlerinin, "Efendiler! Hepiniz milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz, hatta cumhurbaşkanı olabilirsiniz fakat sanatkâr olamazsınız." cümlesi ile birlikte bir değerlendirmesini yapınız.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başta İstanbul ve Ankara olmak üzere ülkenin birçok yerinde zafer anıtları ve Atatürk heykelleri yapıldı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye'de ilk Atatürk heykeli, Gülhane Parkı'nda Sarayburnu'nda (1926) açıldı. Bunu Ankara'da Ulus'taki Zafer Anıtı (1927), Samsun Atatürk Anıtı (1931), Afyon Zafer Anıtı (1936) gibi eserler takip etti. Bu eserler, Avusturyalı Sanatçı Heinrich Krippel'e (Henrih Kiripel) aittir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra resim sanatı da reformlardan etkilenmiştir. Sanatçıların bu dönemde yapmış oldukları eserler cumhuriyetin getirdiği reformları dile getirmiştir. Bu yapıtların

ses getirebilmesi için cumhuriyetin kuruluş kutlamalarında resim ve heykel sergilerinin düzenlemesi kararı alınmıştır. Böylece Millî Mücadele sonrasında yeni devletin heyecanı, yenilikleri ve kalkınma mücadelesinin etkileri resim sanatı aracılığı ile büyük ölçüde yansıtılmaya çalışılmıştır. Örneğin cumhuriyetin 10. yılında yani 1933 yılında gerçekleşen Birinci İnkılap Sergisi'nde yapıtların içeriği genellikle Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyet inkılaplarıdır.

İnkılap sergilerinin Ankara Halkevinde her Cumhuriyet Bayramı'nda dönemin ünlü ressamlarının katılımıyla açılması gelenek hâline gelmiştir. Trabzon, Balıkesir, Antalya, Denizli, Samsun, Kars, Üsküdar Halkevlerinde sergiler açılarak yetenekli sanatçılar desteklenmiştir (Görsel 3.10). 1936 yılına kadar her yıl devam eden bu sergiler 1939'da Devlet Resim ve Heykel Sergilerine dönüştürülmüştür.

1933 yılı İnkılap Sergisi'nde yer alan yapıtlar ve bunların ressamları hakkında bir araştırma ödevi yapınız.

Görsel 3.10: *İbrahim Çallı'nın "Zeybekler Kurtuluş Savaşı'nda" tablosu (1933) (Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi)*

Musiki Muallim Mektebinin Kurulması

Mustafa Kemal'in güzel sanatların yanı sıra musiki konusuna da eğildiği bilinmektedir. Mustafa Kemal millî musikinin yükselmesini, dünya müziğinde önemli bir yere sahip olmasını, bunun için de son genel musiki kurallarına göre işlenmesini istemişti. İnsan hayatında musikinin yeri üzerinde durmuş, 1925 yılında "Hayatta musiki lazım mıdır?" sorusuna şöyle cevap vermişti:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Hayatta musiki lazım değildir. Çünkü hayat musikidir. Musiki ile alakası olmayan canlı insan değildir. Eğer söz konusu hayat insan hayatı ise musiki mutlaka vardır. Musikisiz hayat zaten mevcut olamaz. Musiki hayatın neşesi, ruhu ve her şeyidir.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, s. 242-243 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal Dönemi'nde müzik öğretmeni yetiştiren ilk kurum, 1 Eylül 1924 tarihinde kurulan "Musiki Muallim Mektebi"ydi. Bu okul, 1934 yılında kabul edilen yasa ile Ankara'da "Millî Musiki ve Temsil Akademisi"ne bağlanmıştı. Musiki Muallim Mektebi, 1937-1938 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise Gazi Eğitim Enstitüsüne aktarılmıştı.

Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığı döneminde Çankaya Köşkü'nde bir ince saz heyetinin bulunduğu ve bu heyetin Hafız Yaşar Okur tarafından yönetildiği bilinmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal, Batı ve klasik Türk musikisi ile meşgul olduğu yıllarda bir uçtan öte uca Anadolu'yu taratıp Türk halk müziğine ait eserleri derletmiştir.

Atatürk ve Spor

Mustafa Kemal, sporu bir milletin gelişmişlik düzeyini gösteren unsurlardan biri olarak görmüş ve Türk gençliğinin bedenî ve fikrî gelişimine de katkı sağlayacak bir araç olarak değerlendirmiştir. Mustafa Kemal, başarılı olmak için milletçe sporun kıymetinin anlaşılmasını, spora ilgi gösterilmesini ve bunun vatani bir görev olarak görülmesini istemiştir.

Mustafa Kemal'in spor ve sporcular ile ilgili aşağıdaki sözlerini okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Spor yalnız beden kabiliyetinin bir üstünlüğü sayılmaz. İdrak ve ahlak da bu işe yardım eder. Zekâ ve anlayışı kısa olan kuvvetler, zekâ kavrayışı yerinde olan daha az kuvvetlilerle başa çıkamazlar. Ben sporcunun zeki, çevik ve aynı zamanda ahlaklısını severim.

Hikmet Aracı, Öğretmenler ve Öğrenciler İçin Okullarda Beden Eğitimi, s. 11.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen sonra beden eğitimi ile ilgili çalışmaların yapılması, kararlar alınması Mustafa Kemal'in bu konuya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olmuştur. Türk sporunun kurumsallaştırılması noktasında atılan ilk adımlar dünyada yaşanan spor gelişmelerinin dikkatle takip edilmesi ile desteklenmiştir.

GENEL AĞ KAYNAĞI

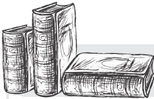
16 Ocak 1924 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında 170 sayılı kararla, "Türkiye İdman Cemiyetleri Birliği" kamu yararı dernek olarak kabul edilmiştir. Bu kararla devlet ilk kez spora gerçek manada yardım eli uzatıyor ve bütçeye spor için ödenek konacağını taahhüt ediyordu. Bu gelişmeden sonra "Terbiye-i Bedeniyye Dârü'l-Muallimin"i çok geçmeden kurulmuş, Gazi Terbiye Enstitüsü çatısı altında Ankara'da çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca Çapa Muallim Mektebinde bir kurs açılmış ve yöneticiliğine Avrupa'da beden eğitimi öğrenimi görmüş Selim Sırrı (Tarcan) Bey getirilmiştir.

turkoloji.cu.edu.tr

Mustafa Kemal, yapılmakta olan inkılaplarda olduğu gibi spor konusunda da Türk halkına örnek olmuştur. Türk kültür tarihine mal olmuş geleneksel spor dallarına özel bir ilgi göstermiştir. Onun direktifleri ile tüm spor alanlarında faaliyet gösteren sporcular bizzat devlet tarafından desteklenmiştir. Nitekim Kurtdereli Mehmet, Besim Koşalay ve Yaşar Erkan örneklerinde olduğu gibi uluslararası yarışmalarda başarılı sonuçlar alan sporcular, Mustafa Kemal tarafından takdirle karşılanmış ve ödüllendirilmiştir (Görsel 3.11). Ayrıca beden eğitimi konusunda kabiliyetli gençlerin eğitim için yurt dışına gönderilmesi sağlanmıştır.

Görsel 3.11: *Millî güreşçi Kurtdereli Mehmet*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Olimpiyatlara ilk defa 1924'te katılan Türkiye ilk altın madalyasını 1936 Berlin Olimpiyatları'nda güreş alanında Yaşar Erkan ile kazanmıştır.

Büyük önderin vefatından kısa süre önce 3530 sayılı "Beden Terbiyesi Kanunu" kabul edilmiştir. 19 Mayıs günü de TBMM'nin 20 Haziran 1938 tarihli kararı ile "Gençlik ve Spor Bayramı" ilan edilmiştir.

ETKİNLİK

Mustafa Kemal'in gençlik yıllarından itibaren bizzat uğraştığı spor dalları hakkında bir araştırma yapınız. Araştırma sonunda elde edeceğiniz fotoğraf, hatırat ve yazılar ile bir pano hazırlayınız.

Mustafa Kemal'in bilimsel gelişmeye önem vermesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Atatürk ilkelerinin eğitim alanında yapılan inkılaplarla ilişkilendirildiği Tablo 3.5'i inceleyiniz.

Tablo 3.5: *Atatürk İlkeleri ve Eğitim Alanında Yapılan İnkılaplar ile İlişkisi*

Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar	Ait Olduğu Atatürk İlkesi
Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü	Halkçılık, laiklik, milliyetçilik
Harf İnkılabı	Halkçılık, milliyetçilik, laiklik, inkılapçılık
Millet Mekteplerinin açılması	Halkçılık, milliyetçilik
Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun açılması	Milliyetçilik, halkçılık
1933 Üniversite Reformu	Halkçılık, milliyetçilik
Sanat alanındaki uygulamalar	Halkçılık

5. Toplumsal Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

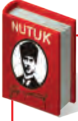
a. Şapka İnkılabı (25 Kasım 1925) ve Kılık-Kıyafet Kanunu (3 Aralık 1934)

Osmanlı Devleti Dönemi'nden kalma başlık ve kıyafetleri değiştirmek isteyen Mustafa Kemal, 25 Ağustos 1925 tarihinde İnebolu'ya gitmiştir. Mustafa Kemal, 27 Ağustos'ta İnebolu Türk Ocağında giyim konusunda tarihî bir konuşma yapmış ve şapkayı halka tanıtmıştır. İnebolu'dan ayrılan Mustafa Kemal, 30 Ağustos'ta Kastamonu'da yaptığı konuşmasında da inkılapların amacının Türk halkını tamamen çağdaş ve uygar bir duruma getirmek olduğunu söylemiş, tüm yenilik hareketlerine Türk toplumunun kadın erkek ayrımı yapılmaksızın katılmasının gereğini belirtmiştir.

İnebolu ve Kastamonu gezilerinden sonra 1 Eylül 1925'te başkente dönen Mustafa Kemal, şapkayı benimseyen Ankaralılar tarafından karşılanmıştır (Görsel 3.12). Mustafa Kemal Kastamonu gezisinden yaklaşık bir ay sonra yeni bir yurt gezisine çıkarak yeni inkılaba karşı halkın sağladığı uyumu görmek istemiştir. İlk denemelerin başarı ile sonuçlanması üzerine, Konya Mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının teklifi ile 25 Kasım 1925'te 671 sayılı "Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.

Görsel 3.12: *Mustafa Kemal'in Kastamonu dönüşü Ankara'da karşılanışı (1925)*

NUTUK

Efendiler, milletimizin başında cahilliğin, gafletin ve modernleşme düşmanlığının simgesi olan fesi atarak onun yerine bütün uygar dünyanın başlık olarak giydiği şapkayı giymek ve bu suretle Türk milletinin uygar yaşamdan düşünce olarak da farklı olmadığını göstermek gerekliydi. Bunu Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlükteyken yaptık...

Kemal Atatürk, Nutuk (1919-1927), haz.: Zeynep Korkmaz, s. 605 (Düzenlenmiştir.).

Şapka Kanunu'nun çıkarılmasından kısa bir süre önce 30 Kasım 1925'te tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, buralarda bulunan kişilerin giydikleri kıyafetler de yasaklanmıştı. Aynı tarihte çıkan bir kararname, din adamlarının nasıl giyineceklerini de düzenlemiştir. Bundan dolayı dinî kisvelerin inkılaplar aleyhine kullanılmasını önlemek için 3 Aralık 1934'te "Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanun" kabul edilmiştir (Görsel 3.13). Kanun ile dinî kisvelerin yanında bazı kılık kıyafetler de yasaklanmış, laiklik gereği din adamlarının dinî kıyafetleri sadece dinî törenler zamanında giyebileceği, diğer zamanlarda sivil kıyafet giyecekleri belirlenmiştir.

Kıyafet Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi

Herhangi bir din ve mezhebe mensup olursa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinleri haricinde ruhanî kisve taşımaları yasaktır

Kıyafet kanununun esasları

Kanun şu ferde veya bu teşekküle karşı alınmış bir tedbir değildir, umumidir

Kıyafet kanununun birinci maddesinin hükümleri neşri tarihinden altı ay sonra diğerleri kanunun neşri tarihinden itibaren meridir...

Kanun yarın Resmî gazetede Çıkacaktır

Diyanet işleri reisi,

Mebus seçimi

Teşkilât ve saylav seçimi yasaları değişecek

Dün akşam toplanan fırka divanında seçim işleri konuşuldu

Teklif bu akşam Meclise verilecek

Görsel 3.13: *Kıyafet Kanunu ile ilgili 4 Aralık 1934 tarihli bir gazete haberi*

b. Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

1925 yılında gerçekleşen isyan hareketinden sonra İstiklal Mahkemesi, isyanın elebaşlarını idama mahkûm ettiği gibi Doğu vilayetlerimizdeki tekke ve zaviyelerin kapatılmasına karar vermişti. 2 Eylül 1925'te Bakanlar Kurulu, Mustafa Kemal'in "Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler ve taraftarlarının memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat medeniyet tarikatıdır." sözünden yola çıkılarak tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasını kararlaştırmıştır. 30 Kasım 1925'te çıkarılan bir kanunla bütün tekkeler, zaviyeler, şeyhlikler, türbeler ve türbedarlıklar kaldırılmıştır. Tekke ve zaviyelere ait mallara el konmuş, toplantı ve törenler yasaklanmıştır. Aynı kanunla "dedelik, şeyhlik, seyitlik, dervişlik, türbedarlık, çelebilik" gibi unvanlar da kaldırılmıştır. Böylece çağdaş, laik ve millî özelliklere sahip bir toplum oluşturulması için önemli yol alınmıştır.

c. Saat ve Takvim Değişikliği (26 Aralık 1925)

Türkiye Büyük Millet Meclisi; takvim, saat, rakam ve tatil günlerinde ortaya çıkan karmaşıklığı ortadan kaldırmak, Türkiye'nin Batılı devletler ile olan ilişkilerini daha da sağlamlaştırmak için 26 Aralık 1925 tarihinde 698 sayılı Kanun ile miladi takvimi kabul etmiştir. Ülkede 1 Ocak 1926 tarihinden itibaren miladi takvim kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca ezani saat usulü terk edilerek gün 24 saate bölünmüş ve gece yarısından başlatılmıştır. Diğer taraftan Batı ile olan ilişkilerde birliktelik sağlanması için 10 Ocak 1945'te teşrîn-i evvel, teşrîn-i sânî, kânûn-ı evvel, kânûn-ı sânî gibi ay adları ekim, kasım, aralık ve ocak olarak değiştirilmiştir.

ç. Ağırlık ve Uzunluk Ölçülerinin Değiştirilmesi (26 Mart 1931)

26 Mart 1931 tarihinde kabul edilen bir kanunla kullanılmakta olan endaze, okka, arşın gibi ağırlık ve uzunluk ölçü birimleri kaldırılmıştır. Bunların yerine uzunluk ölçülerinde modern dünyanın kullandığı metre sistemine, ağırlık ölçülerinde ise gram sistemine geçilmiştir.

d. Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)

1934 yılına kadar, Türk vatandaşlarının soyadlarının olmaması toplumsal hayat içinde pek çok soruna neden oluyordu. Örneğin askerî okullarda öğrenciler doğuş yerlerine göre adlandırılmıştı. Bazı ailelerin de lakapları vardı. Ancak bunlar toplumsal bir düzenleme getirmekten uzaktı. Buna bir çare olmak üzere 1934 yılında kabul edilen "Soyadı Kanunu" ile her Türk'ün öz adından başka soyadı taşıması da zorunlu tutulmuştu. Söyleyişte, yazışta, imlada öz ad önde, soy ad sonda kullanılacaktı. Bu kanun uygulanmaya başladıktan sonra toplumsal ilişkilere bir düzen gelmiştir. Kanun her vatandaşa soyadı kullanma mecburiyeti getirmiştir.

24 Kasım 1934'te yasalaşan ve İsmet Paşa ile 20 milletvekilinin imzasını taşıyan bir tasarı ile "Kemal" öz cumhurbaşkanına Atatürk soyadı verilmiştir (Görsel 3.14). Bu soyadı Saffet Arıkan'ın türettiği bir söze dayanarak oluşturulmuştur. Atatürk de yakınlarının çoğuna, Türkçe sözcükler kullanarak soyadları vermiştir. "İnönü, Aras, Arıkan, Bayar, Gökçen, Okyar, Peker, Tanrıöver..." bunlardan bazılarıdır. Yine Etimesgut, Diyarbakır gibi yer adları; Etibank, Sümerbank, Denizbank gibi kurum adları Atatürk'ün yerleşmesinde katkısının olduğu adlar arasındadır.

T. C.

NÜFUS HÜVİYET CÜZDANI

No. 993.815 • B.

İşbu cüzdan otuz iki sayfadır.

No. 51

Aile ismi, yani lâkap ve şöhreti	Atatürk
Adı	Kamâl
Babasının adı	Ölmüş Ali Rıza
Anasının adı	Ölmüş Zübeyde
Doğum yeri	Selânik
Doğum tarihi	1881

No. 993·815 • B.

***Görsel 3.14:** Atatürk'ün nüfus hüviyet cüzdanı*

Soyadı düzenlemelerinden başka 29 Kasım 1934'te de "efendi, bey, hanım, paşa" gibi unvan ve lakapların kaldırılmasına dair bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla Osmanlı idaresi tarafından verilen nişan ve rütbelerin taşınması da yasaklanmıştır. Böylece lakapların soyadı olarak kullanılması önlenmek istenmiştir.

Toplumsal alanda yapılan tüm bu inkılapların gerekçelerini ve sosyal hayata getirdiği düzenlemelerin neler olduğunu açıklayınız.

e. Hafta Tatili Kanunu (27 Mayıs 1935)

2 Ocak 1924 tarihinde TBMM, hafta tatiline ilişkin kabul ettiği yasa ile cuma gününü hafta tatili olarak belirlemiştir. 27 Mayıs 1935 yılında çıkarılan kanun ile hafta tatili cumadan pazara alınmıştır. Ayrıca 29 Ekim, 30 Ağustos, 23 Nisan ve 1 Ocak gibi günler ile dinî bayramların tatil olarak kabulü sağlanmıştır.

f. Türk Kadınına Sağlanan Haklar

Kadın Hakları

Mustafa Kemal, daha Aralık 1922'de "Osmanlı hükûmeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur." diyordu. Bu söz, tesadüfi söylenmiş bir söz değildi. Yeni dönemdeki genel siyasetin özünü anlatmaktaydı. Mustafa Kemal bu siyaset içinde Türk kadınlarının toplumsal statüsünü de köklü biçimde değiştirmek istiyordu. Diğer taraftan cinsler arasında hukuki bakımdan tam bir eşitlik sağlanmaya çalışılacaktı.

7 Şubat 1924 tarihinde İstanbul'da kurulan "Türk Kadınlar Birliği", tek parti döneminin tek kadın örgütü oldu (Görsel 3.15). Amacı, Atatürkçü bir çizgide kadınlığı fikrî ve sosyal sahalarda yükselterek çağdaş bir düzeye ulaştırmaktı. Bu inancın ürünüdür ki Türk kadını kısa süre içinde eğitimden sosyal alana kadar yapılan pek çok inkılabın da katkısı ile toplumda önemli imkânlar elde etmeye başladı.

Görsel 3.15: *Türk Kadınlar Birliğinin İstanbul'da düzenlediği bir miting (1934).*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan Kız Enstitüleri kadına bakışın geleneksel yanlarını taşımakta ve medeni araçlar aracılığıyla iyi-güzel yaşamaya yönelik bilgileri kadınlara vermekteydi. "Kadına özgü" olarak aldıkları eğitimle meslek edinerek "modern ve bilgili ev hanımı" olarak yetişiyorlardı. Değişerek gelişen Kız Enstitülerinde eğitimde Batılı metotlar benimsenmiş, yurt dışından getirilen uzmanlardan yararlanılmış ve eğitim için yurt dışına öğretmen ile öğrenci gönderilmiştir.

dergipark.gov.tr

Türk Medeni Kanunu'nda yer almayan siyasi haklar çok kısa süre sonra kadınlara verilecekti. Öyle ki 3 Nisan 1930'da kabul edilen yeni "Belediye Kanunu" ile Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanındı (Görsel 3.16). Bu düzenleme o günkü Türkiye için büyük bir demokratik hamleydi. Zira Mustafa Kemal, demokratik bir sistemde vatandaşların aktif rol almaları gereğini çok iyi kavramıştı.

Mustafa Kemal, 4 Haziran 1933 akşamı, devlet ve fikir insanlarıyla sohbet esnasında şunları söylemişti:

Görsel 3.16: *İlk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan*

ATATÜRK DİYOR Kİ

Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk: O, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir gereği olacaktır. Rahat olunuz.

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Mustafa Kemal, bu sözleri söylediğinde demokratik rejime sahip birçok ülkede kadınlar siyasal hakların ancak bir kısmına sahip olabilmişti. Türkiye'de ise belediye seçimlerinden sonra 26 Ekim 1933 tarihli Kanun'un çıkarılmasıyla kadınlara köy muhtarlığına ve muhtarlık heyetlerine seçilme hakkı da tanındı. 5 Aralık 1934 tarihinde ise Türk kadını milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etti.

Türkiye'de siyasal reformların yanında, aktüel yaşam içinde de kadının etkinliğinin artırılması, toplum içinde kadın kimliğinin ve rolünün güçlendirilmesi için gerekliydi. Türk kadını 1931 yılında tıp dünyasında bunu sağladı ve ilk kadın cerrah Dr. Rahime Batu göreve başladı. 13 Kasım 1932'de ilk Türk kadın hükûmet doktoru Safiye Ali Hanım bugün ülke genelinde çalışan binlerce kadın meslektaşına öncülük etti.

Cumhuriyetin ve Atatürk inkılaplarının Türk kadınına sağladığı imkânlar hakkında bir değerlendirme yapınız.

Mustafa Kemal'in kadın hakları konusunda Türkiye'de başlattığı reform zamanla iş ve aile hayatında kadının rolünün değişmesini sağlamış, kadın-erkek eşitliğinin oluşmasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tablo 3.6'da kadın hakları konusunda birçok ülke ile Türkiye'yi karşılaştırarak inceleyiniz.

Tablo 3.6: *Çeşitli Ülkelerde Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Sağlandığı Yıllar*

Finlandiya	1906	Hırvatistan ve Slovenya, İtalya, Endonezya, Senegal, Togo	1945
Rusya	1917	Malta, Singapur, Arjantin, Meksika, Pakistan	1947
Almanya	1918	İsrail, Güney Kore, Surinam, Nijer, Bosna Hersek	1948
Azerbaycan	1921	Çin, Kostarika, Yunanistan, Suriye	1949
İspanya	1931	Kamboçya, Honduras, Nikaragua, Peru, Etiyopya	1955
Küba	1934	Laos, Burkina Faso, Nijerya	1958

Kaynak: tuseb.gov.tr

Atatürk ilkelerinin toplumsal alanda yapılan inkılaplarla ilişkilendirildiği Tablo 3.7'yi inceleyiniz.

Tablo 3.7: *Atatürk İlkeleri ve Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar ile İlişkisi*

Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar	Ait Olduğu Atatürk İlkesi
Kılık ve kıyafette yapılan düzenlemeler	Halkçılık, laiklik, inkılapçılık
Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması	Halkçılık, laiklik
Takvim, saat ve ölçülerde değişiklikler	Halkçılık, laiklik, inkılapçılık
Soyadı Kanunu	Halkçılık
Türk kadınına sağlanan haklar	Cumhuriyetçilik, halkçılık

6. Ekonomik Alanda Meydana Gelen Gelişmeler

a. Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)

Türkiye İktisat Kongresi, ekonomiyi geliştirmek; ekonomide koruyucu, düzenleyici ve özendirici bir rol oynamak; ekonomideki yakın ve uzak hedefleri tespit etmek amaçlarıyla 1.135 delegenin katılımlarıyla 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplandı.

Mustafa Kemal, Türkiye İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında memleketin ekonomik durumunu özetlerken bunun sebeplerini de en isabetli şekilde teşhis etmişti. Ona göre Türk milletini layık olduğu yüksek yaşama seviyesine ulaştırmak için ekonomi alanında esaslı bir sistem oluşturmak ve bu sistem üzerinde bütün milletin birlikte çalışmasını sağlamak gerekliydi.

17 Şubat 1923 tarihinde Mustafa Kemal, Türkiye İktisat Kongresi'nde şöyle diyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Efendiler!..

Kılıçla fütuhat yapanlar, sabanla fütuhat yapanlara neticede mevkilerini terk etmeye mahkûmdur. Bu bir hakikattir ki tarihin her devrinde aynen vakidir. Mesela Fransızlar Kanada'da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bir müddet kılıçla saban yekdiğeriyle mücadele etti. Ve nihayet saban galebe çalarak İngilizler Kanada'ya sahip oldular. Kılıç sallayan kol yorulur fakat saban kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir. Ve her gün toprağa daha çok sahip olur.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, s. 106-107 (Düzenlenmiştir.).

Türkiye İktisat Kongresi'nde genç cumhuriyetin iktisadi anlayışını belirleyen ''Misak-ı İktisadi'' kararları alındı. Bu kararlar ile özel girişimi destekleyen, liberal bir ekonomik politika özellikleri gösteren ve mülkiyet haklarına saygılı olan bir ekonomik sistem oluşturmak amaçlandı. Cumhuriyet Dönemi'nde kurulan Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti de Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan tasarruf kararlarını gerçekleştirmeye çalıştı.

Türkiye İktisat Kongresi'nin temelini oluşturan Misak-ı İktisat politikası ne demektir? Araştırınız.

ETKİNLİK

Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan aşağıdaki kararlardan hangileri Atatürk Dönemi'nde uygulanma şansı bulabilmiştir? Araştırma yaparak uygulanabilmiş kararların başındaki kutucuklara "✓" işareti koyunuz.

- ☐ Ham maddesi yurt içinde yetişen veya yetiştirilebilen sanayi dalları kurulmalıdır.
- ☐ El işçiliğinden ve küçük imalattan fabrikaya veya büyük işletmeye geçilmelidir.
- ☐ Yerli üretimin geliştirilmesine çalışılmalıdır.
- ☐ Lüks ithalattan kaçınılmalıdır.
- ☐ Özel teşebbüslere kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalıdır.
- ☐ Dış rekabete dayanabilmek için sanayinin toplu ve bütün olarak kurulması gereklidir.
- ☐ Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılmalıdır.
- ☐ Sanayinin teşviki ve millî bankaların kurulması sağlanmalıdır.
- ☐ Demir yolu, inşaat programına alınmalıdır.
- ☐ Çalışanlara amele değil, işçi denmelidir.
- ☐ Sendika hakkı tanınmalıdır.
- ☐ Toprak reformu gerçekleştirilmelidir.

b. Tarım Politikası

Cumhuriyet ekonomisinin tarımsal alanda gerçekleştirdiği ilk önemli aşama, halk üzerinde oldukça ağır bir vergi yükü olan aşar vergisi ile ilgili düzenleme oldu. "Köylü milletin efendisidir." diyen Mustafa Kemal'in teşvikleri ve Cumhuriyet hükûmetinin kararıyla 17 Şubat 1925'te aşar vergisi tamamen kaldırıldı. Bu, ekonomik kaynakları yetersiz olan devlet için büyük bir fedakârlıktı. Devlet gelirinin önemli bir kısmı elden çıkmıştı.

Aşar vergisi ile ilgili olarak aşağıdaki metni okuyunuz.

İKİNCİ EL KAYNAK

Aşar vergisinin kalkmasıyla birlikte köylü %12'lik bir fazlaya sahip olmuş ayrıca nakdi vergilerini ödeyebilmek için hayvanlarını ve hayvandan elde ettikleri ürünleri pazarda satmıştır. Pazarlanabilir artığın artması ile piyasa ilişkileri genişlemiştir. Böylece tarımdan sağlanan kârlar ekili toprakların genişletilmesinde ve ticari tarımın gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Sibel Ulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına Göre Aşar Vergisinin Kaldırılması, s. 60.

Aşar vergisinin kaldırılmasından sonra Ziraat Bankası'nın sermayesi artırılarak çiftçiye daha fazla kredi verme olanağı sağlandı. 1935 yılında "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" kabul edildi. Tarım alanında yapılan diğer bir çalışma ise "Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu" ve "Devlet Ziraat İşletmeleri Kanunu"nun kabul edilmesi oldu.

Atatürk'ün tarım politikasına yönelik konuşmaları meseleye daha ciddi yaklaşılmasına yardımcı olmuştu. Atatürk 1 Kasım 1937'de TBMM'yi açış konuşmasında şöyle demişti:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Millî ekonominin temeli tarımdadır. Bunun içindir ki tarımda kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu amaca erişmeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu yaşamsal işi yerinde bir şekilde amacına ulaştırabilmek için ilk önce sağlam araştırmalara dayalı bir tarım politikası saptamak ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek uygulayabileceği bir tarım düzeni kurmak gerekir.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 20, Dönem 5, s. 3 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal, ülke tarımına örnek olacak Gazi Orman Çiftliğini kurma çalışmalarını 1924 yılında başlatmıştı.

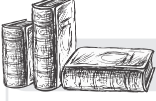
GENEL AĞ KAYNAĞI

... İlk etapta merhum Abidin Paşa'nın eşi Faika Hanım'a ait olan arazi üzerinde çalışılıyor. Atatürk'ün bu verimsiz topraklara ederinin üzerinde bir değer biçmesi ve kendi kaynaklarıyla ödeme yapmaya başlaması, kısa sürede Çiftlik arazisinin genişlemesine yol açıyor. Bu yeni satışlarla birlikte Etimesgut, Balgat, Çakırlar, Güvercinlik, Macun, Tahar ve Yağmur Baba çiftlikleri de araziye ekleniyor ve 55 bin 538 dekarlık bir ölçeğe ulaşılıyor. Sıra geliyor işletme planlarına... Önce arazi düzenleniyor, iyileştiriliyor ve işletmeye hazır hâle getiriliyor. Büyük Önder'in o dönemin modern tarım tekniklerinin ilk örneklerini, çiftliğe aktarmasıyla, o kıraç topraklarda; birkaç yıl içinde müthiş bir değişim yaşanıyor. Hatta mesire yeri olarak halkın ziyaretine dahi açılıyor.

Mustafa Kemal, Ankara'da Gazi Orman Çiftliğinde (1929)

www.aoc.gov.tr

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Atatürk'ün hazineye bağışladığı çiftlikleri şunlardı:

Ankara'da Orman, Yağmur Baba, Balgat, Macun, Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden meydana gelen Orman Çiftliği; Yalova, Millet ve Baltacı Çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalya Çiftlikleri, Dörtyol'da portakal bahçesi ile Karabasamak çiftliği, Tarsus'ta Piloğlu Çiftliği.

dergipark.gov.tr

GENEL AĞ KAYNAĞI

Atatürk Dönemi'ndeki tarım politikası;

- *Çiftçilerin eğitimi,*
- *Modern ziraat alet ve makinelerinin kullanımı,*
- *Kurumlaşma ve döner sermaye işletmelerinin kurulması,*
- *Kredilendirme gibi tarımsal kalkınmada ana tedbirleri getirmiştir.*

dergiler.ankara.edu.tr

c. Türk Denizciliği ve Kabotaj Kanunu (1 Temmuz 1926)

1926 yılında kabul edilen 815 sayılı Kabotaj Kanunu ile Türk kara suları üzerinde taşıma hakkı Türklere verilmiştir. Böylece kapitülasyonların devamı olarak görülen denizlerdeki yabancı etkisinin kaldırılmasıyla devlet kendi kara sularında denizcilik faaliyetlerini serbestçe sürdürmeye başlamıştır. Bu kanunla denizcilik millîleştirilmiş ve kapitülasyonların son şekli de sona ermiştir. Bu nedenle her yıl 1 Temmuz günü "Denizcilik ve Kabotaj Bayramı" olarak kutlanmaktadır.

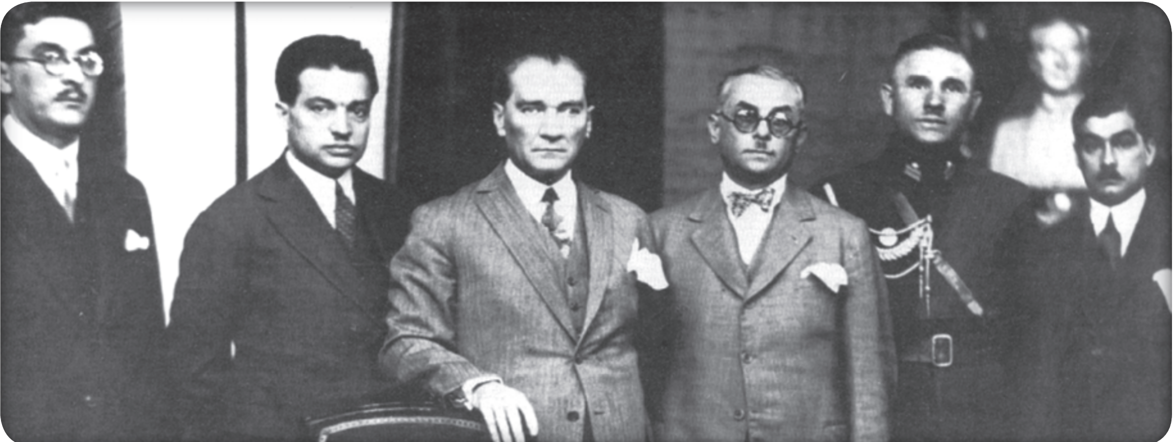

ETKİNLİK

Denizcilik ve Kabotaj Bayramı ve kutlamalarını konu alan bir duvar gazetesi hazırlayınız.

ç. Sanayi, Ticaret ve Bankacılık Politikaları

Cumhuriyet Dönemi'nde sanayileşme bir hedef olarak benimsendikten sonra bu hedefe varmak için ilk önce bu sektörün gerektirdiği finansman kaynağını bulmak gerekiyordu. O günkü şartlarda bu kaynak Türkiye İş Bankasının kurulması ile bulundu. 26 Ağustos 1924 tarihinde 1 milyon lira sermaye ile kurulan bankanın ödenmiş sermayesi 250 bin lira olup bu para Mustafa Kemal tarafından verildi (Görsel 3.17). 22 Nisan 1925'te ise "Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu" kabul edildi.

Görsel 3.17: *Mustafa Kemal, İş Bankası Genel Müdürlüğünü ziyaret ederken*

1926 yılında kabul edilen Kabotaj Kanunu ile Türk deniz ticaretinin ve taşımacılığının gelişimi sağlandı. Özel sektörün sanayiye ve ekonomiye katılımını ve millî sanayinin gelişmesini sağlamak amacıyla 28 Mayıs 1927'de "Teşvik-i Sanayi Kanunu" kabul edildi. Bu Kanun çeşitli sanayi kuruluşlarına ucuz devlet arazisi ve binalarının tahsisi, taşıma kolaylığı, vergi muafiyeti getirdi. Ancak "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı", yatırımcı eksikliği, gelir seviyesinin düşük olması, teknik olanakların azlığı Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu ve liberal ekonomiyi başarısız kıldı.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'ndan sonra devletçilik politikası, sanayileşmeyi hızlandırmak için bir alternatif olarak doğdu. Bu dönemde Ticaret ve Tarım Bakanlıkları birleştirilerek ekonominin tüm faaliyetlerini kapsayan "İktisat Vekâleti" kuruldu. 1 Haziran 1929 tarihli "Gümrük Tarife Kanunu" alınan diğer politik önlem oldu. Ayrıca 1930 yılının ilk aylarında "Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti"nin aracılığıyla Ankara'da bir sanayi kongresi toplandı. Programlı bir sanayileşme hamlesi gerçekleştirebilmek için 1932 yılının sonlarından itibaren beş yıllık bir sanayi planı hazırlıklarına başlandı. 1933 yılında ise sanayi yatırımlarının finansmanı için Sümerbank kuruldu. 1934 yılından itibaren uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile çok sayıda tesis açıldı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, ham madde yönünden dışa bağımlı olmayan sınai tesislere, özel girişimcilerin altından kalkamayacağı büyüklükte sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere öncelik veriyor, kurulacak tesislerin yurt içi tüketimi karşılayabilmesini öngörüyordu. Bir yandan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konurken diğer yandan da devletçiliğin temel kurum ve kuruluşlarının oluşturulmasına devam edildi. Özellikle enerji ve madencilik alanlarındaki araştırma ve işletmeleri denetlemek ve yönetmek üzere 1935'te Etibank açıldı. Aynı yıl, yer altı zenginliklerinin araştırılması ve belirlenmesi göreviyle Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kuruldu. Bunların yanı sıra 1933'te küçük özel girişimciyi desteklemek üzere bir kamu bankası olarak kurulan ancak kaynak yetersizliği nedeniyle faaliyete başlayamayan Halk Bankası 1938'de hizmete sokuldu. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, 1938 yılına gelinene değin büyük oranda gerçekleştirildi. Bu planın uygulandığı dönemde Türkiye'de dokuma sanayii, ağır sanayi, maden sanayii, selüloz sanayii; seramik, şişe, cam, porselen, kimya sanayii dallarında toplam 16 fabrika açıldı… Bir yandan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanırken diğer yandan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlıklarına başlandı. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, birincisine göre tesis sayısı ve kapsadığı alan yönünden daha geniş tutulmuştu. Ne var ki İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı başlamadan savaş rüzgârları esmeye başlayınca rafa kaldırıldı; yerine İktisadi Savunma Planı yürürlüğe kondu.

Cemil Öztürk vd., İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılâp Tarihi, s. 279 (Düzenlenmiştir.).

Cumhuriyetin ilk on beş yılında Türkiye'nin sanayileşmesi nasıl bir seyir takip etmiştir? Atatürk Dönemi'nde açılan fabrikaların çeşitliliği ve bunların açıldığı tarihleri dikkate alarak açıklayınız.

d. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Türkiye Ekonomisine Etkileri

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı öncesinde Türkiye kalkınma planlarını büyük ölçüde dış ticaretten gelecek dövize göre yapmıştı. Liberal bir ekonomik kalkınma modeli öngörülüyordu. Ancak 1930-1933 yılları arasında yaşananlar, liberal ekonomik modelin Türkiye'de kalkınmayı sağlamada başarılı olamayacağı görüşünü yerleştirdi.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Dönemi'nde Türkiye'de halkı tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik etmek üzere (Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti) kuruldu. 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası açıldı. 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı yürürlüğe kondu. Alınan bu önlemlerin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri şöyle olmuştur(9):

1. Türk lirasının değeri dış paralara göre sabit tutulmuştur.

2. Dış ödemeler dengesi sağlanmıştır.

3. Dış ödemeler dengesinin sağlanması için alınan önlemler, ithalatın miktar ve değer olarak azalmasına neden olmuştur.

4. İhracatın miktar olarak artmasına karşın fiyatlardaki düşüş dolayısıyla ihracat, değer olarak azalmıştır.

5. Ülke dışında ve içinde tarımsal ürün fiyatları hızla düşmüştür.

6. Ülke dışında sanayi ürünleri fiyatlarında düşme olmakla beraber, ülke içinde sanayi ürünleri fiyatları sabit kalmıştır.

7. Devlet bütçesinde ve harcamalarında, bütçe dengesini sağlayıcı kısıntılar yapılmıştır.

Atatürk ilkelerinin ekonomik alanda yapılan inkılaplarla ilişkilendirildiği Tablo 3.8'i inceleyiniz.

Tablo 3.8: *Atatürk İlkeleri ve Ekonomik Alanda Yapılan İnkılaplar ile İlişkisi*

Ekonomi Alanında Yapılan İnkılaplar	Ait Olduğu Atatürk İlkesi
İzmir İktisat Kongresi kararları	Milliyetçilik
Aşar vergisinin kaldırılması	Halkçılık
Kabotaj Kanunu'nun kabulü	Milliyetçilik
Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun kabulü	Milliyetçilik
Türk Parasını Koruma Kanunu'nun kabulü	Devletçilik, milliyetçilik
I ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları'nın kabulü	Devletçilik, milliyetçilik
T.C. Merkez Bankasının kurulması	Devletçilik, milliyetçilik
Kamu İktisadi Teşebbüslerinin oluşturulması	Devletçilik

7. Sağlık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler

Mustafa Kemal'in ülkemizde gerçekleştirmek istediği çağdaş sağlık politikaları daha Millî Mücadele yıllarında "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti"nin (Sağlık Bakanlığı) kurulması ile başlamıştı (Görsel 3.18). Cumhuriyetin ilanından sonra da sosyal devlet anlayışının bir gereği olan sağlık hizmeti, bakanlık kanalı ile başta Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ve dönemin sağlık bakanları tarafından ciddiyetle ele alınıyordu.

Görsel 3.18: *Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık Bakanlığı)*

(9) trdocs.org (Düzenlenmiştir).

Sağlık alanına devlet tarafından verilen bu önem, Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1925 tarihinde yaptığı Meclis açış konuşmasında şöyle ifade ediliyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

... Cumhuriyet hükûmetinin başlı başına bir esas olarak başarıyla takip ettiği sağlık mücadelesine, gittikçe vasıtalarını artıran bir genişlikle devam olunmak lazımdır.

TBMM Zabıt Ceridesi, C 19, Dönem 2, s. 9 (Düzenlenmiştir.).

1925 yılı Mart ayında Dr. Refik (Saydam) Bey'in ikinci defa bakanlık görevine gelmesiyle sağlık alanında atılan adımlar hızlandı. Mustafa Kemal'den aldığı destekle sağlık alanının örgütlenmesinde birçok önemli çalışmaya imza atan Dr. Refik Bey, sınırlı bir bütçe ile işe koyuldu ve ilk olarak sağlık personeli ve sağlık kurumu sayısında belirgin bir artış sağlayan çalışmalar yaptırdı.

1923 yılında 6.437 yatakla hizmet veren ve 86 kuruma sahip olan Sağlık Bakanlığı, 1930 yılı içerisinde 182 kuruma, 11.398 yatağa sahipti. 1935 yılı içerisinde kurum sayısının 176'ya gerilemesine rağmen, yatak sayısı 13.038'e çıktı (Tablo 3.9). 1924 yılından itibaren Ankara ve İstanbul başta olmak üzere pek çok vilayette Numune Hastaneleri açıldı.

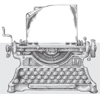
Tablo 3.9: *Cumhuriyet Dönemi'nde Tedavi Kurumları, Hekim Sayısı ve Sağlık Bütçesi*

	1923	1925	1930	1935
Hastane sayısı	86	167	182	176
Yatak sayısı	6.437	9.561	11.398	13.038
Hekim sayısı	554	728	1.182	1.625
Hekim başına düşen nüfus	19.860	16.480	12.220	9.270
Devlet bütçesinden sağlık hizmetlerine ayrılan pay (%)	2,2	2,6	2,0	2,4

Kurtuluş Kuruluş Cumhuriyet, s. 415 (Düzenlenmiştir.).

Yukarıdaki tabloya göre 1923-1935 yılları arasında sağlık personeli, hastane ve yatak sayısında artış olurken sağlık hizmetlerine ayrılan pay neden az olmuştur? Tartışınız.

BİYOGRAFİ

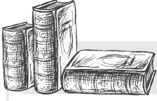
Dr. Refik Saydam

1881 yılında doğan Refik Saydam, Kuleli Askerî Lisesinden sonra Askerî Tıbbiye'de okudu. Alman tıbbı ile Berlin ve Danzig'teki askerî akademilerde tanıştı. Balkan Savaşı'nda orduya katıldı. Tifüs aşısını I. Dünya Savaşı sırasında hazırladı ve literatüre geçti. Tetanos ve dizanteriye karşı serumların üretilmesini sağladı. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Samsun'a çıktı. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yaklaşık 16 yıl sağlık bakanlığı görevinde bulunan Saydam, ülkemizde bugünkü sağlık teşkilatlanmasının ve hizmetlerinin temelini attı. 1939 ve 1942 yılları arasında başbakanlık yaptı. 8 Temmuz 1942'de hayatını kaybetti.

Refik (Saydam) Bey

Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004), s. 43 (Düzenlenmiştir.).

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Atatürk Dönemi'nde bulaşıcı hastalıklara karşı alınan önlemler sayesinde verem, sıtma, trahom, frengi kontrol altına alınmış; veba, çiçek, tifüs, kolera gibi hastalıklar da ülkede pek görülmez olmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde bulaşıcı hastalıklarla mücadele için 1925'te "Trahomla Savaş Kanunu", 13 Mayıs 1926 tarihinde "Sıtma Mücadelesi Kanunu" çıkarıldı. 24 Nisan 1930 tarihli "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri ayrı ayrı ele alınmaya başlandı. Bu son kanun ile ülkemizde görülen bulaşıcı hastalıklarla yapılacak mücadele yolları saptandı. Bulaşıcı hastalıklara karşı kullanılan aşı ve serumların hükûmet tarafından hazırlanması, ithal edilen aşı ve serumların ise bakanlıkça saptanan özelliklere uygun olması kararlaştırıldı. Tüm bu gelişmelerin yanında Türk Kızılayı da Cumhuriyet Dönemi'nde sağlık alanında önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir (Görsel 3.19).

Görsel 3.19: *Ankara Yenişehir'de Kızılayın genel merkezi*

GENEL AĞ KAYNAĞI

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay, 1877'de "Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti", 1923'te "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kuruluşa "Kızılay" adını Atatürk vermiştir.

www.kizilay.org.tr

ETKİNLİK

Kızılayın kurumsal sitesinden gerçekleştirmekte olduğu toplumsal dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerini inceleyiniz. Arkadaşlarınızla birlikte bu faaliyetlere nasıl katkı sağlayabileceğinizi değerlendiriniz.

8. Atatürk İlke ve İnkılaplarını Oluşturan Temel Esaslar

Atatürk, yeni devletin kurulmasından sonra milletin birlik ve beraberlik içinde çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmasını hedef olarak belirlemiştir. Çağdaş ve tam bağımsız bir Türkiye'nin meydana getirilmesi için yapılan çalışmalarda ise Atatürk ilkelerinin belirlediği esaslara bağlı kalınarak inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Atatürk ilkelerinin dayandığı bu esaslar, çağdaş bir Türkiye'nin meydana getirilmesi için yapılan inkılapların fikrî temelleri olmuştur.

Konuyla ilgili aşağıdaki metni okuyunuz.

İKİNCİ EL KAYNAK

Atatürk ilkeleri incelendiğinde, hemen hepsinin iki ortak özelliği olduğu görülür. Birincisi çağdaşlaşma uygulamaları olduğu, ikincisi ise millî birlik ve beraberliğin hedeflendiğidir. Atatürk ilkeleri, Türk milletinin ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu yüzden kabul edilmelerinde herhangi bir baskı, taklitçilik ve özenti yoktur. Hiçbir dünya ülkesinin baskısı, hiçbir millet ya da devletin taklidi söz konusu değildir. Atatürk, Türk milleti için daima gerekli olan ilkeleri benimsemiştir. Bu yüzden Atatürk ilkeleri Türk milletinin ruhuna, karakterine ve yeteneklerine uygundur. Bundan dolayıdır ki geçerliliğini hiçbir zaman yitirmemiştir.

Temuçin Faik Ertan, Çağdaşlaşma, Millî Birlik-Beraberlik ve Atatürk İlkeleri, s. 84-89 (Düzenlenmiştir.).

Atatürk, millî tarih bilinciyle millî dilin halkın bütünleşmesinde etkili olduğunu düşündüğü için bu alanda yapılan çalışmalar ile yakından ilgilenmiştir. Özellikle cumhuriyetin kabulünden sonra dil ve tarih konuları ile çok daha fazla ilgilenen Atatürk, Türk halkı arasında ortak bir millî kimlik ve kültür oluşturmak için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunu kurmuştur. Ayrıca başta Gazi Eğitim Enstitüsü (Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü) (Görsel 3.20) olmak üzere çok sayıda modern okul açılmış ve bunların sayesinde yeni Türk devletinin aydın kadroları yetişmiştir.

***Görsel 3.20:** Gazi Eğitim Enstitüsü (Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü)*

ATATÜRK DİYOR Kİ

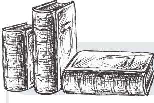
Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı uygarlıklara da sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve dünyaya bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu, atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.

Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, haz.: Utkan Kocatürk, s. 281.

Türk milletinin geçmişinin araştırılarak topluma ve gelecek nesillere bildirilmesi "millî bir kimlik ve kültürün oluşturulması" açısından nasıl bir önem taşımaktadır?

T.C Anayasası'nın ikinci maddesinde de belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk milliyetçiliğine bağlıdır. Atatürk milliyetçiliği; yapıcı, birleştirici, toplayıcı ve kaynaştırıcı vasıfları yanında şuurlu ve bilimsel bir özelliğe sahiptir. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Atatürk milliyetçiliğine bağlı kalarak Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında yer bulan çağdaş, akılcı, ileriye dönük, birleştirici, demokratik, insani ve barışçı özellikleri de içinde barındırmış olmaktadır.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Millî birlik ve beraberliği güçlendiren millî kültür, tarih ve ülkü birliği, Türk şuuru ve manevi değerler gibi unsurların önemini gösteren en güzel örnek Millî Mücadele yıllarında yaşananlardır. Ülke, düşman işgali altına girdiği zaman Türk milleti Mustafa Kemal Paşa önderliğinde birleşerek millî sınırlar anlamına gelen Misak-ı Millî'ye ulaşmak için bir ülkü etrafında birlik olmuştur. Millî Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal'in yayımladığı Tekâlif-i Milliye Emirlerine karşı halkın tepkisi bu birliğin sonucudur.

"Millî dil" esasına dayanan Atatürk ilke ve inkılapları Türk toplumu için önem arz etmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde fazla kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerin etkisiyle Türkçe gelişme gösterememiştir. Türkçenin halk arasında yaygınlaştırılması ve millî bir kimlik kazandırılması esasına dayanılarak bazı inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Bu esas doğrultusunda gerçekleştirilen en önemli inkılaplardan biri de 1 Kasım 1928'de yeni Türk alfabesinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilmesidir. Böylece çağdaş Türk toplumunun oluşturulması için en önemli adımlardan biri daha atılmıştır.

Yeni Türk devleti, evrensel değerler göz önünde bulundurularak kurulduğu gibi Türk milletinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde de düzenlenmiştir. Atatürkçülük, Türk kültüründen ve Türk tarihinin derinliklerinden gelen, millet bilincinin kavranmasıyla ve önem kazanmasıyla oluşmuştur. Atatürk evrensel değerleri göz önüne alarak Türk toplumunun çağdaşlaşması için yeni kurumlar kurarken Türk tarihini ve millî kültürü temel almıştır. Atatürk'ün kurduğu bu kurumlardan biri de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesidir (Görsel 3.21). Atatürk yapılan her yenilikte bilimin rehber olması gerektiğini belirtmek için "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." demiştir.

Görsel 3.21: *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

Atatürk Dönemi'nde millî tarih bilinci ve millî dil ile kültür birliği sağlanmaya çalışılmış, Türk milletinin tarihini ve dilini öğrenmesinin üzerinde dikkatle durulmuştur. Böylece Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı esaslardan olan vatan ve millet sevgisinin gerçekleştirilmesinde ilerleme kaydedilecektir. Atalarının geçmişte yaptıklarını öğrenen ve kendi dilini geliştiren Türkiye Cumhuriyeti gençliğinin vatan ve milletine olan sevgisi daha da gelişecektir. Vatan ve millet sevgisi, bu yönde oluşturulan ilkeler ve yapılan inkılapların önemli bir esasını teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ve dünyadaki bazı olaylar Atatürkçü düşünce sisteminin temeli olan bağımsızlık fikrinin oluşmasını sağlamıştır. Tarihî boyunca hiçbir zaman esareti kabul etmemiş olan Türk halkı işgallere karşı Mustafa Kemal önderliğinde bağımsızlığını kazanarak kendi ülkesini kurmuştur. Ve kazanılan bu bağımsızlık Atatürk ilke ve inkılaplarının da dayandığı önemli esaslardan biri olmuştur. Bağımsızlık, özgürlük ve millî egemenlik esaslarına dayanılarak birtakım inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Örneğin 1 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi saltanatla halifeliği birbirinden ayırmıştır. Böylece egemenliği bir kişiye devreden yönetim biçimi olan saltanata da son verilerek Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı millî egemenlik esası yerine getirilmiştir.

Aynı şekilde Atatürk ilke ve inkılaplarının esaslarından olan "millî birlik ve beraberlik" anlayışını gerçekleştirmek adına 3 Mart 1924'te eğitim-öğretimin birleştirilmesi yolunda çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu inkılabın önemini Atatürk şu şekilde dile getirmiştir:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Eğitim ve öğretimde birlik olmadıkça aynı fikirde, aynı düşünüş biçiminde bireylerden oluşmuş bir millet yapmaya imkân aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?

3 Mart 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimde birlik sağlanmıştır. Türkiye içindeki bütün eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmasıyla millî kültürün geliştirilmesi için önemli bir adım atılmış ve bu değişimle çağdaşlaşmaya katkı sağlanmıştır.

ETKİNLİK

Aşağıda yer alan Atatürk'ün sözlerini okuyarak soruları cevaplayınız.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Milletimiz tek bir vücut gibi gösterdiği sarsılmaz birlik ve gayret sayesinde başarıya ulaşmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk milleti denir.

Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trakyalı hep bir soyun evlatları ve aynı cevherin damarlarıdır.

Biz doğrudan doğruya milletperveriz ve milliyetçiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı

Türk toplumudur. Bu toplumun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa, topluma dayanan cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur.

Atatürk Diyor ki, s. 30, 31, 32, 33 (Düzenlenmiştir.).

- Atatürk'ün bu sözlerini millî birlik ve beraberlik açısından değerlendiriniz.
- "Türk milleti bilincine sahip olunması" ifadesi ile yukarıda yer alan Atatürk'ün sözlerini ilişkilendirerek değerlendiriniz.
- Yakın zamanda ülkemizde milletçe sevindiğimiz ya da yine milletçe üzüldüğümüz olayları belirleyiniz. Bu olaylar karşısında Türk milleti nasıl davranmaktadır?

3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

milletvekili	**devlet başkanlığı**	**toplumsal eşitlik**	**Tevhid-i Tedrisat**		
1934	**demokrasi**	**rejim**	**II. TBMM**	**Kâzım Karabekir**	**Ali Fethi Bey**

1. Lozan Barış Antlaşması .... tarafından onaylanmıştır.

2. Saltanatın kaldırılması .... ve .... sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

3. Türk kadınına .... yılında .... olabilme hakkı tanındı.

4. .... Atatürk'ün cumhuriyetçilik anlayışını esas alır.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D" yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti'nin son halifesi Sultan Vahdettin'dir.

2. ( ) Lozan Barış Antlaşması'nın maddelerine göre kapitülasyonlar tamamen kaldırılmıştır.

3. ( ) Atatürk ilkeleri 1937 yılında, 1924 Anayasası'na eklenmiştir.

4. ( ) Türk Medeni Kanunu ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

5. ( ) Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadı TBMM tarafından verilmiştir.

6. ( ) Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk nüfus sayımı 1928 yılında yapılmıştır.

7. ( ) Yaşar Erkan ve Kurtdereli Mehmet, Atatürk Dönemi'nin önemli güreşçilerindendir.

8. ( ) Türk inkılabının amacı geleneklerin devam ettirilmesidir.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Lozan Barış Konferansı'nda ele alınan konular nelerdir? Açıklayınız.

2. 1924 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile ilgili belli başlı ilkeler nelerdir? Açıklayınız.

3. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti neden kaldırılmıştır? Açıklayınız.

4. Atatürkçülüğü oluşturan ilkeler nelerdir? Açıklayınız.

5. Atatürk ilkeleri Türk toplumunun çağdaşlaşmasına nasıl katkı sağlamaktadır? Değerlendiriniz.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi cumhuriyetin ilanı ile çözülemeyen bir meseledir?

A) Devletin yönetim biçimi

B) Hükûmet bunalımı

C) Devlet başkanlığı

D) Ekonomik politika

E) Rejim bunalımı

2. Aşağıdakilerden hangisi siyasi alanda gerçekleştirilen inkılaplardan biri değildir?

A) Halk Fırkasının kurulması

B) Saltanatın kaldırılması

C) Millet Mekteplerinin açılması

D) Cumhuriyetin ilan edilmesi

E) Halifeliğin kaldırılması

3. Atatürk güçlü bir devletin ancak güçlü bir ekonomiyle hayatta kalabileceğini vurgulamıştır. **Aşağıdaki ilkelerden hangisi Atatürk'ün bu anlayış ile ortaya koyduğu ilkedir?**

A) Laiklik

B) İnkılapçılık

C) Milliyetçilik

D) Halkçılık

E) Devletçilik

4. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk Dönemi'nde kurulan üniversitelerden biridir?

A) Ankara Üniversitesi

B) İstanbul Üniversitesi

C) Gazi Üniversitesi

D) Dokuz Eylül Üniversitesi

E) Atatürk Üniversitesi

5. Atatürk Dönemi'nde hukuk alanında Medenî Kanun ve Borçlar Kanunu'nun alındığı ülke aşağıdakilerden hangisidir ?

A) İsveç B) İngiltere C) Almanya D) Fransa E) İsviçre

6. Aşağıdaki devlet adamlarından hangisi Atatürk Dönemi'nde Sağlık Bakanlığı görevinde bulunmuştur?

A) İsmet İnönü

B) Celal Bayar

C) Dr. Refik Saydam

D) Ali Fethi Okyar

E) Mahmut Esat Bozkurt

4. ÜNİTE

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA

İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye ziyaretini konu alan bir tablo

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Cumhuriyet Dönemi demokrasi hareketlerini ve Atatürk'ün çok partili hayat hakkındaki görüşlerini araştırınız.

2. Atatürk'ün millî dış politikamız ile ilgili söylediği sözleri araştırınız

3. Paris Barış Konferansı'ndan sonra kurulan yeni dünya düzeninin II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına nasıl etki etmiş olabileceğini değerlendiriniz.

1. Atatürk Dönemi'nde İç Politikadaki Başlıca Gelişmeler

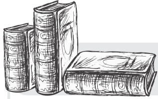
a. I. Meclisin ve II. Meclisin Teşekkülü

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihinde vilayetlere, müstakil livalara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği bir tebliğ ile Osmanlı Meclisinin artık bağımsızlığını tamamen kaybettiğini, derhâl yeni seçimlerin yapılması ve Ankara'da olağanüstü bir meclisin toplanması gerektiğini bildirmişti. Söz konusu tebliğde; yeni seçilecek olanlarla İstanbul'dan kurtulmayı başaran mebusların ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere en kısa zamanda Ankara'da toplanmaları istenmekteydi. Mümkün olduğunca demokratik bir hüviyet taşıyan uygulamada her livadan Meclise beş temsilci seçilmesini istemişti.

İlk Meclis için yukarıda belirtilen süreç sonunda 66 seçim bölgesinden toplam 337 temsilci Meclise katıldı. Bu sayıya 1922'de Malta Sürgünü dönüşü Meclise katılan 14 kişi dâhildi. Böylece 23 Nisan 1920 tarihinde, seçimlerle belirlenen 115 milletvekili ile TBMM açıldı (Görsel 4.1). Dönemin koşullarından dolayı milletvekili olan kişinin aynı zamanda komutanlık veya valilik gibi askerî ya da sivil görevleri de üstlenmesi yüzünden Meclis tam üye sayısı ile toplanamamıştı.

Görsel 4.1: *İlk Meclis'in açılış töreni*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

İlk Meclis için yapılan seçimlerde Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşa Ankara, Rauf Bey Sivas, İsmet Paşa ve Kazım Paşa Edirne'den vekil seçilmişti.

Millî Mücadele'nin savaş aşaması bittikten sonra 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması cumhuriyet taraftarı olmayan büyük bir kitlenin sert tepkisi ile karşılanmıştı. Meclis içinde ve dışında Mustafa Kemal'e karşı açık bir cephe alınmaya başlanmıştı. Bu durumda inkılaplara karşı olanların yapacakları iş Mustafa Kemal'i güçsüz bırakmaya çalışmak oldu. Bu amaçla 2 Aralık 1922'de TBMM'ye seçim kanununun değiştirilmesiyle ilgili bir önerge verildi. Söz konusu önergeye

göre milletvekili olabilmek için aranan şart şöyleydi: "Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerlerin birinde doğmak veya seçim bölgesi içinde sürekli oturmak gerekir. Göç edenler ise belirli bir yerde beş yıl sürekli olarak oturduktan sonra milletvekili seçilebilir." Doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alan bu tutum karşısında Meclis çoğunluğu bu önergeyi reddetti. 6 Aralık 1922'de de "Müdafaa-i Hukuk Grubu (Birinci Grup)" kaldırılarak yerine "Halk Fırkası" adlı bir siyasal parti kurulacağı bildirildi.

Birinci Meclisin Millî Mücadele yıllarında yıpranması ve mecliste yapılacak inkılap hareketlerine karşı çıkan bazı vekillerin olmasından dolayı 1 Nisan 1923'te bu meclis dağıtıldı. Yapılan seçimler ile daha çok Müdafaa-i Hukuk Grubunun temsilcilerinin yer aldığı İkinci Meclis, 11 Ağustos 1923'te açıldı. İkinci Meclisin yaptığı ilk iş 23 Ağustos 1923 tarihinde Lozan Antlaşması'nı onaylamak oldu. 13 Ağustos'ta Mustafa Kemal TBMM Başkanlığına yeniden seçildi.

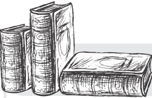

Her iki meclisin yapısını karşılaştırarak İkinci Meclisin kurulmasının gerekliliğini değerlendiriniz.

b. Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri

Cumhuriyet Halk Fırkası (9 Eylül 1923)

Millî Mücadele yıllarında ülkenin her tarafında kurulan millî cemiyetler, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmişti. Bu cemiyet, memleketin o anki durumuna göre bir siyasi parti olmaktan çok, bütün memlekete yayılan ve bütün vatandaşları kucaklayacak şekilde geniş bir kadro ile çalışan bir oluşum idi. Sonraları ise Mecliste Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının fikirlerini ifade eden "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" oluşturuldu. Zamanla disiplinli ve düzenli bir parti kurma gereği ortaya çıktı. Bunun üzerine TBMM, 1 Nisan 1923'te Meclisin yenilenmesi için seçimlere gidilmesini kararlaştırdı ve 16 Nisan'da seçimleri gerçekleştirmek ve yeni meclisi oluşturmak amacıyla kendini feshetti. Seçimlerden önce Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu namına 9 maddelik bir program yayımladı. TBMM için yeni seçimlerin yapılmasından sonra, 9 Eylül 1923'te, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Fırkası adını aldı. Bütün milletvekilleri bu partiye girdi[1].

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Halk Fırkasının kurucuları arasında Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa, İsmet (İnönü) Paşa, Recep (Peker) Bey, Celal (Bayar) Bey, Saffet (Arıkan) Bey gibi önemli şahsiyetler bulunmaktaydı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kurulan bu partinin programı şöyle özetlenebilir:

Millî egemenliğin halk tarafından ve halk için yapılmasına önderlik etmek, Türkiye'yi modern bir devlet hâlinde yükseltmek, kanun önünde herkesi eşit kılmak, Türkiye'de kanunları hâkim kılmak, imtiyazsız ve sınıfsız bir halk oluşturmak.

dergiler.ankara.edu.tr

(1) Mehmet Alpargu vd., Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, s. 140 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal; fırkanın sınıf fırkası değil, bütün vatandaşları içine alacak bir halk fırkası olacağını izah ediyordu (Görsel 4.2). Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin 9 maddelik seçim bildirgesi bu partinin de ilk seçim bildirgesi oldu. Mustafa Kemal, yapacağı inkılapları bu partinin programına ekledi. Bu parti, yeni Türk devletinin ilk siyasi partisi oldu. Halk Fırkası, cumhuriyetin ilanından sonra isim değiştirerek 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 14 Mayıs 1935'te ise Cumhuriyet Halk Partisi oldu.

Görsel 4.2: *Cumhuriyet'in 10. yıl törenlerinde Zonguldak'taki CHF kürsüsünde bir vatandaş (29 Ekim 1933)*

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924)

Mustafa Kemal cumhuriyetin ilanından sonra çok partili hayata bir an önce geçilmesi ve hükûmetin meclisteki muhalefet partileri tarafından denetlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Mustafa Kemal, 11 Aralık 1924'te bu gerekliliği şöyle ifade ediyordu:

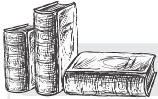
ATATÜRK DİYOR Kİ

Millî egemenlik esasına dayalı ve özellikle cumhuriyet idaresine sahip memleketlerde siyasi partilerin varlığı doğaldır.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 3, s.109 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in siyasi partileri faydalı bulduğu bu süreç içinde Cumhuriyet Dönemi'nin ilk muhalefet partisi kuruldu. 17 Kasım 1924 tarihinde kurulan ve genel başkanlığını Kâzım Karabekir'in yaptığı bu muhalefet partisinin ismi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasıydı. Halk Fırkasından ayrılan milletvekilleriyle kurulan bu yeni partide Sabit Bey, Adnan (Adıvar) Bey, Muhtar Bey ve Halis Turgut Bey gibi kişilerin yanında askerlik görevlerinden ayrılmış olan bazı paşalar da vardı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları arasında, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Refet (Bele) Paşa, Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa, Rüştü Paşa gibi Millî Mücadele komutanları bulunmaktaydı.

Partinin programında beş önemli nokta vardı:

İKİNCİ EL KAYNAK

... Birincisi, cumhurbaşkanı seçilen kişinin milletvekili sıfatının kalmayacağı idi. Bu madde, doğrudan Mustafa Kemal'i hedef almaktaydı. Diğer bir madde, hiç kimsenin yasanın öngörmediği bir şeyi yapmaya zorlanamayacağı idi. Üçüncü önemli nokta seçimlerin tek dereceli olması idi. Son iki nokta ise hâkimlerin azledilemezliği ve idarede yerinden yönetim usulünün kabulü idi...

Nevin Yurdsever Ateş, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, s. 323 (Düzenlenmiştir.).

Cumhuriyet Halk Fırkası ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programları arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri tespit ediniz.

Geniş bir katılım ile kurulan bu partide kısa süre sonra rejime yönelik tehdit içeren kesimler yer bulmaya başlamıştı. İşte tam bu sırada, 13 Şubat 1925 tarihinde Doğu illerinde patlak veren isyan hareketi karşısında hükûmet 23 Şubat 1925 tarihinde Doğu vilayetlerinin bazılarında bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. Başbakan Ali Fethi Bey'in isyana karşı gerekli önlemleri yeterince alamaması üzerine 3 Mart 1925 tarihinde hükûmet istifa etti. Aynı gün İsmet Paşa başkanlığında yeni hükûmet kuruldu. Yeni hükûmet ilk iş olarak 4 Mart 1925'te "Takrir-i Sükûn Kanunu"nu kabul etti ve 7 Mart 1925 tarihinde İstiklal Mahkemelerini yeniden kurdu. Yapılan askerî harekâtlar sonunda teslim olan isyancılar bu mahkemelerde yargılanarak idama mahkum edildi. Terakkipever Cumhuriyet Fırkası ise dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla 3 Haziran 1925 tarihinde kapatıldı. Böylece çok partili hayatın devamlılığı sağlanamadı.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930)

1920'li yılların sosyal ve ekonomik sorunlarıyla bunalan toplumda, hükûmete karşı hoşnutsuzluklar artmaya başlamıştı. Bu rahatsızlığı artıran diğer uygulamalar ise sanayileşme siyaseti, tekel ürünlerinin devlet kontrolüne alınması, demir yolu inşasına yapılan harcamalar, arazi ve ağnam vergileriydi. Bütün bunlara 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkileri de eklenince hükûmetin denetlenmesi gerektiği yönündeki sesler yükselmeye başlamıştı.

Mustafa Kemal, o günlerde toplumda hâkim olan gerginliğin çözümünü yeni bir muhalefet partisinin kurulmasında gördü. Buna göre devletçi bir ekonomik görüşe sahip İsmet Paşa hükûmetine karşı, cumhurbaşkanının denetiminde liberal görüşe sahip muhalefet partisi kurulacaktı. Yeni parti, kamuoyundaki ve halktaki mevcut gerginliğin azalmasına da yardımcı olabilecekti.

Mustafa Kemal, Yalova'daki tatili sırasında kendisini ziyarete gelen Türkiye'nin Paris Büyükelçiliğini yapmakta olan Ali Fethi (Okyar) Bey'e, yeni partinin kuruculuğunu teklif etti (Görsel 4.3). Mustafa Kemal, İsmet Paşa ve Ali Fethi Bey'e, muhalefet partisi karşısında tarafsız kalacağını garanti ediyordu. Ali Fethi Bey, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in sözleri üzerine yeni görevini kabul etti. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 tarihinde İstanbul'da kuruldu.

***Görsel 4.3:** Mustafa Kemal ve Ali Fethi Bey, Yalova'dan ayrılırken (1930)*

ATATÜRK DİYOR Kİ

... Ben şimdi bir babayım. Siz ikiniz de benim çocuklarımsınız. İkinizin arasında bana göre hiçbir ayrılık yoktur. Benim istediğim, sadece memleket işlerinin Büyük Millet Meclisinde açıkça tartışılmasıdır. Büyük Millet Meclisinde, Türk milletinin gözü önünde konuşulamayacak hiçbir iş yoktur...

Asım Us, Gördüklerim Duyduklarım Duygularım, s. 132.

Mustafa Kemal'in yeni bir parti kurma görevini özellikle Ali Fethi Bey'e teklif etmesinin başlıca nedenleri neler olabilir? Millî Mücadele yıllarında Ali Fethi Bey'in konumunu ve rolünü düşünerek cevap veriniz.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının resmî programı 11 maddeden oluşmaktaydı. Bu maddelerden bazıları şunlardı:

İKİNCİ EL KAYNAK

Programın ilk maddesi, Serbest Cumhuriyet Fırkasını milliyetçi, laik ve cumhuriyetçi olarak tanımlıyordu. İkinci maddede İnönü hükûmetinin ekonomik ve mali hatalarına atıflar vardı. Üçüncü madde, bütçe için büyük bir harcama kalemi olan demir yollarına ayrılmıştı. Parti programında bunlardan başka, hak ve özgürlüklerin herkes için geçerli olduğu belirtilirken ekonomide liberalizm savunuluyordu. Bu parti seçimlerin tek dereceli olmasını isterken Türk parasının değerinin korunmasını, vergilerin halkın durumuna göre toplanmasını, limanlarda tekelciliğin kaldırılmasını, Teşvik-i Sanayi'nin kuvvetli olarak uygulanmasını, kadınlara siyasi haklar tanınmasını, yabancı sermayenin ülkeye girmesini istemiştir.

Cem Emremce, 99 Günlük Muhalefet, Serbest Cumhuriyet Fırkası, s. 78-82 (Düzenlenmiştir.).

Serbest Cumhuriyet Fırkası, kurulduktan kısa süre sonra beklenilmeyen bir yükseliş kaydetti. Belediye ara seçimleri için yapılan mitingler bunun en önemli göstergesiydi. Örneğin Fethi Bey ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği 7 Eylül 1930 tarihli İzmir mitinginde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Ancak halkın hükûmet aleyhine tezahüratta bulunması ve inkılaplar aleyhine bazı gösteriler yapılması rejim adına endişeler doğurmuştu.

Serbest Cumhuriyet Fırkasının etrafında toplanmaya başlayan yapılar Ali Fethi Bey'i de rahatsız etmişti. Serbest Cumhuriyet Fırkası, kurulduktan yaklaşık 100 gün sonra kurucularının kararıyla faaliyetine son verdi (17 Kasım 1930).

Görüldüğü gibi Atatürk Dönemi'nde iki önemli çok partili hayata geçiş denemesi yapılmış olsa da, bu süreç istikrarlı bir şekilde yürütülememişti. Bu durumun en önemli nedeni yeni Türk devletinin kurulmasından sonra eski rejime taraftar olanların varlığı idi. Saltanat ve hilafetin yeniden tesisine çalışan bu gruplar kurulan yeni partilerin içinde yer almaya çalışmaktaydı. Diğer taraftan meşru yöntemlerle muhalefet yapan ve parti kuran kişilerin isteklerinin iktidar tarafından kolaylıkla kabul edilmesi, özümsenmesi ve demokrasinin tam manasıyla yaşanabilmesi de mümkün olamamıştı. Bu nedenle ilk defa II. Meşrutiyet Dönemi'nde çok partili hayat ile tanışan Türk toplumu ancak 1940'lı yılların ortalarından itibaren yeniden çok partili hayata kavuşabilecekti.

c. Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi (15 Haziran 1926)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Mustafa Kemal'i ortadan kaldırarak siyasal isteklerini gerçekleştirmek isteyenler çıkmıştı. Bunlar son çareyi denemek için harekete geçmiş ve birtakım planlar yapmıştı. Hazırlanan komplonun elebaşıları eski Lazistan milletvekili Ziya Hurşit, İzmir milletvekili Şükrü, Eskişehir milletvekili Arif ile bazı eski İttihatçılardı.

Cumhuriyet inkılaplarının yeni yeni uygulanmaya başlandığı bir dönemde Mustafa Kemal, Batı Anadolu'ya bir gezi yapmak için 14 Haziran 1926'da Ankara'dan ayrılmıştı. Suikastçılar, Mustafa Kemal İzmir'e geldiğinde planlarını uygulayacaklardı. Ancak Mustafa Kemal'in gezisinde bir gün gecikme olması, suikastçıları Sakız Adası'na kaçıracak olan Giritli Şevki adındaki adamı kuşkulandırmıştı. Bu kişi ele verilme korkusu ile 17 Haziran'da, İzmir Valisi Kâzım Paşa'ya her şeyi bildirdi. Bunun üzerine kompoloyu düzenleyenler yakalandı. Ankara ve İstanbul'da kurulan İstiklal Mahkemelerinde yargılandılar ve ağır bir şekilde cezalandırıldılar (Görsel 4.4).

Görsel 4.4: *İzmir Suikastı'yla ilgili İstiklal Mahkemelerinde bir duruşma*

Suikast tertibi üzerine Mustafa Kemal, en büyük inkılabı olarak gördüğü cumhuriyetin Türk halkı tarafından korunacağına dair inancını 19 Haziran 1926'da Anadolu Ajansına verdiği demeçte şu şekilde belirtiyordu:

ATATÜRK DİYOR Kİ

… Temeli, büyük Türk milleti ve onun kahraman evlatları olan büyük ordumuzun vicdanında, akıl ve şuurunda kurulmuş bulunan cumhuriyetimizin ve milletin ruhundan ilham alan ilkelerimizin bir vücudun ortadan kaldırılması ile bozulabileceğini sananlar çok zayıf bilinçli talihsizlerdi. Bu gibi talihsizlerin cumhuriyetin adalet ve kudret pençesinde hak ettikleri işleme uğramaktan başka elde edecekleri bir şey olamaz. Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza kadar yaşayacaktır. Türk milleti, güvenliğini ve mutluluğunu sağlayan ve koruyan ilkelerle uygarlık yolunda durmaksızın yürüyecektir.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 3, s. 119 (Düzenlenmiştir.).

2. Atatürk Dönemi'nde Türk Dış Politikası (1923 – 1938)

a. Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Lozan Barış Konferansı görüşmeleri sırasında kurulması kararlaştırılan "Karma Komisyon" 1923 Ekim'inde Türk-Yunan mübadele konusu ile ilgili çalışmalarına başlamıştı. Ancak kısa bir süre sonra, özellikle Yunanistan'ın çok daha fazla sayıda Rum nüfusu İstanbul'da yerleşik saydırmaya çalışması iki devlet arasında anlaşmazlığa neden oldu. Yunanistan'ın böyle bir tutum takınmasındaki temel neden kuşkusuz, nüfusuna oranla büyük olan göç dalgasının bu devlet için ciddi toplumsal ve iktisadi sorunlar oluşturmaya başlamasıydı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Etabli deyimini olabildiğince geniş yorumlayarak daha çok Rum'u İstanbul'da bırakmak isteyen Yunanistan'a karşılık Türkiye, yerleşikliğin Türk yasalarına uygun olarak saptanmasında ısrarlı olmuştur. Sorun, Karma Mübadele Komisyonu'nda çözülemeyince Milletler Cemiyetine, buradan da Uluslararası Sürekli Adalet Divanına götürülmüş ancak kesin bir çözüme ulaşılamamıştır. Yunan hükûmeti Batı Trakya'daki Müslüman-Türk halkın mallarına el koyup bunları Türkiye'den gelen Rumlara vermeye başlayınca Türk hükûmeti de İstanbul'daki Rum mallarıyla ilgili olarak karşılık vermiş ve bunalım daha da derinleşmiştir. Aynı sırada İstanbul'daki Rum-Ortodoks Patriği ile ilgili (etabli sorunuyla bağlantılı) bir sorun da ortaya çıkınca iki ülke neredeyse Lozan öncesindeki durumlarına dönmüştür.

Ayzin Ergüç, 1939-1945 Yılları Arasında İzlenen Türk Dış Politikası Ekseninde Türk-Yunan İlişkileri, s. 55.

İki devlet arasındaki mevcut çatışma ortamı, Venizelos'un başbakan olarak Yunanistan'ı yeniden yönetmeye başlamasıyla aşılacaktı. Öyle ki 10 Haziran 1930'da Türkiye ile Yunanistan arasında Ankara'da nüfus değişimiyle ilgili bütün sorunları çözen bir sözleşme imzalandı. Bu sözleşme ile İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi "etabli (yerleşik)" konumuna alındı. Böyle bir sözleşme yapılmasının hemen ardından Başbakan İsmet Paşa'nın daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos 27-30 Ekim 1930'da Türkiye'ye geldi. Bu ziyaret sırasında, Ankara'da iki devlet arasında bir "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması" ve "Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi" imzalandı.

Bu sözleşmenin imzalandığı günlerde Mustafa Kemal'in, Ankara Türk Ocağındaki Cumhuriyet Balosu'nda misafir Yunan gazetecilerine verdiği demeç ve 1 Kasım 1930'da TBMM'de yaptığı konuşma Türk-Yunan ilişkilerinde gelinen pozitif tabloyu ortaya koymuştur (Görsel 4.5).

Görsel 4.5: *Mustafa Kemal, Yunan Başbakanı E. Venizelos onuruna Türk Ocağında verilen davette (1930)*

ATATÜRK DİYOR Kİ

Komşumuz ve dostumuz Yunanistan Başbakanı'nın ve Dışişleri Bakanı'nın Ankara'yı resmen ziyaretlerini özel bir mutlulukla karşılıyorum. Türkiye ile Yunanistan'ın yüksek çıkarları, birbirine zıt olmaktan çıkmıştır. Bu iki ülkenin samimi bir dostlukta kendileri için güvenlik ve güç görmelerinde isabet vardır.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 1, s. 383 (Düzenlenmiştir.).

ETKİNLİK

Türk-Yunan ilişkilerinin tarihî seyrini göz önünde bulundurarak dostluk, düşmanlık, komşuluk, iyi niyet, siyasi gerçeklik gibi kavramların tartışıldığı bir drama çalışması yapınız.

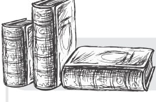
b. Türkiye-İngiltere İlişkileri ve Musul Sorunu

İngiltere için Yakın Doğu'da iki önemli konu vardı. Bunlar, Boğazlar ve Orta Doğu idi. Lozan Konferansı'ndan sonra Boğazlar konusunda iki ülke arasında bir anlaşma sağlanabilmişti ancak Türk-Irak sınırı ve Musul konusu bir süre daha çözümsüz kalacaktı.

Lozan Konferansı'nda Musul meselesinin önce özel görüşmelerle çözülmesine karar verildi. Bu görüşmelerde İngiltere; Musul'un Arap halkına vaadedildiğini, gerçekte bir Irak toprağı olduğunu bu nedenle hiçbir şekilde Türkiye'ye verilemeyeceğini, Türkler'in Musul'daki nüfusunun çok az olduğunu savunuyordu. Türk Heyeti tarafından müttefik devletlere gönderilen anlaşma tasarısında ise Türkiye ile Irak arasındaki sınırın on iki aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında çözüleceği, anlaşmazlık hâlinde ise Milletler Cemiyetine gidilebileceği bildirilmişti. Ancak 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşmasına göre Türkiye'nin bir yıllık süre önerisi dokuz aya indirilmişti.

Musul Meselesi ile ilgili ikili görüşmeler 19 Mayıs 1924 tarihinde Haliç Konferansı ile başladı. Konferans'ta İngilizler Lozan'daki iddialarını tekrarlayıp Musul'u vermek bir yana Hakkâri'nin Nasturilere verilerek Irak'a bağlanmasını istiyordu. Taraflar arasında hiçbir anlaşma sağlanamadan Konferans 5 Haziran 1924 tarihinde dağıldı. Bunun üzerine sorun, Lozan Antlaşması'na göre

Milletler Cemiyetine havale edildi. Milletler Cemiyetinde konuyu incelemek üzere Eylül 1924'te üç kişilik bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyon Ankara, Musul ve Bağdat'ta incelemelerde bulunarak bir rapor hazırladı. 16 Temmuz 1925 tarihinde raporu Milletler Cemiyetine verdi. Rapor, İngilizlerin çıkarı ile örtüşüyordu. Böylece anlaşmazlık Lahey Adalet Divanına götürüldü. Türk tarafının buna da itiraz etmesi üzerine Milletler Cemiyeti 16 Aralık 1925'te daha önce tespit edilen Brüksel Hattı'nı Türkiye ile Irak arasında sürekli sınır kabul etti.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Milletler Cemiyeti kararından sonra 1925 yılı içinde Amerikalı bir jeolog New York'a gönderdiği raporda: "Dünyada hiçbir bölgenin petrol yönünden Irak kadar çok şey ifade etmediği"ni bildirmiştir.

dergiler.ankara.edu.tr

Sonuç olarak Türkiye, Milletler Cemiyetinin kararını başta tanımamış olsa da İngiltere'nin Milletler Cemiyetinin güçlü bir üyesi olması ve Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda yalnız kalması üzerine İngiltere ile 5 Haziran 1926'da Ankara Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma ile sorun, İngiltere lehine çözülmüş ve Musul, Irak'a bırakılmıştı. Antlaşma, 7 Haziran 1926 tarihinde TBMM'de onaylanarak geçerlilik kazandı. Ankara Antlaşması ile Musul-Kerkük kesin olarak Türk yönetiminden çıktı.

ETKİNLİK

Bir araştırma yaparak Ankara Antlaşması'nın tam metnini bulunuz ve inceleyiniz. Buna göre günümüzde Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması Musul meselesini yeniden nasıl gündeme getirebilir? Tartışınız.

Musul meselesinin sonuçlanmasından sonra İngiliz politikasındaki yumuşama hâli diplomasinin her sahasında kendini göstermiştir. Örneğin İngiltere Türkiye'nin 1932 yılında Milletler Cemiyeti üyeliğini desteklediği gibi İngiliz Kralı VIII. Edward (Edvırd) da 1936 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir (Görsel 4.6).

Görsel 4.6: *Mustafa Kemal ve İngiliz Kralı VIII. Edward (Edvırt) İstanbul'da (1936)*

GENEL AĞ KAYNAĞI

1933-1939 yılları arasında İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan Sir Percy Loraine (Sör Persi Loren), 9 Nisan 1938 tarihinde İngiltere Dış İşleri Bakanı Lord Halifax'a (Helifaks) yolladığı raporunda Mustafa Kemal'e Türkiye ile İngiltere arasında samimi dostluk ilişkisinin kurucusu olduğu için fahri bir paye verilmesini istemesi de Loraine'in konuyla ilgili düşüncelerinde ne kadar samimi olduğunu göstermektedir. Adı geçen raporda Loraine şu ifadeleri kullanmıştır:

"Atatürk'ün şahsına dikkat gösterilmelidir. Dört yıl kadar önce Türk politikasına İngiliz taraftarı bir yön veren odur; "müeyyideler" devresinin getirdiği endişelere, totaliter devletlerin artmakta olan askerî kudret ve siyasi cazibesine, Batılı demokrasilerin görünürdeki zaafına rağmen, yolundan şaşmayan ve Türkiye'nin İngiltere'ye güvenini artırmaya devam eden odur. Diktatör devletlerden birinin yapmak istediği gibi ona bir filoluk savaş uçakları veya öldürücü silahlar vermeye kalkışırsak herhâlde yaraşır bir hareket yapmış olmayız. Sayın Lord, en tanınmış İngiliz üniversitelerinden biri tarafından ona fahri bir paye verilmesi ihtimali üzerinde durmanızı rica ederim…"

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Sir Percy Loraine'e ait olan raporun tarihi dikkate alındığında İngilizlerce genelde Türk-İngiliz ilişkilerine, özelde ise Mustafa Kemal'e bu kadar önem verilmesinin nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

c. Türkiye-Fransa İlişkileri

Millî Mücadele yıllarında Türk-Fransız yakınlaşması 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile başlamıştı. Ankara Antlaşması ile ilk defa bir işgalci devlet Misak-ı Millî'yi tanımıştı. Bu antlaşma sonrasında Anadolu'yu terk eden Fransa, Lozan Konferansı'nda dış borçlar ve kapitülasyonlar konusunda Türk heyetinin karşısına çıkmıştı.

Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlı borçlarının tasfiyesi konusunda Türkiye ile Fransa arasında 13 Haziran 1928'de bir anlaşmaya varılmış ve Türkiye, bu borçların büyük çoğunluğunu ödemeyi kabul etmişti. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle Türk hükûmetinin borçlarını ödemesi güçleşti. Bunun üzerine 22 Nisan 1933'te iki devlet arasında imzalanan yeni bir protokol ile Osmanlı borçlarının ödenmesi daha uygun koşullara bağlandı.

Atatürk Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin en problemli dış politika ilişkilerini Fransa ile yaşamasının iki devlet arasındaki geçmişle ilgisi var mıdır? Düşüncelerinizi açıklayınız.

Güney Cephesi'nde verilen mücadeleden sonra Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nda Türkiye'nin güney sınırı tespit edilmiş ve Hatay bölgesi Türk toprakları dışında bırakılmıştı. Bu antlaşmanın hükümleri, Lozan Antlaşması'nın 16. maddesinin son fıkrasıyla ve ayrıca Fransız delegesinin Türk delegesine gönderdiği bir mektup ve deklarasyonla teyit edilmişti. Nitekim Fransa Milletler Cemiyetinin kararı ile Suriye ve Irak'ın yönetimini üzerine aldığı zaman Hatay bölgesinde özerk bir idare kuruldu. Böylece Hatay bölgesi Fransız idaresine girmiş oldu. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği Misak-ı Millî sınırlarının içinde kalan Hatay'ın ana vatana katılması, Cumhuriyet hükûmetlerinin millî bir ideali hâline gelmişti. Bu idealin gerçekleşmesi için de hükûmetçe içeride ve dışarıda birtakım tedbirler alındı.

Türk-Fransız ilişkilerinin düzelememesinin bir diğer nedeni yabancı okullar meselesi oldu. Öyle ki Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildikten sonra azınlık okulları Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştı. Ayrıca Türkiye tarafından kabul edilen "Özel Okullar Talimatnamesi" ile yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe olarak ve Türk öğretmenler tarafından okutulması, okulların Türk müfettişler tarafından denetlenmesi kabul edilmişti. Fransa ve Papalık da bu meseleye karışmak istedi ancak Türkiye bu durumu bir iç mesele olarak görerek anlaşma zemini aramadı. Türk hükûmeti, Türk kanunlarına uymaması durumunda bu okulların kapatılacağını bildirdi ve bu kararı diğer ülkeler tarafından da kabul gördü. Bu sonuç, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikadaki ilk başarısı oldu.

İki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olan bir başka olay ise Bozkurt-Lotus çarpışmasıydı. Bozkurt isimli Türk gemisi ile Lotus isimli Fransız gemisinin Ege Denizi'nde Sığrı açıklarında çarpışması ve 8 Türk denizcinin ölmesi üzerine Lotus gemisinin kaptanı Türk yargısı tarafından tutuklandı. Konu 7 Eylül 1927'de Lahey Adalet Divanında Türkiye lehine sonuçlandı. Bu konunun çözülmesi sürecinde Türkiye'yi Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey temsil etmişti (Görsel 4.7).

Görsel 4.7: *Mahmut Esat (Bozkurt) Bey ve bazı milletvekilleri*

ç. Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) İlişkileri

Mustafa Kemal'in dış politikası, Sovyetler Birliği'yle iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmekten geri kalmamıştı. Türkiye'nin bu tutumu, Sovyetler Birliği için bir güven kaynağı olmaktaydı. İki devlet arasında Millî Mücadele yıllarında başlayan dostluk ortamı 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan "Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması" ile artarak devam etti. Bu antlaşma uyarınca her iki taraf, taraflardan birine bir ya da daha fazla sayıda devlet tarafından silahlı bir saldırı gerçekleştirildiği takdirde, tarafsız kalmayı kabul etmekteydi. İmzacı taraflar, birbirine karşı hiçbir saldırı eylemine girişmeyecekti.

Söz konusu antlaşmaya ekli olarak bir de gizli mektup bulunmaktaydı. Mektup, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı J. Chicher (Çıçer) tarafından Tevfik Rüştü Aras'a verilmişti:

İKİNCİ EL KAYNAK

Bugün iki hükûmet arasında imzalanan antlaşmayı bütünleyici nitelikte olmak üzere 16 Mart 1921 günü Moskova'da yapılan antlaşmadan beri iki taraf arasında süregelen içten dostluğun bozulmayacağını ve bunun akit taraflarından birisinin üçüncü bir veya birkaç devletle savaş içine girmesi durumunda aralarındaki ilişkilere temel olacağını belirtmek isterim.

İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945), C 1, s. 270.

1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ve bu antlaşmanın yükümlülükleri dikkate alındığında Sovyetler Birliği ve Türkiye taraflarını birbirine bağlayan sürekli ve içten dostluk, dış politikada hangi temel ilkelerle izah edilebilir? Belirtiniz.

1925'ten 1938'e kadar Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras, Türk-Sovyet ilişkilerini şöyle açıklamaktadır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Bizim Sovyet Rusya ile on beş yılı geçen bir iş birliği devremiz vardır. Bu dönemde birçok milletlerarası meseleleri de beraber görüştük ve yürüdük... Her birimizi ilgilendiren herhangi bir iş üzerinde aramızda görüşmeden bir şey yapılmadı.

Tevfik Rüştü Aras, Atatürk'ün Dış Politikası, s. 14 (Düzenlenmiştir.).

1925'te yapılan antlaşmadan sonra Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki siyasal yakınlaşma devam etti. Örneğin 11 Mart 1927'de, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Ankara'da bir Ticaret ve Ulaştırma Antlaşması imzalandı. Türkiye, 1929 yılında Litvinov Protokolü'ne katılarak Sovyetler Birliği'ne yakınlığını bir kez daha gösterdi.

Görsel 4.8: *Mustafa Kemal ve Sovyet Mareşali Voroşilof Ankara'da (1933)*

1923-1930 yılları arasında Türk-Sovyet ilişkileri dostane sürmekle birlikte Sovyetler Birliği, Türkiye'nin diplomatik dostluk kurduğu tek devlet olmaktan çıkmaya başlamıştı. Türkiye, 1928 yılında İtalya ile bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalamış ve 1930 yılına doğru, eski düşmanları olan İngiltere, Fransa ve Yunanistan ile sorunlarını çözüme kavuşturarak bu devletlerle normal ilişkiler kurmuştu. Bu dönemde Sovyet Mareşali Voroşilof Ankara'da Mustafa Kemal'i ziyaret etti (Görsel 4.8).

ETKİNLİK

Türk hükûmeti tarafından, cumhuriyetin ilanının 10. yıl dönümünde, Sovyet sinemacılara iki film yaptırılmıştır. Bu filmlerin ilki, Yönetmen Sergey Yutkeviç ve Lev Arnştam'ın 1933 yılında hazırladığı "Ankara: Türkiye'nin Kalbi" adlı filmdir. Yönetmenler, filmde kendileriyle birlikte Türkiye'ye gelen Sovyet askerî ve sivil heyetinin Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılı kutlamaları için önce İstanbul'a oradan da Ankara'ya varışlarını, kutlamaları daha sonra tüm belgesel filmlerde kullanılacak olan Mustafa Kemal Atatürk'ün "10. Yıl Nutku"nu okumasını, Türkiye'nin yeni başkenti Ankara'dan gelişmişlik göstergesi kurumlarını ve Ankaralıların yaşamlarına ait görüntüleri kullanmışlardır… İkinci film ise film montajcısı Esther Schub'un eldeki belgeleri kullanıp yeniden kurgulayarak oluşturduğu "Türk İnkılabında Terakki Hamleleri" adlı filmidir. Schub, 1934-1937 yılları arasında Ankara, İzmir ve Ödemiş'te çekimler yaparak bu belgeseli hazırlamış ve film 1937 yılında gösterime girmiştir.

insanveinsan.org (Düzenlenmiştir.)

"Ankara: Türkiye'nin Kalbi" belgeselini Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmî İnternet sitesinden izleyerek Türkiye'nin ve Ankara'nın yıllar içinde yaşadığı kalkınma hamlelerini değerlendiriniz.

d. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Üyeliği (18 Temmuz 1932)

Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ABD Başkanı Wilson'un prensipleri doğrultusunda dünyada devamlı barış ortamı sağlamak amacıyla kurulmuştu. Ancak bu amaçta başarılı olunamamış ve bu cemiyet daha çok büyük devletlerin yararına çalışmıştır.

Mustafa Kemal, devletler arasında eşitlik prensibini ihlal eden bu cemiyete üyeliğe başlangıçta sıcak bakmamıştı. Ancak 1930'lu yılların başlarında Yunanistan ile düzelen ilişkiler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin barışçıl siyaseti Milletler Cemiyeti üyeliğini tartışmaya açtı. Zira yeni Türkiye'nin lideri zaten dış politika konuları ve uluslararası olaylar karşısında maceracı ve tehditkâr bir adım atmaktan kaçınmaktaydı. Üstelik bu samimi yaklaşımını her fırsatta dile getirmekteydi. Mustafa Kemal'in buna dair aşağıdaki sözlerini okuyunuz.

ATATÜRK DİYOR Kİ

Dış işlerinde dürüst ve açık olan siyasetimiz, özellikle barış fikrine dayalıdır. Milletlerarası herhangi bir meselemizi barış vasıtalarıyla çözümlemeyi aramak bizim menfaat ve anlayışımıza uyan bir yoldur. Bu yol dışında bir teklif karşısında kalmamak içindir ki güvenlik ilkesine, onun vasıtalarına çok ehemmiyet veriyoruz. Milletlerarası barış havasının korunması için Türkiye Cumhuriyeti yapabileceği herhangi bir hizmetten geri kalmayacaktır (1929).

Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, haz.: Utkan Kocatürk, s. 368-369.

Mustafa Kemal'in ifadelerinden hareketle onun dünya barışına verdiği önemi değerlendiriniz.

Dünyanın yeni bir savaşa sürüklenmeye başladığı bu süreçte Milletler Cemiyeti, İspanya delegesi De Madariaga'nın (De Madariga) teklifi ve Yunanistan'ın desteği ile Türkiye'yi üyeliğe davet etti (9 Temmuz 1932). Mustafa Kemal, Milletler Cemiyetinin barışa katkısının yetersiz olacağını bilmesine rağmen dünya barışına katkı sağlamak için bunu kabul etti (18 Temmuz 1932) (Gazete 4.9).

BÜTÜN ÜLKELERLE BARIŞSEVER VE DOSTÇA İLİŞKİLER KURAN

TÜRKİYE, 1932 YILI BAŞINDA MİLLETLER CEMİYETİ'NE GİRMEYE KARAR VERİP CENEVRE-DEKİ HARİCİYE BAKANI DOKTOR TEVFİK RÜŞTÜ ARAS'a GEREKLİ TALİMAT ANKARA-DAN HEMEN GÖNDERİLDİ..

ATATÜRK VE MİLLETLER CEMİYETİ

Dr. ÜNER KIRDAR

ATATÜRK DİREKTİF VERİYOR

"ÇAĞIRSINLAR KATILALIM,,

Görsel 4.9: *13 Kasım 1971 tarihli bir gazete haberi*

Mustafa Kemal'in yakınındaki kişilerden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üyelik sürecinde yaşanan politika değişikliğini bir yazısında şöyle anlatmıştır:

İKİNCİ EL KAYNAK

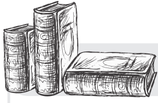
Bizim Milletler Cemiyetine girmemiz söz konusu olmaya başladığı günlerde idi (1932). Kendilerine,

— Bu sözde barış cemiyeti hakkındaki fikrinizi biliyorum, buna rağmen oraya girmek kararında bulunuşunuzu kendi kendime izah edemiyorum, demiştim.

Gülümseyerek bana şu cevabı vermişlerdi:

— Bunun sebebi gayet basit: büyük devletlerin niyet ve maksatlarını yakından kontrol etmek için. Fransızcada "Galip daima haksızdır." diye bir söz vardır. Biraz da o hâle düşmemek için.

Ahmet Bekir Palazoğlu, Atatürk Kimdir? Atatürk'ün Devlet Adamlığı Dünyada Barış, C 6/2, s. 109-110 (Düzenlenmiştir.).

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye'nin Milletler Cemiyetindeki ilk temsilcisi Cemal Hüsnü Taray oldu.

e. Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

Türkiye, Lozan Antlaşması'ndan hemen sonra Arnavutluk ile 15 Aralık 1923'te, cumhuriyetin ilk yıllarında ise Bulgaristan ile 18 Ekim 1925'te, Yugoslavya'yla 28 Ekim 1925'te barış ve dostluk antlaşmaları imzalanmıştı. II. Dünya Savaşı öncesinde bazı Avrupalı devletlerin silahlanma yarışına girmesi, Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesi ve İtalya'nın bölgesinde izlemiş olduğu yayılmacı politika Balkan ülkelerini tedirgin etmekteydi. Bu durum Balkan ülkelerini bir antant oluşturmaya sevk edecekti.

Birinci Balkan Konferansı 5 Ekim 1930'da Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'un katılımıyla Atina'da toplandı. İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931 tarihlerinde İstanbul'da, Üçüncü Balkan Konferansı ise 23-26 Ekim 1932'de Bükreş'te gerçekleşti.

Mustafa Kemal bu konferans sırasında TBMM'de yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti:

ATATÜRK DİYOR Kİ

… Görüyorsunuz ki Balkan milletleri yakın geçmişten çok uzak ve derin geçmişin kırılmaz çelik halkalarıyla birbirine pekâlâ bağlanabilir. Binbir türlü insani ihtiraslarla, dinî ayrılıklarla, bazı tarihî hadiselerin bıraktığı dargın izlerle geçmiş zamanlarda, gevşetilmiş hatta unutturulmuş olan hakiki bağların düzeltilmesinin lüzumlu ve faydalı olduğu yeni insani döneme girdik… Balkan Birliğinin temeli ve hedefi, karşılıklı siyasi müstakil mevcudiyete saygı ile dikkat ederek iktisadi sahada, kültür ve medeniyet vadisinde çalışmak olunca böyle bir eserin bütün medeni dünya tarafından takdirle karşılanacağına şüphe edilemez…

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C 2, s. 305-306 (Düzenlenmiştir.).

Mustafa Kemal'in Balkan Paktı ile bölgesel barış adına beklentileri neler olabilir? Açıklayınız.

Dördüncü Balkan Konferansı 5-11 Kasım 1933'te Selanik'te toplandığı günlerde Balkan devletleri Bulgaristansız yola devam etmek konusunda fikir birliğine varmıştı. Böylece Bulgaristan ve İtalya'nın olumsuz tutumlarına karşın Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya Dışişleri Bakanlarının hazırladıkları Balkan Antantı Paktı 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalandı ve Balkan Antantı kuruldu. Bu pakta üye devletler 1938 yılına kadar oldukça dostane ilişkiler tesis etti (Görsel 4.10).

Görsel 4.10: *Mustafa Kemal, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan Genelkurmay Başkanları ile (1937)*

Bulgaristan ve Arnavutluk'un bu pakta katılmama nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Yugoslavya'nın Almanya yanlısı siyaset takip etmesi ve Berlin-Roma tarafından sıkıştırılması üzerine Yugoslavya Antant'tan koptu ve 24 Ocak 1937'de Bulgaristan'la, 25 Mart 1937'de de İtalya ile bir antlaşma imzaladı. Balkan Antantı Bakanlar Konseyi son toplantısını 1940 yılında yaptı. 1941 yılında Yunanistan'ın güçlü İtalya karşısında duramaması ve II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile Balkanlardaki savaş koşulları sonucunda Balkan Antantı tarihe karıştı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından Balkanlarda iş birliği ve güvenlik amacıyla 1953 yılında Balkan Paktı kurulmuştur. Bu pakta katılan üç üye devlet ertesi yıl kendi aralarında "Dostluk ve İş Birliği Antlaşması" imzalamıştır.

f. Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

Atatürk, bir Amerikalı gazetecinin yakın bir gelecekte bir savaş tehlikesinin var olup olmayacağı sorusuna şu yanıtı vermişti:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Yakın bir gelecekten söz etmek doğru değildir. Zira şu anda savaş tehlikesi vardır. Bugün Avrupa'nın durumu, birkaç ay öncesine göre çok hem de pek çok fenalaşmıştır. Lozan Antlaşması'ndan beri genel durum tamamıyla değişmiş olduğundan Türkiye, haklı olarak Boğazların sağlamlaştırılmasını talep etmek zorundadır.

www.atam.gov.tr

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında Avrupa'daki güç dengeleri değişmeye başlamıştı. Yaşanmakta olan ekonomik sıkıntı, Kıta Avrupa'sında saldırgan ve genişlemeci yönetimlerin iktidarına imkân sağlamaktaydı. Üstelik Japonya'nın 1931 yılında Mançurya'ya, İtalya'nın 1935 yılında Habeşistan'a saldırması, 1933'te Hitler'in "hayat sahası" sloganı ile Almanya'da yönetime geçmesi yeni bir dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu göstermekteydi. Türkiye, bölgesinde Lozan sonrasından itibaren "koşulların değiştiği" tezine dayanarak Boğazlar Sözleşmesi'ni değiştirmek üzere harekete geçti. Türk hükûmeti hazırlamış olduğu notayı 11 Nisan 1936'da Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin

görüşmelerine katılmış olan devletlere gönderdi. Nota ile Türkiye, milletlerarası hukukun "Şartlar değişmiştir." ilkesini öne sürerek yine hukuka uygun bir davranışla bir sözleşmeyi değiştirmek ve yeni şartlara uydurmak üzere önceki sözleşmeye taraf olanları yeniden görüşmeye çağırdı. Böylece İsviçre'nin Montrö şehrinde bu konu ile ilgili uluslararası bir konferans toplandı. Konferansa Sovyetler Birliği, İngiltere, Yunanistan, Fransa, Japonya ve Yugoslavya katıldı. Konferansta Türkiye yaklaşımı ile hiçbir çıkarı ve ilişkisi olmayan bir savaşa sırf Boğazlara sahip olduğu için girmek istemediğini anlatmış, Boğazlarla ilgili olarak herhangi bir devletin lehine üzerine alacağı her kötü ihtimal için karşılık istemiştir. 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi, düzenlenen törenle imzalanmıştır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin maddeleri ve bu sözleşmenin geçerlilik süresi hakkında bir araştırma yapınız.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye önemli bir siyasi başarı kazandı. Misak-ı Millî'ye uygun olmayan bir durum sona erdi. Montrö, Boğazlardan geçişi komisyon yerine Türkiye'nin gözetimine bıraktı ve silahtan arınmayı kaldırarak güvenliğin Türkiye'nin kendi kuvvetleri ile sağlanması yolunu açtı. Bu sözleşme ile Boğazlar üzerinde Türkiye'nin tam denetimi sağlandı ve millî egemenliği sınırlayıcı engeller ortadan kaldırıldı. İngiltere'nin konferansta Türkiye'ye olan desteğinden sonra Türk-İngiliz ilişkileri daha da gelişti.

g. Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937)

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da oluşan barış ortamının yerini çıkar çatışmalarına bırakması, İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ile Akdeniz ve Orta Doğu bölgeleri için oluşturduğu tehlike karşısında duyulan endişe Türkiye'yi yaklaşan bir savaş tehlikesini önlemek konusunda çaba göstermeye sevk etti. Türkiye, Batılı devletlerle ilişkilerini sıkılaştırmaya, Balkan Paktı'nı kurmaya gayret ederken diğer taraftan da eskiden beri dostane ilişkilerini devam ettirmeye çalıştığı Orta Doğu'daki bazı ülkelere daha da yaklaşmaya başladı. Nitekim İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye ziyaretinden yaklaşık bir yıl sonra 2 Ekim 1935 tarihinde İran-Türkiye-Irak arasında Cenevre'de bir saldırmazlık paktı imzalandı (Görsel 4.11). Bu pakt, 1937 yılında gerçekleşecek olan Sadabat Paktı için bir başlangıç teşkil etti. Pakta ileride Afganistan'ın da katılması düşünülmüştü. Irak ile İran arasında "Şatt-ül-Arap" meselesinden dolayı uzun zamandan beri devam eden anlaşmazlığın, 4 Temmuz 1937 tarihinde bir anlaşma ile çözülmesi üzerine, Doğu Paktı'nın kurulması için ortada hiçbir engel kalmamıştı. Pakt, 8 Temmuz 1937 tarihinde Türkiye, Irak, İran ve Afganistan tarafından Tahran'da imzalandı. Suriye, Türkiye ile Hatay Meselesi'nden dolayı yaşamakta olduğu sorunlar ve Fransa'nın böyle bir pakta sıcak bakmamasından dolayı Sadabat Paktı'na katılmadı.

Görsel 4.11: *Atatürk ve İran Şahı Rıza Pehlevi*

Sadabat Paktı, Balkan Paktı'ndan farklı olarak bir askerî ittifak olmayıp bir dostluk ve dayanışma paktından ibaretti. Sadabat Paktı çerçevesinde imzacı devletler, ortak sınırların dokunulmazlığına uyacak, ortak çıkarlarını ilgilendiren uluslararası uyuşmazlıklarda birbirlerine danışacak ve birbirlerine karşı saldırı hareketlerinde bulunmayacaktı. Pakt'ta, ne karşılıklı yardım ne de askerî bir yükümlülükten söz edilmişti. Hatta bu pakt, Milletler Cemiyetinin öngördüğü bölgesel anlaşmaların en basitiydi.

ETKİNLİK

Sadabat Paktı, Türkiye'nin bölgesel barış politikaları ve güvenlik stratejileri bakımından gelecekte nasıl neticeler vermiş olabilir? Bu konuda arkadaşlarınızla Türkiye-Orta Doğu ilişkileri üzerine bir araştırma ödevi hazırlayınız.

ğ. Hatay'ın Ana Vatana Katılması (30 Haziran 1939)

1936 yılında Fransa'ya karşı İtalya ve Almanya'nın izlediği saldırgan politikalar yüzünden İskenderun Sancağı'ndaki (Hatay) Fransız manda yönetiminin sona ermesi üzerine Hatay Meselesi Türkiye tarafından Milletler Cemiyetine götürülmüştü. Milletler Cemiyetinin İsveç temsilcisi Sandler'in raporu doğrultusunda oluşturulan bir komisyon ile Hatay'a özerklik verilmişti.

Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'yi açış konuşmasında Hatay Sorunu hakkında şunları söylemişti:

ATATÜRK DİYOR Kİ

... Türk halkının tüm dikkatini yoğunlaştırdığı günün önemli konusu, Türk unsuruna ait olan İskenderun ve Hatay bölgesinin kaderidir. Bu sorunu, ciddiyetle ve kesin bir biçimde ele almak zorunluluğumuz bulunmaktadır. Daima kendisi ile dostluğa çok önem verdiğimiz Fransa ile aramızda tek ve büyük sorun budur...

TBMM Zabıt Ceridesi, C 13, Dönem 5, s. 6 (Düzenlenmiştir.).

1938 yılına gelindiğinde Hatay Meselesi ile ilgili Türkiye lehine bir gelişme yaşanmamıştı. Üstelik Bu süreçte Atatürk'ün hastalığı oldukça ilerlemiş ve kendisine dinlenmesi tavsiye edilmişti. Fransa ise bu durumu bir fırsat olarak görüyordu. Atatürk'ün sağlığı hakkında olumsuz haberlerin çıktığı ve meselenin çözümsüz kaldığı Mayıs 1938'de Atatürk önce Mersin'e ve sonra da Adana'ya gelerek gerekirse Hatay'a Türk askerini göndereceğini ima etmişti. Bu olağan dışı durum karşısında Milletler Cemiyeti Komisyonunun idaresi altında Hatay'da seçim hazırlıkları başladı. Ancak Fransa'nın seçimleri Türk unsuru aleyhine sonuçlandırma çaba ve faaliyetleri de devam etmekteydi.

Milletler Cemiyeti Komisyonu taraflar arasında yanlı bir tutum sergiliyordu. Bu sebeple durum 17 Haziran 1938 tarihli notayla protesto edildi. Nihayet Türk ve Fransız hükûmetlerinin Milletler Cemiyeti Komisyonunun çalışmasını durdurmasını istemesi üzerine 29 Haziran'da Komisyon Hatay'ı terk etti. Fransızlarla Haziran 1938'de başlayan görüşmeler 3 Temmuz'da Antakya'da askerî bir anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı (Görsel 4.12). İki ülke arasında oluşan bu uzlaşma ortamından sonra Hatay'daki seçim hazırlıkları Türk ve Fransızlar tarafından birlikte idare edilmeye başlandı. Nihayetinde Ağustos ayında yapılan seçimlerde, 40 Hatay mebusundan 22'si Türk asıllıydı. 2 Eylül 1938 tarihinde açılan Meclis, devlet başkanlığına Tayfur Sökmen'i getirdi. Abdurrahman Melek ise başbakan oldu.

Görsel 4.12: *Türk-Fransız antlaşmasını imzalayan Cevat Açıkalın ve Robert Collet*

Hatay'ın bağımsızlık kazanmasından bir yıl kadar sonra Türkiye ile Suriye arasındaki arazi meselesini kesin olarak hâlleden ve Hatay arazisinin Türkiye'ye katılmasını öngören antlaşma, Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Fransa'nın Ankara Büyükelçisi M. Masigli (Masili) arasında 23 Haziran 1939'da Ankara'da imzalandı. Hatay Meclisi ise 29 Haziran 1939 günü toplanarak Hatay'ın ana vatana katılması kararını aldı.

ETKİNLİK

Hatay Meselesi ve Hatay'ın Türkiye'ye katılması sürecini konu alan bir gazete haberi hazırlayınız.

3. Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi

Atatürk, çocukluk ve öğrencilik yıllarında çok sağlıklı bir bedene sahipti. Ancak öğrencilik yıllarından sonra ülkesi ve milleti uğruna verdiği mücadele sırasında bazı sağlık sorunlarıyla karşılaşmaya başladı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

...Trablusgarp Savaşı'nda geçirdiği hastalık nedeniyle gözünde hafif bir şaşılık kaldı. 1916'da Çanakkale Cephesi'nde akciğer iltihabı geçirdi. Bu nedenle İstanbul'a tedavi olmak için gitmek zorunda kaldı. Onu, gençlik yıllarında asıl mustarip eden böbrek hastalığıydı. Atatürk, 1918'den beri farklı zamanlarda Karlsbad, Yalova gibi yerlerde kaplıca tedavisi gördü. Sakarya Meydan Muharebesi'nde üç kaburga kemiği kırıldı. Ankara'da tedavisinden sonra doktorların dinlenmesi gerektiği yönündeki ısrarlarına rağmen Başkumandan olarak ordusunun başında yerini aldı. ...

www.jasstudeies.com

Atatürk, 9 Ağustos 1929 tarihinde Paris Büyük Elçisi Ali Fethi Bey'in Büyükdere'deki yalısında kendisini görmeye gelen halka şunları söyledi:

ATATÜRK DİYOR Kİ

Benim için zahmet ediyorsunuz. Bundan mahcup oluyorum. Beni görmek demek mutlaka yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir. Ankara'dan buraya gelmeden önce işittim ki hakkımda "Hastadır, eli ayağı tutmuyor, ölüme mahkûmdur." demişler. İşte karşınızdayım, sağlıklıyım, elim ayağım tutuyor. Kendi gözlerinizle görüyorsunuz ki sapasağlamım. Kuvvetim yerindedir. Siz bu akşam benim karşımda milletin bir kitlesi, bir sembolüsünüz. Size hitap ederken bütün millete sesimi işittireceğime eminim. İşitiniz ve işittiriniz. Sizin menfaatiniz için sağlığını, ömrünü vakfeden adam sıhhattedir ve sizin için çalışacaktır. O sizin için yaşıyor. Benim kuvvetim, benim size olan muhabbetim ve sizin bana olan muhabbetinizdir. Bu millet, bu memleket yeni rejim üzerinde dünyanın en makul bir mevcudiyeti olacaktır. Ben bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim.

www.atam.gov.tr

1937 yılına kadar Atatürk'ün sağlığı ile ilgili bu tür asılsız ve abartılı haberlerin çıkma nedeni sizce ne olabilir? Tartışınız.

Atatürk'ün genel sağlık durumunda bir kötüleşme hâli ve hâlsizlik şikâyetleri 1937 yılından itibaren başladı. Ancak hastalığına 1938 yılına kadar teşhis konulamadı. 21 Ocak 1938'de Yalova'da termal otele gelen Atatürk, Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayene edildi. Dr. Belger muayenesinde karaciğeri üç parmak büyümüş ve sertleşmiş olarak tespit etti. Yapılacak ilk önemli şey sıkı bir perhizdi ve Atatürk'ün uykusuz gecelerden vazgeçmesi gerekiyordu. Hayatını da iyice düzene koyması gerekiyordu.

Dr. Nihat Reşat Belger, anılarında o anı şöyle anlatır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Sözlerim, o ana kadar kendisine karaciğer rahatsızlığından bir defa bile bahsedilmemiş olan Atatürk üzerinde hissettim ki bir sürpriz tesiri yaptı. Fakat o, hiçbir hayret belirtmeksizin bu sözlerimi tam bir sükûnetle dinledi ve sordu: "Şimdi ne yapacağız?"

Ruşen Eşref Ünaydın, Atatürk'ün Hastalığı, s. 11 (Düzenlenmiştir.).

Hastalığın teşhisinden sonra Atatürk'ün muayenesi için Paris Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Fiessinger (Fisinger) Ankara'ya davet edildi. 28 Mart 1938'de Dr. Fiessinger Atatürk'ü muayene etti ve neticede karaciğer iltihabı teşhisi koydu. Fiessinger'in tedavisinin başlamasından sonra Atatürk, istirahat etmiş ve kısa süre sonra iyileşmeye başlamıştı.

Atatürk'ün gençlik ve askerlik yıllarından itibaren hareketli bir yaşamının olduğunu düşündüğünüzde uzun süreli bir istirahat etmesi mümkün müydü? Tartışınız.

Atatürk'ün sağlığının kritik olduğu o günlerde Hatay Meselesi'nde mühim ve tehlikeli bir safhaya girilmişti. Fransızlar kasıtlı olarak Atatürk'ün hasta olduğu yönünde haberler yaparken 18 Mayıs 1938 tarihli İngiliz Daily Telegraph (Deyli Telegraf) gazetesinde "Atatürk'e inme indiği ve artık cumhurbaşkanlığı yapamaz hâlde olduğu" haberi yayımlanmıştı. Bu tür haberleri düzeltmenin tek yolu vardı: Atatürk'ün ortaya çıkması. Atatürk, 19 Mayıs Gençlik Bayramı gösterilerini seyretti ve Mersin'e doğru yola çıktı (Görsel 4.13). 20 Mayıs 1938 tarihinde burada 40 dakika süren resmî geçit törenini izledi. 24 Mayıs 1938'de Adana'ya gelen Atatürk, burada da resmî geçit törenlerini izledi. Atatürk, Fransa'ya verilen bu gözdağından sonra çok yorgun olarak önce Ankara'ya sonra da İstanbul'a geçti.

Görsel 4.13: *Atatürk, Mersin'de (1938)*

Bu gezinin ardından yabancı basındaki hastalık haberleri kesilmişti. Ancak bu güç gösterisi Cumhurbaşkanı'nı oldukça yormuş ve hastalığını tetiklemişti. Atatürk, doktorların tavsiyesiyle Savarona Yatı'nda dinlenmeye alınırken Dr. Fiessinger de 8 Haziran 1938'de ikinci kez yurda getirildi. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile Fiessinger arasında yapılan görüşmeden Atatürk'ün hastalığının son evrede olduğu öğrenildi. Üstelik bunu artık Atatürk de biliyordu.

Dr. Fiessinger ve Türk doktorlarının çabalarına rağmen hastalığın seyri esnasında ilk buhran temmuz ayında yaşandı. 25 Temmuz 1938 gecesi Savarona'dan Dolmabahçe Sarayı'na nakledilen Atatürk'ün tedavisi için alanında uzman doktorlar görevlendirildi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

5 Eylül 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün el yazısıyla kaleme aldığı vasiyetnamenin içeriği şöyledir:

1) Nakitler, paralar ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2) Her seneki nemadan, bana nisbetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda 1000, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki gibi yüzer lira verilecektir.

3) Sabiha Gökçen'e bir ev alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4) Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev emrinde kalacaktır.

5) İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

6) Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir."

www.ttk.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

Atatürk, sağlığının iyi olduğu günlerde başta Başbakan Celal Bayar olmak üzere devlet yetkilileri ile görüşmeyi ihmal etmedi (Görsel 4.14). Ekim ayının sonunda, Büyük Millet Meclisinde söyleyeceği "Cumhuriyetin on beşinci yılı kutlamalarının açılış nutku" üzerinde meşgul olmaya, hükûmetin hazırladığı notları okumaya çalıştı. Fakat 29 Ekim 1938 gününü, hastalığının ağırlığından dolayı, İstanbul'da geçirmeye mecbur kaldı. 8 Kasım 1938 akşamına gelindiğinde Atatürk'ün sağlık durumu daha da ciddileşmeye başlamıştı. Atatürk, koma evresinde bir ara gözlerini açtı, son sözlerini söyledi ve ikinci ağır komaya girdi.

Görsel 4.14: *Atatürk ve Celal Bayar (1938)*

Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak hatıralarında Atatürk'ün son sözlerini şöyle anlatır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

... Bir aralık sağında bulunan tuvalet masası üzerindeki saate baktı; herhâlde iyi göremiyordu ki bana sordu "Saat kaç?" cevap verdim "07.00 Efendi'm." Aynı suali bir iki defa daha tekrar etti; aynı cevabı verdim. Biraz sükûnet bulunca yatağa yatırdık; başucuna sokuldum: "Biraz rahat ettiniz değil mi Efendi'm?" diye sordum. "Evet." dedi. Arkamdan Neşet İrdelp yanaşıp rica etti: "Dilinizi çıkarır mısınız Efendi'm?" Dilini ancak yarısına kadar çıkardı. Dr. İrdelp tekrar seslendi: "Lütfen biraz daha uzatınız!" Nafile! Söyleneni anlamıyordu; dilini uzatacağı yerde tekrar tamamen çekti; başını biraz sağa çevirerek Dr. İrdelp'e dikkatle baktı ve "Aleykümselam." dedi.

Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, s. 728-730.

Atatürk'ün hastalığının ciddiyetini artırdığı o günlerde Türk halkı Atatürk'ten gelecek iyi haberleri bekler olmuştu. Hükûmet bu nedenle Atatürk'ün sağlık durumu ile ilgili resmî raporları ve haberleri kamuoyu ile paylaşmaktaydı. Bu raporların sonuncusu 9 Kasım 1938 tarihliydi. Bu raporda Atatürk'ün vaziyeti şu şekilde yazılmıştır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Bu sabah dokuzda verilen raporu ikinci maddede arz ediyorum. Dün geceyi koma hâlinde geçirdiler. Vaziyetteki ciddiyet daha artmıştır.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 0.30.10/1.4.3-11.

10 Kasım 1938 sabahı Atatürk'ün durumu daha da ağırlaştı ve saat dokuzu beş geçe hayatını kaybetti (Görsel 4.15). Atatürk'ün vefat haberi hükûmet tarafından Anadolu Ajansı vasıtasıyla bir beyannameyle duyuruldu. Dönem basını ise Türk milletinin acısını yansıtmaktaydı (Görsel 4.16).

Reisi cumhur Atatürkün umumi hallerindeki vehamet, dün gece saat 24 de neşir edilen tebliğden sonra her an artarak bu gün, 10 ikinci teşrin 1938 perşembe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terki hayat etmişlerdir.

10 İkinci Teşrin 1938

Görsel 4.15: *Atatürk'ün vefat raporu*

Kurtarıcını ve en büyük evlâdını kaybettin. Türk Milleti, SEN SAGOL!

Şimdi tek vazifen onun eserini ebediyen yaşatmaktır

RESMİ TEBLİĞ

10 İkinciteşrin 1938 — Atatürk'ün müdavi ve müşavir tabipleri tarafından verilen rapor suretidir: Reisicümhur Atatürk'ün umumî hallerindeki vehamet dün gece saat 24 te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün, 10 İkinciteşrin 1938 perşembe sabahı saat dokuzu beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terkihayat etmişlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetinden :

Reisicümhur Atatürk'ün milleti mateme gark eyliyen ziyaı dolayısile Teşkilâtı Esasiye Kanununun 34 üncü maddesi mucibince yeni Reisicümhur intihap edilmek üzere teşrinisaninin on birinci cuma günü saat on birde Büyük Millet Meclisini içtimaa davet ederim.

Reisicümhur Vekili ve Büyük Millet Meclisi Reisi M. A. Renda

Türkiye Cümhuriyeti Hükûmetinin resmî tebliği

Görsel 4.16: *10 Kasım 1938 tarihli bir gazete haberi*

ETKİNLİK

Atatürk'ün hayatı ve onun vefatının kamuoyundaki yankılarını konu alan bir pano hazırlayarak sınıfınızda sergileyiniz.

Atatürk'ün ilk cenaze merasimi İstanbul'da yapıldı. 19 Kasım 1938'e kadar sürdü. 19 Kasım'da naaş İzmit'e kadar deniz yoluyla taşındı ve burada hazırlanan özel vagona kondu (Görsel 4.17). Atatürk'ü taşıyan tren 20 Kasım 1938'de Ankara garına geldi. Ertesi gün Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesine getirildi ve 1953 yılına kadar burada geçici olarak kaldı (Görsel 4.18).

Görsel 4.17: *Atatürk'ün naaşı Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılırken*

Görsel 4.18: *Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesine getirilişi*

Atatürk'ün vefatından bir gün sonra TBMM, 1924 Anayasası'nın 34'üncü maddesi gereği yeni cumhurbaşkanını seçmek üzere toplandı. TBMM'de, Cumhurbaşkanı vekili ve TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'nın hükûmet tezkeresi ile vefat raporunu okuması ve saygı duruşunun yapılmasından sonra cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi. Oylama sonucunda İsmet İnönü, 348 oy ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçildi.

ETKİNLİK

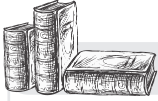
II. Dünya Savaşı yaklaşırken Atatürk'ün vefatı sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde bir yönetim krizinin çıkmamış olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz. Belirtiniz.

4. İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Dünyada Meydana Gelen Siyasi ve Ekonomik Gelişmeler

a. I. Dünya Savaşı Sonrası Kalıcı Barışı Sağlama Çabaları

Milletler Cemiyeti'nin Kurulması (10 Ocak 1920)

Milletler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerce savaşın sonrasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmek ve yeni savaşlara yol açacak sorun ve gelişmeleri önlemek amacıyla kurulmuştu. Başka bir ifade ile Milletler Cemiyeti, büyük güçlerin liderliğinde ancak diğer ülkelere de söz hakkı tanıyarak uluslararası barış ve huzur ortamının tesis edilmesi ve devamlılığının sağlanması için kurulmuş bir çatı organizasyonuydu.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Milletler Cemiyetinin önemi, tarihte ilk kez yalnız Avrupa'nın değil, yeryüzünün küreselleşme sürecine uygun olarak dünyanın diğer kıtalarındaki ülkelerin de üyesi olduğu ve barış zamanında kurulan ilk uluslararası kuruluş olmasıdır.

Oral Sander, Siyasi Tarih (1918-1994), s.34-35 (Düzenlenmiştir.).

Milletler Cemiyetinin belirtilen kuruluş amaçlarına karşın, fiiliyatta büyük devletlerin amaç ve politikalarına aracılık eden bir teşkilat gibi hareket etmesi ve mevcut statükonun korunmasını temel amaç edinmesi nedeni ile güvenirliği zayıftı (Görsel 4.19). Örgüte üye olma konusunda eşitsizlik içeren usuller izlenmesi, silahlanmış durumdaki bir saldırgana karşı kararlarının uygulanmasını sağlatacak kendi kuvvetlerinin olmaması diğer eksikliklerdi. Üstelik ABD'nin uzun süre bu cemiyete girmemiş olması da cemiyete karşı olan güvensizliğin artmasında önemli rol oynamıştı.

Görsel 4.19: *Milletler Cemiyetinin Cenevre'deki bir toplantısı*

Milletler Cemiyetinin Anayasası'na göre üyeler üç gruba ayrılmıştır:

- Birinci grup, I. Dünya Savaşı'nı galip olarak sonuçlandıran devletlerdir. Örgütün bünyesinde kurucu üyeler olarak yer almışlardır.
- İkinci grup, I. Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruyan devletlerdir.
- Üçüncü grup, üyelikleri bazı şartlar altında diğer üyelerce kabul edilen devletlerdir.

Milletler Cemiyeti, II. Dünya Savaşı sonunda Avrupa kıtasının dünya politikasındaki düşüşüne bağlı olarak gelişme olanağı bulamadı ve bir dünya kuruluşu olamadı. Cemiyet nihayet 8 Nisan 1946'da yaptığı son toplantı ile kendini feshetti. Yerine kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile barışı daha geniş katılımlı sağlamaya çalışan bir düzen kurulmaya çalışıldı.

Locarno Antlaşması (1 Aralık 1925)

1920'li yıllarda Milletler Cemiyetinin barışı sürdürme ve silahlanmayı önleme çabalarına destek olmak amacıyla ilk olarak 1925'te Locarno (Lokarno) Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika ve İtalya arasında yapıldı (Görsel 4.20). Türkiye Locarno Antlaşması'na dâhil olamadı. Ancak bu antlaşma karşısında SSCB ile 1925'te Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı imzaladı.

Görsel 4.20: *Locarno Antlaşması için delegeler toplantı hâlinde*

İKİNCİ EL KAYNAK

Locarno'nun anlamı, Almanya'nın batı sınırları için zor kullanmaktan vazgeçmesi, doğu sınırları için hakem kararına uymayı kabullenmesidir. İngiltere, Çekoslovakya ve Polonya sınırları için garanti vermekten çekinmiş ancak Fransa ve Belçika'ya askerî destek vermeyi kabul etmiştir. Bu antlaşma kısa süre için Almanya ile Fransa arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağlarken uzun vadede ise bu antlaşmanın sınırların korunmasında bir güvence oluşturamayacağı ortaya çıkmıştır.

Baskın Oran, Türk Dış Politikası, C I, s.403 (Düzenlenmiştir.).

Locarno Dönemi (1925-1930) iki savaş arası dönemin altın yılları olmuştur. Bunun asıl sebebi kısa bir süre için Fransız-Alman yakınlaşmasıdır. Locarno Antlaşması ile Fransa-Almanya sınırı ve Fransa-Belçika sınırının silahtan arındırılması sağlanmıştır. Almanya "doğu sınırları" konusunda aynı güvenceyi vermemiştir. Ancak bu sınırları silah zoruyla değiştirmeyeceğine söz vermiştir.

Briand-Kellogg (Bıriyand-Kilog) Paktı (27 Ağustos 1928)

ABD'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasının 10. yılı dolayısı ile Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand (Aristid Braynd), 6 Nisan 1927'de vermiş olduğu demeçte, Amerika ve Fransa'nın savaşı kanun dışı sayan karşılıklı taahhütte bulunmasını teklif etmiştir. Amerika ise bu teklife yavaş davranarak geç cevap vermiş ve savaşın millî bir politika olarak kullanımından vazgeçilmesinin bütün devletlerce imzalanacak çok taraflı bir anlaşma ile olacağını savunmuştur. 1928 yılı Nisan ayında ABD Dışişleri Bakanı Frank Briand Kellogg (Fırank Bıriyand-Kilog) ülkelerin bu teklifini İngiltere, Almanya, İtalya ve Japonya hükûmetlerine resmen bildirmiştir. Böylece Briand-Kellogg veya Kellogg Paktı 27 Ağustos 1928'de dokuz devlet tarafından imzalanmıştır (ABD, İngiltere, Japonya, Fransa, İtalya, Almanya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya).

GENEL AĞ KAYNAĞI

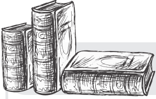
ABD Dışişleri Bakanlığı, Amerikan diplomatik temsilcilerine 16 Ağustos 1928'de gönderdiği yazıda Paris'te savaşı devre dışı bırakacak olan antlaşmanın 27 Ağustos 1928'de on beş kurucu devlet tarafından imzalanacağından hareketle paktın 3. maddesine bağlı olarak aynı gün Türkiye'nin de içinde yer aldığı elliye yakın devletin pakta katılmaya davet edilmesi için girişimlerde bulunulması talimatını veriyordu. 27 Ağustos tarihli davet üzerine Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, müzakerelerin başarıyla sonuçlanmasından Türkiye'nin memnuniyet duyduğunu ve pakta herhangi bir ihtiyat kaydı koymadan katılmak istediklerini ifade etti. Bu kapsamda Washington'daki Türk Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in görevlendirildiği ABD'nin Ankara Büyükelçiliğine bildirildi. ABD Dışişleri Bakanı Kellogg ise Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey'in TBMM'de onaylanması koşuluyla Türkiye'nin antlaşmaya katıldığını içeren notasını almış olmaktan onur duyduğunu ve antlaşma dosyasına konulan açıklama ve yetki belgeleri için teşekkür ettiklerini bildirmekteydi. Gazi Mustafa Kemal, TBMM'deki 1 Kasım 1928 tarihli konuşmasında Briand-Kellogg Paktı'na katılmanın Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun düştüğünü ifade ediyordu.

www.uidergisi.com.tr

Milletler Cemiyetinin kurulduğu günden itibaren silahsızlanma adına attığı en ciddi adımlardan biri olan Briand-Kellogg Paktı yine de barışın sürekliliğini sağlayamadı ve yeni bir dünya savaşının çıkmasını önleyemedi. 1930'lu yıllarda Almanya, İtalya ve Japonya'nın saldırgan politikaları bu paktın varlığını ortadan kaldırmış oldu.

I. Dünya Savaşı sonrasında kalıcı barışı sağlamaya yönelik yukarıda yer alan uluslararası faaliyetlerin başarılı olamaması II. Dünya Savaşı'nı nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Locarno Antlaşması'ndan sonra barışa yaptıkları katkıdan dolayı Fransız Dışişleri Bakanı Briand, İngiltere Dışişleri Bakanı Chamberlain (Çembırleyn) ve Alman Dışişleri Bakanı Stresemann (Şitrizımen) Nobel Ödülü almıştır.

b. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı (Kara Perşembe) ve Etkileri

Krizin öncesinde ve sonrasında Avrupa'nın durumu ABD ekonomisinden oldukça farklı bir yapı arz etmektedir. Öncelikli olarak I. Dünya Savaşı'nın etkileri Avrupa'da emek gücünün azalmasına neden olmuş ve kıtada nitelikli iş ve sermaye gücünü azaltmıştır. Avrupa ekonomisinde iz bırakan diğer bir unsur da savaş maliyetleri yüzünden Avrupa ülkelerinin kamu iç ve dış borçlarının çok yüksek oluşudur. Bu durum yüksek enflasyon gibi olumsuzluklara neden olarak Avrupa ekonomisini kırılgan bir yapıya sokmuştur.

Avrupa ekonomisi genel olarak 1920'li yıllar boyunca bu sorunlarla mücadele ederken özellikle Japonya, Latin Amerika, Hindistan gibi bazı ülkeler ekonomik bakımdan daha iyi bir dönem yaşamaktaydı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ekonomisinin egemen gücü olan Amerika ise 1920'li yıllarda çok iyi durumdaydı. Üretimde artış yaşanıyor, sanayi her geçen gün gelişiyor ve büyüyordu.

İKİNCİ EL KAYNAK

Amerikalıların “Büyük Depresyon” adını verdikleri 1929 Ekonomik Bunalımı, 24 Ekim 1929 yılında New York Borsası’nda, Chirre (Şir) senetleri değerinde büyük bir düşüş ile başladı. Amerika’da “Kara Perşembe” adıyla anılan bu günde; New York Borsası’nda 16 milyon hisse senedi, değerinden %50-90 kaybederek satıldı. Bir felaket hâline gelen bu olaya, büyük bankalar yüksek değerler ödeyip hisse senedi alarak müdahale etmeye çalıştı. Borsadaki düşüşü durdurmayı amaçlayan bu bankalar, birer birer iflasa yaklaştı.

İlhan Tekeli-Selim İlkin, 1929 Dünya Bunalımında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları, s. 12

1929 yılında patlak veren kriz tüm dünya üretim ve ticaretini çok ciddi anlamda etkiledi. 1932-1933 yılına kadar gerileme devam etti ve 1935 yılı ile hafif de olsa bir toparlanma başladı. Buhranın etkisiyle dünya ticaretinin hacmi üçte bir küçülürken değeri üçte iki oranında azaldı.

Buhranın en önemli etkilerinden biri de başta ABD’de olmak üzere dünyada işsizliğin olağanüstü derecede artması oldu (Görsel 4.21, Tablo 4.1). Her bir işsizin ortalama üç kişilik bir aileye sahip olduğu düşünüldüğünde kriz Amerika nüfusunun yaklaşık beşte birini doğrudan etkilemişti.

Görsel 4.21: *Ekonomik Bunalım sonrası iş arayan ABD vatandaşları*

Tablo 4.1: *Bazı Ülkelerde Yıllara Göre İşsizlik Oranları (%) (1923-1935)*

Ülkeler / Yıllar	Avustralya	Belçika	ABD	Almanya	Hollanda	Norveç	İsveç	İngiltere
1923	6,2	1	2,4	10,2	11,2	10,7	12,5	11,7
1924	7,8	1	5	13,1	8,8	8,5	10,1	10,3
1925	7,8	1,5	3,2	6,8	8,1	13,2	11	11,3
1926	6,3	1,4	1,8	18	7,3	24,3	12,2	12,5
1927	6,2	1,8	3,3	8,8	7,5	25,4	12	9,7
1928	10	0,9	4,2	8,6	5,6	19,2	10,6	10,8
1929	10,2	1,3	3,2	13,3	5,9	15,4	10,2	10,4
1930	18,4	3,6	8,9	22,7	7,8	16,6	11,9	16,1
1931	26,5	10,9	16,3	34,3	14,8	22,3	16,8	21,3
1932	28,1	19	24,1	43,8	25,3	30,8	22,4	22,1
1933	24,2	16,9	25,2	36,2	26,9	33,4	23,3	19,9
1934	19,6	18,9	22	20,5	28	30,7	18	16,7
1935	15,6	17,8	20,3	16,2	31,7	25,3	15	15,5

Kaynak: dergipark.org.tr

Yukarıda yer alan tablodan hareketle söz konusu ülkelerin 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı öncesinde ve sonrasında işsizlik oranlarındaki artış ve azalışları yorumlayınız.

İKİNCİ EL KAYNAK

ABD, I. Dünya Savaşı sırasında 20 kadar devlete borç para vermişti. Borçlular arasında 4,2 milyar dolar ile İngiltere, 3,4 milyar dolar ile Fransa ve 1,6 milyar dolar ile İtalya yer almaktaydı. ABD'nin toplam alacağı miktar ise 10,3 milyar dolardı.

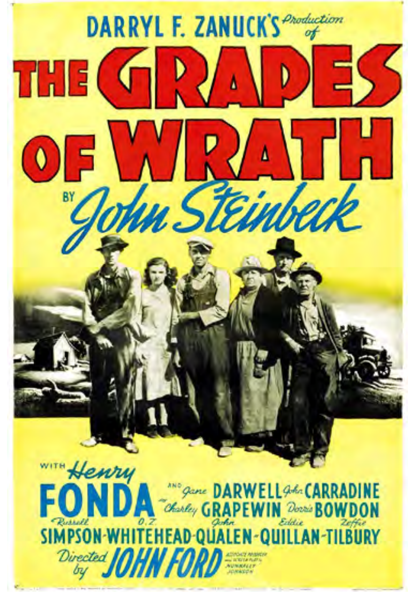
Nuri Poyrazoğlu, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının İzmir'de Görülen Etkileri, s. 9.

ETKİNLİK

John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri" adlı romanı 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sonrasında Kaliforniyalı toprak sahiplerinin ve bankaların daha fazla kâr etmek uğruna göçmen işçilere nasıl baskı ve zulüm yaptıklarını göz önüne seriyordu.

John Steinbeck'in "Gazap Üzümleri" romanını okuyunuz veya söz konusu eserden esinlenerek hazırlanan aynı isimli filmi izleyiniz. Eşit ve adil olmayan bir sistem ve bunalım ortamında insan onurunun ve sabrının nasıl galip olabileceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

c. İki Savaş Arası Dönemde Etkilerini Artıran Bazı Akımlar ve Etkileri

KAVRAM

Faşizm

İtalya'da 1922-1943 yılları arasında etkinliğini sürdüren, meslek kuruluşlarına dayanan, devlet sınırlarını genişletmeyi amaçlayan, yetkinin tek partinin elinde toplandığı düzen.

Nazizm

Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisinin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası.

Komünizm

Bütün insanların eşitliği ve eşit haklılığı ilkesine dayanan; gelecekte, sınıfsız bir toplumda, eşit yaşama koşulları içinde "herkese gereksinmesine göre" ilkesini gerçekleştirmeyi gerekli kılan toplum öğretisi.

Sosyalizm

Üretim araçlarını kamusal yarar altında bulunduran, bu yolla ekonomik etkinliklerde kâr yerine insan gereksinmelerini en iyi biçimde karşılamayı amaçladığını savunan toplum düzeni.

Liberalizm

Devletin bireylerin medeni, iktisadi ve siyasi haklarının önünü açtığı ve serbest piyasayı öne çıkarttığı; siyasi, felsefi akım.

Kapitalizm

Ana mala dayanan ve kâr amacı güden üretim düzeni, sermayecilik.

www.tdk.gov.tr

ETKİNLİK

Yukarıda yer alan kavramlarla ilgili kavram haritaları oluşturmaya çalışınız.

I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmaya çalışılan siyasi sistem çok vakit geçmeden Avrupa'da bazı akımların güçlenmesine neden olacaktı. Faşizm, nazizm, komünizm gibi akımlar Almanya, İtalya ve Sovyet Rusya gibi yeni dünya düzeninden memnun olmayan ülkelerde kritik gelişmelere sahne olacaktı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Devletlerin sanayi toplumuna girişinde üç tane temel -izm'le yani üç temel düşünce akımıyla bu dünyaya reaksiyon veriyor, halklar aynı zamanda: nasyonalizm, sosyalizm ve liberalizm… Bu üç önemli akım, yani sosyalizm, nasyonalizm ve liberalizm, 20. yüzyılın dünyasını bütünüyle şekillendiriyor; sadece son yüzyılda hayatını siyasi nedenli çatışmalarda kaybeden insan sayısı 200 milyonun üzerinde. Bunun mikro milliyetçilikler, makro milliyetçilikler, zaman zaman bastırılan ve zaman zaman alevlenen dönemleri var; ama bugün geldiğimiz nokta, aslında Birinci Dünya Savaşı'nın henüz tamamlanmadığını da bizlere gösteren bir noktadır. Nitekim zaten bazı tarihçiler ve bazı siyaset bilimcileri Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı'nı bir tek savaş olarak, bir büyük savaş olarak tanımlarlar; aradaki yirmi yılsa sadece bir ateşkes döneminden ibarettir. Belki bundan 100-150 sene sonra bir başka tarihçi oturacak ve bundan sonra karşılaşacağımız savaşın da o savaşın bir devamı olarak ortaya çıktığını ve aradaki sadece 60 yıllık bir ateşkes döneminden bahsedilebileceğini söyleyecek…

1919'dan sonra ortaya çıkan dünya sistemi ve ortaya çıkan ekonomik büyüme, 1921 krizinin dışında 1929'a kadar gelen sürede inanılmaz pembe bir tablo ortaya koyuyordu. Devletlerin o liberal sistemin içinde kapitalizmi barış içinde geçirecekleri ve geliştirecekleri; demokratik unsurların, cumhuriyetlerin, ticaret yapan devletlerin birbiriyle savaşmayacağı gibi teoriler üst üste geliyordu. İdealizmin bir fırtınaya dönüştüğü uluslararası ilişkiler teori dünyasındaki bir dönemden söz ediyoruz. Bir daha asla olmayacak bir savaştı; bu kadar ağır bir kaybın yaşandığı ama sonucunda çok da büyük kazanımların olmadığı böyle bir savaşın bir daha gerçekleşmesine imkân yoktu uluslararası ilişkilercilere göre. Nasıl olacaktı ki? Bu kadar büyük savaş kayıplarına rağmen devletler barış ortamında çok da mutlu biçimde kendilerini geliştirme fırsatı buluyorlardı…

sakarya.edu.tr (Düzenlenmiştir.)

II. Dünya Savaşı öncesinde revizyonist ve anti-revizyonist devletlerin hangileri olduğunu araştırınız.

Dünya üzerinde yaşanan ve yaşanmakta olan savaşların çıkmasında ekonomik veya siyasi akımların nasıl bir etkisi olabilir? Tartışınız.

İtalya'da Faşizm

Görsel 4.22: *Mussolini ve Kara Gömlekliler grubu yürüyüşte*

I. Dünya Savaşı'nın yol açmış olduğu bunalımlar, özellikle bu savaşta yenilmiş ülkelerin halklarını ayağa kaldırmış, söz konusu ülkelerde totaliter ve tek partili rejimler işbaşına gelmeye başlamıştı. Örneğin İtalya'da yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik krizi kendi lehine çevirmek isteyen; Benito Mussolini ülkedeki çözülmeyi çok iyi kullandı. Bir taraftan "Fasci Derneği"ni (Fascio di Combattimento) ve "Kara Gömlekli" militanları yanına alırken diğer taraftan da 1921 yılında Faşist Partisini (Partito Nazionale Fascista) kurdu. 1922'de sosyalistlerin grevleri ve kargaşayı desteklemesi üzerine artık halkın çok büyük kesiminden destek aldığına kanaat getiren Mussolini, Kara Gömleklilere meşhur emrini verdi: Roma'ya Yürüyün (Görsel 4.22). Bu yürüyüşün başlaması üzerine Kral III. Victorio Emmanuele, Mussolini'yi hükûmet kurmaya çağırdı. 30 Ekim 1922'de Mussolini başbakanlığa gelmiş oldu.

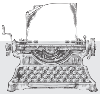
Mussolini'nin, iktidara gelmesinden sonra sağlanan kamu düzeni ve üstünlüğü 1,5 yıl sonra yeniden bozulmaya başladı. 1926'da mevcut liberal anayasanın rafa kaldırmasından sonra 1927'de siyasi partiler kapatıldı ve muhalif liderlerinin çoğu yurt dışına kaçtı. "Duce" (Duçe/önder) unvanını alan Mussolini, Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için harekete geçti.

Benito Mussolini tarafından kurulan "İtalyan faşizmi", ülkesinde bütün toplum tarafından kabul görmüş olabilir mi? Tartışınız.

Almanya'da Nazizm

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da Weimar (Vayma) Cumhuriyeti'nin kurulduğu günlerde, Münih'te Alman İşçi Partisi faaliyete başladı. 1920 yılında bu partinin adı Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nazi) oldu.

BİYOGRAFİ

Adolf Hitler (1889-1945)

Orta hâlli, devlet memuru bir ailenin çocuğu olarak 1889 yılında Almanya-Avusturya sınırda küçük bir kasaba olan Braufnaum Inn'de doğmuştur. Viyana'da ressamlık ve mimarlık eğitimine başlamış ancak eğitimini tamamlayamamıştır. Viyana'da geçirdiği sıkıntılı günler ileride nasyonal sosyalist ideolojisinin gelişmesine kaynaklık etmiştir. 1919'da Münih'e giderek tasarladığı siyasal hareketi başlatmıştır. 1923 yılında "Birahane Darbesi" adıyla bilinen darbe girişiminin başarısız olması neticesinde yandaşları ile birlikte tutuklanarak hapsedilmiştir. Hapsedildiği Landsberg Kalesi'nde Nazi ideolojisini ve hayatını anlattığı Mein Kampf (Kavgam) adlı kitabını kaleme almıştır.

Dünyamızı Biçimlendiren Olayların En Güncel Görsel Kılavuzu: Kronolojik Zaman Çizelgeli, s. 64

Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi lideri Adolf Hitler; iktidara gelmek için aradığı fırsatı 1929 yılında Dünya Ekonomik Bunalımı'nın patlak verdiği ve parlamenter demokrasinin giderek zayıfladığı bir dönemde buldu. 1930 yılının Eylül ayında seçime gidilince parti, beklenmedik bir şekilde %18,3 oy alarak 107 milletvekili çıkardı ve mecliste ikinci büyük parti konumuna geldi. 1930-1932 arasında Weimar Cumhuriyeti'nin yaşadığı kabine buhranları ve Ekonomik Buhran'ın Almanya'daki olumsuz etkileri, nasyonal sosyalizme olan desteği daha da artırdı. Zira 1932 Temmuz'unda yapılan seçimlerde oyların %37,3'ünü aldı ve 230 sandalye ile meclisteki en büyük parti konumuna ulaştı. Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg (Paul von Haydınbörg), Franz von Papen'le yaptığı görüşmeden sonra 30 Ocak 1933'te Hitler'e hükûmeti kurma görevi verdi ve böylelikle Nazi Partisi aynı gün iktidara geldi (Görsel 4.23).

Görsel 4.23: *Adolf Hitler ve Paul von Hindenburg*

1929 Ekonomik Bunalımı sonrasında kapitalist sistemin çökmesi Avrupa'da niçin en çok Almanya'yı olumsuz olarak etkilemiştir? Tartışınız.

Hitler, başbakan olduktan kısa süre sonra 27 Şubat 1933'te çıkan meclis yangını bahanesi ile yeniden seçimlere giderek sandalye sayısını artırdı. İktidarını sağlamlaştırmasının ilk adımını, Hindenburg'un onayıyla Alman Meclisini Şubat 1933'te kapattırarak attı. Aynı zamanda Nazi Partisi dışındaki bütün partileri kapatmakla birlikte ülkede siyasi faaliyetleri de yasakladı.

1934 yılının Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Hinderburg'un ölümünün ardından ülkenin yönetimini tamamen elde eden Hitler, muhaliflerini ve politik rakiplerini yok etmeye başladı. Hindenburg'un ardından başkomutanlık yetkilerini de üzerine alan Hitler, ordunun da tam desteğini yanına almış oldu. Hitler artık Versay düzenine tamamen son verecek adımları teker teker atabilirdi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

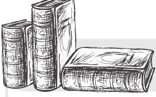
Çin ve Rusya ile yapılan savaşlar ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı'nda Japon milliyetçiliği bir sıçrama yaşamıştır. Muhafazakâr milliyetçilik Batı'dan sızan düşünce ekollerine karşı bir savunma mekanizması görevi üstlenmiştir. Ancak liberal görüşlerin yaygınlaşması da sınırlandırılmamıştır. Hükûmet, giderek daha çok siyasi partiler tarafından biçimlendirilmeye başlanmıştır. Japon milliyetçiliği bu dönemde toplumsal tabanını oldukça güçlendirmiştir. Nispi liberal ortam; ülkenin aşırı Batılılaştığı, kendi köklerine geri dönmesi gerektiği milliyetçi çağrılarının yapılmasına olanak tanımıştır. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Krizi Japonya'yı da derinden etkilemiş, Batı ülkelerindeki ekonomik korumacılığın artması Japonya'nın kendi dış pazarını yaratma güdüsünü kamçılamıştır. Ayrıca İngiltere ile olan ittifak sonlandırılmış, artan Japon gücüne karşı Anglo-Sakson güçlerinin güvensizliği artmıştır. Özellikle deniz gücündeki muazzam büyüme, ABD ve belli ölçüde de İngiltere'nin tepkisini çekmiştir. Batı'dan gelen eleştiriler, Japon halkında milliyetçi hislerin doğmasına neden olmuştur. Zira halk Batı baskısını büyüyen, yükselen Japonya'nın sınırlandırılmaya ve denetim altına alınmaya çalışılması şeklinde yorumlamıştır. Japon imparatoru ve yönetim seçkinleri halkın tepkisini dikkatlice izlemiş ve halk arasında Batı'ya karşı doğan büyük reaksiyona esasen sıcak bakmıştır.

dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

II. Dünya Savaşı öncesinde Japonya'nın liberal ve Batı yanlısı politikalar yerine daha saldırgan bir havaya bürünmesi Almanya ve İtalya tarafından nasıl değerlendirilmiş olabilir? Tartışınız.

Almanya'nın Avrupa'da, İtalya'nın Afrika ve Akdeniz'de, Japonya'nın Asya'daki faaliyetleri; savaş sonrası kurulan siyasi düzenin yıkılmasına ve birçok bunalımın ortaya çıkmasına neden oldu. Mevcut düzenin değişmesi uluslararası arenada başat konumlarını sürdürmek isteyen İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmekteydi. Üstelik galip devletlerden ABD'nin Milletler Cemiyetine girmeyişi ve Monroe Doktrini ile kendi kabuğuna çekilmesi, Avrupa düzenini önemli bir güvenceden yoksun bırakmıştı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

1917 ihtilalinin tahakkuku üzerine, Rusya'da iktidarı ele alanlar, hudut mefhumu tanımayan bir devlet kurmak istemişlerdi. Bunlara Rus ihtilalcileri adı verilmiş ise de hakikatte beynelmilel ihtilalcilerdi. Bunlara göre Rusya'da başlayan ihtilal, diğer memleketlere de yayılacak ve bütün dünya komünist olacaktı.

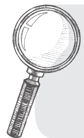
dergiler.ankara.edu.tr

Rusya'da Bolşevik İhtilali

1917 yılında ülkesinde çıkan Bolşevik İhtilali'nden sonra I. Dünya Savaşı'ndan çekilen Sovyet Rusya Paris Barış Konferansı'ndan sonra ülke içi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bolşeviklerin muhaliflerine karşı verdiği siyasi ve askerî mücadeleyi kazanmasından sonra Sovyet Rusya'da kontrolü tamamıyla eline alan Komünist Parti yeni rejimin başarılı olabilmesi için elinden geleni yapmaya başlamıştı. Parti lideri Lenin'in politikaları ile gücünü artıran komünist yönetim, Brest-Litovsk Antlaşması ile kaybettiği toprakları unutamıyor ve eski dostları ile olan ilişkilerini Çarlık Dönemi'nde olduğu gibi sıcak tutmuyordu (Görsel 4.24). 24 Ocak 1924 tarihinde Lenin'in ölmesinden sonra, iktidara Komünist Parti Başkanı Josef Stalin geçti. 1927 yılından itibaren Sovyetler Birliği iktidarına mutlak hâkim olan Stalin 1928 yılında Birinci Beş Yıllık Planı'nı başlattı. 1933 yılında kapitalizmin tasfiyesini amaçlayan İkinci Beş Yıllık Planı başarılı sonuçlar verdi. Üçüncü Beş Yıllık Planı ise II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamadı.

Görsel 4.24: *Komünist Parti lideri Lenin*

Faşizm, nazizm, komünizm, sosyalizm, liberalizm, kapitalizm gibi fikir akımları ile bu akımların özellikleri ve etkili oldukları ülkeler hakkında bir araştırma yapınız.

4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası	Tevhid-i Tedrisat	milletvekili	Ali Fethi Bey	
İsmet (İnönü) Paşa	Yugoslavya	Yunanistan	Kâzım Karabekir	1934
Nihat Reşat Belger	Ankara Antlaşması	II. TBMM	devlet başkanlığı	
Bulgaristan	Romanya	rejim	Etnografya Müzesi	Lozan Antlaşması

1. Türkiye'nin ilk muhalefet partisi .... dır. Bu partinin genel başkanı ise ....

2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk başbakanı ....

3. Musul Sorunu 1926 yılında yapılan .... ile çözülmüştür.

4. Balkan Antantı'nı imzalayan ülkeler arasında Türkiye, Yunanistan, ... ve .... vardır.

5. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra .... ile "Etabli" sorunu yaşanmıştır.

6. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hâlen yürürlükte olan en uzun tarihli antlaşması ....

7. Atatürk'ün hastalığını 1937 yılında ilk defa teşhis eden doktor ....

8. Atatürk'ün naaşı Ankara'da ilk olarak .... konmuştur.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Cumhuriyet Dönemi'nin ilk muhalefet partisidir.

2. ( ) "Dünya konjonktürünü göz önünde bulundurmak", Atatürk Dönemi Türk dış politikasının en önemli ilkelerindendir.

3. ( ) Lozan Barış Antlaşması TBMM hükûmetinin imzaladığı ilk uluslararası antlaşma olmuştur.

4. ( ) Türkiye'nin Irak sınırı 1922 yılında yapılan Ankara Antlaşması ile kesin olarak çizilmiştir.

5. ( ) Türkiye'nin Milletler Cemiyetindeki ilk resmî temsilcisi Tevfik Rüştü Aras'tır.

6. ( ) Atatürk askerlik hayatı süresince hastalıklar yaşamış ve bunların tedavisi için yurt dışında dahi tedavi olmuştur.

7. ( ) Atatürk'ün hastalık sürecinde hükûmet kararı ile Ertuğrul Yatı satın alınmıştır.

8. ( ) Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Atatürk'ün Ankara'da bulunan özel doktorlarından biridir.

9. ( ) Türk Hava Kurumu ve Türk Dil Kurumu Atatürk'ün vasiyetinde bahsedilen kurumlardandır.

10. ( ) Atatürk'ün vefat etmesinden önce Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliğini yapan kişi Salih Bozok'tur.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. I ve II. Meclisin Türk iç politikasındaki önemi nedir? Açıklayınız.

2. Cumhuriyet Dönemi'nde Musul ve Hatay Meselelerinin Atatürk için önemi nedir? Açıklayınız.

3. Lozan Barış Antlaşması'nın uluslararası politika açısından önemi nedir? Değerlendiriniz.

4. Atatürk Dönemi'nde dünya ve bölge barışına katkı sağlamak amacıyla atılan adımlar nelerdir? Açıklayınız.

5. Atatürk'ün askerlik hayatı sağlığını nasıl etkilemiş olabilir?

6. Atatürk'ün vefatının dış dünyadaki yankıları nasıl olmuştur? Açıklayınız.

7. Atatürk'ün yaşadığı sağlık sorunlarına rağmen Hatay Meselesi'yle ilgilenmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Tartışınız.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi diğerlerinden daha sonra gerçekleşmiştir?

A) Kadınlara siyasal haklar verilmesi

B) Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi

C) Çok partili hayata geçilmesi

D) Hatay'ın ana vatana katılması

E) Hafta tatilinin pazar gününe alınması

2. Lozan Barış Antlaşması'nda kesin olarak çözüme kavuşan sorun aşağıdakilerden hangisidir?

A) Musul Sorunu B) Mübadele Sorunu C) Boğazlar Sorunu D) Kapitülasyonlar E) Hatay Sorunu

3. Aşağıdaki devletlerden hangisi Sadabat Paktı'na katılmamıştır?

A) Suriye B) Irak C) İran D) Türkiye E) Afganistan

4. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk Dönemi Türk dış politikasında takip edilen ilkelerden biri değildir?

A) Bağımsızlık B) Gerçekçilik C) Akılcılık D) Koşulsuz dostluk E) Türk kamuoyunu dikkate olmak

5. Aşağıdakilerden hangisi Atatürk'ün doktorluğunu yapmış kişilerden biridir?

A) N. Reşat Belger B) Celal Bayar C) Refik Saydam D) Şükrü Kaya E) Recep Peker

6. 1937 - 1938 yılları arasında Atatürk Dönemi'nin son başbakanı aşağıdaki kişilerden hangisidir?

A) Ali Fethi Okyar B) Refik Koraltan C) Hasan Saka D) Celal Bayar E) İsmet İnönü

7. Atatürk ebedî ikametgâhı olan Anıtkabir'e hangi yıl nakledilmiştir?

A) 1950 B) 1951 C) 1953 D) 1955 E) 1957

8. Aşağıdakilerden hangisi iki Dünya Savaşı arasında barışı tesis etmek amacıyla yapılan uluslararası antlaşmalardan biridir?

A) Paris Antlaşması B) Locarno Antlaşması C) Versay Antlaşması D) Londra Antlaşması E) Zürih Antlaşması

9. Aşağıdakilerden hangisi Hatay Cumhuriyeti'nin devlet başkanlığını yapmıştır?

A) Abdurrahman Melek B) Şükrü Kaya C) Tevfik Rüstü Aras D) Tayfur Sökmen E) Salih Bozok

5. ÜNİTE

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

Winston Churchill ile İsmet İnönü Adana Görüşmelerinde (1943)

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. II. Dünya Savaşı'nın sebepleri hakkında bir araştırma yapınız.

2. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin aldığı ekonomik tedbirlerin sebeplerini araştırınız.

3. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeni hangi devletlerin siyaseten güçlenmesini sağlamış olabilir? Tartışınız.

1. II. Dünya Savaşı'nın Sebepleri, Başlaması ve Yayılması

a. II. Dünya Savaşı'nın Arka Planında Yer Alan Stratejik ve Emperyalist Rekabet

II. Dünya Savaşı'nın en büyük nedeni emperyalist devletler arasındaki çıkar çatışmalarının çözümlenememiş olmasıdır. I. Dünya Savaşı ve savaşın sonunda yapılan antlaşmalar çekişmeleri çoğaltmaktan başka netice vermemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın başlıca nedenleri şunlardır:

1. Devletler arasındaki çıkar çatışmaları
2. Savaş sanayisinin önem kazanması (Tablo 5.1)
3. Ekonomik ve sosyal yetersizlik içinde sosyal huzursuzlukların artması
4. Alman ve Japon faşizminin dünya egemenliği iddiası

Tablo 5.1: *Yıllık İmalat Sanayi Üretimi Endeksleri (1913-1939)*

Yıl	Dünya	ABD	Almanya	İngiltere	Fransa	SSCB	İtalya	Japonya
1913	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1920	93,2	122,2	59,0	92,6	70,4	12,8	95,2	176,0
1922	99,5	125,8	81,8	73,5	87,8	28,9	108,1	197,9
1924	111,0	133,2	81,8	87,8	117,9	47,5	140,7	223,3
1926	126,5	156,1	90,9	78,8	128,8	100,3	162,8	264,9
1928	141,8	162,8	118,3	95,1	134,4	143,5	175,2	300,2
1930	137,5	148,0	101,6	91,3	139,9	235,5	164,0	294,9
1932	108,4	93,7	70,2	82,5	105,4	326,1	123,3	309,1
1934	136,4	121,6	101,8	102,2	111,4	437,8	134,7	413,5
1936	178,1	171,0	127,5	119,1	116,3	693,3	169,2	483,9
1938	182,7	143,0	149,3	117,6	114,6	857,3	195,2	552,0

Kaynak: Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, s.362.

Yukarıdaki tabloyu göz önünde bulundurduğunuzda devletler arasında var olan ekonomik rekabet, yeni bir Dünya Savaşı'nın yaklaşmakta olduğuna dair nasıl bir ipucu vermektedir? Tartışınız.

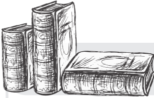
I. Dünya Savaşı sonrası Almanya, siyasi ve ekonomik açıdan her gün biraz daha çökmeye başlamıştı. Bu ortamda Ocak 1919'da yapılan seçimlerde oy çokluğunu alan sosyal demokratlar, 6 Şubat 1919'da Weimar şehrinde Alman Millî Meclisini kurmuşlar ve Friedrich Ebert'i (Firedrih Eber) devlet başkanı seçmişlerdi. Kurulan yeni Alman meclisi 28 Haziran 1919'da biten barış görüşmeleri sonucunda, 440 maddelik Versailles Antlaşması'nı imzaladı. Ancak bu antlaşma, Alman toplumunda büyük hayal kırıklığı ve üzüntüye yol açtı. Antlaşmanın içerdiği ağır şartlar Almanlarda haksızlığa uğramışlık hissine ve öfkeye yol açtı. 1929 yılında patlak veren Dünya Ekonomik Bunalımı'nın Alman halkının durumunu daha da zorlaştırması 1933 yılında Hitler'i iktidara getirmişti. Hitler'in takip ettiği saldırgan politika kısa süre sonra ilk neticelerini almaya başladı. 1 Mart 1935'te Saar havzasını geri alan Hitler, Versailles Antlaşması'nın mecburi askerliği yasaklayan kayıtlarını kaldırdı. Milletler Cemiyetinin uluslararası meselelerde etkisiz kalmasını öne sürerek 7 Mart 1936'da Ren bölgesine Alman askerlerini sevk etti. Bu tarihten itibaren Almanya zincirleme toprak ihlallerine başladı.

1934 yılından itibaren olası bir savaş için hazırlık yapan Alman ordusu 13 Mart 1938'de Avusturya'yı ilhak etti (Görsel 5.1). Ardından Çekoslovakya'nın Sudetler bölgesini elde etme planlarına başladı. Sorunun barışçı yollardan halledilmesi için Hitler, Mussolini, Chamberlain (İngiltere) ve Daladier (Fransa) arasında 29 Eylül 1938'de Münih Konferansı yapıldı. İngiltere başbakanının fikri olan "Yatıştırma Politikası" (Appeasement/Epayzmınt) çerçevesinde Almanların yaptığı işgaller kabullenildi. Hitler de yapılan Münih Antlaşması gereğince yayılmacı fikrinden vazgeçecekti. Çekoslovakya'nın bir temsilcisinin bile olmadığı bu konferans sonunda Almanlar Sudet bölgesini resmen işgal etti. Vaadinde durmayan Hitler, daha sonra Çekoslovakya'da bulunan Polonyalı, Macar azınlıklar meselesini ortaya atarak 15 Mart 1939 tarihinde Prag'a girerek Çekoslovakya'yı işgal etti.

Görsel 5.1: *Alman Nazi ordusunun bir tören geçiti*

Hitler, öncelikli olarak batıya doğru yayılmayı hedeflediğinden 23 Ağustos 1939'da Sovyetler ile Saldırmazlık Paktı imzalamıştı. Bu pakt sayesinde Sovyetlerin saldırmayacağından emin olan Hitler, antlaşmadan bir hafta sonra "Yıldırım Harekâtı" ile Polonya'nın işgaline başladı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Almanca Blitzkrieg olan Yıldırım Harekâtı, çeşitli savaş unsurlarını kullanarak düşman cephesindeki direnişi hızlı bir biçimde kırarak düşman birliklerini kuşatmayı esas almıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ile Fransa, Almanya örneğinde olduğu gibi İtalya'ya da ikinci dereceden bir devlet muamelesi yapıyordu. İtalya, gizli anlaşmalarla kendilerine söz verilen yerlerin çoğunu alamamanın hayal kırıklığını yaşıyordu. Bundan başka, ülke bir ekonomik buhran da geçirmekte idi. Üstelik ülkede yaşanan işsizlik ve enflasyon toplumsal olayları ve grevleri tetiklemekteydi. Dükkân, ev, küçük toprak sahipleri ve küçük esnaflar; yaşanan bu taşkınlık ve anarşiden sosyalist dernekleri sorumlu tutuyordu. İşte böyle bir ortamda 1922 yılında başbakanlık koltuğuna oturan Mussolini 1927 yılından itibaren ülkesindeki faşist idaresini güçlendirdikten ve muhalif kitleleri susturduktan sonra dış politikasını gözden geçirmeye başladı. Roma İmparatorluğunu yeniden kurma hayali taşıyan; Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da tehditkâr bir politika izlemeye başlayan Mussolini kuvvetli bir hava filosu, bir donanma ve bir kara ordusu meydana getirdi. Akdeniz'e Romalılar gibi "Mare

Nostra” (bizim deniz) demekten hoşlanan Mussolini, dış politikada ilk olarak Yugoslavya’ya bağlı olan Fiume şehrini İtalya topraklarına kattı (1924). İtalya daha sonra Yunanistan’a bağlı olan Korfu Adası’nı işgal etti. Adolf Hitler ile dostane ilişkilerini artıran Benito Mussolini, bölgesinde ve Kuzey Afrika coğrafyasında daha saldırgan bir politika izledi (Görsel 5.2). Mussolini, 3 Ekim 1935 tarihinde Habeşistan’ı işgale başladı ve burayı 9 Mayıs 1936’da ilhak etti. Japonya ve Almanya’nın ardından 1937 yılının Aralık ayında Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrılan İtalya, 7 Nisan 1939’da Arnavutluk’a saldırdı. 12 Nisan’da da işgal etti.

Görsel 5.2: *Benito Mussolini ve Adolf Hitler*

I. Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa devletlerinin büyük bir buhran içine girmesi üzerine Japonya’daki egemen çevreler şiddetli bir şovenist propaganda güdülmesini ve en başta Çin olmak üzere komşu coğrafyaların işgal edilmesini planlıyordu. Bu hedefler 1922 Washington Deniz Silahsızlanması Konferansı’nda Çin hakkında imzalanan antlaşmalar ile kısa süreliğine frenlenmişti. Ancak iktidarda bulunan Liberal Parti’nin ılımlı politikaları çok uzun sürmedi. 1927 yılında askerlerin de desteği ile hükûmet düştü ve yeni kabineyi Tanaka Giichi kurdu. Tanaka’nın ilk işi Çin’e karşı izlenecek politikayı yeniden ele almak oldu.

İKİNCİ EL KAYNAK

1924-1929 yılları arasında Japonya’da Başbakanlık görevinde bulunan Tanaka Giichi’nin vasiyetinde dünyaya hâkim olmak için önce Çin’i almak gerektiğini, Çin’i almak için de önce Mançurya ve Moğolistan’dan başlamanın şart olduğunu; Çin kaynaklarına sahip olunca Hint, Güneydoğu Asya, Orta Asya, Anadolu ve nihayet Avrupa kapılarının açılacağı belirtiliyordu. Sovyetler Birliği de ele geçirilerek hem bu ülkenin kaynakları elde edilecek hem de Bolşevizm yıkılacaktı.

Türkkaya Ataöv, İkinci Dünya Savaşı, s. 22 (Düzenlenmiştir.).

Japon Başbakan Tanaka Giichi

Japonya’nın gerek I. Dünya Savaşı öncesinde gerekse II. Dünya Savaşı öncesinde Çin’i ve Sovyetler Birliği’ni tehdit olarak görmesinin stratejik nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Japonya, 1920’li yıllarda Uzak Doğu’nun en güçlü devleti olmakla birlikte Japonya’nın 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile ekonomik yapısı temelinden sarsıldı. Tanaka’dan sonra da militarist bir anlayışla yönetilen Japonlar, ABD ve SSCB’nin o günlerde kendi siyasi ve ekonomik sorunları ile uğraşmasını fırsat bilerek 18 Eylül 1931’de Mançurya’yı işgal etti. Bu işgal karşısında Çin, Milletler Cemiyetine başvurdu. Ancak Cemiyet, Japonya’nın saldırgan politikaları karşısında kuvvetli bir yaptırım uygulayamadı. Çin’in kuzey eyaletlerinden biri olan Jehol’ün 1933 yılı Şubat ayında işgalinden bir ay sonra Japonya Milletler Cemiyeti üyeliğinden çekildi. Uzak Doğu’daki bu revizyonist reaksiyon Ekim 1933’te Almanya’nın da Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrılması ile devam etti.

1934 yılında Washington Antlaşması’ndan da çekilen Japonya “Asya, Asyalılarındır.” diyerek Batılıların Çin’le olan siyasi ve diplomatik ilişkilerini bitirmelerini istedi. 1937’de bu sefer Çin’e saldıran Japonya’nın amacı ham madde elde etmek ve burayı pazar olarak kullanmaktı. Almanya için Avrupa

"hayat sahası" iken Uzak Doğu da Japonya için "ortak refah" alanıydı. Çin'in ABD'den yardım alarak direnmesine rağmen 1938'de Japonya, Doğu ve Orta Çin'i ele geçirdi ve "Yeni Düzen"i ilan etti.

ETKİNLİK

II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında rol oynayan emperyalist nedenleri arkadaşlarınızla birlikte tespit ediniz. Bu tespitlerinizden Almanya, İtalya, Japonya ve Sovyetler Birliği'ne ait olanları tahtaya çizeceğiniz bir tabloda ayrı ayrı gösteriniz.

b. Savaşın Başlaması ve Genişlemesi

Almanya 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgal etmeye başladı. Bu işgalden iki gün sonra da İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etti. Bunun üzerine İtalya'da Almanya'nın yanında savaşa katıldı (Görsel 5.3). Böylelikle II. Dünya Savaşı başlamış oldu.

AVRUPA'DA HARP BAŞLADI

Alman Orduları Harbi Bırakıp Polonya'yı Terketmezlerse Ingiltere ve Fransa Orduları Derhâl Harbe Girecekler

Alman - Leh Harbi Şiddetle Devam Ediyor!

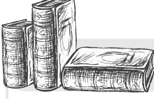
İngiltere ve Fransa Bugün Umumî Seferberlik Yapıyorlar. 18 den 41 e Kadar Bütün İngilizler Asker. Fransa Bazı Mıntakalarda Örfî İdare İlân Ediyor

Çemberlayn Dünkü Beyanatında Alman Devlet Reisinin Şahsî İhtirası Yüzünden Dünyanın Felâkete Sürüklendiğini, Bütün Harp Mesuliyetinin Hitlere Ait Olduğunu ve İngilterenin Seferber Vaziyette Olan Bütün Kuvvetile Polonyaya Yardım Edeceğini Söyledi

Türkiye İle İngiltere Arasındaki Dostluk

Majeste Kral Jorj Reisicümhu-

Görsel 5.3: *2 Eylül 1939 tarihli gazete haberi*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

İngiliz Daily Telegraph (Deyli Telegraf) muhabiri olarak 1939'da Polonya'dan Almanya'ya geçerken Alman ordusunun sınırda yığınak yaptığını fark eden Clare Hollingworth (Kıler Halinvört), savaşın başladığını dünyaya duyuran ilk haberci oldu.

www.gazetevatan.com

ETKİNLİK

II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarını anlatan aşağıdaki filmlerden bir tanesini evde izleyiniz.

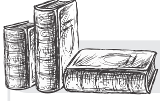
Karl Ritter'ın (Karl Ritır) yönettiği ve Carl Raddatz'ın (Karl Ratz) başrolünün üstlendiği 1941 yapımı film. Filmde 3 Luftwaffe (Lufvaf) bombardıman uçağı filosu anlatılmaktadır. Stukas, Nazilerin çağdaş filmleri arasında gösterilmektedir.

Fritz Hipper (Fritz Hipır) tarafından yönetilen film, 1940 yılında geçmekte ve 1939 Polonya işgalini anlatmaktadır. Film, Polonyalıları saldırgan gösterip Polonya'da yaşayan Alman etnik unsurlarını ise ezilen azınlık olarak tasvir etmektedir.

Yukarıda bahsedilen filmlere göre Almanya'nın savaş sırasındaki propaganda yöntemlerini ve bunların gerçekle olan bağını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Almanya Polonya’dan sonra Yıldırım Savaşlarıyla tüm Avrupa’da hızla yayılmaya başladı. Nitekim Norveç’e geçmek için 9 Nisan 1940’ta Danimarka’ya bir ültimatom verdi. İlk kez paraşüt birliklerinin de kullanıldığı harekât sonunda Danimarka direnemedi ve Almanlar tarafından işgal edildi. Almanlar daha sonra Norveç’e geçti ve bir ay içinde burayı ele geçirdi. Devam eden Alman saldırıları karşısında 15 Mayıs 1940’ta Hollanda, 27 Mayıs 1940’ta Belçika teslim oldu. Almanya ve İtalya’nın ortak saldırısı karşısında 22 Haziran’da Fransız silahlı kuvvetleri teslim oldu ve Compiegne’de (Kompeyn) Almanya ile bir mütareke imzaladı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Fransız-Alman mütarekesi, Almanya’nın I. Dünya Savaşı’ndan sonra 11 Kasım 1918’de mütareke imzaladığı vagonda imzalanmıştır. Almanlar bu vagonu daha sonra Berlin’e götürmüştür.

11 Kasım 1918

22 Haziran 1940

Harita 5.1: *Almanya’nın saldırılarını gösteren harita (1939-1942)*

Fransa’nın teslim olması ve Avrupa’da birçok ülkenin Almanya tarafından işgal edilmesinden sonra sırada İngiltere vardı (Harita 5.1). Hitler İngiltere’nin savaşı bırakması için öncelikle zaman verdi ve 19 Temmuz 1940’a kadar bekledi. Fakat İngiltere savaşı sürdürmekte kararlıydı. Hitler, 19 Temmuz’dan sonra İngiltere’ye yönelik hava saldırılarını başlattı. Ancak İngiltere’nin işgali için gerekli olan hava üstünlüğünü sağlayamayan Almanya 12 Ekim 1940’ta saldırıya son verdi. Churchill (Çörçil) kararlılığını, BBC radyosunda halka seslenerek şu ifadelerle belirtiyordu:

İKİNCİ EL KAYNAK

Fransa Savaşı bitti, şimdi ana vatanımızın savaşı başlıyor. Kıyıda, köyde, kentte, her karış toprakta çarpışacağız ve asla teslim olmayacağız…

İbrahim Artuç, II. Dünya Savaşı, C. I-II, s.133.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

İngiltere muharebesi 31 Ekim'de sona erdiği zaman İngiltere, 733 uçak ve 375 pilot kaybetmiş ve Londra'da 14.280 kişi ölmüş, 20.235 kişi yaralanmıştı. Almanya'nın kaybı ise 1733 uçak ve bir o kadar da pilottu.

Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 369

Savaş sırasında Londra

II. Dünya Savaşı'nda Avrupa Cephesi'nde yukarıda yer alan gelişmeler yaşanırken İtalya ve Almanya tarafından Kuzey Afrika'da ikinci bir cephe açıldı. Bu cephede İtalyan kuvvetlerinin Mısır'a karşı 13 Eylül 1940'ta başlattığı taarruz İngilizlerce püskürtüldü. Üstelik İngilizler ileri bir harekâtla Bingazi ve Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'yı ele geçirdi. İtalyanların Afrika'daki yenilgilerinden telaşa kapılan Hitler Kuzey Afrika'ya Şubat 1941'de General Rommel (Romıl) komutasındaki Alman birliklerini gönderdi. Böylece Alman ve İngiliz orduları arasındaki muharebeler karşılıklı toprak kazanımları ve toprak kayıpları biçiminde uzun süre devam etti. Almanlar, Haziran 1942 sonunda İskenderiye yakınlarında bulunan El-Alamein'a ulaştı. Durumun ciddiyetini gören İngilizler, General Montgomary (Montgomeri) komutasındaki birlikleri ile El-Alamein'de ciddi bir direniş gösterdiler. Rommel, İngiliz birliklerini yenemedi. Bu başarısızlıktan sonra Mihver İttifakı (Almanya, İtalya ve Japonya) için Kuzey Afrika'da hezimet başlıyordu.

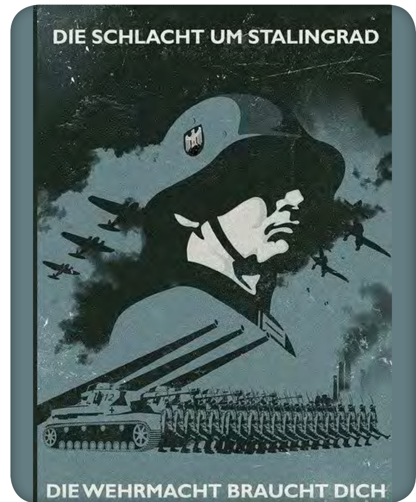
c. II. Dünya Savaşı'nın Seyrini Değiştiren Gelişmeler

Rus-Alman Savaşı ve Stalingrad Kuşatması

Almanya'nın Avrupa içlerinde ve Balkanlarda sürdürdüğü saldırgan politikanın yeni adresi Sovyetler Birliği oldu. Öyle ki Hitler 18 Aralık 1941 tarihinde imzaladığı "21 Numaralı Emir"e, Orta Çağ İmparatoru I. Friedrich Barbarossa'ya (Firedrih Barbarosa) atfen "Barbarossa" adını vermişti. Hitler bu saldırı planı ile Sovyet Kafkasya'sını yardıktan sonra Güneydoğu Asya'ya geçmek, yol üstünde bulunan İran ve Afganistan'ı da işgal etmek istiyordu.

Sovyet Rusya'ya karşı 22 Haziran 1941 tarihinde başlayan taarruz II. Dünya Savaşı'nın dönüm noktalarından biri oldu. Alman ordularının 154 tümenle yaptığı bu saldırıya karşı Sovyet halkı büyük bir direniş verdi. Bu arada Japonların ABD'ye saldırması üzerine Uzak Doğu'daki Rus tümenleri Aralık 1941 başında Moskova'ya ulaştı ve güçlü Alman birliklerini durdurdu.

Bir süre sonra Almanlar Ukrayna'da Rus birliklerini geri çekilmeye zorladı ve Kafkas Dağları eteklerine kadar vardılar. Almanların asıl amacı Kafkas petrollerini ele geçirmekti. Ancak cephenin sol kanadı Stalingrad'da durduruldu (Görsel 5.4). Alman ordusu Ruslarca kuşatıldı ve Almanların Stalingrad önlerindeki birlikleri 31 Ocak-2 Şubat 1943 arasında komutanlarıyla birlikte teslim oldu. 1943 ortalarındaki Kursk Savaşı'ndaki Sovyet zaferi ise Almanlar için artık sonun yaklaştığını gösterdi.

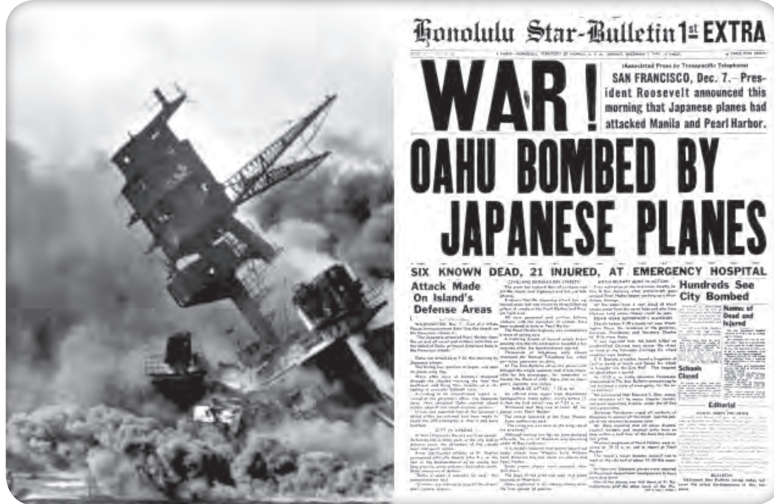
Görsel 5.4: *Stalingrad kuşatması ile ilgili bir Alman propaganda posteri*

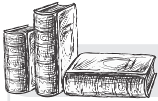
Almanları Rusya’da başarısızlığa sürükleyen unsurlar neler olabilir? Araştırınız.

Pasifik Cephesi ve Pearl Harbour (Pörl Harbır) Baskını

II. Dünya Savaşı devam ederken Çin’e saldıran Japonya isteklerine tam olarak ulaşamamıştı. Çünkü Çin, ABD’den yardım alarak direniş gösteriyordu. Japonya hızla güneye doğru saldırmaya başladı. Önce Hainan Adası’nı ele geçirdi ve Filipinlere kadar yaklaştı. Hindiçini’de stratejik üsler kazandı. ABD, Japonları buradan çekilmeye zorlamak için ekonomik baskı uygulamayı denedi. Bu durumda Japon ekonomisi ancak bir yıl dayanabilirdi. Japonya bir ay sonra ABD’ye geçici bir anlaşma önerdi fakat ABD bunu kabul etmedi ve Japonya savaşa karar verdi. Bunun için yapılan hamle, ABD’nin Pearl Harbour (Pörl Harbır) deniz ve hava üssüne ani bir baskın yapmak oldu (Görsel 5.5). 7 Aralık 1941 sabahı başlayan saldırı sonunda ABD’nin irili ufaklı 14 savaş gemisi batırıldı, 350 uçağı yok edildi. Bu saldırıda 3.600 askerle 100 sivil hayatını kaybetti. Japonya’nın kaybı ise 29 uçaktan ibaretti.

Görsel 5.5: *Pearl Harbour Baskını ile ilgili yabancı haber*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Pearl Harbor saldırısı parlak bir askerî beynin eseriydi: Amiral İsoroku Yamamoto. Yamamoto sürpriz bir baskınla altı aylık bir dizi Japon galibiyetinin elde edileceğini tahmin ediyordu. Ancak bu baskından sonra çok büyük bir felaket yaşandı.

Pearl Harbour Baskını, II. Dünya Savaşı’nın önemli olaylarından biri oldu. Amerika bu saldırının ardından önce Japonya’ya, ardından da Almanya’ya savaş ilan etti. Bundan sonra savaş yaygınlaşarak gerçek bir dünya savaşı niteliğini aldı.

Japonlar, Pearl Harbour Baskını’ndan sonra ABD’nin Manila ile İngiltere’nin Singapur ve Hong Kong üssünü ele geçirdi. 1941 yılının Aralık ayında Birmanya ve 1942 yılının Ocak ayında Endonezya Japonlar tarafından işgal edildi. Hızla ilerleyen Japon hücumu, 1942 Nisan ayında Avustralya’da durduruldu. 1942’de yapılan Midway (Midvey) ve Guadacanal Deniz Savaşları ile Japonya’nın Pasifik’teki üstünlüğü sona ermeye başladı. Guadacanal ve Solomon Adaları, Papua, Yeni Gine, Saipan, Marianne (Mariyen) Adaları, Guam Adası ve Filipinler 1945 Şubat ayına kadar Amerikalılar tarafından ele geçirildi.

Avrupa’da Savaşın Sona Ermesi ve Normandiya Çıkarması

Kuzey Afrika ve Balkan seferlerinde başarısız olan İtalya, 10 Temmuz 1943’ten itibaren Müttefik Devletlerin saldırısına uğradı. Bu durum karşısında Kral Victor Emmanuel (Viktır Emanuel) III, Mussolini’yi görevden aldı (Görsel 5.6). Bunun ardından da Mussolini tutuklandı. Ancak İtalya’nın teslim olmasından endişelenen Hitler, Mussolini’yi kurtardı ve uçakla Viyana’ya kaçırdı. İtalya’nın kuzeyinde Almanya tarafından kukla bir faşist rejiminin başına geçirilen ve İtalya’da kendine bağlı bazı birliklerle mücadeleyi sürdüren Mussolini Nisan 1945’te İtalyan Ulusal Kurtuluş Komitesinin kararı ile öldürüldü. Müttefik kuvvetler ise 1944 Haziran’ında Roma, 1945 yılının başında ise Kuzey İtalya’yı ele geçirdi.

Görsel 5.6: *Benitto Mussolini*

1941 yılının sonlarına doğru ABD’nin savaşa girmesi hava muharebelerinde bir denge sağlamıştı. Ancak Almanya ile çetin bir savaş veren ve savaşın esas yükünü çeken Sovyetler Birliği’ne acil olarak yardım edilmesi gerekmekteydi. Bu nedenle 1943 Tahran Konferansı’nda bir araya gelen Roosevelt (Rosvelt), Churchill ve Stalin bu konuyu tartıştılar. İkinci cephenin Türkiye üzerinden açılmasını düşünen Müttefik Devletler Türkiye’yi ikna etmek üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’yü 1943 Aralık ayında Kahire Konferansı’na davet ettiler. Ancak Türkiye’nin savaşa girmekte çekinceli bir politika takip etmesi üzerine 6 Haziran 1944’te Müttefik Birlikleri Normandiya Çıkarması ile “ikinci cephe”yi Fransa üzerinden açmış oldu.

Normandiya Çıkarması sonunda Almanya, Müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmeye başlandı. Berlin’in düşmek üzere olduğunu gören Hitler 30 Nisan 1945’te intihar etti. Kızıl Ordu ise uzun çatışmalardan sonra Mayıs ayının ilk günlerinde Berlin’i ele geçirdi. Artık Alman Meclis Binası Reictag’da (Reiktag) Kızıl Bayrak dalgalanıyordu (Görsel 5.7). Bu arada 2 milyona yakın Alman askeri Sovyet Cephesi’nden kaçarak İngiliz ve ABD birliklerinin denetimindeki bölgeye geçti. Sonraki günlerde öteki cephelerdeki Alman kuvvetleri de birbiri ardına teslim oldu.

Görsel 5.7: *Reictag’ı ele geçiren Rus askerleri*

Pasifik'te Savaşın Sona Ermesi ve Japonya'ya Atılan Atom Bombaları

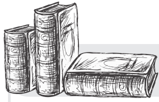
1942 yılında yapılan deniz savaşlarında Japonya'nın Pasifik'teki ilerlemesi durdurulmuş, İngilizler ve Amerikalılar bütün Pasifik'te savunmadan saldırıya geçmişlerdi. Nitekim Amerikalılar Japonya'nın aldığı irili ufaklı adaları kuzeyden güneye doğru ele geçirmekteydi. Bu arada ABD ordusu Mac Arthur (Mek Artur) yönetiminde Filipin Adalarına çıkmayı başardı. Ayrıca İngiliz, Amerikan ve Çin kuvvetleri de Birmanya'ya doğru harekete geçti. İvojima, Okinawa (Okinava) ele geçirildi.

Almanya'nın teslim olmasından sonra 17 Temmuz 1945'te Potsdam'da, yeni bir konferans toplandı. Bu konferansta ABD'yi Başkan Yardımcısı Truman, İngiltere'yi konferansın ilk kısmında Churchill ve daha sonra yeni Başbakan Clement Attlee (Kılemınt Atlii), SSCB'yi ise Stalin temsil etti. Müttefiklerin Japonya'nın koşulsuz olarak teslim olması kararı Japonya tarafından reddedilince Sovyetler artık sona yaklaşmış olan bu devlete karşı savaş açtı ve Mançurya içlerine girmeye başladı.

İKİNCİ EL KAYNAK

Bombanın atılmasından üç hafta önce Potsdam Konferansı'nda, Stalin'in kendisine özel olarak Moskova'daki Japon büyükelçisinin Japonların barış arzusunda olduğunu ilettiğini bildirmişti. Ayrıca Churchill bu mesajı Truman'a iletirken Müttefiklerin "kayıtsız koşulsuz" teslim talebinin Japonların teslim olmalarını kolaylaştırmak için kısmen yumuşatılabileceğini de önerdiğini anılarında belirtmişti.

Liddell Hart, II. Dünya Savaşı Tarihi, s.784.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Atom bombası fikri ABD Başkanı Roosevelt'e (Rusvelt) Einstein (Aynştayn) tarafından telkin edilmiş ve bu iş için büyük masraf ve gayretin sarf edilmesi gerektiği söylenmişti.

Müttefik Devletlerin Japonya'nın ateşkes ve barış taleplerine rağmen savaşı atom bombası kullanarak kısa sürede sonlandırmak istemesini nasıl açıklayabilirsiniz?

Görsel 5.8: Nagasaki'ye atılan atom bombası

Dünyanın en korkunç silahı bulundu:

Atom bombaları!

10 tonluk bir bombanın yaptığı tesir 20.000 ton dinamitin tesiri kadar!

ilk Atom bombası Japonya'ya atıldı

Her gün yeni bir tahmin!

Boğazlar

Dış işleri Bakanları komisyonunda görüşülecekmiş

Evet, C H P sol ve sosyalist bir partidir

Başkan Truman izahat veriyor

Bu keşif için yıllarca uğraşılmış ve iki milyar

Görsel 5.9: *7 Ağustos 1945 tarihli gazete haberi*

6 Ağustos 1945 Pazartesi günü insanlık tarihinde bir dönüm noktası oldu. Atom bombası çalışmalarının son hazırlıkları Amerika'da tamamlanmıştı. O gün çalışmaya katılan bilim insanlarının protestolarını hiçe sayan Amerikan Savunma Başkanlığı ilgilileri bir karar almışlardı. Bu karar sonrasında ilk atom bombası Japonya'nın Hiroşima şehrine, ikinci atom bombası da üç gün sonra Nagasaki şehrine atıldı (Görsel 5.8-Görsel 5.9). Bu durumda artık savaşamayacağını anlayan Japonya barışa hazır olduğunu bildirdi. 2 Eylül 1945 tarihinde Missouri zırhlısında imzalanan teslim belgesi ile Pasifik'teki savaş sona erdi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Ağustos ayının sonlarına doğru Truman günlüğünde "Atom bombası askerlere, askerî tesislere ya da donanmalara yönelik olarak kullanılmalı. Sivillere, kadınlara ve çocuklara karşı değil!" yazıyordu.

Truman'ın Ticaret Bakanı Henry Wallace (Henri Volıs) da günlüğünde Başkan Truman'ın "büyük bir vicdan azabı" çektiğini yazıyordu:

"100 bin insanı bir anda öldürme fikrine katlanamıyordu. Sürekli kendi kendisine 'onca çocuk' diyordu."

Nagasaki'den bir gün sonra Truman atom bombasının kullanımına dair ilk kararını açıkladı:

"Başkanın doğrudan izni olmadan hiçbir atom bombası kullanılmayacak."

9 Ağustos 1945'ten bu yana savaşlarda bir daha atom bombası kullanılmadı.

www.bbc.com

Günümüzde atom bombasından çok daha kuvvetli olan yeni nükleer silahların büyük güçler tarafından muhafaza ediliyor veya üretiliyor olması dünya barışını nasıl etkilemektedir? Tartışınız.

ç. Birleşmiş Milletler Teşkilatının Kuruluş Amacı ve Günümüzdeki Misyonu

II. Dünya Savaşı sonrasında barışı kalıcı olarak koruyacak bir milletlerarası teşkilat kurulması fikri hâkim olmuştu. Yalta'da bir araya gelen Roosevelt, Churchill ve Stalin arasındaki görüşmelerin sonunda Birleşmiş Milletler Örgütünün kurulması ve buna Mihver devletlerine savaş açmış olan devletlerin alınması kararlaştırılmıştı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Birleşmiş Milletler, kurucu devletler olarak adlandırılan 51 ülke tarafından, 24 Ekim 1945 tarihinde oluşturulmuştur. 2011 yılının sonunda üye sayısı 193'e ulaşmıştır. Kuruluşundan bu yana, hiçbir ülke üyelikten çıkarılmamıştır. Endonezya komşusu Malezya ile yaşadığı sorunlar nedeniyle, 1965 yılında geçici olarak Birleşmiş Milletlerden ayrılmış fakat bir sonraki yıl örgüte tekrar dâhil olmuştur.

Birleşmiş Milletler binası (Cenevre-İsviçre)

unicankara.org.tr

Birleşmiş Milletler Teşkilatının kuruluş amaçlarını gerçekleştirebilmesi için nasıl bir politika takip etmesi gerekmektedir? Tartışınız.

ETKİNLİK

Birleşmiş Milletlere ait İnternet sitesinde yer alan ve 2017 yılına ait olan aşağıdaki bölümü inceleyiniz.

Dünya liderleri önümüzdeki 15 yıl içinde 3 önemli işi başarmak için 17 küresel hedef üzerinde uzlaştı. Aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele, iklim değişikliğini düzeltme, sürdürülebilir kalkınma vb. için "Küresel Hedefler" bu taahhütleri gerçekleştirebilir. Bütün ülkelerde tüm insanlar için, bunların gerçekleşebilmesi için herkesin bu hedefleri bilmesi gerekiyor.

www.kureselhedefler.org

Yukarıda yer alan küresel hedeflerin gerçekleşebilmesi için size hangi görevler düşüyor? Size göre Birleşmiş Milletler, günümüzde misyonunu gerçekleştirmekte ne kadar başarılıdır? Tartışınız.

GENEL AĞ KAYNAĞI

...Ülkemiz dünyanın çeşitli yerlerine konuşlandırılmış BM barış operasyonlarına askerî ve sivil personel katkısı sağlayan ülkeler arasında yer almaktadır. Öte yandan, uluslararası alanda BM'nin kurulduğu 1945 yılından günümüze dek yaşanan gelişmeler, Teşkilatın çeşitli alanlarda reformunu da zorunlu hâle getirmektedir. Türkiye BM'nin tüm dünya insanlarının umudu olma niteliğini sürdürmesi gerektiği inancıyla BM sisteminin daha iyi işlemesine yönelik atılan adımları desteklemektedir.

Ülkemiz, uluslararası barış ve güvenliğin korunması, sorunların çok taraflı olarak ele alınması ve insan haklarının güçlendirilmesi bağlamında norm oluşturan ve uluslararası meşruiyeti temsil eden tek küresel örgüt olan BM'ye büyük önem atfetmektedir. Bu çerçevede ülkemiz, BM'nin barışı korumadan kalkınmaya, iklim değişikliğinden BM Güvenlik Konseyi reform çalışmalarına kadar her alanındaki faaliyetlerine etkin ve etkili katkısını artırarak sürdürecektir.

www.mfa.gov.tr

Türkiye'nin bölgesinde güçlü ve istikrarlı bir ülke olarak yer almaya devam etmesi Birleşmiş Milletler Teşkilatının günümüz misyonuna nasıl katkı sağlayacaktır? Tartışınız.

2. II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'nin İzlediği Siyaset ve Savaşın Türkiye Üzerindeki Ekonomik ve Toplumsal Etkileri

a. II. Dünya Savaşı ve Türk Dış Politikası

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa süre önce Almanya ve İtalya'nın izlemiş olduğu saldırgan ve tehditkâr politikaların Balkan topraklarına kadar ulaşması Türkiye'yi Müttefik Devletlerin yanında yer almaya sevk etti. Bu nedenle 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye ile İngiltere arasında bir deklarasyon yayımlandı. Hatay Sorunu sebebiyle Fransa ile böyle bir deklarasyon 23 Haziran 1939'da yayımlanabildi.

Türk-İngiliz Deklarasyonu'nu görünürde iyi karşılayan Sovyetler Birliği'nin 23 Ağustos 1939 tarihinde Almanya ile bir saldırmazlık paktı imzalanması Türkiye'nin beklentilerini boşa çıkardı. Çünkü Türkiye "Barış Cephesi"ne Sovyetler Birliği'nin de katılacağı ümidi ile dâhil olmuştu.

ETKİNLİK

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikasını konu alan yukarıdaki kaynaklardan bir tanesini okuyunuz. Okuduğunuz kaynağa göre savaş sırasında Türkiye'nin güvenilir ve saygı duyulan bir politika izlemesinin sonuçları neler olmuştur? Daha sonra sınıftaki arkadaşlarınızla konuyu tartışınız.

II. Dünya Savaşı'nın 1 Eylül 1939 tarihinde başladığı gün Refik Saydam başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da katılımı ile acil olarak toplanmıştı. Bu toplantıda Avrupa'daki gelişmelerin izlenmesi ve Türkiye'nin izleyeceği savaş politikaları hakkında çalışmaların yoğunlaştırılması kararlaştırılmıştı. Bakanlar Kurulunun bir sonraki toplantısı 5 Eylül'de yapılırken ertesi günden itibaren SSCB, Fransa ve İngiltere gibi Mihver Devletlerin Ankara büyükelçileri Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmeye başlanmıştı. Diplomatik trafiğin arttığı ve savaşın hızlandığı o günlerde Türk devlet adamları son derece ihtiyatlı ve soğukkanlı hareket etmekteydi (Görsel 5.10).

Görsel 5.10: *Türk dış politikasının üç önemli ismi: İsmet İnönü, Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu*

Savaşın ilk haftası ile birlikte soğukkanlı bir siyaset takip etmeye başlayan Refik Saydam hükûmeti 7 Eylül 1939'da bir tebliğ yayımladı. Tebliğde, Avrupa'daki harp vaziyeti dolayısıyla ülkenin bazı bölgelerindeki ihtiyat erlerinin silahaltına çağrıldığı, gıda ve diğer bazı maddelerin fiyatlarındaki yükseklik üzerine ihraçları lisans usulüne tabi tutulan mahsulat ve mamulat için uygulanacak esasların ne olduğu açıklandı. Bu tebliğde aynı zamanda gerek milletin gerek ordunun bir yıl boyunca her türlü ihtiyacını sıkıntısız karşılayacak stokların bulunduğu, gelecek yılın üretiminin de iki katına çıkarılmasının hedeflendiği belirtildi.

Türk hükûmeti bir taraftan savaşan her iki tarafla ilişkilerini dostane devam ettirmek istiyor, diğer taraftan da savaşın dışında bulunup ihtiyati tedbirler alıyor ve halkın huzur ve emniyet içinde iş ve güçleriyle uğraşmasını temine çalışıyordu.

Türkiye II. Dünya Savaşı'ndan önce başlattığı barışçıl politikalarını 25 Eylül 1939 tarihinde Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Moskova'ya göndererek devam ettirmek istedi. Ancak masabaşına oturan iki ülke temsilcileri ortak bir noktada buluşamadı ve Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, tam bir düş kırıklığı ile Türkiye'ye döndü. Bu arada herhangi bir Sovyet saldırısına karşı sınırlarında önlemlerini artıran Türk hükûmeti 19 Ekim 1939 günü, daha önce parafe edilen Türkiye-İngiltere-Fransa Üçlü İttifakı'nı imzaladı (Görsel 5.11).

Görsel 5.11: *Sovyet Rusya sınırında nöbet tutan Türk askerler*

Sovyetlerin dışında Türkiye'nin tarafsızlık politikasından hoşlanmayan bir başka ülke İngiltere idi. İngiltere özellikle İtalya'nın Yunanistan'ı işgal etmeye başlaması üzerine Türkiye'nin savaşa dâhil olmasını istedi. Fakat Türkiye yine savaşın dışında kalmayı tercih ettiği gibi Balkanlardaki Alman ve İtalyan tehlikesi karşısında Bulgaristan ile bir "Saldırmazlık Antlaşması" imzaladı. Bu antlaşmadan kısa süre sonra 2 Mart 1941 tarihinde Almanların Bulgaristan'ı işgale başlaması Türk dış politikasında yeni gelişmelere neden oldu. Türk sınırına kadar gelen ve her an kendisinden bir saldırı beklenen Hitler, 4 Mart 1941 tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mesaj göndererek Türkiye'ye saldırmak niyetinde olmadıklarını, asıl tehlikenin SSCB'den geldiğinin bilinmesi gerektiğini bildirdi.

Alman-Sovyet münasebetlerinin bozulmaya başlaması ve Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılması üzerine Sovyetlerin Türkiye politikalarında da değişiklik yaşandı. Nitekim Sovyet hükûmeti 25 Mart 1941'de Türkiye'ye başvurup 1925 tarihli "Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı"nı teyit etti. Ancak 18 Haziran 1941 tarihinde Türk-Alman Dostluk Paktı'nın imzalanması ile Rusya hayal kırıklığı yaşadı (Görsel 5.12). Üstelik 22 Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetlere saldırması şok etkisi oluşturdu.

Türk - Alman Dostluk Paktı İmzalandı

Muahede 10 seneliktir ve iki memleket arazilerinin masuniyetine ve tamamiyeti mülkiyesine mütekabilen riayeti taahhüd etmektedir

Türk ve Alman hükûmetleri

Doğrudan doğruya veya dolayısile yekdiğeri aleyhine müteveccih hertürlü harekâttan içtinab edecekler

C H P Grubu

Başvekilin izahatından sonra muahedeyi ittifakla ve alkışlar arasında tasvib etti

PAKTIN METNİ

Örsle çekiç arasında

Hariciye Vekilile Alman Elçisinin beyanatları

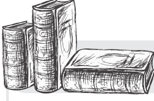
Saraçoğlu dedi ki: Türk ve Alman milletleri

Von Papen dedi ki: İmzalanan muahede

Milli Şefimiz

İngiltere Kralını tebrik ettiler

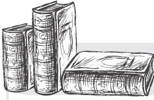
Görsel 5.12: *18 Haziran 1941 tarihli gazete haberi*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Almanya'nın Sovyetlere savaş açması Türkiye'yi "Polonya Sendromu" olarak tabir edilen en büyük korkusundan (aynı anda Almanya ile SSCB'nin ortak işgaline uğrama ve toprak bütünlüğünü yitirme korkusu) kurtarmıştır.

II. Dünya Savaşı yıllarının en zor döneminde başbakanlık yapan Refik Saydam, İstanbul'da iaşe meseleleri ile meşgul olurken 7 Temmuz 1942 tarihinde kalp krizi sonucu vefat etti. Bunun üzerine 9 Temmuz günü başbakanlık görevi, Cumhurbaşkanı tarafından Şükrü Saraçoğlu'na verildi. Görevin Refik Saydam Dönemi'nin Dışişleri Bakanı olan Şükrü Saraçoğlu'na verilmesi, Türkiye'nin mevcut dış politikasını ve savaş karşısındaki konumunu aynen sürdüreceğinin göstergesiydi. Saraçoğlu'ndan boşalan koltuğa ise Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu getirilmişti.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Refik Saydam'ın vefatı bugüne kadar kurulan cumhuriyet hükûmetleri nezdinde ilk ve tek olan bir durumdur. Refik Saydam, görevi başında vefat eden tek Türkiye Cumhuriyeti başbakanıdır.

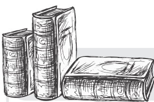
Şükrü Saraçoğlu Dönemi'nde Türkiye'nin savaşa katılması noktasında müttefiklerin baskısı artmaya başlamıştı. Nitekim 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihleri arasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Adana'da görüşen Churchill Türkiye'nin 1943 yılı sonuna kadar Almanlara karşı Balkan Cephesi'ni açmasını istemiştir. (Görsel 5.13).

Görsel 5.13: *Winston Churchill ile İsmet İnönü Adana Görüşmelerinde*

Adana Görüşmelerinden sonra Müttefik Devletler 1943 yılında gerçekleşen diğer konferanslarda da Türkiye'nin savaşa katılmasını öngördü. Bu nedenle 4-6 Aralık 1943 tarihleri arasında Kahire'de yapılan konferansa İsmet İnönü de katıldı. Konferans'ta Churchill ile bir görüşme yapan Cumhurbaşkanı İnönü "prensip olarak" savaşa katılmayı kabul edecek ancak Türkiye'nin savaşa giriş koşulu olan silahları ve teçhizatı tekrar dile getirecekti.

1944 yılında Türkiye'nin dış politika yaklaşımında değişiklik yaşanmaya başladı. İlk olarak Ocak 1944'te Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak yaş haddinden emekliye ayrıldı. Almanya ile sürdürülen politikada etkili rol oynayan Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu 16 Haziran 1944 tarihinde Dışişleri Bakanlığından istifa etti. Aynı aylarda Müttefik Devletlerin Almanya'ya yapılan krom ihracatının durdurulması konusunda Türkiye üzerindeki baskıları neticesinde 2 Ağustos 1944'te Almanya, 6 Ocak 1945 tarihinde ise Japonya ile ilişkiler kesildi. 23 Şubat 1945 tarihinde ise bu iki ülkeye karşı savaş açılması kararını TBMM kabul etti. Türkiye böylece 25 Nisan 1945 tarihinde başlayan San Francisco Konferansı'nda Birleşmiş Milletler beyannamesini imzalama hakkını elde etti.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında tarafsız kalan altı Avrupa ülkesinden (İrlanda, İsveç, Portekiz, İsviçre, İspanya ve Türkiye) yalnızca Türkiye savaşa girmiştir.

b. Savaş Döneminde Türkiye'nin Aldığı Ekonomik Önlemlerin Toplumsal Hayata Yansımaları

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Refik Saydam hükûmeti birtakım ekonomik önlemler almak zorunda kaldı. Bu amaçla ilk olarak Millî Korunma Kanunu kabul edildi. 26 Ocak 1940 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan ve 1960 yılına kadar da yürürlükte kalan bu kanun ile hükûmet, ekonomide ürünlere el koymak hatta zorunlu çalışma yükümlülüğü getirmek gibi hemen hemen sınırsız yetkiye sahip hâle gelmişti. Kanuna göre üreticilerin beş yüz kilonun üzerindeki tahıl ürünlerini Toprak Mahsulleri Ofisine teslim etmesi gerekiyordu. Bu sebeple halk karneyle ve kısıtlı miktarda yiyecek alabiliyordu (Görsel 5.14). Birçok mamulü alabilmek için uzun kuyruklar oluşturuyordu.

Ekmek işinde karne tatbik edilecek

Lüzum olduğu takdirde

İhtiyaç maddelerini aramak bunlara elkoymak için hükümete selâhiyet verildi

Millî Korunma kanunundaki değişgeler ve eklentiler dün Mecliste kabul edildi

Japonlar HONGKONG'A çıktılar

Tokyo "Hongkong'a filen hâkimiz" diyor

Londra'ya göre durum vahim

Görsel 5.14: *20 Aralık 1941 tarihli gazete haberi*

Genel olarak Millî Korunma Kanunu, savaş yıllarının ağır şartları içinde gerekli bir kanun olarak düşünülse de uygulamada birçok aksaklık görüldü. Ağır ekonomik koşulların altında özellikle alt gelir grubu vatandaşlar zorluk çekmeye devam etti. Genel enflasyona dayalı karaborsacılık döneme damgasını vurdu.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Ülke tam bir cihazlanma yetersizliği içindeydi. Hele zirai alanda düpedüz ilkel, verimsiz ve teşkilatsız bir durum içindeydik. O kadar ki hatta harbe götürmemişken bile kıtlık, açlık çekiyorduk. Yollar ve ulaştırma vasıtaları da yetersizdi. Millî stoklar yoktu ve bu stoklar olsa bile zaten depolama tesislerine sahip değildik... Bu şartlar içinde cumhuriyet devletçiliğinin ülkeye hediyesi olan birkaç şeker, tekstil fabrikası ile benzeri tesislerden de mahrum kalsaydık tam bir "Harb-i Umumi Sefaleti" içine kadar girerdik.

Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, s.205 (Düzenlenmiştir.).

II. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerini azaltmak ve halkın temel ihtiyaç maddelerinden biri olan ekmeği daha istikrarlı ve kolay ulaştırmak amacıyla yürütülen karne uygulaması beklenen etkiyi gösteremedi (Görsel 5.15). Ağırlığını karaborsacıların oluşturduğu, "harp zenginleri" olarak nitelendirilen ve daha çok İstanbul'da görülen yeni gruplar ortaya çıktı. Bu konuda bir önlem almak isteyen hükûmet kentlerdeki harp zenginlerinden "Varlık Vergisi" almaya karar verdi.

Görsel 5.15: *II. Dünya Savaşı Dönemi'nde halk, ekmeği karne ile aldı.*

Varlık Vergisi Kanunu'nda yer alan maddeleri araştırınız. Buna göre hükûmetin bu kanun ile gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik politikayı değerlendiriniz.

Olağanüstü koşullarda ve belirli amaçları gerçekleştirmek için uygulanmış bir Kanun olan Varlık Vergisi Kanunu kabul edilmeden kısa süre önce, 29 Ekim 1942 günü Ankara Hipodromu'nda ve 1 Kasım 1942 günü TBMM'nin resmî açılışında birer konuşma yapan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü şunları söylemişti:

BİRİNCİ EL KAYNAK

29 Ekim 1942

… Her mücadelenin temeli kendimize ve milletimize güvenmektir. Bütün mücadelelerin en büyük hedefi, milleti selamete eriştirmektir. Bütün dikkatler millî bütünlüğün muhafazasına döndürülmeli, bütün sıkıntıların çareleri el birliğiyle çalışmanın feyizli yolunda aranmalıdır. Millete yapılacak en tesirli düşmanlığın kendisine itimadı sarsmak olduğunu bir an hatırdan çıkarmamalıdır… Bir ateş kasırgası bütün dünyayı yakarken bizim vakar ve haysiyetle yükselmemiz, kendi kendine olan bir tesadüf değildir. Milletin her şeyini ordusuna vermesi ve vatan selameti için her sıkıntıya katlanmak kabiliyetinde olması büyük belaya karşı başlıca teminatımızdır. Doğru yoldan sapanların, ne kadar marifetli ve hileli olurlarsa olsunlar, eninde sonunda herhâlde yakalanacaklarına zerre kadar şüphe etmeyiniz.

Ulus, 30 Ekim 1942 (Düzenlenmiştir.).

1 Kasım 1942

Büyük vazife günleri, Millet Meclisinin büyüklüğünü göstermek için kıymetli fırsatlardır. Kahraman ve kıymetli ordumuzu hazır bulundurmamız, bugün her zamandan fazla lâzımdır. Vatanda üretimi arttıracak tedbirler, asıl genişlik yollardır. Harp içine girmiş ve millet selâmetinin kaygısına düşmüş gibi her mahrumiyeti göze alacak ve bütün milletçe külfet ve nimette birliğimizi ve beraberliğimizi gözlerin önünde canlandıracak zamandayız. Büyük Meclisin ve ondan feyizli ziyalar gibi dağılarak her vatandaşın, Cumhuriyet Hükûmetine yardım etmesi lâzımdır. Tarihte büyük meseleler halletmiş bir milletin evlâtlarıyız. Kendimize, milletimize güvenimiz, her vaziyette en isabetli tedbirleri bulacağımıza güvenimiz, her zamandan fazla ve kuvvetlidir.

www.tbmm.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

Cumhurbaşkanı bu konuşmalarında sadece Meclisten ve hükûmetten tedbirler istemekle kalmamış, bütün vatandaşları cemiyet içindeki yerlerine ve işlerine göre derece derece ahlak ve vicdan vazifesine çağırmıştı. Cumhurbaşkanının savaş koşulları içinde vatandaşlardan beklediği davranış şekli sizce doğru mudur? Tartışınız.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu konuşmalarından sonra Başbakan Saraçoğlu, 11 Kasım 1942 tarihinde ekonomik tedbirler paketini açıkladı. Bu pakette yer alan başlıklardan biri Varlık Vergisi Kanunu'nun ayrıntılı olarak tanıtılmasıydı. Kanun aynı gün TBMM tarafından kabul edildi. Varlık Vergisi Kanunu'nun resmî gerekçesi, "olağanüstü savaş koşullarının oluşturduğu yüksek kârları vergilemek" olarak dile getirilmişti. Verginin mükelleflere uygulanması için her il ve ilçede komisyonlar oluşturuldu ve kimin ne kadar vergi ödeyeceği belirlendi. İstanbul ve İzmir en çok verginin ödeneceği illerdi.

Bu verginin en tipik uygulamalarından biri sınırlı sayıda mükellefe uygulanabilen "zorunlu çalıştırma" kararlarıydı. Varlık Vergisi'nin son ödeme süresi sona erdiğinde zorunlu çalıştırma ve haciz işlemleri birlikte yürütülmeye başlandı. Ancak ağırlıklı olarak müttefik ülkelerden gelen tepkiler sonunda, Varlık Vergisi 15 Mart 1944 tarihinde tasfiye edildi.

Şükrü Saraçoğlu'nun ikinci hükûmeti iktidarda iken kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi, cumhuriyetin ilk yıllarında kaldırılan Aşar Vergisi'nin bir benzeri olarak uygulamaya konulmuştu. Amaç zirai gelirlerin vergilendirilerek ağır ekonomik sıkıntıların hafifletilmesiydi. Bu vergiye tabi olanlar,

genelde vurgunculuk yapmak suretiyle zenginleştiği varsayılan büyük çiftçilerdi. Tarım ürünleri ve baklagilleri vergilendiren Toprak Mahsulleri Vergisi Kanun Tasarısı 15 Mayıs 1943 tarihinde TBMM'ye sunuldu, üç mahsul yılı uygulandıktan sonra 23 Ocak 1946 tarihinden itibaren kaldırıldı.

3. II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

a. II. Dünya Savaşı'nın Siyasi Sonuçları ve Ortaya Çıkan İki Kutuplu Dünya Düzeni

Normandiya Çıkarması'ndan ve Fransa'nın kurtarılmasından sonra hem savaş sonrası siyasi düzen ile ilgili daha esaslı anlaşmaya varmak hem de Rusya'nın Japonya'ya karşı savaş açmasını temin etmek amacıyla 4 Şubat 1945'te Yalta Konferansı toplanmıştı. Bu konferansa katılan devletler İngiltere, ABD ve SSCB idi (Görsel 5.16). Savaş döneminin sonu; savaş sonrası dönemin başlangıcı kabul edilen bu görüşmeler sırasında pek çok noktada anlaşmaya varılamadı. Bundan sonra devletler arasında iş birliği dönemi sona erdi, rekabet ve mücadele dönemi başladı.

Görsel 5.16: *Churchill (İngiltere), Roosevelt (ABD) ve Stalin (SSCB) Yalta Konferansı'nda*

17 Temmuz - 2 Ağustos 1945'te Berlin yakınlarında toplanan Potsdam Konferansı'nda ise barışın nasıl sağlanacağı konusu ele alındı. Bu konferans, II. Dünya Savaşı'nın ve Churchill, Roosevelt ve Stalin'in yaptığı son büyük toplantı oldu. Ancak konferans bu üç isim arasındaki anlaşmazlığı şiddetlendirdi ve açığa çıkardı. Böylece dünya başlıca iki nüfuz alanına bölünmeye başladı.

ABD, savaştan sonra Monroe Doktrini'ni terk ederek milletlerarası politikada birinci plana geçti. Doğu-Batı karşılaşmasında Amerikan milletinin ekonomik ve politik kaderi, ideoloji bakımından aynı paralelde olan devletlerle sıkı dayanışmaya bağlı görünüyordu. Amerika Birleşik Devletleri ve Amerikan milleti dışa açılmak zorunluluğu duydu. Dünya ticaretini ve ekonomik ilişkileri liberalleştirme yolunda ABD önderlik etti.

II. Dünya Savaşı'nın Siyasi Sonuçları

- Sovyet Rusya ve Amerika bu savaştan en kârlı çıkan devletler olmuştur.
- ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Avrupa'nın giderek Sovyet etkisine girmesine engel olmaya çalışmıştır.
- Savaşın galip devletleri tarafından, Amerika öncülüğünde 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler Teşkilatı (UNO) kurulmuştur.
- Amerika başta olmak üzere, Batılı Demokrat Devletler askerî, siyasi ve iktisadi bir savunma sistemi olan Kuzey Atlantik Antlaşması'nı 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe koymuştur.

• Rusya; Çekoslovakya, Macaristan, Doğu Almanya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'ı kendine bağlı devletler hâline getirmiştir.

• Savaştan sonra Almanya; Federal Alman Cumhuriyeti (23 Mayıs 1949) ve Demokratik Alman Cumhuriyeti (7 Ekim 1949) olmak üzere ikiye bölünmüştür.

• Savaştan büyük kayıplarla çıkan Japonya, Japon halkının yoğun çabası ile ülkeyi yeniden kurarak oldukça hızlı biçimde savaşın izlerini silmiştir.

• Galip devletlerden olan Fransa ve İngiltere savaştan büyük tahribat görmüştür.

• Savaştan önce bağımlı topraklar yeryüzünün %66'sı ve bağımlı nüfus dünya nüfusunun %63'ü iken 1945'ten sonra ilk on yıl içinde 1 milyar 200 milyon insan özgürlüğüne kavuşmuş ve ikinci on yılda sömürgecilik sistemi çökmüştür.

• Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Japonya'nın kuvvetlenmesi ile Asya mühim bir milletlerarası politika alanı hâline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın siyasi sonuçları savaş sonrası dünya düzenini nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

b. Orta Doğu'nun Yeniden Şekillenmesi ile İlgili Gelişmeler

İngiltere, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'de bir sivil manda yönetimi kurmuş ve bölgeyi gönderdiği bir yüksek komiser vasıtasıyla yönetmeye başlamıştı. Arkasından Balfour Bildirisi'ni manda hukukunu belirleyen metne dâhil etmişti. Bu sayede Filistin'de Yahudi nüfusunun ve toprak mülkiyetinin genişlemesi sağlanmıştı. Ancak Milletler Cemiyetinin manda yönetimlerine dair aldığı kararlara tamamen aykırı olan bu durum bölgede Yahudi-Arap çatışmalarını başlattı.

İKİNCİ EL KAYNAK

İki savaş arası dönemde (1919-1939) Filistin sorununun temelini, Yahudilerin Balfour Bildirgesi'ni fiiliyattan, yurt kurmadan öteye resmiyete, devlet kurmaya geçirme çabalarına karşılık; Arapların bu bildirgeyi etkisiz kılma, Yahudilerin bir yurt kurmalarına imkân vermeme çabaları oluşturmuştur. Aynı zamanda Yahudilerin Filistin'e daha fazla Yahudi göçü sağlama çabalarına karşılık Arapların bunu engellemeye yönelik çabaları ve beraberinde Wilson Prensipleri doğrultusunda Filistin'in nüfus çoğunluğunun Arap olmasına dayanarak Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulması yönünde verilen mücadeleler oluşturmuştur. Bütün bunlara karşılık Filistin'deki İngiliz hükûmeti bir yandan Balfour Bildirgesi ile Yahudilerle manda yönetimi arasında bir denge, diğer taraftan Araplarla Yahudiler arasında bir denge ve iş birliği kurma çabasında olmuş fakat Araplar bu politikanın karşısında olmuşlardır.

Celil Bozkurt, Türk Kamuoyunda Filistin Problemi, İlk Arap Yahudi Çatışmaları (1920-1939), s. 20-21.

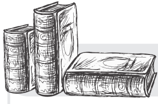
II. Dünya Savaşı yıllarında Hitler'in zulmünden dolayı dünya kamuoyunun desteğini kazanan Yahudiler, Filistin'de bir devlet kurmak amacıyla çalışmalarını artırdı. Bölge ülkeleri ise duruma engel olmak için 1945'te "Arap Birliği"ni kurdu. Suudi Arabistan, Mısır, Suriye, Irak, Ürdün, Lübnan ve Yemen tarafından kurulan birlik Filistin'in Arap ülkelerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmekteydi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede Yahudi-Arap mücadelelerinin artması üzerine İngiltere, 2 Nisan 1947 tarihinde Filistin konusunu BM'ye devrederek soruna uluslararası bir boyut kazandırdı. Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulan Filistin Özel Komitesinin hazırladığı "Çoğunluk Planı" 27 Kasım 1947'de Genel Kurulda kabul edildi.

Birleşmiş Milletler tarafından alınan ve Filistin'i taksim eden plan Arap ülkelerinde tepkiyle karşılandı ve kısa süre sonra Filistin'de Arap ve Yahudiler arasında çarpışmalar başladı. BM Güvenlik Konseyi çarpışmaları önlemek için girişimlerde bulunmasına rağmen bu girişimlerinden bir sonuç alamadı. Bunun üzerine İngiltere Nisan 1948'den itibaren Filistin'deki kuvvetlerini çekmeye başladı. Kuvvetlerin çekilme işlemlerinin bitiminden bir gün önce, 14 Mayıs 1948'de, Yahudi Millî Konseyi Başkanı David Ben Gurion (Devid Ben Guryon) İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Kudüs'ü başkent olarak gören bu devlet kurulduğu dönemden bu yana Filistin ile çatışma hâlindedir (Görsel 5.17).

Görsel 5.17: *Kudüs şehrinden bir görüntü*

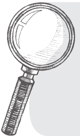
BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Bağımsızlık ilanından tam on bir dakika sonra ABD, İsrail geçici hükûmetini tanıdığını açıklamıştır. Bir gün sonra Guatemala, 18 Mayıs'ta da SSCB İsrail'i tanımıştır.

İsrail Devleti'nin resmen kurulmasından sonra Mısır, Suriye, Irak, Lübnan ve Ürdün orduları İsrail'e saldırıya geçti ve böylece 1948 Arap-İsrail Savaşı başlamış oldu. Başta ABD olmak üzere Avrupa ülkeleri tarafından desteklenen İsrail, kısa sürede Araplara karşı askerî üstünlük sağladı. Netice olarak 24 Şubat 1949'da İsrail-Mısır, 23 Mart 1949'da İsrail-Lübnan, 3 Nisan 1949'da İsrail-Ürdün, 20 Temmuz 1949'da İsrail-Suriye Ateşkes Anlaşmaları imzalanmak zorunda kalındı. Irak'ın ise İsrail'le sınırı olmadığı için Irak ile İsrail arasında herhangi bir ateşkes anlaşması imzalanmadı.

Günümüzde Filistin sorununun hâlen çözülememiş olması Orta Doğu'da barışı nasıl etkilemektedir? Tartışınız.

İsrail Devleti'nin kurulmasının Orta Doğu'nun etnik, dinî ve siyasi yapısında hangi kırılmalara yol açtığını anlatan bir araştırma yapınız.

5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

Çekoslovakya	**Üçlü Pakt**	**Polonya**	**Çelik Pakt**
Türk-Alman Saldırmazlık Paktı	**Türk-Fransız Saldırmazlık Paktı**		

1. Almanya 1 Eylül 1939'da .... işgal etmeye başlamıştır.

2. Almanya, 27 Eylül 1940'ta İtalya ve Japonya ile .... denen bir ittifak antlaşması imzalamıştır.

3. 18 Haziran 1941 tarihinde .... imzalanmıştır.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) Almanya 1939'da Milletler Cemiyetinden ve silahsızlanma konferansından çekildi.

2. ( ) 2 Eylül 1945'te Missouri adlı savaş gemisinde imzalanan teslim belgesi ile Pasifik'teki savaş sona erdi.

3. ( ) 4-6 Aralık 1943 tarihleri arasında Kahire'de yapılan konferansa Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de katılmıştır.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. II. Dünya Savaşı'nda Almanların Stalingrad Kuşatması'nda başarılı olamamasının nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

2. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin almış olduğu ekonomik tedbirler başarılı olmuş mudur? Değerlendiriniz.

3. Yalta ve Postdam Konferanslarına katılan devletler hangileridir? Söyleyiniz.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Müttefik kuvvetlerinin 1944 yılının Haziran-Eylül ayları arasında giriştiği, Alman Cephesi'nin delinmesine ve Almanya'nın Fransa'nın ortasına kadar çekilmesine yol açan hücum harekâtı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Londra Harekâtı
B) Yıldırım Harekâtı
C) Berlin Harekâtı
D) Barbarossa Harekâtı
E) Normandiya Çıkarması

2. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı'nın siyasi sonuçlarından biri değildir?

A) Savaş sonunda yeni devletler kurulmuştur.
B) Faşizm, Nazizm ve Sosyalizm gibi akımlar doğmuştur.
C) Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulmuştur.
D) Soğuk Savaş süreci başlamıştır.
E) Dünyada yeni güç dengeleri oluşmuştur.

3. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin savaşa karşı almış olduğu ekonomik önlemlerden biri değildir?

A) Millî Korunma Kanunu'nun kabul edilmesi
B) Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun kabul edilmesi
C) Varlık Vergisi Kanunu'nun kabul edilmesi
D) Bazı temel ihtiyaç maddelerinin karne ile verilmesi
E) Merkez Bankasının kurulması

4. I. Asya Asyalılarındır
II. Hayat Sahası
III. Bizim Deniz (Marenostrum)

Yukarıdaki savaş parolaları ve hedefleri sırasıyla aşağıdaki devletlerden hangilerine aittir?

A) İngiltere-Fransa-İtalya
B) Almanya-ABD-Türkiye
C) Japonya- Almanya-İtalya
D) Çin-Bulgaristan-Japonya
E) Çin-Fransa-ABD

5. Aşağıdakilerden hangisi II. Dünya Savaşı yıllarında Almanya tarafından işgal edilmiş olan ülkelerden biri değildir?

A) Norveç B) Fransa C) Belçika D) Polonya E) İsveç

6. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerinden biri olamaz?

A) İtalya
B) İngiltere
C) Türkiye
D) Belçika
E) ABD

7. II. Dünya Savaşı yıllarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Adana'da diplomatik bir görüşme yapan devlet adamı aşağıdaki kişilerden hangisidir?

A) Roosevelt
B) Churchill
C) Lenin
D) Mussolini
E) Stalin

8. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda savaş ilan etmiş olduğu bir devlettir?

A) Yunanistan
B) SSCB
C) Irak
D) Almanya
E) ABD

6. ÜNİTE

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA TÜRKİYE VE DÜNYA

Kore'de bulunan Türk Tugayına bağlı bir birlik

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Türkiye'de çok partili hayata geçişin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

2. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikada esas aldığı temel ilkeleri araştırınız.

3. Demokrat Parti Dönemi'nde ekonomik kalkınma ile ilgili yazılmış kitaplardan bir tanesini inceleyiniz. Edindiğiniz bilgileri arkadaşınızla paylaşınız.

1. 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Meydana Gelen Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler

a. Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Partinin Kurulması

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1945 yılına gelindiğinde, çok partili siyasal rejime geçmek zorunluluk hâline gelmişti. Bu nedenle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, tek partili rejimi devam ettirmenin ülkenin içinde bulunduğu şartlar kadar dünya konjonktürü bakımından da mümkün olmadığını düşünmeye başlamıştı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihinde Gençlik ve Spor Bayramı'nda yaptığı konuşmasında verdiği mesajlar demokratikleşme konusundaki kararlılığını gösteriyordu.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Memleketimizin siyasi idaresi cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri şartlarıyla devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. Büyük Meclis az zaman içinde büyük inkılaplar geçirmiş bir memleketin sarsıntılara uğramadan daha ziyade ilerlemesini temin edecektir. Büyük Millet Meclisinin kudretli elinde olan millet iradesi, demokrasi yolunda gelişmesine devam edecektir.

Ulus, 20 Mayıs 1945.

II. Dünya Savaşı, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş sürecini nasıl etkilemiştir? Tartışınız.

Cumhurbaşkanının yukarıda yer alan konuşmayı yaptığı dönemde Mecliste Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı'nın maddeleri hakkında görüşmeler yapılmaktaydı. Fakat bu tasarının görüşülmesi sırasında ciddi tartışmalar yaşandı ve muhalif bir hareket ortaya çıktı. 1945 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı üzerindeki görüşmelerde bu muhalif hareket daha belirginleşti. Aralarında Demokrat Partinin kurucularından Adnan Menderes'in de bulunduğu konuşmacılar, ekonomik, sosyal vb. konularda eleştirel konuşmalar yapmıştı. Nihayet 29 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe oylamasında, 368 lehte oya karşı beş kişi aleyhte oy kullandı. Bunların arasında Demokrat Partinin dört kurucusu da bulunmaktaydı.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun temel amaçları şunlardı:

İKİNCİ EL KAYNAK

- *Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilerle bu Kanun'un gereğince topraklandırılmaları kabul edilenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak*
- *Kendilerine arazi verilenlerle, yeter arazisi bulunup üretim araçları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek*
- *Üçüncü olarak yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini ve arazi mülklerinin belli kesimlerde toplanmamasını veya yetersiz hâlde küçülmesini önlemektir.*

Ali Arcak, Çiftçiyi Topraklandırma Yasasının Uygulanması ve Sorunları, s. 3.

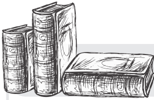

Köylünün kalkınması için zorunlu olan toprak reformu neden 1945 yılına kadar yapılamamıştır? Tartışınız.

Bütçe görüşmelerinden sonra Mecliste yaşanan sert tartışmalara rağmen halkın da istekleri doğrultusunda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945'te kabul edildi (Görsel 6.1).

Görsel 6.1: *Toprak reformu isteyen vatandaşlar*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Yasanın oylamasına katılan 351 milletvekili oy birliği ile yasayı kabul ederken içlerinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Emin Sazak, Cemal Tunca, Hikmet Bayur gibi önemli isimlerin de bulunduğu yüz dört milletvekili oylamaya katılmayarak yasaya ve hükûmete olan tepkilerini ortaya koymuştur.

acikerisim.deu.edu.tr

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve bütçe görüşmeleri sırasında iyice belirginleşmeye başlayan parti içi muhalefet, uzun süredir aralarında görüşüp şekillendirdikleri fikirlerini 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grup Başkanlığına "Dörtlü Takrir" başlığı altında sundu. CHP milletvekili olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın imzalarını taşıyan bu önergede, parti içinde demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli görülen tedbirlerin alınması istenmekteydi.

Dörtlü Takrir'in reddedilmesiyle ilgili olarak Necip Fazıl Kısakürek ve Hilmi Uran, takririn amacını aşağıdaki cümlelerle yorumlamışlardı:

İKİNCİ EL KAYNAK

Dörtlü Takrir diye adlandırılan davranışı, Demokrat Partinin tohum atış ve ilk kadrosunu çerçevelendiriş hareketi kabul edebiliriz. Bu hareket, yeni bir parti şuurundan uzak olarak yapılmakta idiyse de o istikametin rotasını kendi kendisine çizmekteydi.

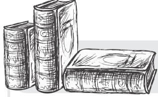
Necip Fazıl Kısakürek, Benim Gözümde Menderes, s. 50.

Benim kanaatim odur ki II. Dünya Harbi'nin bitmiş olduğu günleri hemen takiben bu önergeyi verenler, mensup bulundukları partide ileriye sürdükleri böyle bir ıslahatı istemekten ziyade, aslında o partiden ayrılmayı kararlaştırmış bulunuyorlardı ve önergedeki istekleri de bir bahane olarak kullanıyorlardı.

Hilmi Uran, Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950), s. 362.

Parti içindeki bu gelişmeler üzerine 12 Haziran 1945'te CHP Genel İdare Kurulunda başkanlığını bizzat Genel Başkan İsmet İnönü'nün yaptığı bir toplantı gerçekleşti. Bu toplantıda söz konusu takrir reddedilirken İnönü, "Bunu Parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler." demişti.

İnönü'nün bu ifadeleri Demokrat Partinin (DP) kuruluşu ile gerçekleştirilecekti. Ancak DP'lilerden altı ay daha erken hareket eden İstanbullu iş adamı Nuri Demirağ 18 Temmuz 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisini (MKP) kurdu. Böylece fiilî olarak çok partili hayata geçişi başlatan bu partinin kuruluşu, yeni partilerin varlığına izin verileceğini göstermesi açısından Türk demokrasi tarihinde özel bir yere sahiptir. Ancak bu oluşum beklenenin aksine kamuoyu tarafından ilgi görmedi.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

CHP iktidarına ve bürokrasiye karşı kurulan Millî Kalkınma Partisi (MKP), sanayi burjuvası ile İslamcı ve milliyetçi kesimlerin partisiydi. Parti, 1946'da ve daha sonra katıldığı seçimlerde başarı sağlayamadı. 22 Mayıs 1958'de feshedilmiş sayıldı.

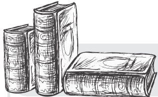
Dörtlü Takrir'in reddedilmesinden kısa süre sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü parti yönetimini suçlar nitelikteki beyanatları nedeniyle CHP'den ihraç edildi. Refik Koraltan da ihraç edildikten sonra Celal Bayar, arkadaşlarına yönelik bu adımlardan dolayı 3 Aralık 1945 tarihinde CHP üyeliğinden istifa etti. 7 Ocak 1946 tarihinde bu dört isim tarafından Demokrat Parti (DP) kurulmuş oldu (Görsel 6.2).

Demokrat Partisi dün resmen teessüs etti

Yeni Partinin 85 maddelik programı neşrolundu

Demokrat Partisinin ana prensipleri nelerdir, muhtelif devlet ve memleket işlerinde neler düşünüyor?

Görsel 6.2: *8 Ocak 1946 tarihli gazete haberi*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Demokrat Partinin halk dilindeki adı "Demirkırat" idi. Demokrat, halk arasında "Demikrat" olarak telaffuz edilmiş ve parti tarafından "Demirkırat" olarak kullanılmıştır. DP Genel Merkezi; Ankara'da, Sümer Sokak'ta, Antalya Milletvekili Cemal Tunca'nın 8 numaralı binasıydı.

Türkiye'de çok partili hayata geçilmesi yönünde atılan adımlar demokrasi kültürüne ne gibi katkılar sağlamış olabilir? Tartışınız.

b. 1946 ve 1950 Seçimleri ile Seçim Sistem ve Usullerindeki Değişimler

1946 Genel Seçimleri

Demokrat Partinin kurulmasından sonra siyasi atmosferdeki gelişmeler karşısında CHP'de çok önemli bazı demokratik adımlar atılmaktaydı. Önce 21 Nisan 1946 ara seçimlerinde adayların parti merkezince tespit edilmeyeceği belirtildi. Daha sonra 10 Mayıs 1946 tarihinde yapılan CHP Olağanüstü Kurultayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün "Değişmez Genel Başkanlık" ve "Millî Şef" unvanları kaldırıldı. Tek parti sisteminde hükûmeti denetlemek amacı ile oluşturulmuş olan "Müstakil Grup" kaldırıldı. Programın dernek kurulmasını yasaklayan maddesi kaldırıldı.

5 Haziran 1946 tarihinde Meclisten geçirilen yeni Seçim Kanunu'na göre tek dereceli seçim sistemi ve seçimin bir gün içinde yapılması esasları getirildi. Seçmen olmak için Türk olmak, 22 yaşını bitirmiş olmak, kamu hizmetinden yasaklı olmamak, kısıtlı olmamak, yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunmamak şartları belirlendi. Yeni Kanun'da teknik açıdan bazı yetersizlikler görülmekteydi. Örneğin Kanun'la, seçimdeki gizli oy, açık tasnif ve seçimlerin yargı organları tarafından denetimi yerine, açık oy-gizli tasnif ve sayımdan sonra oyların yakılması esası getirilmişti.

Yeni Seçim Kanunu'nun kabul edilmesinden beş gün sonra normal şartlarda Ekim 1947'de yapılması gereken milletvekili seçimlerinin 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırıldı. Cumhuriyet tarihinin bu ilk erken ve aynı zamanda ilk çok partili genel seçimi için yeni kurulan partiler gerekli teşkilatlanmayı ve hazırlığı yapamamışlardı. Öyle ki CHP 63 ilin tamamından, DP ise 47 ilden seçime katılabilmişti.

1947 genel seçimlerinin bir yıl erkene alınmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Türkiye'de bir ilkin gerçekleşeceği bu genel seçim öncesi partilerin seçim kampanyaları oldukça renkli görüntülere sahne olmuştu. CHP propaganda için "Atatürk ve İnönü, Cumhuriyet Halk Partisinin başlarıdır. Oylarımızı onların partisine verelim." sloganını taşıyan afişi, DP ise "Yeter! Söz Milletindir!" afişini kullanıyordu (Görsel 6.3).

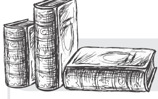

Görsel 6.3: *CHP, DP seçim afişleri*

Demokrat Parti Dönemi'nde siyasi partilerin genel seçim kampanyalarında kullanmış olduğu propaganda afişleri hakkında bir araştırma yapınız.

21 Temmuz 1946 milletvekili seçimine o dönemde faal hâlde bulunan 14 partiden 6 tanesi katılabilmişti. Bu partiler: Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Köylü Partisi, Demokrat Parti, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ile Yalnız Vatan İçin Partisi idi. Seçim sonuçlarına göre CHP 397, DP 61, Bağımsızlar 7 milletvekilliği kazanmıştı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Seçim sisteminin eksikliklerine ve seçim sonuçlarına yapılan bütün itirazlara rağmen 1946 seçimleri Türk demokrasi tarihinde ilk kez seçimlerin tek dereceli yapılması, birden çok partinin bulunması ve siyaset alanına rekabet unsurunun girmiş olması nedeniyle önem arz etmektedir.

sobiad.odu.edu.tr

ETKİNLİK

Türkiye'de 1927 yılından itibaren, halkın genel seçimlere olan katılım oranlarını tespit ediniz. Elde etmiş olduğunuz verileri tablo ve grafikler hazırlayarak yorumlayınız.

1946 seçimlerinden sonra ilk defa çok adaylı cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı. 16 Ağustos 1946 tarihinde Mecliste yapılan bu seçimde DP adayı Mareşal Fevzi Çakmak'tı. Seçime katılan toplam 451 milletvekilinden 388'inin oyunu alan İsmet İnönü tekrar cumhurbaşkanı seçilirken Fevzi Çakmak 59 oy aldı (Görsel 6.4). Meclis Başkanlığı seçimini de CHP milletvekili Kâzım Karabekir 379 oyla kazandı. DP'liler de Yusuf Kemal Tengirşenk'i aday göstermişlerdi. Yusuf Kemal Tengirşenk 58 oy aldı. Cumhurbaşkanlığı ve meclis başkanlığı seçimlerinden sonra yeni hükûmeti kurmak için İstanbul milletvekili Recep Peker görevlendirildi (Tablo 6.1).

Meclis açıldı, İnönü 451 oydan 388 i
ile tekrar Cumhurbaşkanlığına seçildi
Saracoğlu kabinesi istifa etti, yeni kabineyi kurmağa İstanbul milletvekili Receb Peker memur edildi.

Görsel 6.4: *17 Ağustos 1946 tarihli gazete haberi*

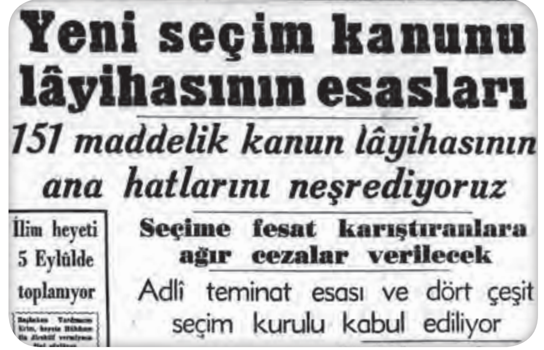
Tablo 6.1: *1943-1950 Yılları Arasında Görev Yapan Hükûmetler*

Hükûmet Adı	Görev Süresi
II. Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti	9 Mart 1943 - 7 Ağustos 1946
Recep Peker Hükûmeti	7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947
I. Hasan Saka Hükûmeti	10 Eylül 1947 - 10 Haziran 1948
II. Hasan Saka Hükûmeti	10 Haziran 1948 - 16 Ocak 1949
Şemsettin Günaltay Hükûmeti	16 Ocak 1949 - 22 Mayıs 1950

Kaynak: tbmm.gov.tr'den hazırlanmıştır.

1950 Genel Seçimleri

1948 yılı Temmuz ayında Seçim Kanunu'nda değişikliğe gidilerek gizli oy-açık sayım esası getirilmişse de DP liderleri muhalefetlerini sürdürerek seçim emniyeti sağlanmadan ve Seçim Kanunu bu yönde değiştirilmeden seçimlere katılmayacaklarını açıkladılar. Bunun üzerine Şemsettin Günaltay hükûmeti döneminde yeni bir Seçim Kanunu Tasarısı hazırlandı. Tasarı hakkında mecliste yapılan görüşmelerden sonra 15 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Kanun ile yeni Seçim Kanunu yürürlüğe girdi (Görsel 6.5).

Yeni seçim kanunu lâyihasının esasları

151 maddelik kanun lâyihasının ana hatlarını neşrediyoruz

İlim heyeti 5 Eylûlde toplanıyor

Seçime fesat karıştıranlara ağır cezalar verilecek

Adlî teminat esası ve dört çeşit seçim kurulu kabul ediliyor

Görsel 6.5: *12 Ağustos 1949 tarihli gazete haberi*

Yeni Seçim Kanunu'ndaki bazı maddeler şunlardır[10]:

- Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır (birinci madde).
- Milletvekili seçiminde her il bir seçim çevresidir (ikinci madde).
- Seçim döneminin son toplantı yılının 23 Temmuz günü, seçimin başlangıç tarihidir. Ara seçimlere de Türkiye Büyük Millet Meclisi aksine karar vermedikçe her yıl yine 23 Temmuz'da başlanır ve her iki hâlde eylül ayının üçüncü pazarı oy verilir (altıncı madde).
- Milletvekilliği seçiminde 22 yaşını bitiren her vatandaş seçmendir (yedinci madde).
- Seçmen kütükleri düzenlemesi işi valiler ve kaymakamlar tarafından sağlanır (on beşinci madde).

Seçim Kanunu'ndaki değişikliklerden sonra 14 Mayıs 1950 tarihinde seçimlerin yapılması kararı alındı. Hükûmet bir taraftan güven ve huzur içinde bir seçim yapılması için gereken önlemleri alırken diğer taraftan da seçim öncesi bazı değişiklik ve düzenlemeler yaptı. Tekke ve zaviyeleri kapatan kanun değiştirilerek 19 Nisan 1950 günü devlet töreni ile Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesi açıldı. Bir diğer değişiklik ise hazinece özel teşebbüslere kefalet edilmesi ve döviz taahhüdünde bulunulması hakkında kanunun meclisten geçirilmesiydi.

Görsel 6.6: *1950 Genel Seçimleri sırasında vatandaşlar oylarını kullanırken*

(10) Tarhan Erdem, Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982), s.200-237 (Düzenlenmiştir).

14 Mayıs 1950'de ilk defa gizli oy, açık tasnif usulü ile bir genel seçim yapıldı (Görsel 6.6). Olaysız ve sakin geçen bu seçimin sonuçları Tablo 6.2'de verilmiştir.

Tablo 6.2: *1950 Genel Seçim Sonuçları*

Partiler	Aldıkları Oy	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	4.391.694	55,2	416
CHP	3.148.626	29,6	69
MP	368.537	4,6	1
Bağımsızlar	44.537	0,6	1
Toplam	7.953.394	%100	487
			Kaynak: www.tuik.gov.tr

1950 Genel Seçimleri sonucunda oy oranının milletvekili oranına yansımasında ortaya çıkan farkın nedeni ne olabilir? Araştırınız.

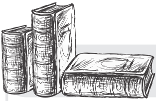
Fransız yazar Maurice Duverger (Maris Düverci) DP'nin seçimi kazanmasının nedenini şu şekilde açıklamıştır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Demokrat Parti bütün gayrimemnunları bir araya getirmeye muvaffak olmuştu; devletçilik yüzünden hiddetlenmiş sanayici ve tüccarı, siyasi liberalizmin âşık ve hayranı olan münevverleri, dinde daha çok serbestlik isteyen Müslümanları, Toprak Kanunu yüzünden telaş ve endişeye düşen büyük toprak sahiplerini, yukarıda saydıklarımızın peşinde takılmaya alışmış köylü kitlelerini, sendika hürriyetleriyle grev hakkını özleyip bu husustaki vaatlerin cazibesine kapılan işçileri. Bunlar yeni politika hattını aynı şekilde tasavvur etmese bile bir değişikliğin vukuu arzu etmek bahsinde hep beraber hareket etmekte idi.

Maurice Duverger, "Demokrat Parti", Yeni İstanbul Gazetesi, 24 Mart 1950, s. 2.

1950 Genel Seçimleri sonunda ilk kez seçimle bir iktidarın yerine başka bir iktidarın olaysız olarak geçmesi Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir başlangıç olmuştur.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Halk yığınlarına işaret eden "kasketliler" deyimi siyasal edebiyatımıza ilk olarak 1950 seçimlerinden sonra girdi. 1950 seçimlerine, ünlü "Yeter! Söz Milletindir!" sloganıyla giren Demokrat Parti ise her fırsatta "kasketlilerin partisi" olduğunu vurgulamaya özen gösteriyordu.

2. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Dış Politikada Meydana Gelen Gelişmeler

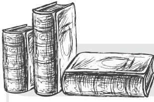
Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye, bir yandan Rusya'dan gelebilecek bir tehlikeye karşı kendisini güvence altına almak, öte yandan da uluslararası arenada tek kalma politikasını sürdürmek yerine, ABD ve Batı Blokuna yaklaşma stratejisi içerisinde olmuştur. Bu arada ABD'nin Yakın Doğu'daki çıkarları iki esasa dayanıyordu: Ticari çıkarlar ve duygusal-insani çıkarlar. ABD'nin bu yeni politikası dünya barışını korumaya yönelikken zaman içinde kendi çıkarlarını korumaya dönüştü. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidine karşı olarak dünya barışına yönelik Truman Doktrini doğdu.

Türkiye’nin Batı’ya yönelik stratejik politikasının iki önemli nedeni vardı. İlki, Sovyet tehlikesine karşı yetersiz askerî hareket gücünü telafi etmek ve güçlü bir askerî ittifakın içinde yer alarak güvenliğini sağlamaktı. Diğeri ise iç ve dış politikadaki tıkanıklığı açmak, ülkedeki ekonomik canlılığı sağlayabilmek için Batı Avrupa’da oluşturulan ekonomik ve siyasi ortaklık örgütünün içinde yer almaktı.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün (NATO) Kurulması

Monroe Doktrini nedeniyle Avrupa kıtasında bir ittifaka katılamayan ABD, Sovyetler Birliği’nin Avrupa’da oluşturduğu tehdidi Kuzey Atlantik ülkelerini de içine alacak şekilde genişletebileceğinden endişe etmeye başlamıştı. Bu nedenle Amerikan Senato üyesi Arthur H. Vandenberg (Artur Vandınberg), 11 Haziran 1948’de, ABD’nin Avrupa’da bir ittifaka katılabilmesi için yasal bir düzenleme yaptı. “Vandenberg Kararı” denilen ve Senato tarafından kabul edilen 289 sayılı kararla ABD, 1823’ten beri uygulamakta olduğu “Monreo Doktrini”ni terk etti ve Sovyetler Birliği’ne karşı bir çevreleme politikası (containment policy/konteynmınt polayci) uygulamaya başladı. Nihai olarak 4 Nisan 1949’da ABD’nin öncülüğünde ve katılımı ile İngiltere, Portekiz, Danimarka, Kanada, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Belçika, İtalya, İzlanda, Norveç arasında “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü” (NATO) kuruldu.

NATO’nun kuruluşunu sağlayan antlaşmanın 2. maddesinde, NATO’nun sadece askerî amacı olmadığı belirtildikten sonra üyelerin uluslararası her alanda iş birliğine ve barışa katkı yapmaları ve ekonomi politikalarında uyum sağlamaya çalışmaları gerektiği belirtilmiştir. 3. maddede, tarafların silahlı bir saldırıya karşı direnme güçlerini artırmak üzere çaba gösterecekleri ve yardımlaşma içine girecekleri açıklanmaktadır.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

NATO’nun amacı, ilk Genel Sekreteri Lord Ismay tarafından “Avrupa’nın savunmasında ABD’yi içeride, SSCB’yi dışarıda, Almanya’yı ise aşağıda tutmak” olarak belirlenmiştir.

ABD Başkanı Truman ise Marshall (Marşal) Planı ve NATO’yu “bir elmanın iki yarısı” olarak ifade etmiştir.

www.beykent.edu.tr

NATO amblemi

NATO’nun kurulmasıyla birlikte Batı Avrupa devletleri Sovyetler Birliği baskısı ve tehdidine karşı ilk defa etkili ve caydırıcı güce sahip oldu. Marshall Planı ile Sovyetler Birliği’ne karşı kurulan ekonomik ittifak, NATO ile birlikte siyasi ve askerî boyuta taşındı. Oluşan bu Batı güvenlik sistemi ile Avrupa’da denge sağlandı.

NATO’nun kurulmasından sonra da ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele bütün dünyada hızla devam etti. Bu mücadele boyunca iki küresel gücün kuvvetleri birbirleriyle hiç doğrudan savaşmadı. Bu durumdan dolayı iki devlet arasındaki mücadele Soğuk Savaş olarak adlandırıldı. Soğuk Savaş Dönemi’nde ilk ciddi savaş Asya’da yaşanan Kore Savaşı’ydı.

NATO’nun kurulması ABD ve SSCB dışındaki ülkeleri siyaseten nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

Varşova Paktı

NATO'nun kurulmasından sonra Sovyetler Birliği 8 Ekim 1949'da kendi işgali altındaki Almanya'da Doğu Almanya'yı kurdu ve bu devletin bütün Almanya'nın temsilcisi olduğunu açıkladı. Batı Almanya'nın 5 Mayıs 1955 yılında NATO'ya dâhil olması üzerine Sovyetler Birliği, kontrolü altındaki devletleri bir arada tutmak için Varşova Paktı'nı meydana getirdi (Görsel 6.7). Bu pakt; Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Macaristan, Bulgaristan, Polonya, Arnavutluk, Doğu Almanya ve Romanya arasında 14 Mayıs 1955 tarihinde Varşova'da imzalandı (Görsel 6.8). Bu antlaşmanın süresi yirmi yıl olarak belirlendi.

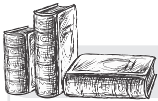

Görsel 6.7: *Varşova Paktı amblemi*

Görsel 6.8: *Varşova Paktı kuruluş toplantısı*

Varşova Paktı'nın amacı bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini korumak olarak belirlenmişti. Bunu yapabilmek için Sovyetler Birliği askerleri, Doğu Avrupa devletlerinin topraklarına yerleştirildi. Bu askerî birlikler, bulunduğu ülkelerde, Sovyetler Birliği kontrolünün artmasını sağladı. Bu organizasyon da tıpkı NATO gibi iki küresel güç arasındaki gerilimin artmasına yol açtı ve Soğuk Savaş'ı şiddetlendirdi.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Komünist rejim altında toplanan ülkeler, 1947 yılından itibaren Moskova'dan yönetilen bir blok hâline gelmiştir. Churchill bir konuşmasında Baltık'taki Stettin'den, Adriyatik'teki Trieste'ye kadar demir bir perdenin çekilmesinden bahsetmiştir. Bundan sonra "Demir Perde" tabiri Rusya tarafından yönetilen bu bloku adlandırmak için sıkça kullanılmıştır.

Varşova Paktı'nın SSCB'nin dağılmasından sonra sona ermesi, NATO'nun Avrupa ve dünya üzerindeki siyasi ve askerî gücünü nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

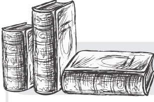
a. Truman Doktrini ve Türkiye'nin Dış Politika Üzerindeki Etkileri

Truman Doktrini ve Türkiye

ABD Başkanı Truman 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı konuşmada dünyanın iki politik sistem arasında bölündüğünü ve Amerika'nın askerî, siyasi ve ekonomik olarak Türkiye'yi ve Yunanistan'ı destekleyeceğini kesin bir dille ilk defa ifade etti (Görsel 6.9). ABD'yi böyle bir karara iten esas neden Türkiye'ye ve Yunanistan'a yönelik Sovyet tehdidinden ziyade bu iki ülkenin sahip olduğu özel konumdu. Truman'ın açıkladığı "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu Tasarısı" 22 Mayıs 1947'de onaylanarak yürürlüğe girdi.

Görsel 6.9: *ABD Başkanı H. S. Truman*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu, ABD başkanına Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımla birlikte malzeme, hizmet ve bilgi yardımı yapma ve bu arada askerî ve teknik uzmanlar gönderme yetkisini vermekte ve bunun için 400 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmaktaydı.

www.ktu.edu.tr

GENEL AĞ KAYNAĞI

Truman, daha sonra "Truman Doktrini" olarak anılacak olan tarihî konuşmasında;

Amerikan hükûmetinin Yunanistan hükûmetinden acil bir mali ve iktisadi yardım çağrısı aldığını, Yunanistan'daki Amerikan Ekonomik Misyonu ve ABD Büyükelçisi'nin raporlarından "Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardımın gerekli olduğunun" anlaşıldığını, Yunanistan'ın varlığının komünistlerce yönetilen birkaç bin silahlı kişi tarafından tehdit edildiğini, Yunanistan hükûmeti'nin mevcut durumla baş edemediğini, Yunan ordusunun küçük ve zayıf olduğunu, bundan dolayı kendi kendine yeten ve kendi kendine saygısı olan bir demokrasi olabilmesi için Yunanistan'a yardım yapılması gerektiğini söyledi.

sbe.balikesir.edu.tr (Düzenlenmiştir.).

Yunanistan ve Türkiye için kabul edilen Yardım Kanunu, Sovyet tehdidi karşısında zaten ilk günden başlayarak Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımını arayan Türkiye'de bir ferahlık ve memnunluk oluşturdu. İnönü, Amerikan yardımının yürürlüğe girmesi dolayısıyla verdiği mesajında ABD Başkanı Truman'a memnuniyetini ve teşekkürünü şöyle ifade ediyordu:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Büyük Amerikan Cumhuriyeti'nin memleketimiz ve milletimiz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk hislerinin yeni bir nişanesini gösteren bu mutlu hadiseyi her Türk, insanlığın devamlı bir barış devresine kavuşmak için geçirmekte bulunduğu intikal devresinde ileri bir adım gibi candan alkışlamaktadır. İkinci Cihan Harbi esnasında ve harbin fiilen sona ermesinden sonra milletimizin ispat ettiği yüksek meziyet ve ideallerin dünya kamu oyu önünde takdir edildiğini belirten bu yardım, Türkiye'ye zaruri ve normal müdafaa malzemesinin bir kısmını temin suretiyle harp neticesinde düşmüş bulunduğumuz iktisadi güçlüklerin kısmen telafisinde de ferahlatıcı bir etken olacaktır.

Ulus 24 Mayıs 1947 (Düzenlenmiştir.).

Truman Doktrini'nin yasalaşmasından sonra 23 Mayıs 1947 tarihinde General Lunsford Oliver (Lansford Olivır) başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara'ya geldi. Bu heyetin incelemelerinden sonra Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947'de "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Antlaşma" adlı bir antlaşma imzalandı. TBMM bu antlaşmayı 1 Eylül 1947 tarihinde ve 5123 sayılı Kanun'la onayladı.

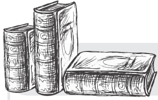
ABD'nin Truman Doktrini'yle ilgili ABD Askerî Yardım Kurulu Başkanı Tümgeneral H. L. Mc. Bridge (Biric) tarafından şu açıklama yapılmıştır:

İKİNCİ EL KAYNAK

Türkiye Orta Doğu ve Arap dünyasının kilit noktasında, Sovyet yayılmasına karşı cephe teşkil eden tek ülkedir. Türkiye'ye yapılan yardımın amacı şudur: Birincisi, Türklerin Sovyet baskılarına karşı sağlam bir millî cephe hâlinde mukavemet azim ve kabiliyetlerini pekiştirmek; ikincisi, herhangi bir savaş hâlinde Türklerin Sovyet tecavüzüne karşı, kuvvetle karşı koymasını sağlayarak Türk askerî potansiyelini ıslah etmektir.

Sezai Orkunt, Türkiye-ABD Askerî İlişkileri, s. 144-145.

Türkiye, Truman Doktrini ile birlikte üzerindeki mevcut Sovyetler Birliği tehdidi karşısında yeni bir müttefik ve destek bulmuş oldu. Doktrin'den sonra Batı'ya daha fazla yaklaşmaya başlayan Türkiye, komünizme karşı mücadelesinde ABD'nin yanında oldu.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Truman Doktrini, Sovyetler Birliği ve bu devletin güdümünde olan devletlerin oluşturduğu Doğu Blokuna karşı Batı Blokunun oluşmasında ilk ve önemli bir adımdır. Bu ise Sovyet-Amerika mücadelesini ve Soğuk Savaş'ın başlamasını tetiklemiştir.

1947 yılında yeniden şekillenmeye başlayan dış politika anlayışı ile Türkiye bir taraftan SSCB'nin açık hedefi hâline gelmeye başlarken diğer taraftan Asya ve Orta Doğu coğrafyalarındaki gelişmeler karşısında da eksen değiştiriyordu. Örneğin Truman Doktrini'ne kadar Filistin Sorunu'nda Arap devletlerini destekleyen bir politika izleyen Türkiye İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur. Ayrıca Türkiye, 1949 Ocak ayında toplanan ilk Asya Siyasal Konferansı'na katılmayarak Asya-Afrika hareketi ile bağlarını koparmıştır.

b. Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO Üyeliği

Türkiye'nin dış politikası, Demokrat Partinin 1950 yılında iktidara gelmesinden sonra Batı ve özellikle ABD ile iş birliği olarak belirlendi. Nitekim bunu doğrulayan ilk gelişme Cumhurbaşkanı Bayar'ın aktif dış politika telkinleriyle hükûmetin 1950 yılı Ağustos ayında NATO'ya üyelik için müracaatta bulunması oldu. Ancak bu başvuru 11 Mayıs 1950 tarihinde daha CHP iktidarda iken yapılan ilk başvuru gibi NATO Bakanlar Konseyi tarafından reddedildi.

Türkiye'nin NATO'ya katılmak için çaba sarf ettiği bir dönemde Kuzey Kore Komünist Birliklerinin Güney Kore'ye karşı geniş ölçekli harekâtı ile Kore Savaşı başladı. Aynı gün BM Güvenlik Konseyi, Kuzey Kore'nin hareketini saldırı olarak tanımladı ve 27 Haziran 1950'de saldırıyı engellemek ve barışı sağlamak için üye devletlerden askerî yardım göndermelerini istedi. BM'nin bu çağrısından sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu 25 Temmuz 1950

tarihinde Kore'ye 4.500 kişilik bir asker birliği gönderme kararı aldı (Görsel 6.10). Türkiye'nin Kore Savaşı'na eylemsel olarak yardımı bir taraftan Batı yanlısı politikalarını destekleyeceği gibi diğer taraftan da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne girmesinde etkili olacaktı.

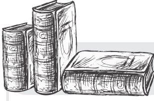
Kore savaşına 4500 kişilik bir askerî kuvvetle katılıyoruz

Silâhlı yardım kararı Bayarın riyasetindeki toplantıda alındı

Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanının reisliğindeki toplantısında Meclis ve Genelkurmay Başkanları da bulundu

Köprülü kararımızı Trygve Lie'ye bildirdi

Görsel 6.10: *26 Temmuz 1950 tarihli gazete haberi*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Tuğgeneral Tahsin Yazıcı komutasında Kore'ye gönderilen Türk Tugayına, Kore'deki başarılı muharebeleri ve kahramanlıklarından dolayı Amerikan Kongresince Mümtaz Birlik Nişanı ve Beratı verilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerine ise Güney Kore Cumhurbaşkanlığı tarafından Birlik Nişanı verilmiştir.

Aslında Batılı devletlerin Türkiye için öngördüğü vazife Mısır'ı da içine alan bir "Orta Doğu Komutanlığı"nı üstlenmesiydi. Fakat bu planlar, Mısır'ın 1951 Ekim'inde tasarıya katılmayı reddetmesi ve bazı Arap ülkelerinin İngiltere'ye güvenmemesi üzerine gerçekleşmedi. Üstelik Amerikalı uzmanlar NATO'nun güneydoğu kanadını güçlendirmesi için bu iki ülkenin önemine dikkat çekmekteydi. Böyle bir siyasi ortamda NATO Bakanlar Konseyi, 17 Ekim 1951 tarihinde Londra'da yaptığı toplantıda Türkiye'nin ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını kabul etti. TBMM de 18 Şubat 1952 günü yaptığı toplantıda, hem Kuzey Atlantik Antlaşması'nı hem de 17 Ekim 1951 tarihli protokolü kabul etti.

Türkiye'nin NATO üyeliği gazetelerde başarılı bir netice olarak değerlendirilecekti. Bu konu ile ilgili aşağıda yer alan gazete haberlerini okuyunuz.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Atlantik Paktı camiasına eşit haklar ve vecibelerle katılması tahakkuk etmiş bulunuyor. Dış politikamızın büyük başarısı Demokrat Parti iktidarının ve Adnan Menderes kabinesinin inkâr edilemez bir zaferidir. Cumartesi günü Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonunda Cumhuriyet Halk Partili üyelerin de Adnan Menderes hükûmetini tebrik etmeleri gösteriyor ki kazanılan bu dış politika başarısı millî bir zaferdir. Devletimiz şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar büyük ve kuvvetli bir ittifak manzumesine girmiş değildi. Türkiye, Rus tehdit ve tehlikesi karşısında artık yalnız değildir.

Abidin Daver, Cumhuriyet, 18 Şubat 1952.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Artık mukadderatımız, dünyadaki hür demokrasilerin mukadderatına bağlanmıştır. Müşterek barışı kurmakta olanlarla iş birliği yapacağız ve medeni âlem manzumesi içinde hem kendi emniyetimizi garanti ederek hem de her türlü tecavüz tehdidine karşı koyarak medeniyete insanlık idealinin her ne şekilde olursa olsun örselenmesine müştereken mâni olacağız. Bu, Türkiye'ye layık olduğu büyük devlet vazife ve salahiyetlerini temin eden Adnan Menderes hükûmetinin parlak bir başarısıdır ve tarih daima bu başarı ile iftihar edecektir.

Mümtaz Faik Fenik, Zafer Gazetesi, 18 Şubat 1952.

Basının ve kamuoyunun Türk dış politikasındaki gelişmeler karşında birlik içinde hareket etmesi sizce ne anlam ifade etmektedir? Bu durumun önemini tartışınız.

NATO ittifakına dâhil olan Türkiye siyasi güvene kavuşurken askerî alanda da geniş yardımlar almaya başlamıştı. Bu sayede Türk Silahlı Kuvvetleri modernize olma imkânına kavuştu. NATO bir yandan Türkiye'nin Batı ülkeleriyle özellikle de ABD ile ilişkilerinde önemli bir pozitif basamak olurken diğer yandan Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini olumsuz etkiledi.

c. Türkiye'nin Avrupa Konseyi Üyeliği

Batı Avrupa ülkeleri Temmuz 1948'deki Brüksel Antlaşması'nı imzalamış ve NATO'ya katılarak bir savunma sistemi oluşturmuştu. Bunun yanında siyasi örgütlenme amaçlı Fransa, İtalya, İngiltere, İsveç, Hollanda, Danimarka, Norveç, Belçika, Lüksemburg ve İrlanda 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da bir antlaşma imzalayarak Avrupa Konseyini kurduklarını belirtmişlerdi (Görsel 6.11). 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe giren bu antlaşmadan sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin ilk toplantısı 6 Ağustos 1949'da Strazburg'da yapıldı.

Görsel 6.11: *Avrupa Konseyi Amblemi*

Avrupa devletleri ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Türkiye'nin bu antlaşma dışında bırakılması, Türk hükûmeti tarafından tepki ile karşılandı. Ancak Türkiye'nin Avrupa Konseyinin dışında kalmasından duyulan endişe uzun sürmedi. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 8 Ağustos 1949 tarihinde Strazburg'da yaptığı toplantıda, Türkiye'nin Konseye davet edilmesini kararlaştırdı. Strazburg'dan dönen dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak bu olayı *"Avrupa Birliği'nin başlangıcı, ümidin fevkinde cesaret verici olmuştur."* sözleri ile değerlendirmişti. Türkiye'nin Avrupa Konseyine girişi 12 Aralık 1949'da TBMM tarafından onaylandı ve Türkiye Avrupa Konseyine üye oldu.

Necmettin Sadak, 1949 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada Türkiye'nin Avrupa Konseyine katılmasını şu şekilde değerlendirmiştir:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikametini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Avrupa Konseyine katılmamız neticesi, Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içine girmesi bizim için belli başlı bir hadisedir.

TBMM Zabıt Ceridesi, C.16, 12 Aralık 1949, s. 100.

Türkiye'nin Avrupa Konseyine üyeliği ile kendisini Batı dünyasının ayrılmaz bir parçası olarak görmeye başlaması sizce Türk dış politikasını nasıl etkilemiştir? Tartışınız.

3. 1950'ler Türkiye'sinde Meydana Gelen Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler

a. Siyasi Gelişmeler

1950 Genel Seçimlerinden sonra TBMM, 22 Mayıs 1950 tarihinde toplandı. Aynı gün yapılan seçimde DP adayı Celal Bayar, Mecliste bulunan toplam 453 üyeden 387'sinin oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü cumhurbaşkanı oldu ve yeni hükûmeti kurmak için Adnan Menderes'i görevlendirdi. Bu arada DP'nin dört önemli kurucusundan Refik Koraltan Meclis başkanı seçilirken Fuat Köprülü de dışişleri bakanı olmuştu (Görsel 6.12).

Görsel 6.12: *Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes*

Celal Bayar hatıralarında, başbakanın kim olacağı konusunda Adnan Menderes'le aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarır:

BİRİNCİ EL KAYNAK

Çankaya'da, büyük salonun bitişiğindeki büromda bir başıma oturuyordum. Menderes'in geldiğini haber verdiler. Az sonra kapıdan ağır adımlarla girdi. Çekingen, mahcup bir hâli vardı. Yer gösterdim, oturmadı, karşımda ayakta duruyor, ellerini ovuşturuyordu. Bir şey rica etmeye gelmiş mahcup insanların çekingenliği içindeydi. Tekrar yer gösterdim,

– Buyurun, oturun Adnan Bey, dedim.

Yine oturmadı. O nazik gülümsemesi içinde yumuşak bir sesle,

– Sizden, bir ricada bulunmaya geldim, Beyefendi, dedi. Beni mazur görmenizi rica ederim.

– Buyurun, söyleyin öyle ise, dedim, sizi dinliyorum.

– Arkadaşlarımızdan birini nasıl olsa hükûmet kurmağa memur edeceksiniz. Mahzur görmezseniz, Fuat Köprülü arkadaşımızı tavsiye edecektim.

Oturmadı. Ayakta duruyor, ellerini ovuşturarak yere bakıyordu. Benden bir karşılık beklediği belli idi.

– Başvekil sizsiniz Adnan Bey, dedim.

Şaşırdı. Böyle bir şey beklemiyordu. Biraz da sanırım telaşlanıyor gibi oldu.

– Bendeniz, Fuat Köprülü arkadaşım için ricaya gelmiştim.

Ben sözümü teyit ve tekrar ettim:

– Başvekil sizsiniz, Adnan Bey…

Celal Bayar, Başvekilim Adnan Menderes, s. 103-104.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Adnan Menderes'i başbakan olarak tercih etmesinde hangi nedenler etkili olmuş olabilir? Tartışınız.

Genel seçimler öncesi antidemokratik yasaları kaldırmak için halka söz veren DP, 16 Haziran 1950'de "Arapça Ezan Yasağı"nı kaldırdı. Arapça Ezan Yasağı'nın kaldırılmasından bir süre sonra Devlet Radyosundan Kur'an-ı Kerim yayını başladı. Diyanet İşleri Başkanlığı da radyo ve gramofon ile Kur'an okunabileceğine ilişkin bir fetva yayımladı. Türk parasında görevde yer alan cumhurbaşkanı yerine Atatürk'ün portresinin yer alması prensibi kabul edildi.

BİRİNCİ EL KAYNAK

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı Resimlerinin Devlet Dairelerine Asılması ile İlgili Kararnamesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Tetkik Müdürlüğü
Karar sayısı
3/11303

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Yeni Cumhurbaşkanı resimlerinin Devlet dairelerine asılması meselesinin bütçeye munzam ve oldukça ehemmiyetli masraflar yükleyeceği sebebiyle bu teamüle devam edilmemesi, ancak Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu sıfatiyle Büyük Atatürk'ün portresinin resmî daire ve müesseselerde şimdiye kadar olduğu gibi bulundurulması arzusunu izhar etmişlerdir.

Meseleyi 5 / 6 /1950 tarihinde tezekkür eden Bakanlar Kurulu Sayın Cumhurbaşkanının bu teklif ve arzularını yerinde görerek karar altına almıştır.

CUMHURBAŞKANI
C. Bayar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/02.122.116.02

Demokrat Partinin iktidardaki ilk yılında, bir taraftan Anıtkabir inşaatının bir an önce bitirilmesi için çaba gösterilirken diğer taraftan da "Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun" tasarısı 31 Temmuz 1951 tarihinde Mecliste kabul edildi. Atatürk'ü Koruma Kanunu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Bayar sonraki yıllarda şu cümleleri söylemişti:

İKİNCİ EL KAYNAK

…Başvekil Adnan Menderes'le bu konuda bir görüşme yaptım. Başvekil benimle beraberdi, aynı şeyleri düşünüyorduk. Hükûmet bir kanun tasarısı hazırladı ve Büyük Millet Meclisine sevk etti. Atatürk'ün kurduğu ana muhalefet partisi, bu kanunun karşısında yer aldı. Demokrat Parti içinden bazı milletvekilleri de şahsi düşüncelerine bağlı kalarak Kanun'un çıkmasını engelliyorlardı. Ben, o yıl Meclisi açış nutkumda bu konuya dokundum. Kanun müzakeresi aylarca sürdü. En sonunda kanunlaştı.

Hikmet Bila, CHP, s. 456-458.

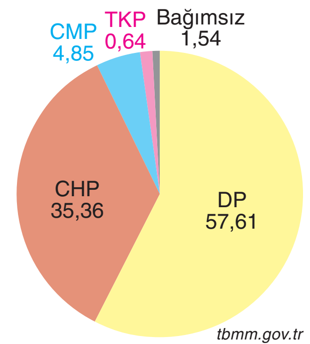
DP hükûmeti halk önünde ilk önemli sınavını yerel seçimlerde verdi. 3 Eylül 1950'de yapılan yerel seçimlerde DP'nin 600 belediyeden 560'ını kazanması iktidarının gittikçe güçlendiğinin bir delili olarak görüldü. 16 Eylül 1951'de 17 ilde boşalan 20 milletvekilli için yapılan ara seçimde ise DP oyların %52,69'unu alarak 18 milletvekili çıkarırken CHP oyların %38,65'ini almasına rağmen 2 milletvekili çıkarabilmişti.

Demokrat Parti'nin bu yıllarda genel ve yerel seçimlerde elde etmiş olduğu bu başarıların temel nedenleri neler olabilir? Araştırınız.

Bir nevi DP'nin halk tarafından benimsendiğini gösteren bu seçimlerden sonra 1954 yılında yapılacak olan genel seçimleri kazanmak için DP çalışmalara başladı. Bunlardan biri üniversite profesörlerine siyaset yasağı olarak algılanan Üniversiteler Kanunu ve Vicdan Özgürlüğünü Koruma Kanunu idi.

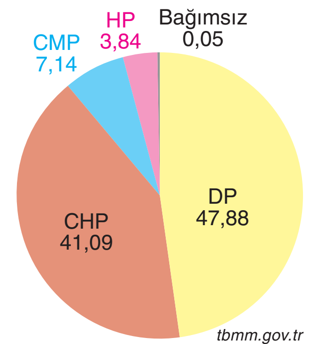
DP'nin oylarını %55,22'den %57,61'e çıkardığı; CHP'nin ise %39,59'dan %35,36'ya düşürdüğü seçimin resmî sonuçlarına göre DP, toplam oyların 5.313.659'unu alarak 541 milletvekilliğinden 503'ünü kazandı. CHP 3.193.471 oy ile 31 milletvekili, CMP 480.249 oy ile 5 milletvekilli, bağımsızlar ise 56.393 oy alarak 2 milletvekili kazandı (Grafik 6.1). Genel seçimlerden Mecliste yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Celal Bayar 486 oy ile yeniden cumhurbaşkanı seçildi. Yeni kabineyi kurmaya cumhurbaşkanı tarafından tekrar Menderes vazifelendirildi.

***Grafik 6.1:** 1954 Genel Seçim sonuçları*

1954 seçimlerinde muhalif CMP'nin seçimi kazandığı Kırşehir ili ilçe hâline getirildi. Malatya'ya bağlı olan Adıyaman ve Kocaeli'ye bağlı olan Sakarya ilçeleri il oldu. Bu arada DP içindeki muhaliflerden Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Cihad Baban, Ekrem Hayri Üstündağ ve Turan Güneş gibi isimler partiden ayrılarak 19 Kasım 1955'te Hürriyet Partisini kurdu.

İktidara yeni dönemde, faaliyetlerinden dolayı muhalefet, basın ve üniversite tepki göstermeye başladı. 1956 yılından itibaren devam eden siyasi belirsizlik ortamı sebebiyle DP genel seçimlerin erkene alınmasını sağladı. 1957 Genel Seçimlerine, *"Büyük Türkiye için Desteğinizi İstiyorum"* posteriyle giren DP beklediği desteği alamadı. Bu seçimde DP oy kaybedip ilk defa %50'nin altına düşmüş ve 419 milletvekili çıkarmıştı. CHP oyların %41,09'unu alarak meclise 173 kişilik bir grupla gelmişti. CMP %7,14 ile 4 milletvekili, HP de %3,84 oy ile 4 milletvekili çıkarmıştı (Grafik 6.2).

***Grafik 6.2:** 1957 Genel Seçim sonuçları*

1950 ve 1954 genel seçimlerinde DP ve CHP'nin aldığı oy oranında büyük bir fark olmamasına rağmen milletvekili dağılımında ortaya çıkan sonuç nasıl açıklanabilir? Genel Seçim Kanunlarını göz önünde bulundurarak değerlendiriniz.

27 Ekim 1957 seçimlerinden sonra iktidar ve muhalefet arasında ılımlı bir siyaset yürütüleceği beklentisi oluşmuştu. Ancak bu beklentiler boşa çıkacaktı. Öyle ki 1957 yılından sonra iktidar ve muhalefet arasında atarak devam eden siyasi gerginlik, CHP ve HP arasında "Millî Muhalefet Cephesi" kurulması yolundaki girişimlerin canlanmasına neden oldu. Bu gelişmeye tepki olarak DP tarafından, ülkenin dört bir yanında "Vatan Cephesi Ocakları" kurulmaya başlandı. Mecliste iktidarla muhalefet arasında sert tartışmaların arttığı o günlerde toplumsal gerginlik de tırmanmaya başlamıştı.

b. Ekonomik Gelişmeler

Türkiye'nin Marshall Planı'na dâhil olmasıyla plan çerçevesinde Türkiye'ye, 1948-1952 yılları arasında toplam 352 milyon dolarlık yardım yapıldı. Bu yardımların 175 milyon doları Amerikan piyasalarından mal satın alınması için verilen doğrudan yardım, 177 milyon doları ise OEEC ülkelerinden mal satın alınması için verilen dolaylı yardımlardı. Üstelik alınan yardımların %60'ı Amerikalı uzmanların görüşleri doğrultusunda tarım alanında kullanılmıştı.

TARIM Bilgileri

MAKİNELİ ZİRAAT

Bundan 25 - 30 sene evvel bütün dünya ziraati daha ziyade hayvan çeki kuvvetile yapılırdı. Bazı memleketlerde makineli ziraat ileride idi.Bu memleketler çok kısa bir zamanda, ziraat aleminde çok ileri gitmişler ve çiftçileri, refaha ve bolluğa kavuşmuştur.

Görsel 6.13: *DP Dönemi'ndeki tarımsal gelişme hakkında bir gazete haberi*

DP, liberal bir sistemin savunuculuğunu yaparak işbaşına gelmiştir. Ancak Marshall Yardımı'nın getirdiği sorumluluklar nedeniyle ekonomi politikalarında bu liberal sistemi gerçekleştiremedi. Öyle ki 1951 yılında Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının (Dünya Bankası) hazırladığı Barker Raporu, DP'nin ekonomi politikasının oluşumunda etkili olmuştu. Buna göre DP özel teşebbüse daha da ağırlık veren bir politika izlemek ve bunu genişletmek zorunda kalmıştı.

DP iktidarı, Türkiye'ye daha çok yabancı sermaye akışını ve yabancı yatırımcıların rahat hareket edebilmelerini sağlamak amacıyla önce 1951 sonra da 1954 yıllarında olmak üzere iki defa Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası'nı kabul etti. ABD'nin Dış İktisadi Politika Komisyonu Başkanı C.B. Randall'ın (Rendal) çalışmaları ile çıkarılan bu Kanun ile tarım ve ticaret alanları da yabancılara açılmış oldu.

Bir başka Amerikalı uzman Max Ball (Meks Bol) tarafından hazırlanan ve 7 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe giren Petrol Kanunu da Türkiye'ye yabancı sermaye akışını sağladı. Bu Kanun'a göre Türkiye'de petrol aramadaki devlet tekeli kaldırılmakta ve aramaların özel teşebbüs, dolayısıyla yabancı şirketlerce yapılmasına fırsat vermekteydi. Böylece bazı küresel şirketler Türkiye'de petrol arama hakkına sahip olmuştu. Bunun sonucunda da bu şirketler, bulunan petrolü işletmeyip Türk hükûmetini yüksek fiyatla petrol ithal etmeye mecbur etmişti.

Türk ekonomisi için yabancı sermaye temini niçin önemli olmuştur? Tartışınız.

Demokrat Parti'nin "altın yılları" olarak tabir edilen 1950-1954 döneminde tarım ve tarıma dayalı sanayileşmede hızlı bir artış olmuş ve ekim alanı 18,8 milyon hektara çıkmıştı. Ziraat Bankası aracılığıyla köylüye, çiftçiye kolay ve ucuz kredi imkânı sağlanmıştı. Ürünün saklanması ve korunması için yeni olanaklar geliştirilmişti. Tarım ürünlerinin fiyatları yükseltilmişti. Bunlara ek olarak, ilk yıllarda hava koşullarının da çok iyi olması dolayısıyla tarım ürünlerinde çok büyük bir artış olmuştu. Aynı dönemde tarımın önemli payı olduğu ekonomide büyüme %13 oranında gerçekleşmiş, millî gelir %38 oranında artmıştı. Üstelik bu dönemde bütçe açığı da kapatılmış ve kişi başına düşen gelirde %3,5 oranında bir büyüme yaşanmıştı. GSMH'nin (Gayri Safi Millî Hasıla) yıllık ortalamasında %11,3 artış kaydedilmişti.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye, 1948-1950 yıllarında hibe ve borç olarak 160.000.000 dolar, 1950-1955 döneminde 1.920.000.000 dolar askerî yardım, 23.250.000 bağış, yine 1950-1960 yılları arasında 70.000.000 dolar kredi, 415.000.000 dolar da kalkınma fonundan olmak üzere toplam 580.600.000 dolar ABD yardımı almıştır. Bu paranın yaklaşık %70'i tarımsal modernizasyon için kullanılmıştır.

Türkiye'de yaşanmaya başlayan ekonomik rahatlıkta Marshall Planı çerçevesinde yapılan Amerikan yardımları etkili oldu. Çünkü Marshall yardımı, Türkiye'nin tarımını geliştirmesi, sanayi mallarını ise dışarıdan alması şartıyla verilmişti. Marshall yardımıyla sağlanan traktörler krediyle çiftçilere dağıtılmıştı. 1950'de 16.585 olan traktör sayısı, 1951'de 24.000'e, 1954'te 37.743'e, 1958'de 42.527'ye çıkmıştı. Biçerdöver sayısı ise 1940 yılında 57 iken 1957 yılında 6.523 olmuştu. Dolayısıyla tarımda yoğun bir makineleşme dönemi başlamıştı.

c. Sosyokültürel Gelişmeler

Gecekondu ve Kentleşme

1950-1960 yıllarında kentlerde artan ticaret, küçük sanayi ve altyapı yatırımları köyden kente olan göçü tetiklemişti. Özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara bu göçten etkilenen şehirler olmuştu (Görsel 6.14). Bu durum, sınai ve ticari merkezler etrafında bulunan gecekonduları artırmış, istihdam ve altyapı sorunlarını da beraberinde getirmişti.

***Görsel 6.14:** 1950'lerde İstanbul'dan bir görünüm*

1930'larda ilk kez ortaya çıkan gecekondu türü yapılara DP'nin iktidara gelmesinden sonra af yasaları çıkarılarak güvence verildi. Gecekondu bölgelerinde partiye kayıt karşılığı tapu dağıtılıp, altyapı getirildi. 1953 yılında çıkarılan 6188 sayılı "Bina Yapımı Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun" ile gecekondular ilk kez yasallaştırıldı. 1957 yılında yeni bir İmar Kanunu çıkarılarak gecekondu sorununa çare bulunmaya çalışıldı. 6785 sayılı bu Kanun'un amacı büyükşehirlerin çevresinde görülen gecekondulaşmanın önüne geçmekti. Kanunda kaçak yapılara belediye hizmeti götürülmesini engelleyecek düzenlemeler de yer almaktaydı. 1959 yılında çıkarılan bir yasa da belediye arazilerinin içindeki hazine arazilerinin belediyeye karşılıksız devrini ve bu alanlarda gecekondulaşmanın önlenmesini esas almıştı.

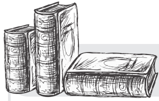
Kara Yolu Ulaştırması

DP Dönemi'nde Marshall Yardımı çerçevesinde uygulanması istenen plan doğrultusunda demir yolu yapımı bir kenara bırakılarak kara yolu merkezli ulaşım politikası benimsenmişti. Bu politika sayesinde yurt içi ulaşım ucuzlamış, iç piyasa canlanmış, eline daha fazla para geçen köylü kasabaya, şehre alışveriş yapmaya inmişti. Türkiye'de 1950 yılında kara yollarının uzunluğu 47.080 km iken 1960 yılına gelindiğinde bu sayı 61.542 km'ye çıkmıştı. Böylece yük ve yolcu taşımacılığında demir yoluna olan ihtiyaç azalmıştı (Tablo 6.3).

Tablo 6.3: *1950 ve 1960 Yıllardaki Yük ve Yolcu Taşımacılığındaki Durum*

	1950		1960	
	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu
Demir yolu	% 78	% 42	% 24	% 48
Kara yolu	% 19	% 49	% 73	% 38
Deniz yolu	% 5	% 8	% 14	% 2
Hava yolu	% 0	% 1	% 0	% 1

Kaynak: www.udhb.gov.tr

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

16 Şubat 1950 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan yasa, 1 Mart 1950'de yürürlüğe girdi. Kanun'la, Şose ve Köprüler Reisliği de Karayolları Genel Müdürlüğüne dönüşmüş oldu. Yeni teşkilatın ilk genel müdürü ise Türkiye'deki kara yolu devriminin baş mimarı olan Vecdi Diker olmuştu. Yeni kuruluşun işleyişinde ve örgütlenmesinde, Amerikan Karayolları İdaresi örnek alınmış ve ülke için yeni sayılacak bir yönetim anlayışı egemen kılınmıştı.

www.tesav.org.tr (Düzenlenmiştir.).

Asfalt yol çalışması (Ankara-1956)

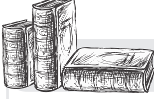
DP Dönemi'nde kara yolu ulaşımının ön plana çıkmasıyla birlikte tamamen dışa bağımlı olan bir otomotiv sanayi doğmuştu. Böylece hem yolcu ve hem de yük taşımacılığında motorlu araçların kullanılır olması petrole ihtiyacı artırmıştı. Ayrıca ulaştırma alt sistemleri içerisinde demir yolları için öngörülen hedeflere hiçbir zaman ulaşılamamış ve demir yolu ulaştırmacılığı zarar etmeye başlamıştır.

Demokrat Parti Dönemi'nde ulaştırma politikasına verilen önem toplumsal gelişmeyi nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

Kültürel Gelişmeler

II. Dünya Savaşı yıllarında kültür politikasında bazı değişikliklere gidildi. Bu yıllarda hümanist kültürle Türk kültürü kaynaştırılarak bir Türk hümanizmi meydana getirilmeye çalışıldı. Bu amaçla halkevleri, köy enstitüleri ve üniversiteler hümanist anlayışın toplumun tabanına yayılmasında etkili oldu. 1950 yılına kadar bir devlet politikası olarak hümanizm Demokrat Parti Dönemi kültür politikalarında terk edildi.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Orhan Veli ve arkadaşlarının kurduğu Garip Akımı, I. Dünya Savaşı Dönemi'nde şekillenmiştir. Garipçiler, eserlerini bu siyasal ve toplumsal gerilim ortamında vermişlerdir. O dönemin sıkıntılarını yaşamak istemeyen Garipçiler eserlerinde bütün kalıpları altüst eden bir özgürlüğü tercih etmişlerdir. Türk şiirinde o güne kadar yer etmiş anlayışlardan kurtulmak gerektiğini savunmuşlar ve şekilciliğe, duygusallığa karşı çıkıp söyleyiş güzelliğini esas almışlardır. Bir süre sonra toplumdaki değişmeler Türk şiirine de yansımaya başlamıştır. Türk şiirinde bir şeyler değişmektedir. Şairler, Garip şiirinin uzantısı olmaktan çıkmak istemiş ve yeni bir arayışın içine girmişlerdir… İkinci Yeniciler bir sonraki kuşağın şairleridir. "Estetik ve yapısal unsurları şiir dışına itmeyi amaçlayan Garip Akımı'nın şiir anlayışına tepki olarak doğmuştur."… Bu şiir akımı birçok edebiyat eleştirmeni tarafından "Çağdaş Türk Şiiri"nin en son ve en özgün atılımı olarak kabul görülürken bazıları için ise edebiyatta bir skandal olarak değerlendirilmiştir.

dergipark.gov.tr

II. Dünya Savaşı yıllarında hükûmet politikaları ile şekillenen kültürel gelişmelerin dışında Türk aydınlarının hayat verdiği bazı edebî akımlar ve bu akımların temsilcisi durumunda olan süreli yayınlar varlığını devam ettirdi.

İKİNCİ EL KAYNAK

Varlık dergisinde başlayan köy edebiyatı tartışmaları, Hisar ve Mavi dergisi arasındaki "toplumsal gerçekçilik" tartışmaları, bu iki dergide Garip Akımı'nın eleştirilmesi, Pazar Postası ve Yeditepe'deki İkinci Yeni tartışmaları dönemin çok sesli ve çok yönlü edebiyat ortamının dikkate değer bir görüntüsünü verir. 1950'lerin başında toplumsal değişimlere ve köyden kente göç olgusuna koşut olarak tartışmaların köy romanı üzerine yoğunlaştığı, 1950'lerin ikinci yarısındaki tartışmalarda ise İkinci Yeni'nin ağırlık kazandığı görülmektedir. Soğuk Savaş'ın da etkisiyle toplumcu yazın bu dönemdeki edebiyat dergilerinin ortak tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır…

1950'lerde edebiyat dergilerinin tirajlarının yüksekliği de göze çarpmaktadır. Bu dönemde Varlık dergisinin tirajı 7-8 bin, Hisar ve Mavi'nin 2 bin, Yeditepe'nin 500-1500, Pazar Postası'nın ise bin civarındadır. 1950'lerde Türkiye nüfusunun ortalama 25 milyon, okur-yazar oranının yaklaşık yüzde 40 olduğu düşünülürse bu tirajların bugüne göre yüksekliği anlaşılır.

Aslı Uçar, 1950'ler Türkiye'sinde Edebiyat Dergiciliği: Poetikalar ve Politikalar, s. 7-8.

6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

hava yolu	Varşova Paktı	1950	kara yolu	1946	Moskova Paktı

1. Cumhuriyet tarihinin ilk erken ve aynı zamanda ilk çok partili genel seçimi .... yılında yapıldı.

2. Batı Almanya'nın 5 Mayıs 1955 yılında NATO'ya dâhil olması üzerine Sovyetler Birliği, kontrolü altındaki devletleri bir arada tutmak için .... kurmuştur.

3. DP Dönemi'nde Marshall Planı çerçevesinde kendisine dayatılan ulaşım politikası uyarınca demir yolu yapımı bir kenara bırakılarak .... merkezli ulaşım politikası benimsenmiştir.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945'te kabul edilmiştir.

2. ( ) 1950 Seçim Kanunu'na göre milletvekili seçimi tek derecelidir ve çoğunluk usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır.

3. ( ) Varşova Paktı'nın kurulmasıyla birlikte Batı Avrupa devletleri Sovyetler Birliği baskısı ve tehdidine karşı ilk defa etkili bir caydırıcı güce sahip olmuştur.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. 1946 Genel Seçimlerinin Türk demokrasi tarihi açısından önemi nedir? Açıklayınız.

2. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılma nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

3. Marshall yardımlarının tarımsal kalkınmaya ne tür etkileri olmuştur? Açıklayınız.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Batı Bloku çatısı altında gerçekleşen bir organizasyon olamaz?

A) Truman Doktrini
B) Varşova Paktı
C) NATO
D) Marshall Planı
E) Avrupa Konseyi

2. Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (NATO) hangi yıl üye olmuştur?

A) 1950
B) 1951
C) 1952
D) 1953
E) 1954

3. Türkiye'de 1950 Genel Seçimlerinden sonra iktidara gelen siyasi parti aşağıdakilerden hangisidir?

A) Demokrat Parti
B) Cumhuriyet Halk Partisi
C) Demokratik Parti
D) Millî Kalkınma Partisi
E) Millet Partisi

7. ÜNİTE

TOPLUMSAL DEVRİM ÇAĞINDA DÜNYA VE TÜRKİYE

1961 Genel Seçimleri'nden bir görünüm

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Arap-İsrail meselesi ile ilgili bilgileriniz ışığında her iki toplum arasında çözülmeyen konuları belirtiniz.

2. 1970'li yıllarda Kıbrıs Sorunu'nda Türk ordusunun gerçekleştirmiş olduğu barış harekâtını genel hatları ile araştırınız.

3. Türkiye'de yaşanan darbelerin ve muhtıraların demokratik gelişmelere verdiği zararlar neler olabilir? Araştırınız.

1. 1960 Sonrasında Dünya Siyasetinde Ortaya Çıkan Gelişmeler

Gerek Küba Bunalımı, gerekse iki büyükler arası nükleer denklik (dehşet dengesi) yumuşama sürecini hızlandırarak, nükleer savaş riskini ortadan kaldırmak için uzlaşma çabalarını hızlandırdı. Bunların dışında iki büyüklerin ılımlı tutumunun siyasi ve ekonomik nedenleri vardı.

ABD'nin Dünya çapında askeri durumunu muhafaza etmesi maddi açıdan giderek zor geliyordu. 1964'ten itibaren Vietnam için yapılanlar kamuoyunda tepkilere neden olmuştu. Ayrıca Fransa'nın General De Gaulle yönetiminde ulusal bağımsızlık siyaseti ABD'nin üstünlüğünü sorgulamaya başlamıştı.

SSCB'de de silahlanma yarışı, Sovyet ekonomisine ağır gelmeye başlamıştı. SSCB'nin konumu da Doğu Bloku içerisinde zayıflamaya başlamıştı. Örneğin 1962'den itibaren Çin ile kopuş kesinleşmişti. Çekoslavakya ise Komünist Partiyi liberalleştirerek ve Sovyet modelinden koparak "insan çehreli bir sosyalizm" geliştirmek istedi. 1963'ten itibaren sosyalist rejimin tatbikatında gevşemeler yaptı. Ancak "Prag Baharı" denilen bu gelişmeler kanlı bir şekilde Varşova Paktı üyeleri tarafından bastırıldı. SSCB'nin bu tutumları Sovyet modeli imajını sarstı. Böyle bir ortamda ABD ve SSCB uzlaşma yolları aradılar.

Görsel 7.1: SALT I Antlaşması imza töreni

Bu dönemde 1963'te Washington ile Moskova arasında doğrudan telefon hattı çekildi. 5 Ağustos 1963'te imzalanan antlaşma ile yeraltından başka alanlarda nükleer denemeler yasaklandı. 27 Ocak 1967'de SSCB, ABD, İngiltere arasında "Dış Uzay Antlaşması" imzalandı. Buna göre uzayda nükleer silah denemesi depolanması yasaklandı.1 Temmuz 1968'de İngiltere, SSCB, ABD "Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması" imzalandı. 11 Şubat 1971'de "Deniz Yatağı Antlaşması" ile deniz ve okyanus tabanlarında nükleer silah depolanması ve denemesi yasaklandı. 10 Nisan 1972'de biyolojik silahların geliştirilmesi, üretimi ve depolanması yasaklandı. Stokların 9 ay içinde yok edilmesi kararlaştırıldı. 3 Temmuz 1974'te ABD ve SSCB arasında "Eşik Antlaşması" ile nükleer silahların yer altında denenmesi yasaklandı. Stratejik silahların sınırlandırılması görüşmeleri ABD Başkanı Rıchard Nixon ile SSCB lideri Leonid Brejnev arasında 26 Mayıs 1972'de SALT I Antlaşması (Stratejik Arms Limititation Talks) imzalanması ile sonuçlandı (Görsel 7.1).

Avrupa ülkeleri arasında güvenlik ve işbirliğini güçlendirmek amacıyla Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) toplandı. Kasım 1972'de başlayan çalışmalar 1 Ağustos 1975'te görüş birliğine varılarak tamamlanmış ve "Helsinki Sonuç Belgesi" 35 ülke tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşma Avrupa Devletleri arasında ekonomi, çevre, bilim ve teknoloji gibi alanlarda işbirliği olanağı tanıyordu. SSCB'nin de imzaladığı bu antlaşma yumuşamanın doruk noktası olup Avrupa'daki milletlerarası münasebetlere yumuşaklık getirmiştir.

SALT I Antlaşması ve Helsinki Sonuç Belgesi'nde yer alan maddeler ile ilgili bir araştırma ödevi hazırlayınız.

a. Arap-İsrail Savaşları

1948-1949 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır, daha önce yaptığı antlaşmalara aykırı olarak Süveyş Kanalı'nı İsrail'den gelen ve İsrail'e giden gemilere kapatmaya başladı. Cemal Abdülnasır 1955 Eylül'ünde Akabe Körfezi'ni ablukaya aldı ve Süveyş Kanalı'nı millîleştirdi (Görsel 7.2). Çıkarlarına ters düşen bu durum üzerine İsrail 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırdı. İsrail'in bu hamlesi üzerine İngiltere ve Fransa da Süveyş'e asker çıkardı ve burayı işgal etti.

Görsel 7.2: *Cemal Abdülnasır*

İsrail'in saldırılarından rahatsız olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin girişimleriyle önce İngiltere sonra Fransa savaştan çekildi ve 7 Kasım 1956'da savaş sona erdi. İsrail ise başlamış olduğu Kadeş Operasyonu sırasında Sina'yı işgal ederek iki müttefikinin aksine hedeflerine ulaşmayı başardı ve topraklarını savaştan öncekinin dört misli genişletti. Bu arada Mısır ve İsrail arasında Sina Yarımadası'na BM askerleri yerleştirildi.

Orta Doğu coğrafyasında İsrail ve Arap ülkeleri arasında meydana gelen çatışma ve savaşlarda Mısır devletinin özellikle ön planda olmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

1956 yılındaki düzenlemeden rahatsız olan Mısır, 1967 yılı içinde olağanüstü hâl ilan ederek İsrail sınırında 10 yıldır görev yapmakta olan BM Barış Gücü'nün bölgeden çekilmesini sağladı. 22 Mayıs 1967'de ise Tiran Boğazı'nı bütün İsrail deniz trafiğine kapadı.

İsrail ise Mısır'ın bu provakatif eylemlerini kendisine yönelik bir saldırı olarak kabul etti ve ABD ile Avrupa'nın desteğini arkasına alarak 5 Haziran 1967'de yeni bir Arap-İsrail Savaşı başlattı. Savaş sırasında hava gücünü iyi kullanan İsrail kısa bir süre içinde tüm cephelerde kesin bir zafer kazandı. İsrail, "Altı Gün Savaşı" diye bilinen bu savaş sonunda Batı Şeria, Gazze, Golan Tepeleri, eski Kudüs, Ürdün'ün batı kesimi ve İsrail'in kuzey kısmındaki Suriye arazisi ve Süveyş Kanalı'na kadar Sina Yarımadası'nın tamamını ele geçirmiş oldu.

Osmanlı Devleti'nin 400 yıl hâkimiyet sürdüğü Kudüs topraklarının Arap-İsrail Savaşları sonunda İsrail'in eline geçmesi İslam dünyası adına nasıl sonuçlar doğurmuş olabilir? Tartışınız.

Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın 1970 yılında ölmesi üzerine yerine geçen Enver Sedat, hem 1967 yılında İsrail'in aldığı yerleri tekrar elde etmek hem de kendisine Arap dünyasında ün ve saygınlık kazandırmak için Suriye ve Ürdün ile birlikte İsrail'e karşı yeni bir saldırı planı hazırlamaya başladı. Hazırlanan bu plan Yahudilerin en kutsal günü olan Yom Kippur'da (Affediliş Günü) aniden İsrail'e karşı saldırıya geçilerek uygulamaya kondu. 6 Ekim 1973 tarihinde başlayan bu sürpriz saldırının etkisiyle Arap orduları İsrail'in yenilmezliği efsanesine son vererek ilk beş gün içinde Sina'da İsrail'in Borlev hattını düşürdü. Sonraki beş günde ise Arap ordularının ilerleyişi durdu. İsrail, Amerika'nın desteği ile kısa sürede Golan Tepelerini geri alarak ve Sina'daki Mısır birliklerini geri çevirerek dengeyi sağladı.

Savaş sırasında Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir çatışma riski ortaya çıkınca BM Güvenlik Konseyi devreye girdi ve 11 Kasım 1973'te taraflar arasında ateşkes imzalandı (Görsel 7.3). Böylece 4. Arap-İsrail Savaşı sona ermiş oldu. 18 Ocak 1974'te imzalanan anlaşmaya göre, İsrail Süveyş Kanalı'ndaki askerlerini 20 mil kadar geriye çekecekti. İsrail ile Mısır kuvvetleri arasına yine BM kuvvetleri yerleştirilecekti.

Amerikan, Rus ortak tasarısıyla
ORTA-DOĞU'DA ATEŞ-KES İLAN EDİLDİ
İsrail ve Mısır, BM kararını kabul, Irak ise red etti, Suriye susuyor

Görsel 7.3: *12 Kasım 1973 tarihli gazete haberi*

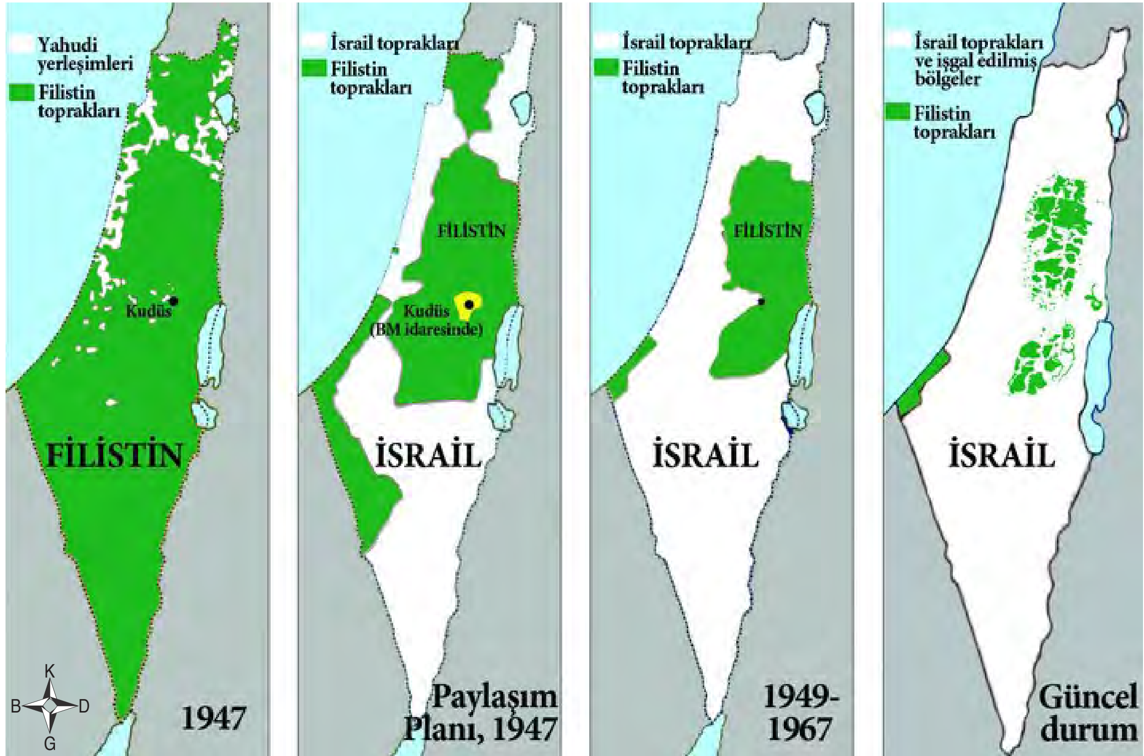

Arap devletlerinin İsrail karşısındaki savaşta başarısız olmasının nedenleri neler olabilir? Araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız.

1974 barışından sonra ABD ile Mısır arasında yakınlaşma dönemi başladı. Öyle ki 1977 yılında Mısır devlet başkanı Enver Sedat İsrail'i ziyaret etti. Daha sonra Amerika, Mısır ve İsrail arasında 1978'de Camp David (Kemp Devid) Antlaşması imzalandı ve Arap-İsrail Savaşları artık son buldu.

ETKİNLİK

İsrail'in Filistin topraklarını işgal ediş sürecine dair yukarıdaki haritaları inceleyiniz. İsrail'in 1947 yılından günümüze kadar Filistin topraklarını neredeyse tamamen ele geçirmesi karşısında dünya kamuoyunun tepki vermemiş olmasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

b. İran-Irak Savaşı'nın Sebep ve Sonuçları

ABD'nin ara buluculuğu ile Araplarla İsrail arasında bir barış ortamı oluşturulduktan sonra Orta Doğu'daki çatışma alanları Basra'ya kaydı. Bu bölgede Basra Körfezi için hâkimiyet mücadelesi veren Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Şattül Arap Antlaşması'nı feshettiğini ilan etmesi sonucu 22 Eylül 1980'de İran-Irak Savaşı başladı (Görsel 7.4, Görsel 7.5).

Irak uçakları İran'ı bombalıyor

Ortadoğu yine karıştı

SAVAŞ

● Irak savaş uçakları Tahran, Tebriz, Ahvaz, Buşehr, Abadan havaalanlarını allak bullak etti.

● Ölü sayısının yüksek olduğu bildiriliyor

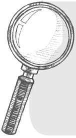
● İran, bütün havaalanlarının trafiğe

Görsel 7.4: 23 Eylül 1980 tarihli gazete haberi

Görsel 7.5: Saddam Hüseyin

Irak'ta Saddam Hüseyin, İran'da ise Ayetullah Humeyni iktidarının nasıl kurulduğunu araştırınız.

İran-Irak Savaşı'nın belli başlı nedenleri aşağıda verilmiştir.

Irak'ı ilgilendiren nedenler:

- Saddam Hüseyin'in Basra Körfezi'ni işgal edip Arap dünyası liderliğini ele geçirmek istemesi
- Irak'ın İran'ın Basra Körfezi'nde artan hâkimiyetine son verip İslam dünyasının gerçek lideri olduğunu göstermek istemesi
- 1979 İran Devrimi sonrasında iktidara gelen Humeyni rejiminin Irak'ın iç işlerine karışması
- Saddam'a ve arkadaşlarına karşı içte şiddetlenen Şii muhalefetin komplolar düzenlemesi
- İkinci bir İslam Devrimi'nin Irak'ta gerçekleşeceği endişesi
- Irak'ın İran'da petrol ve doğal gaz merkezlerinin bulunduğu Kuzistan bölgesinde yaşayan 1,5 milyon dolayındaki Arap halkın özerkliğe kavuşturulmasını istemesi

İran'ı ilgilendiren nedenler:

- Irak'taki Şiilerin lideri Ayetullah Muhammed Bekr El-Sadr'ın kız kardeşi ile birlikte Nisan 1980'de Irak'ta idam edilmesi
- On binlerce Irak vatandaşı Şii'nin Irak hükûmeti tarafından ya tutuklanması ya da bu vatandaşların İran'a kaçmak zorunda kalması
- Irak'ta Şiilerin desteklediği Dava Partisinin kapatılması
- Irak'ın Humeyni rejimini devirmek istemesi
- İran-Irak kara sınırı ve Şattül Arap nehir sınırı ile ilgili anlaşmazlık

Dünya kamuoyu ve Irak yönetimi, savaşın başlarında, Irak'ın İran'ı kısa zaman içinde yeneceğini düşünmekteydi. Zira İran'da yaşanan devrim sırasında yüksek rütbeli subayların tasfiye edilmiş olması, İran ordusunun zayıf ve dağınık durumda bulunması, Irak'ın sahip olduğu silah üstünlüğü ve ABD'nin İran'a son iki yıldır silah ambargosu uyguluyor olması bu kanaati güçlendirmekteydi. Ancak savaş beklendiği gibi gelişmedi. İran, savaşın başında Irak'ın işgal ettiği yerleri geri aldığı gibi zaman içinde savaşta dengeyi sağladı.

İKİNCİ EL KAYNAK

İran rejiminin bölgede yayılmasından endişe duyan Kuveyt, Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır Irak'ı desteklerken Suriye ve Libya İran'ı desteklemiştir. Bölge devletleri ne İran'ın ne de Irak'ın kesin bir galibiyet elde etmesini istiyordu. Esas istedikleri her iki devletin savaştan zayıflayarak çıkması, bölgede güç dengesinin bozulmamasıydı.

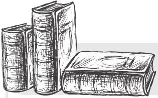
Tayyar Arı, Irak, İran ve ABD, s. 250.

ABD ve SSCB savaşın başında tarafsız kalma konusunda görüş birliği içerisindeyken zaman zaman İran veya Irak'ı destekleyen bir tavır sergilemelerinin nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

İran'ın yakaladığı başarı karşısında, Saddam Hüseyin 1984 yılından itibaren Körfez'de İran'a saldırılar düzenlemeye ve kimyasal silahlar kullanmaya başladı. Üstelik Suudi Arabistan ve Kuveyt savaşta Irak'a olan yardımlarını artırmaya başladı. Bütün bunlara rağmen İran'ın 1986 yılında başlattığı "Kerbela Yolcuları" adlı askerî harekâtta 800 km^2 lik Irak toprağı ile stratejik Fao Adası'nı ele geçirmesi, Irak için ağır bir mağlubiyetti. Bu nedenle Saddam Hüseyin 3 Ağustos 1986'da 4 maddelik bir barış teklifi sundu. Ancak İran bu teklifi reddetmekle beraber 20 Temmuz 1987'de BM Güvenlik Konseyinin aldığı ateşkes kararını da geri çevirdi.

1988 yılına gelindiğinde Irak, Fransa ve İngiltere'den aldığı destekle taarruza geçti. İran ise uluslararası düzeyde barış yönündeki baskıların yoğunlaşması, artan silah ve teçhizat eksikliği karşısında 18 Temmuz 1988'de İran lideri Humeyni'nin söylemiyle "Zehir içmekten daha zor." bir karar alarak ateşkes görüşmelerini kabul etmek zorunda kaldı. Savaşın devam ettiği 8 yıllık süre zarfında Irak ve İran birbirine kalıcı bir üstünlük sağlayamadı. Üstelik bu savaş sona erdiğinde her iki tarafın da büyük bir toprak kazancı yoktu.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

BM Güvenlik Konseyi, İslam Konferansı Örgütü, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), Arap Ligi Ülkeleri, Bağlantısızlar Hareketi gibi oluşumlarca ara buluculuk yapılmışsa da iki tarafın da barışa yanaşmaması savaşın ilginç bir yönüdür.

İran-Irak Savaşı'nın bazı sonuçları şunlardır:

1. Her iki ülkeden yaklaşık bir milyon kişi hayatını kaybetmiş, 3 milyon kişi sakat kalmıştır.

2. İran'ın 8 yıllık toplam savaş zararı 380 milyar sterline, Irak'ın 301 milyar sterline ulaşmıştır.

3. Savaş sonunda İran'ın dış borçları 2 milyar sterlin iken Irak'ınki 50 milyar sterline ulaşmıştır.

4. Saddam'ın güçlenmesinde ve Irak'ın ulusal bütünlüğünün sağlanmasında savaş önemli bir araç olmuştur.

5. İran'ın Orta Doğu'ya yayılma ve İslam dünyasında lider olma planı gerçekleşmemiştir.

6. Irak bu savaştan büyük bir zararla çıktığı için Kuveyt'e saldırmış, bu da Körfez Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur.

7. ABD savaştan bir süre sonra Basra Körfezi'ne ve Orta Doğu'ya "Çekiç Güç" adı altında askerî birlikler göndermiştir.

8. Savaş her iki tarafın da petrol kaynakları üzerinde ağır bir tahribat yapmıştır.

2. 1960'lardan İtibaren Türk Dış Politikasını Etkileyen Önemli Gelişmeler

a. Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkış Nedenleri

1571 yılından 1878'e kadar 300 yıldan fazla süre fiilen Osmanlı hâkimiyetinde kalan Kıbrıs'ın yönetimi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İngilizlere devredilmişti. İngilizler, Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri safında I. Dünya Savaşı'na katılması üzerine 5 Kasım 1915'te yayımladığı Krallık Konseyi Emirnamesi ile Kıbrıs'ı ülkesine kattığını ilan etmişti. Lozan Barış Antlaşması'nda ise bu durum Türkiye tarafından tanınarak hukuki geçerlilik kazanmıştı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Emekli General Nurettin Türksan, "Yunan Sorunu" adlı kitabında, 13 Mart 1919 "Dörtler Konferans"ındaki konuşmaları aşağıdaki şekilde naklederek, 90 sene önce Batılıların Kıbrıs'a bakış açılarını ve zihniyetlerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyuyordu:

Loyd George (Loyd Corc): Niyetim Kıbrıs'ı aynı şekilde Yunanistan'a vermektir.

Clemanceau (Klemensu): Unutmayınız ki Berlin Antlaşması'na göre bu konuda benden izin almanız gerekmektedir.

Loyd George: Bu izni bana vereceğinizi ümit ederim.

Başkan Wilson: Yunanistan'a bu hediyeyi verebilirseniz büyük ve değerli bir iş yapmış olursunuz.

muharipgaziler.org.tr

Kıbrıs'ta İngiliz garantörlüğünün daha ilk yıllarında adadaki Rum temsilcileri "ENOSİS" adı verilen bir fikir ortaya atmışlardı. Kısaca adayı Yunanistan'a bağlama ülküsü olan bu fikir 1929 yılında İngiltere'ye iletilmişti. Ancak bu isteğin Londra tarafından kabul edilmemesi üzerine Kıbrıs Rumları, 1931 sonbaharından itibaren ayaklanmaya başlamıştı. 1943 yılına kadar devam eden terör ortamında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) oluşturuldu. Bu örgüt, ada Türklerinin dayanışmasını güçlendirmek için çalıştı. Kıbrıs Türkleri arasında var olan parti ve kuruluşlar tek tek ENOSİS'e karşı mücadelelerini sürdürdüler. Bu mücadelede özellikle Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş önemli roller üstlendi (Görsel 7.6).

Görsel 7.6: *Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş*

II. Dünya Savaşı sonrasında İngiliz sömürgelerinin birer birer bağımsız olması üzerine harekete geçen Rumların bir plebisit (halk oylaması) yapması adadaki tansiyonu daha da yükseltti. ENOSİS'e %96 destek veren Rumlar arasında bağımsızlık havası eserken Kıbrıs'ta Ortodoks Kilisesine başpiskopos seçilen Makarios, 20 Ekim 1950 günü yaptığı konuşmasında Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi siyasetinden asla vazgeçmeyeceklerine yemin etmekteydi.

İKİNCİ EL KAYNAK

…EOKA, Kıbrıs'ta Türk halkını yok edip adayı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür. EOKA için ilk gizli görüşmeler 2 Temmuz 1952'de Atina'da Makarios'un başkanlığında yapılmıştı. Bu toplantıların ardından 7 Mart 1953'te bir "İhtilal Konseyi" kurulmuş ve bu konseyin kurucuları ENOSİS için gizli yemini etmişlerdi...

Sabahaddin İsmail, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, s. 41 (Düzenlenmiştir.).

Yunanlar, EOKA ve ENOSİS fiilleri ve faaliyetleri dışında tarihî hedefleri olan Megali İdea'yı gerçekleştirmek istemekteydi.

İKİNCİ EL KAYNAK

Megali İdea; Yunanca "Büyük Fikir", "Büyük Ülkü" anlamına gelmektedir. Yunan hedefleri olarak belirlenen Megali İdea aslında 1798'den itibaren bu ideal peşinde koşan Yunanların emperyalist politikalarının amacıdır. Megali İdea, ortaya atıldığı zaman "Bağımsız Yunanistan"ın daha doğrusu "Büyük Yunanistan"ın, "Yunan İmparatorluğu"nun, "Bizans İmparatorluğu"nun, Yunanlılık adı altında bir "Kültür İmparatorluğu"nun kurulmasını öngören bir anlamda kullanılmıştır… Megali İdea fikrinin tarih sahnesine çıkışından günümüze kadarki faaliyeti incelenirse ana hedefinin Türkiye aleyhine genişlemek olduğu kolayca görülür. Yunanistan, belki askerî alanda değil ama siyasi alanda ve bilhassa dış politikasını destekleyen propaganda alanında Megali İdea'nın hedeflerinden birkaçı hariç, hemen hemen tamamını gerçekleştirmiş ve daima Türkiye aleyhine genişlemiştir.

Oğuz Kalelioğlu, Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea, s. 108-112 (Düzenlenmiştir.).

Rum tarafı Kıbrıs'ı milletlerarası bir mesele yaparak BM gündemine getirmek ve İngiliz hükûmetine kendi isteklerini kabul ettirmek için 1950'li yıllarda olağanüstü gayret göstermekteydi. Nitekim Yunanistan 16 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletlere başvurup ada halkına self-determination (self ditörmineyşın/kendi mukadderatını kendisinin tayin edebilmesi) hakkı istedi. Ancak Birleşmiş Milletlerin konuyla ilgili kararsız tutumu üzerine İngiltere'nin aracılığıyla 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansı toplandı. Ancak bu konferans sırasında Türkiye'de yaşanan olaylar Kıbrıs Meselesi'nin uzun süre rafta kalmasına neden oldu.

Londra Konferansı devam ettiği sırada, İstanbul Ekspres Gazetesi'nin 5 Eylül 1955 tarihli sayısında "Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atıldığı" haberi üzerine İstanbul'da halk sokağa döküldü. 6-7 Eylül Olayları olarak bilinen bu protestolar sonrasında çıkan olaylar nedeniyle İstanbul, Ankara ve İzmir'de altı ay süreyle sıkıyönetim ilan edildi.

1957 yılında Volkan, Karaçete ve 9 Eylül Cephesi gibi yerel savunma teşkilatlarının katılımı ile Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu. Başta Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi gibi önde gelen kişilerin kurucusu olduğu bu teşkilat Türk halkının direnişini örgütleyerek Rum saldırılarına karşı tepki göstermiştir.

1958 yılına gelindiğinde EOKA'nın faaliyetleri sonucu Kıbrıs Türklerinin katledilmeye devam edilmesi Türkiye ve Yunanistan'ı karşı karşıya getirdi. İngiltere'nin Türk ve Yunan devlet adamlarıyla olan görüşmelerinden de bir sonuç çıkmaması üzerine iki NATO üyesinin arasını düzeltmek amacıyla ABD devreye girdi. 1958 ve 1959 yıllarında Zürih ve Londra'da yapılan görüşmeler sonucunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına

karar verildi. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, Garanti ve İttifak Antlaşmaları'nın imzalanması ve Kıbrıs Anayasası'nın ilanından sonra 15 Ağustos 1960 tarihinde kuruldu (Görsel 7.7). Cumhuriyetin başkanı Başpiskopos Makarios, başkan yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük oldu.

Görsel 7.7: *Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot (ortada), III. Makarios (solda) ve Dr. Fazıl Küçük (sağda), Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Antlaşması'nı imzalıyor.*

Adada kendine has özelliklere sahip bir cumhuriyet idaresi kurulmakla birlikte bu durum ancak üç yıl devam edebildi. Makarios'un Rumlar lehine 13 maddelik bir anayasa değişikliği talebi, cumhuriyet idaresinin sonunu ifade eden bir belge niteliği taşımaktaydı.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Yunan tarafının barışı ihlal eden davranışlarının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Başpiskopos'un bu isteklerine Türklere karşı şiddetini artırmaya başlayan Rum silahlı saldırıları da eklenmişti. Kıbrıs adasında yaşayan Türkleri ortadan kaldırmayı ve Kıbrıs'tan kaçmaya zorlamayı amaç edinen saldırılar, AKRİTAS adı verilen bir plan çerçevesinde yürütülmekteydi. Rum çeteler, bu plan çerçevesinde 23 Aralık 1963 tarihinde saldırıya geçti ve Türk köylerini kuşatmaya başladı. 120 Türk'ün yaşadığı Ayvasıl köyüne yapılan baskında 21 Türk katledildi. 24-25 Aralık gecesi ise Rum çetelerin Lefkoşa'nın Kumsal semtinde, Kıbrıs Türk Alay Komutanlığı doktoru Tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın evine yaptığı baskında eşi ve üç çocuğu hayatını kaybetti. 1963 Kanlı Noel Olayları olarak bilinen bu olay ve çatışmaların hedefi adada bulunun Türkleri yok etmekti.

b. Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrası

1963'te başlayan saldırıların devam etmesi ve ortada bir cumhuriyetin kalmaması sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı başvuru üzerine Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararı gereği "Barış Gücü" (UNFICYP) kuruldu. Ancak Barış Gücünün 27 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta göreve başlamasından sonra da Rum saldırılarının artarak devam etmesi üzerine TBMM Kıbrıs'a askerî müdahale kararı aldı. Ancak bu karar ABD Başkanı Johnson'ın (Cansın), 5 Haziran 1964 tarihli, "kesin uyarı" özelliğindeki mektubu nedeni ile hayata geçirilemedi.

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan bir askerî darbe yapıldı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin liderliğine Nikos Sampson getirildi. Mevcut Türk hükûmeti bu darbe karşısında garantör devletlerin, BM ve NATO Daimi Konseyinin hareketsiz kalması üzerine

20 Temmuz sabahı adaya ilk askerî harekâtını gerçekleştirdi (Görsel 7.8). Harekât sırasında Yunan birlikleri ve Türk kuvvetleri arasında yer yer çarpışmalar yaşanırken EOKA faaliyetleri devam etti. Netice olarak Türkiye 22 Temmuz'da BM Güvenlik Konseyinin aldığı ateşkes kararını kabul etti ve böylece Birinci Barış Harekâtı sona erdi (Görsel 7.9). Ateşkesin uygulanmaya başlamasından sonra 25-30 Temmuz 1974 tarihleri arasında I. Cenevre Görüşmeleri, 8-13 Ağustos 1974 tarihleri arasındaysa II. Cenevre Görüşmeleri yapıldı. Bu görüşmeler, Rum tarafının yine bir oyalama taktiğine başvurması üzerine 13 Ağustos tarihinde kesildi. Bunun üzerine İkinci Barış Harekâtı 14 Ağustos'ta başladı. 14-16 Ağustos günleri arasında gerçekleşen bu harekât sırasında bugünkü KKTC topraklarını oluşturan bölge kontrol ve güvence altına alındı.

Görsel 7.8: *Başbakan Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan*

Bu bir bayramdır, evlerinize bayrak asın

Lefkoşe düştü. Mehmetçik Limasol Magosa ve Baf'dan adanın içine doğru ilerliyor
2 hücumbot batırdık
Yunanistan'da isyan çıktı

Övünüyoruz

ECEVİT: 'Türk uçakları bomba değil iyi niyet mesajları atıyor'

Zafer, Zafer

Havadan ve denizden dalga dalga inen askerlerimize Rumlar beyaz bayrak çekerek teslim oluyorlar

EKİBİ

- Rusya, 50 bin kişilik kuvvetle Türkiye'yi desteklemeye hazır
- Beyaz Saray - Kremlin arasında kırmızı telefon bir yıldır ilk defa çaldı

Gazete 7.9: *21 Temmuz 1974 tarihli gazete haberi*

GENEL AĞ KAYNAĞI

Kıbrıs Türk Barış Harekâtı'nı incelemek üzere İngiltere Parlamentosu tarafından kurulan özel komite 1976 yılında verdiği raporda "Türk kuvvetlerinin I. Barış Harekâtı'nda ulaşmış olduğu yerler askerî bakımdan savunmak için yeterli olmadığından II. Barış Harekâtı'nın yapılması kaçınılmazdı." ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca Lord Neval de "1974 yılında Türk askerî müdahalesi olmasaydı adada Türk kalmayacaktı." demiştir.

www.kibris.gen.tr

ETKİNLİK

Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılmış bir savaş gazisi ile harekât ve Kıbrıs Meselesi hakkında bir sözlü tarih çalışması yapınız. Çalışmanızı daha sonra sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Barış Harekâtı'ndan sonra gerek Rum tarafının gerekse uluslararası teşkilatların adada kalıcı bir çözüm bulamaması üzerine Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi 13 Şubat 1975'te aldığı kararla Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) kurdu. KTFD, 15 Kasım 1983'te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kuruluşunu ilan etti (Görsel 7.10).

KTFD'nin adı "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" oldu

DÜNYADA ŞOK ETKİSİ
BM Güvenlik Konseyi toplandı

ilk tanıyan ülke, Türkiye

KUTLU OLSUN

BAĞIMSIZLIK BİLDİRİSİNİN TAM METNİ

Görsel 7.10: *16 Kasım 1983 tarihli gazete haberi*

c. Türk-Yunan İlişkileri

Türk-Yunan ilişkileri 1974 öncesinde çoğunlukla Kıbrıs Meselesi dâhilinde sürmüş, Ege Adalarının silahlandırılması ve Batı Trakya Türkleri gibi meseleler göz ardı edilmişti. 1974 sonrası dönemde ise meseleler daha çok kıta sahanlığı, kara suları genişliği, Ege'deki hava kontrol sahası ve Batı Trakya Türkleri üzerinde yoğunlaştı.

1974 yılından itibaren Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan kıta sahanlığı meselesi, Türk hükûmetinin Ege'nin açık deniz sularında ve Türkiye'nin kıta sahanlığında bulunan 27 bölgede Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına petrol arama ruhsatı vermesi ile başladı. 1976 yılına gelindiğinde konu Yunanistan'ın başvurusu üzerine önce BM Güvenlik Konseyine, daha sonra da Milletlerarası Adalet Divanına yansıdı. 1988 yılında Turgut Özal ve Papandreu arasındaki uzlaşma çabaları dahi bu tür anlaşmazlık konularına çözüm getiremedi, Yunanistan ile Türkiye arasındaki kıta sahanlığı sorunu günümüze kadar devam etti.

KAVRAM

Kıta sahanlığı, karanın deniz altında devam eden doğal uzantısıdır; hukukî olarak ise, karasularının ötesinde başlayıp belirli bir uzaklık ve derinliğe kadar giden deniz tabanı ve toprak altını ifade eder.

Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, s. 335.

Ege'de çıkan bir diğer anlaşmazlık 1974 Kıbrıs Olaylarının neden olduğu bir sorundu. Meselede iki unsur söz konusuydu: Ege Adaları üzerindeki millî hava sahasının yüksekliği ve FIR (Uçuş Bilgi Bölgeleri) denen, uçakların Ege Denizi üzerinde uçarken hangi kontrol kulesine bağlı olacağı ve uçuş bilgilerini nereye vereceği. Yunanistan'ın 1974 Krizi'nden sonra Ege Adalarının kara sularını 12 mile çıkarmak istemesi, millî hava sahasını da 12 mil yüksekliğe ulaştıracaktı. Türkiye ise bu iki durumu da kabul etmeyerek bunun bir savaş nedeni olacağını açıkladı. Bunun üzerine Yunanistan bu isteğini günümüze kadar uygulayamadı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Türk-Yunan ilişkileri arasında en önemli meselelerden biri de Batı Trakya ve burada yaşayan Türk azınlığının durumudur. Hatta Yunanistan'ın Türk azınlığına karşı takındığı tutum, her iki ülkenin ilişkilerini doğrudan doğruya etkilemektedir... Yunanistan, Türkiye ile meselelerini çözümlemeye ve dostane ilişkiler kurmaya yanaşacak yerde, Batı Trakya meselesi dâhil olmak üzere, tartışmalı olan bütün konuları tırmandırmaktadır. Hatta Yunanistan, Batı Trakya'ya yönelik özel politikalar geliştirmek maksadıyla "Kuzey Yunanistan Bakanlığı" adlı bir teşkilat kurmuştur. Bu teşkilat ise öncelikle Batı Trakya'nın Türklerden arındırılması ve hızlı bir tarzda "Yunanlaştırılması" tarzındaki devlet politikasını destekleyici faaliyetlerde bulunmaktadır. Tespit edilen politikalar neticesinde de Yunan yönetimi, hukuki statüleri ve hakları ikili ve milletlerarası antlaşmalarla güvence altına alınmasına rağmen soydaşlarımız üzerinde devlet terörü estirmekte; asimilasyon, baskı ve zulüm uygulamaktadır. Yunanistan'ın Batı Trakya Türk azınlığı üzerindeki sistematik baskı ve insan hakları ihlalleri, vatandaşlıktan atılmalardan yasak bölgelerin oluşturulmasına, arazi kamulaştırmalarından eğitim ve vakıflara müdahaleye, milliyet ve din ifadesinden siyasi ve hukuki özgürlüklerin kısıtlanmasına kadar gitmektedir. Yunanistan, Batı Trakya Türk azınlığını, bitmek bilmeyen isteklerini Türkiye'ye kabul ettirmek için bir "rehine" olarak kullanmaktadır...

www.atam.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde 1990'lı yıllara damgasını vuran bir önemli gelişme de Kardak Kayalıkları Krizi'dir. Figen Akad adlı bir kuru yük bandıralının Bodrum'a üç mil uzaklıktaki Kardak Kayalıklarında 25 Aralık 1995 tarihinde karaya oturması sonucu, Türkiye bu kayalıkların kendi kara sularında olduğunu Atina'ya bildirmiştir (Görsel 7.11). Ancak ABD Başkanı Bill Clinton'ın (Bil Kılıntın) arabuluculuğu sonrasında kriz sona ermiştir (Görsel 7.12). Bu krizin ardından Kıbrıs Rum yönetiminin Rus yapımı karadan karaya atılan S-300 füze savunma sistemini adaya yerleştirmek istemesi 1997 ve 1998 yıllarının diğer meselesi olmuştur.

O bayrak inecek

Kardak Kayalıkları'ndaki Türk bayrağını indiren Yunanistan, dün de adaya bir grup sivil Yunanlı ile asker çıkarınca hava aniden gerginleşti.

ABD'den itidal tavsiyesi

Görsel 7.11: *25 Ocak 1996 tarihli gazete haberi*

Sağduyu zaferi

Türkiye ile Yunanistan'ın sıcak bir çatışmanın eşiğinden döndüğü Kardak krizini, ABD'nin yoğun diplomatik çabayla çözdüğü ortaya çıktı...

İşte krizi yaratan adam

Görsel 7.12: *1 Şubat 1996 tarihli gazete haberi*

Türk-Yunan ilişkilerinde günümüzde hâlâ sorun teşkil eden diğer konular neler olabilir? Belirtiniz.

ç. Ermenilerin Türkiye'ye Yönelik Faaliyetleri ve ASALA Terör Örgütü

Bir zamanlar Türk idaresi altında huzurlu bir şekilde yaşayan Ermenileri harekete geçiren bazı dış güçler, Osmanlı Devleti döneminden itibaren birçok insanın öldürülmesine neden oldu. I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında Anadolu topraklarında ağır mağlubiyetler alan silahlı Ermeniler, intikam hırsı ile 1921 yılından itibaren başta eski İttihat ve Terakki Fırkası mensupları olmak üzere çok sayıda Türk'ün yurt dışında öldürülmesi olaylarına karıştı.

Lozan Antlaşması'ndan sonra uykuya yatan Ermeni Meselesi 1960'lı yıllardan itibaren tekrar uyandırılmak istendi. Özellikle 1965'ten sonra Lübnanlı Ermenilerin Beyrut'ta düzenlemeye başladıkları mitinglerle dünya kamuoyunun dikkatini üzerine çekmek istediği bu mesele Fransa, ABD ve Yunanistan başta olmak üzere birçok Batılı ülke tarafından desteklenmekteydi. Dünya kamuoyunu Yahudi Soykırımı'na benzer bir Ermeni katliamının gerçekleştiğine inandırmaya çalışan propaganda faaliyetleri 1973 yılına kadar artarak devam etti.

Ermeni ve Şark Meselelerinin Batı tarafından gündemde tutulmasının veya Batılıların zihinlerinde yer almasının nedenlerini tartışınız.

1972 yılında Fransız-Ermeni bir ressamın oğlu olan Jean-Marie Cazoni (Jan-Mari Kazoni) Marsilya'da yaptığı konuşmada Türkiye'ye karşı eş güdümlü eylemlerin yapılması çağrısında bulundu. Bu çağrıdan sonra ilk eylem 27 Ocak 1973'te Amerika Birleşik Devletleri'nin Santa Barbara şehrinde 78 yaşındaki Ermeni asıllı bir ABD vatandaşının Türk Başkonsolosu Mehmet Baydar ve yardımcısı Bahadır Demir'i vurarak şehit etmesi oldu. Ancak gerçekleşen bu suikast örgütlü bir eylem olarak değerlendirilmedi.

20 Ocak 1975'te Lübnan'da "Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu" (ASALA) isimli bir örgüt kuruldu. ASALA'nın kurucusu ve lideri, daha çok "Agop Agopyan" diye bilinen Lübnan Ermenilerinden bir teröristti.

ASALA tarafından gerçekleştirilen ilk terör eylemi 22 Ekim 1975'te Türkiye'nin Avusturya Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'in şehit edilmesi oldu. Bu suikasttan iki gün sonra da Türkiye'nin Paris Büyükelçisi İsmail Erez ve makam şoförü Talip Şener, ASALA tarafından katledildi. ASALA terör örgütünün yaptığı eylemler sonunda 42 Türk diplomatı şehit edildi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

ASALA'nın ortaya koymuş olduğu strateji, gerçekleştirilmesi gereken terör eylemlerini, özellikle Türklere veya Türk dostlarına uygulanacak terör saldırılarını kapsamaktaydı. Bu bakımdan Ankara-Paris Havaalanlarının, İstanbul, Kapalıçarşı'da girişilen saldırı ve katliamların Orly (Orli) saldırısının sebepleri de tamamen ASALA terör olayının boyutu ve yankısı olarak değerlendirilmiştir.

dergipark.gov.tr

ASALA terör örgütünün eylemlerinin sona ermesinden sonra PKK terör örgütü eylemlerinin Türkiye'de artmış olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Tartışınız.

3. 1960 Sonrası Türkiye'de Meydana Gelen Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel Gelişmeler

a. Askerî Muhtıra ve Darbeler

27 Mayıs 1960 öncesinde iktidar ile muhalefet arasındaki sert çekişmeler orduyu harekete geçirdi. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koymasından sonra Parlamento dağıtıldı, siyasi partilerin faaliyetlerine son verildi, NATO ve CENTO'ya sadık kalınacağı ilan edildi, Demokrat Parti yöneticileri ve milletvekilleri tutuklandı. Bir emir komuta zincirine göre hareket etmemiş olan darbeciler, ilk günde "cunta" görüntüsü vermeye başladılar.

Görsel 7.13: *Yassıada Mahkemesi duruşma salonu*

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subaylardan 38'inin yer aldığı Millî Birlik Komitesi (MBK) 25 Ekim 1961'e kadar ülkeyi yönetti. Orgeneral Cemal Gürsel liderliğindeki komite kısa sürede ülke yönetimini yeniden sivillere bırakmak istediğini ama önce Yassıada Mahkemelerinin sonuçlandırılması gerektiğini söylüyordu. 14 Ekim 1960'ta göreve başlayan ve başkanlığını Salim Başol'un yaptığı bu özel mahkeme 15 Eylül 1961'e kadar 11 ay görev yaptı (Görsel 7.13). Mahkemede görülen davaların sonunda 15 kişi idam cezası, 31 kişi müebbet hapis cezası, 418 kişi muhtelif cezalar aldı; 123

kişi ise beraat etti. 15 idam cezasının 4'ü Millî Birlik Komitesince onaylansa da bu kişilerden Celal Bayar'ın cezası yaşından dolayı hapse çevrildi. Karar sonrası 16 Eylül 1961'de Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu ertesi gün ise Adnan Menderes Yassıada'da idam edildi.

ETKİNLİK

TBMM resmî Genel Ağ sitesinde TBMM Kütüphanesi açık erişim sisteminde yer alan Yüksek Adalet Divanı tutanaklarını (Yassıada davaları ile ilgili) inceleyiniz.

TBMM açık erişim sayfasındaki tutanaklardan hareketle Yassıada Mahkemelerinde DP mensupları aleyhine hangi davaların açıldığını belirleyiniz. Bununla ilgili bir sunum hazırlayınız.

Türk siyasi hayatında Yassıada yargılamaları kadar tartışılmamakla birlikte askerî yönetimin orduda ve üniversitede gerçekleştirdiği iki tasfiye eylemi daha vardı. Bunlardan ilki 3 Ağustos 1960'ta alınan karar gereği 235 general ve amiral ile 5.000'e yakın subayı kapsayan ve "Emekli İnkılap Subayları" (EMİNSU) adı verilen kişilerin emekli edilmeleriydi. Diğer tasfiye eylemi 29 Ekim 1960'ta üniversitelerde gerçekleşti. Gerçeği yansıtmayan gerekçelerle 147 öğretim üyesinin üniversiteden atıldığı bu olay "147'ler" olarak isimlendirildi.

27 Mayıs askerî yönetimi bir taraftan yukarıda belirtilen tasfiyeleri gerçekleştirirken diğer taraftan da sivilleşme ve kendi demokratik imkânlarını sağlama çabasına girmişti. Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında profesörlerden oluşan bir heyete hazırlatılan Anayasa Tasarısı 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunuldu. Oylamaya katılan vatandaşların %65'i tarafından kabul edilen 1961 Anayasası ile Kurucu Meclisin görevi sona erdi ve genel seçimlere gidilmesi kararı alındı.

Halk oylamasında ortaya çıkan bu düşük kabul oy oranının nedenleri neler olabilir? Yorumlayınız.

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra TBMM'nin ikinci bir kanadı olan Cumhuriyet Senatosu kuruldu. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk olan ve çift meclisli yeni sistemin bir sonucu olarak kurulan bu senatoyu cumhurbaşkanının seçtiği üyeler, Millî Birlik Komitesi üyeleri ve genel oyla seçilen üyeler oluşturuyordu. Yasama ve denetim çalışmalarının etkili ve verimli olarak gerçekleştirilmesini amaçlayan bu uygulama 1982 Anayasası'nda yer almadı.

27 Mayıs Darbesi'nde yasaklanan siyasi faaliyetler, Kurucu Meclis kararı ile Şubat 1961'de serbest bırakılmış ve siyasi parti faaliyetlerine izin verilmişti. Böylece Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Adalet Partisi (AP) gibi çok sayıda yeni parti kurulmuştu. Artık 1961 yılında yeni bir genel seçime gitme zamanı gelmişti (Görsel 7.14). Adnan Menderes'in idam edilmesinden 32 gün sonra gerçekleştirilen seçimler sonunda CHP %36,74, AP %34,80, CKMP %13,95, YTP %13,72 oranlarında oy aldı. CHP'nin 173, AP'nin 158, YTP'nin 65, CKMP'nin 54 milletvekili çıkardığı bu tabloda hiçbir parti tek başına iktidar olamadı. Böylece Türk siyasi tarihinde ilk kez koalisyon hükûmeti kurulması zorunluluğu ortaya çıktı.

Görsel 7.14: *1961 Genel Seçimlerinde vatandaşlar oy kullanırken*

CHP-AP tarafından kurulan koalisyon hükûmetinden 1965 Genel Seçimlerine kadar görev yapan cumhuriyet hükûmetleri şunlardı (Tablo 7.1):

Tablo 7.1: *1961-1965 Yılları Arasında Kurulan Hükûmetler*

Hükûmet Sırası	Başbakan	Hükûmeti Kuran Partiler	Hükûmetin Görev Süresi
26. Hükûmet	İsmet İnönü	CHP-AP	(20.11.1961-25.06.1962)
27. Hükûmet	İsmet İnönü	CHP-CKMP-YTP	(25.06.1962-25.12.1963)
28. Hükûmet	İsmet İnönü	CHP-Bağımsızlar	(25.12.1963-20.02.1965)
29. Hükûmet	Suat Hayri Ürgüplü	DP-YTP-CKMP-MP	(20.02.1965-27.10.1965)
			Kaynak: tbmm.gov.tr'den hazırlanmıştır.

27 Kasım 1964'te toplanan AP büyük kongresinde genel başkan seçilen Süleyman Demirel, 1965 Genel Seçimlerinin galibi oldu. Seçimler sonunda %52,9 oy oranı ve 240 milletvekili ile AP tek başına iktidara geldi.

AP, 1969 Genel Seçimlerinde de tek başına iktidar oldu. Ancak bu yıllarda Türkiye'de bazı öğrenci olayları yaşanmaya başladı. Öyle ki dönemin ilk önemli olayı İstanbul Üniversitesinin merkez binasının 12 Haziran 1968'de öğrenciler tarafından işgali ile gerçekleşti. İstanbul'daki diğer üniversitelerdeki boykotlardan sonra olaylar Ankara ve İzmir'deki üniversitelere de yayıldı.

1971 yılı başlarında ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı durum Türk Silahlı Kuvvetlerini de etkilemiş ve huzursuzluğa yol açmıştı. Bu yüzden 12 Mart günü Türk Silahlı Kuvvetleri adına Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve bütün kuvvet komutanları tarafından imzalanan bir muhtıra Cumhurbaşkanı'na, Senato ve Meclis Başkanlarına verildi. Muhtıranın radyodan okunması ve halka duyurulmasından sonra Başbakan Süleyman Demirel başkanlığındaki AP hükûmeti istifa etti (Görsel 7.15).

Görsel 7.15: *Muhtıra sonrası Başbakan Süleyman Demirel'in istifa konuşması*

1971 Muhtırası'ndan sonra 1980 Askerî Darbesi'ne kadar on ayrı hükûmet daha kuruldu. Hemen hemen her yıl ayrı bir hükûmetin iktidar olduğu bu dönemde ülkede siyasi belirsizliğin yanında toplumsal huzursuzluk de giderek arttı, anarşi ve terör yoğunlaştı. 1980'lerin başlarında, ülke örtülü bir iç savaş yaşamaya başladı. Bütün bu gelişmeler karşısında 12 Eylül 1980 sabahı başlayan askerî müdahale ile Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koydu. Emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşen bu darbeden sonra Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında Millî Güvenlik Konseyi (MGK) kuruldu.

1960 ve 1980 Askerî Darbelerinin gerçekleşme şekilleri bakımından farkı var mıdır? Tartışınız.

12 Eylül Askerî Darbesi'nden dokuz gün sonra 44. hükûmet Bülent Ulusu tarafından kuruldu. Darbe öncesi Süleyman Demirel hükûmetinde 24 Ocak Kararlarının mimarı olan Turgut Özal'ın, Bülent Ulusu'nun yardımcısı olması, darbe yönetiminin ekonomik istikrar politikalarını devam ettirmek istediğini gösteriyordu. Bu istikrar ile 1970'lerde bozulan ve 12 Eylül ile daha da kötüleşen Türk ekonomisi ayağa kaldırılmak istenmekteydi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

1960-1980 Askerî Müdahale Dönemleri öncesinde ve askerî hükûmetlerin görevde olduğu demokrasiye geçiş dönemlerinde uygulanan iktisat politikaları birlikte değerlendirildiğinde iki alternatif politika sepetinin hâkim olduğu ve uygulamada birbirini takip ettiği görülmektedir. Bu alternatif politika sepetleri, büyümeye ve yatırıma yönelik genişleyici politikaları ekonomik istikrar politikalarına tercih eden politikalar ayrımında tanımlanabilir.

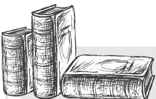
dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

1960 sonrasında olduğu gibi bir Kurucu Meclis oluşturan MGK hazırlattığı anayasa metnini 7 Kasım 1982'de halk oylamasına sundu. %91 oranında kabul alan oylama ile Kenan Evren de cumhurbaşkanı seçildi. 7 Kasım 1983 tarihi ise darbe sonrası ilk genel seçim tarihi olarak belirlendi. Ancak ilerleyen günlerde Yüksek Seçim Kurulu (YSK) sadece üç siyasi partinin seçimlere katılabileceğini açıkladı. Bunlar: Halkçı Parti (HP), Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve Anavatan Partisiydi (ANAP).

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimleri Turgut Özal'ın genel başkanlığını yaptığı ANAP, %45 oy ile 211 milletvekili çıkararak kazandı (Görsel 7.16). Özal'ın bu başarısı 1987 Genel Seçimlerinde de devam etti. Özal, 1989 yılında ise Türkiye'nin 8. Cumhurbaşkanı olarak göreve başladı.

Görsel 7.16: *Turgut Özal*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Turgut Özal'ın ANAP içinde birleştirdiğini öne sürdüğü dört eğilim; liberal sağ, mukaddesatçı sağ, milliyetçi sağ ve demokratik sol idi.

b. 1961 ve 1982 Anayasaları ve Özellikleri

Temel amacı "çoğulcu bir demokrasi" kurmak olduğu görülen 1961 Anayasası'nda millî, demokratik ve laik özellikleri olan sosyal bir hukuk devleti ilkesi benimsenmişti. 1924 Anayasası'nda yer edinmiş olan altı ilkeden halkçılığa, devletçiliğe ve inkılapçılığa bu Anayasa'da değinilmemişti. Bu Anayasa'ya göre devlet, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dili Türkçedir. Millet, egemenliğini Anayasa'da belirlenen yetkili organlar eliyle kullanır.

1961 Anayasası ile getirilen sistemde, çağdaş klasik demokrasilerdeki hak ve özgürlüklerin hemen hepsini içeren üçlü bir bölümleme getirilmişti: "Kişi hak ve ödevleri", "sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler", "siyasi haklar ve ödevler". Ancak haklar ve ödevler bakımından özgürlüğü temel alan, çok az sınırlama içeren Anayasa, 12 Mart Muhtırası'na kadar önemli yakınmalara neden olacaktı.

1961 Anayasası'na göre yasama görevi TBMM'ye aitti. TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan oluşmaktaydı. Millet Meclisi genel oyla seçilen dört yüz elli milletvekilinden oluşuyordu. Yasama organınca çıkarılan yasaların Anayasa'ya uygunluğunu incelemek, karara bağlamak üzere bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştu.

1961 Anayasası ile 1982 Anayasa'sının bazı maddelerinin yapısal özellikleri şöyledir:

1961 Anayasası	*1982 Anayasası*
I. Devletin Şekli *Madde 1: Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*	*I. Devletin Şekli* *Madde 1: Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*
II. Cumhuriyetin nitelikleri *Madde 2: Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir Hukuk Devleti'dir.*	*II. Cumhuriyetin nitelikleri* *Madde 2: Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir Hukuk Devleti'dir.*
III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, başkenti *Madde 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçedir. Başkent Ankara'dır.*	*III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti* *Madde 3: Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı "İstiklal Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır.*
IX. Devlet şeklinin değişmezliği *Madde 9: Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.*	*IV. Değiştirilemeyecek hükümler* *Madde 4: Anayasa'nın 1'inci maddesindeki Devlet'in şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, 2'nci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3'üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.*

www.anayasa.tbmm.gov.tr

İKİNCİ EL KAYNAK

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre daha katı nitelikte olup otoritenin ağırlığını artırmış ve devleti birey karşısında korumaya çalışmıştır. Sahip olduğu geçici hükümleriyle bir geçiş dönemi yaşamış olan Anayasa, "rasyonelleştirilmiş parlamentarizm" diye adlandırılan siyasal sistemin getireceği tıkanıklıkları giderici çözüm yolları öngörmüştür. Ayrıca güçlü bir yürütme organı oluşturan Anayasa, bu tercihini daha çok cumhurbaşkanından yana kullanırken getirdiği sınırlayıcı hükümleriyle daha az katılımcı bir demokrasi modeli benimsemiştir.

Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku, s. 85-88.

1961 ve 1982 Anayasalarının insan hakları yönünden benzerlikleri ve farklılıkları şöyledir:

GENEL AĞ KAYNAĞI

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın cumhuriyetin niteliklerini belirleyen 2. maddesinde ''insan haklarına saygılı devlet'' olgusu açıkça hükme bağlanmıştır. Cumhuriyetin nitelikleri kısmında ise insan haklarına saygı, devletin özelliği itibariyle ifadesini bulmuştur.

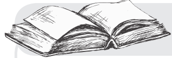
1982 Anayasası'nın 2. maddesi tıpkı 1961 Anayasası'nın 2. maddesi gibi "insan haklarına saygılı" olma ilkesini cumhuriyetin nitelikleri arasında saymaktadır. Esasen Türkiye Cumhuriyeti'ni "insan haklarına saygılı bir hukuk devleti" olarak tanıyan Anayasa'nın 112. maddesi "Herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu"ndan söz etmektedir.

... Her iki Anayasa devletin varlığını ön koşul olarak görmekle birlikte 1961 Anayasası, temel hak ve özgürlükler açısından önceliği kişiye vermiş; kişinin özgürleştirilmesi için devleti görevli saymıştır. 1982 Anayasası ise önceliği kişiye değil, devlete ve "devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü"ne vermiştir. Bu bağlamda Anayasa madde 2'de düzenlenen "insan haklarına dayanan devlet" hükmünün "insan haklarına saygılı devlet" hâline dönüşmesinin bir anlamı vardır.

buder.org.tr (Düzenlenmiştir.).

c. Yurt Dışına ve Köyden Kente Yapılan Göçler ve Sonuçları

İç Göç

KAVRAM

Bir ülke sınırları içinde genellikle küçük yerleşim bölgelerinden büyük kentlere geçici veya sürekli kalmak üzere göç etmeye iç göç denir.

www.tdk.gov.tr

1960 yılından sonra göç hareketlerinin en önemli nedeni Demokrat Parti Dönemi'nde olduğu gibi ekonomik faktörlerdi. Tarım sektöründe makineleşmenin artması, kullanılan ya da ekilebilen toprakların artık son sınırına ulaşması, tarımda kişi başına düşen gelir miktarının yıllar içinde azalma göstermesi tarım sektöründe bulunan işsiz miktarını artırmıştı. Buna karşılık kentsel alanlarda sürekli olarak artırılmaya çalışılan yeni istihdam alanları kırsal alanda yaşayan ve işsiz olan nüfusu, kentsel alana doğru çekmeye başlamıştı (Tablo 7.2).

***Tablo 7.2:** Kır ve Kent Nüfusunun, Toplam Nüfus Içindeki Payı*

Yıl	Kent Nüfusu (000)	Kent Nüfus Oranı (%)	Kır Nüfusu (000)	Kır Nüfus Oranı (%)
1970	10.222	28,7	25.384	71,3
1975	13.272	32,9	27.076	67,1
1980	16.065	35,9	28.672	64,1
1985	23.238	45,9	27.426	54,1
1990	28.958	51,3	27.515	48,7

www.tuik.gov.tr

1980-1985 yılları arasında kent nüfusunun diğer yıllara göre daha fazla artmasının nedenleri neler olabilir? Değerlendiriniz.

1960-1990 döneminde yaşanan iç göçlerin tarım alanındaki gelişmeler dışında nedenleri de bulunmaktaydı. Örneğin kalkınma planları sonrası yeni sanayi kuruluşlarının büyük kentlerde yoğunlaşması, kırsal alanlarda işsiz olan kişilerin büyük şehirlere göçünü artırmıştı. Kırsaldaki sağlık, ulaşım, eğitim ve beslenme hizmetlerinin yetersizliği de kentlere göçün en önemli nedenlerinden biriydi.

Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasi içerikli olaylar, doğa olayları, ailevi durumlar; göç yerine tanıdık, akraba, eş dostların daha önceden gelmiş olmaları; sinema filmlerinde, gazete, dergi ve kitaplarda anlatılan renkli şehir hayatının çekiciliği göçe neden olan diğer faktörler arasında yer almaktaydı.

1960 yılı öncesinde bulundukları kırsal alandan çıkıp aynı il içinde şehir merkezlerine doğru süren göç hareketliliği 1960-1990 döneminde İstanbul şehrinde yoğunlaşmıştır (Görsel 7.17). Bir cazibe merkezi olan İstanbul'dan sonra en fazla göç alan iller Ankara ve İzmir olmuştur. Bu illerin yanı sıra Bursa, Kocaeli, Gaziantep, Sakarya, Tekirdağ, Muğla, Aydın gibi iller de dönemin yoğun göç alan merkezleri arasındadır.

Görsel 7.17: *İstanbul'da bir gecekondu mahallesi (Ara Güler Koleksiyonu)*

1960-1990 yılları arasında Türkiye'de en fazla göç veren yerleşim yerleri nerelerdir? Araştırınız.

Köyden kente yapılan göçlerin en önemli sonuçlarından biri gecekondulaşma sorunu olmuştur (Görsel 7.18). Özellikle verimli tarım alanlarına, orman arazilerine, su havzalarının yanlarına yapılan gecekonduların sayısı 1960 yılında 240.000 iken 1980 yılında 1.150.000'e ulaşmıştır. Diğer bir deyişle gecekonduların toplam konut içindeki oranı %16,4'ten %26,1'e kadar yükselmiştir.

TELEVİZYONLU GECEKONDULAR

Zeytinburnu sakinleri için te!evizyon artık lüks değil. Fakat komşuların seyretmesi için odalarda yer yok

Görsel 7.18: *24 Haziran 1968 tarihli gazete haberi*

Yoğun ve düzensiz iç göç hareketliliğine sahne olan şehirlerde gecekondu sorunu dışında işsizlik, trafik ve ulaşım sorunları, çevre kirliliği, kamusal alanların yağmalanması, stres, alkol/uyuşturucu bağımlılığı, suç oranlarının artması gibi derin etkiler ortaya çıkmıştır. Göçün sosyal etkilerinden biri de geleneksel Türk ailesi üzerinde meydana gelmiştir.

Nurettin Topçu köyden kente göçün doğurduğu ahlaki çöküntü ile ilgili olarak şunları yazar:

İKİNCİ EL KAYNAK

…Son yıllarda, bahusus İstanbul'a insan akını o kadar arttı ki bunlar için müstakil iş sahası kalmadığından işportacılıkta ve yapı işçiliği ile fabrikalarda çalışmaya başladılar. Köydeki aile yıkıldı, İstanbul'da aile ve ahlak nizamı bozuldu. İktisadi bakımdan bu hâlin doğurabileceği tehlikeler belirmeye başladı.

Nurettin Topçu, Ahlâk Nizamı, s. 99.

Köyden kente gelenlerin yaşadıkları sorunlar Türk romanlarına da konu olmuştur. Mustafa Kutlu şehre göç eden kişilerin yalnız kalmamak için gösterdikleri gayreti şöyle satırlara döker:

İKİNCİ EL KAYNAK

…Bu sebepten şehre gelen insanlar, ayaklarını sağlam bir zemine basmak için; kalabalıkta kaybolmamak, aç ve açıkta kalmamak için hemşehrilik şemsiyesine sığındılar; köylülerine, eş dost ve akrabalarına yanaştılar. Böylece hemen her şehrin, kasabanın hatta köyün bir derneği vücut buldu. Kendileri Anadolu'dan kopup geldiler ama geldikleri kentin hemşehrisi olmadılar, akılları geldikleri yerde kaldı. Hatıralarına, yufka ekmeklerine, hâlâ geçim için köyden gelen tarhanaya, peynire, tereyağına, asma yaprağına tutundular.

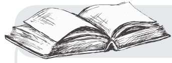
Mustafa Kutlu, Dem Bu Demdir, s. 65.

ETKİNLİK

Mahallenizde veya ailenizde köyden kente göç eden kişiler ile bir sözlü tarih çalışması yapınız.

Dış Göç

KAVRAM

Bir kimsenin veya belirli bir topluluğun, belirli bir süre için ya da devamlı ikamet etmek üzere çalışmak veya yerleşmek amacıyla kendi ülke sınırlarını terk ederek başka ülkelere yaptığı göç hareketine dış göç denir.

Türkiye'den gönüllü ilk dış göç, 1958 yılında az sayıda işçinin Federal Almanya'ya gitmesi ile başlamıştı. İlk yıllarda Almanya'ya göç eden kişi sayısı az iken ilerleyen yıllarda bu sayı oldukça arttı. Zira Türk ve Batı Alman hükûmetleri arasında 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan İş Gücü Antlaşması bu durumun temel nedeni idi (Görsel 7.19). Türkiye ile Almanya arasında yapılan antlaşmadan sonra ilk işçi gönderimi için başvurular alınmaya başlandı. İstanbul'da kurulan irtibat ofisinde işçiler genel sağlık kontrolünden geçirildi. Böylece 450 kişiden oluşan ilk işçi grubu Haydarpaşa Garı'ndan Almanya'nın Düsseldorf kentine doğru hareket etti. İş Gücü Antlaşması'nın hemen öncesinde, 1960 yılında, Almanya'da 2.700 Türk işçisi var iken 1963'te bu sayı 27.500'e yükselecek, 1990 yılına gelindiğinde 1.694.649'a ulaşacaktı (Tablo 7.3).

Görsel 7.19: *Çalışma Bakanları Hans Katzer ve Cahit Talas Türk-Alman İş Gücü Antlaşması'nı imzalarken*

Tablo 7.3: *1960-1990 Yılları Arasında Federal Almanya'daki Türk ve Diğer Yabancı Vatandaşların Nüfus Gelişimi ve Oranları*

Yıllar	Toplam Yabancı Sayısı	Toplam Türk Vatandaşı	Türkler'in Oranı (%)	Yabancıların Toplam Nüfusa Oranı (%)
1960	686.200	2.700	0,4	1,2
1970	2.976.497	469.200	15,8	4,9
1980	4.453.308	1.462.400	32,8	7,2
1990	5.342.532	1.694.649	31,7	8,4

www.kamu-is.org.tr

Yurt dışına göç eden Türk vatandaşlarının karşılaştığı sosyokültürel sorunlar neler olabilir? Tartışınız.

1961 yılında Almanya ile başlayan dış göç furyası zaman içinde Batı Avrupa ve İskandinavya ülkelerine de yayıldı. Bir süre çalışıp ülkesine dönme niyetiyle yurt dışına giden ve "konuk işçi" olarak adlandırılan bu insanlar çoğunlukla ağır sanayi işlerinde çalışmaktaydı. Çoğu Türkiye'de bir şehir görmeden, direkt köylerinden yabancı bir ülkeye giden bu insanlar büyük bir kültür şoku yaşadı. Bozkurt Güvenç bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

İKİNCİ EL KAYNAK

Türk işçisi esas itibarıyla "neolitik" bir köyden çıkmıştır. Neolitik bir köy derken, üç dört bin yıl önceki bir köy yerleşmesinden çok farklı olmayan bir yeri düşünüyorum. Tarım kentinden şöyle bir hızla geçti ve kendisini Ruhr kıyısındaki Essen'de buldu. İnsanoğlunun aya gitmesi gibi bir olaydı. Tabii sonuç olarak ilk gidenler, kaçınılmaz bir kültür şoku yaşadı. Almanlardaki yerleşik Türk imgesi bu işçiyi uyardı ve uyandırdı; onu bir kimlik aramaya zorladı. "Bu adamlar beni insan saymıyorlar, ben kimim?" demeye başladı…

Bozkurt Güvenç, Türkiye'de ve Almanya'da Türk Olmak, Alman Olmak Nedir? Türk Olmak Nedir?, s. 330.

Hanefi Yeter'in, "Çalışma İzni" adlı tablosu (1977)

ETKİNLİK

Yurt dışına göç eden kişilerin karşılaştıkları sosyokültürel sorunlar neler olabilir? Tartışınız.

1973'ten itibaren artan küresel ekonomik olaylar karşısında Avrupa ülkeleri yabancı işçi alımını azaltma veya durdurma kararı aldı. Bu tarihten itibaren yeni işçi alımları sona erdirildi. Ülkeye gelen yabancı işçilerin çalışması engellenmemiş olsa da ülkelerine dönmeleri öğütlenmişti. Ancak Türk işçilerin çoğu geçici olarak geldikleri bu ülkelerden dönüşlerini, Türkiye'deki siyasi krizler nedeni ile emeklilik dönemlerine ertelemişti. İşçilerin dönüş tarihlerindeki bu belirsizlik aynı zamanda göçmen işçilerin ailelerini yanlarına getirtmesine neden olmuştu. Bu kararları ile bulundukları ülkede kalma sürelerini bir süre daha uzattıklarını düşünen o zamanın "konuk işçiler"i, bilinçsiz biçimde göçmen olma yoluna gitmiş ve günümüzde Avrupa'da yaşayan Türk toplumunun temellerini atmışlardır.

Türk sinemasında yurt dışına yapılan göçleri konu alan filmleri araştırınız. Bu filmlerden yola çıkarak dış göçlerin Türk toplumunda oluşturduğu sosyoekonomik değişmeler hakkında bir kompozisyon yazınız.

ç. Ekonomik Alandaki Liberalleşme Politikaları

Serbest Piyasa Ekonomisi ve İthalat Yasaklarının Kaldırılması

1960-1980 yılları arasında ekonomide planlı kalkınma dönemi başlamış ve bu planların hazırlanması için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştu. DPT'nin hazırlamış olduğu program gerek ülke içinde gerekse dünyadaki gelişmeler karşısında başarıya ulaşamamıştı. Nitekim bu dönemde

uygulanan ithal ikameci sanayi politikası sonrasında dış ödemelerde yaşanan güçlükler, enflasyon vb. nedenlerden dolayı artan ekonomik bunalım dolayısıyla köklü bir değişikliğe gidildi. Bu gelişmeler neticesinde 24 Ocak 1980 tarihinde, "24 Ocak Kararları" olarak bilinen istikrar politikası açıklandı (Görsel 7.20).

Görsel 7.20: *Başbakan Süleyman Demirel ve Müsteşarı Turgut Özal*

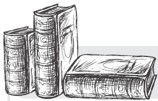
"24 Ocak Kararları", IMF tipi istikrar programının yanı sıra daha çok Dünya Bankasının geliştirdiği "yapısal uyum" programının bilinen unsurlarını taşıyordu. Bu programda ihracata dayalı büyüme teşvik edildi; ulaşım, haberleşme ve diğer altyapı yatırımları hız kazandı ve ekonomik alandaki bürokratik engeller büyük ölçüde azaltıldı.

1980 Askerî Darbesi'nden sonra Türkiye ekonomisinde dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme politikaları artarak devam etti. Bu dönemde Turgut Özal'ın gerek Bülent Ulusu hükûmetinde ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı gerekse 1983 yılından 1989 yılına kadarki başbakanlık sürecinde benzer politikalar uygulandı. Buna göre:

GENEL AĞ KAYNAĞI

Türk lirasının serbestliğinden IMF'nin istikrar programlarına, ihracatı teşvik politikalarından KİT'lerin (Kamu İktisadî Teşekkülleri) özelleştirilmesine kadar birçok uygulama, ekonomiyi liberalleştirerek ve aynı zamanda dış dünyaya açarak daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacıyla ortaya konuldu.

www.sosyoekonomijournal.org

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Özal Dönemi'nde, 1980 kararlarıyla yaklaşık %32,7 devalüasyona gidilmesi ve bu tarihten sonra da %5'i geçmeyen mini devalüasyonların yapılması sonucu 1983 sonunda yaklaşık 5,9 milyar dolar olan ihracat, 1987'de 10 milyar dolar sınırını aştı ve 1991'de 13,6 milyar dolar olarak gerçekleşti. İhracatı teşvik politikalarının sonucu, 1980'li yıllardaki ihracatın ithalatı karşılama oranı 1988'e kadar sürekli arttı, daha sonra tekrar bir gerileme süreci yaşandı, 1988'de %81,1'lik oran yakalandı. Dış ticaretteki bu olumlu gelişme enflasyon oranında sağlanamadı. Enflasyon oranı 1984'te %50,3, 1985'te %43,2, 1986'da %29,6, 1987'de %32, 1988'de %68,3 ve 1989'de %69,6 olarak gerçekleşti.

milliyet.com.tr

d. Özelleştirme Politikaları

KAVRAM

Devlete ait taşınır, taşınmaz malların teklif alma veya ihale yoluyla satışını yapmaya özelleştirme denir.

www.tdk.gov.tr

Türkiye'de 1980 yılına kadar Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesinden ziyade bunların yeniden düzenlenmesi belirli plan ve prensipler içerisinde ele alınmaya çalışılmıştı. Planlı dönemde, politik müdahalelerle dolu bir gidişe rağmen KİT'ler büyümeye devam etmişti. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra özelleştirme için ilk olarak yasal altyapı oluşturuldu. Anavatan Partisi 1984 yılında 2983 sayılı "Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun"u kabul etti. Kanun, özelleştirme uygulamalarına ilişkin geniş bir hareket alanı belirledi ve özelleştirmenin kurumsal mekanizmasını oluşturdu. Özelleştirme sürecinin ikinci önemli düzenlemesi 233 sayılı KHK ve 8495 sayılı Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği oldu. Bu yönetmelik, Türkiye'de ilk kez özelleştirme uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirledi.

Parti programında "Devlet sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir." ifadesine yer veren ANAP, özelleştirmeye yönelik uluslararası düzeyde hazırlık çalışmalarını da kısa sürede başlattı. Bu amaçla DPT, 15 Mart 1985'te Morgan Guaranty Trust Company of New York (Morgın Garanti Tırast Kompani of Niv York) Firması ve beraberindekilere bir "Ana Plan" (Master Plan) hazırlattı. Ancak bu Ana Plan, Türkiye'nin gerçeklerine uymadığı gerekçesiyle yerinde bulunmayarak uygulamaya konmadı.

Görsel 7.21: *Özelleştirilen kurumlardan biri Sümerbanktır.*

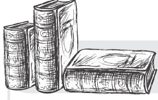
Özelleştirmenin genel sınırlarını ve özelleştirme kapsamını ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esasları belirleyen 3291 sayılı Kanun, 28 Mayıs 1986'da yürürlüğe girdi. Ülkemizde gerçek anlamda özelleştirme uygulamalarının başlangıcı kabul edilen bu Kanun'la "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu" kuruldu. Böylece özelleştirmede "ilk" denilebilecek satış, Sümerbank'ın yarım kalmış Iğdır Pamuk Dokuma Tesislerinin 3 Ocak 1985'te 3 milyar liraya satışı gerçekleşmiş oldu (Görsel 7.21).

Sümerbank'tan sonra çok sayıda özelleştirme gerçekleştirildi. Bu özelleştirmelerle gelir-gider dengesi büyük ölçüde korunmaya çalışıldı (Tablo 7.4).

Tablo 7.4: *1985-1990 Yılları Özelleştirme Gelir ve Giderleri*

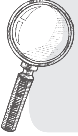
(USD)	1985-1992
Brüt Gelir	1.315.156.559
Net Gelir	1.199.428.071
Özelleştirme Gideri	-308.853.862
Gelir-Gider Farkı	890.574.209
Hesap Dengesi	43.831.459

www.dpt.gov.tr

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

1980-1989 yılları arasında yapılan özelleştirmeler şunlardı: SEK'e ait Kars Süt ve Mamulleri Müessesesi (Bedelsiz), K. Maraş Süt ve Mamulleri İşletmesi; YEM Sanayi AŞ.ye ait Eskişehir, Aksaray, Çorum, Kayseri, Isparta, Manisa, Bingöl, Biga Fabrikaları; ÇİTOSAN'a ait Afyon, Ankara, Balıkesir, Söke, Pınarhisar Çimento Fabrikaları; SAMAŞ Sanayi Madenleri AŞ, Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti.; YEMTA Tariş Yem Sanayi Ltd. Şti.; TELETAŞ Telekomünikasyon End. Tic. AŞ.

Türkiye'de özelleştirme politikaları ekonomik bakımdan ne gibi sonuçlar doğurmuş olabilir? Araştırınız.

Uluslararası Para Fonu (IMF) ile İlişkiler

1960'lı yıllarda planlı kalkınma stratejisinin izlenmesinin yanında IMF ile ilişkiler de sürdürüldü (Görsel 7.22). 1961-1970 döneminde her yıl, ihtiyaç duyulan kredinin sağlanabilmesi amacıyla IMF ile bir destek antlaşması yapıldı. Türkiye 1970 yılında IMF ile yaptığı düzenlemenin ardından sekiz yıl boyunca IMF ile herhangi bir düzenleme yapmadı. İç ve dış gelişmeler karşısında girilen ekonomik bunalım nedeniyle 1978 yılında IMF ile imzalanan stand-by antlaşması ile yeni bir istikrar programı yürürlüğe girdi. Ancak bu program Türkiye'nin önerilen talepleri yerine getirmediği gerekçesiyle Temmuz 1979'da IMF tarafından iptal edildi.

Görsel 7.22: *IMF amblemi*

Temmuz 1979'da IMF ile ikinci bir stand-by antlaşması daha imzalandı. Bu program dâhilinde 1979 yılının Nisan ayında katı kur uygulamasına geçilerek 1 ABD doları 47 TL'ye yükseltildi. 1980 yılında içinde bulunduğu kriz ortamından kurtulmak isteyen Türkiye, IMF ile yeni bir antlaşma yaptı. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan yeni istikrar programı IMF, Dünya Bankası ve OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından da desteklendi.

Türkiye 18 Haziran 1980, 24 Haziran 1983 ve 4 Nisan 1984 tarihinde IMF ile yeni bir stand-by antlaşmaları imzaladı.1984'te yapılan 12 ay süreli stand-by düzenlemesinden sonra IMF ile bir sonraki stand-by antlaşması 1994 yılında yapıldı.

KDV Uygulaması

KAVRAM

Satın alınan mal ve yiyecekten alınan peşin vergiye KDV denir.

Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde vergi politikasında yapılan değişiklikler sonrasında gelir idaresi baştan aşağı yeniden düzenlenmiş, vergi reformları yapılmıştı. Bunların dışında katma değer vergisi kabul edilmiş, vergi sayısında azaltmaya gidilmiş ve vergi iadesi gibi sistemlerle vesika usulü getirilmişti.

KDV sistemine geçilmesini gerekli kılan çeşitli nedenler kısaca aşağıda verilmiştir.

- *Sanayi üzerindeki vergi yükünün azaltılması*
- *İhtisaslaşmanın teşviki*
- *Fiyatlar genel seviyesinin kontrolü*
- *Enflasyonist kaynakların dağılımında uygunluk sağlanması*
- *Vergi adaletinin sağlanması*
- *Vergi hasılatının artması*
- *Vergi kaçakçılığının azaltılması*
- *Vergilemede adaletin sağlanması*
- *Diğer ülkelerin vergi sistemleri ile ahenkleştirme sağlanması*

Katma Değer Vergisi Kanunu'na göre bu verginin konusunu teşkil eden bazı işlemler şunlardı:

Madde 1 – Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemler Katma Değer Vergisi'ne tabidir:

1. Ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,

2. Her türlü mal ve hizmet ithalatı,

3. Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler:

a) Posta, telefon, telgraf ve bunlara benzer hizmetler ile radyo ve televizyon hizmetleri

b) (Değişik: 14/3/2007-5602/10 md.) Her türlü şans ve talih oyunlarının tertiplenmesi ve oynanması

c) Profesyonel sanatçıların yer aldığı gösteriler ve konserler ile profesyonel sporcuların katıldığı sportif faaliyetler, maçlar, yarışlar ve yarışmalar tertiplenmesi, gösterilmesi

ç) (Değişik: 16/6/2009-5904/8 md.) Müzayede mahallerinde ve gümrük depolarında yapılan satışlar ile 10/2/2005 tarihli ve 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'na göre düzenlenen ürün senetlerinin senedin temsil ettiği ürünü depodan çekecek olanlara teslimi

d) Boru hattı ile ham petrol, gaz ve bunların ürünlerinin taşınmaları...

www.mevzuat.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

e. Kültürel Gelişmeler

1960'tan sonra Türk toplumunda yaşanan sosyoekonomik değişimler, sanat ve kültür hayatını da etkiledi. O yıllarda en önemli gelişme 1952 yılında ilk defa İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) stüdyolarında başlayan Türk televizyon yayıncılığının 1 Mayıs 1964 tarihinde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) kurulması ile kurumsal bir yapıya kavuşmasıydı. Türkiye'de ve dünyada yaşanan kültür ve sanat gelişmelerinin geniş kitlelere ulaşabilmesi açısından etkili bir görev üstlenen TRT, 1974 yılından itibaren yayına başladı. Renkli yayınlar ise 1981 yılında kısmi olarak başladı. 1984 yılından itibaren ise tamamen renkli yayına geçildi.

1960'ların kültürel alanda dikkat çeken gelişmelerinden biri Türk sinemasında yaşanmaya başlandı. Özellikle toplumsal konuların ele alındığı filmler içinde Metin Erksan'ın "Susuz Yaz" filmi özel bir yere sahip oldu (Görsel 7.23). Bu film 1963 yılında Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı Ödülü'nü aldı. 1964 yılından itibaren düzenlenmeye başlanan Antalya Film Festivali günümüze kadar geleneksel olarak devam ettirildi. Cüneyt Arkın'ın rol aldığı "Malkoçoğlu", "Kara Murat" ve Ertem Eğilmez'in yönetmenliğini yaptığı "Hababam Sınıfı" film serileri beğeni toplayan filmler oldu (Görsel 7.24, Görsel 7.25).

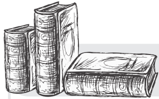
Görsel 7.23: *Susuz Yaz film afişi (1963)*

Görsel 7.24: *Kara Murat: Fatih'in Fedaisi film afişi (1972)*

Görsel 7.25: *Hababam Sınıfı film afişi (1975)*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Çukurova'nın ürünü pamuğu simgeleyen "Altın Koza Film Festivali" ilk kez 1969 yılında "Altın Koza Film Şenliği" adıyla Adana Belediyesi ve Adana Sinema Kulübü öncülüğünde gerçekleştirildi. Türk Film Arşivi'nin katkılarını da yanına alan Altın Koza Film Festivali, o tarihten bu yana her yıl zenginleşen içeriği ile sadece Çukurova Bölgesi'nin değil, ülkemizin en önemli kültür-sanat etkinliklerinden biri oldu. Şenlik, ilk kez düzenlendiği 1969 yılından itibaren Türk sinemasına verdiği ödüllerle destek olmaya başladı. İlk yıl Metin Erksan, "Kuyu" filmi ile En İyi Yönetmen ve En İyi Film dallarında Altın Koza'yı evine götürürken Fatma Girik, "Ezo Gelin" ile En İyi Kadın Oyuncu; Yılmaz Güney, "Seyyit Han" ile En İyi Erkek Oyuncu ödüllerine sahip olan ilk Altın Koza'lı sanatçılar oldu.

www.adanafilmfestivali.org.tr

ETKİNLİK

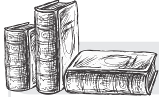
Antalya Film Festivali ve Adana Altın Koza Film Festivali'nde bugüne kadar ödül almış filmler ile ilgili bir afiş çalışması yapınız. Yaptığınız afişleri sınıfınızda sergileyiniz.

		
Görsel 7.26: *Barış Manço*	***Görsel 7.27:*** *Emel Sayın*	***Görsel 7.28:*** *Ferdi Tayfur*

Görsel 7.29: *Ayten Alpman*

Türkiye'de 1960'lardan sonra müzik türü popüler ve klasik olarak adlandırılmaya başlandı. Anadolu rock, pop, arabesk gibi müzik türlerinin toplum tarafından tanınmaya başlandığı bu yıllarda Zeki Müren, Emel Sayın, Gülden Karaböcek, Esmeray, Sezen Aksu, Erol Evgin, Barış Manço, Özdemir Erdoğan, Erkin Koray, Cem Karaca, Erol Büyükburç, Ferdi Tayfur, Orhan Gencebay, Müslüm Gürses, Adnan Şenses, İbrahim Tatlıses gibi sanatçılar önde gelen isimlerdi (Görsel 7.26, Görsel 7.27, Görsel 7.28). Aynı yıllarda yerli beste ve düzenlemeler yapıldığı gibi bazı yabancı şarkıların Türkçe sözler ile orijinal şekliyle çalındığı (aranjman) da görüldü. Örneğin Fransız Mireille Mathieu (Meril Metyu) tarafından söylenen L`Aveugle (Lavög) Ayten Alpman tarafından "Bir Başkadır Benim Memleketim" adıyla Türkçe olarak seslendirilmişti (Görsel 7.29).

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

... Berkant'ın seslendirdiği "Samanyolu", bütün zamanların en bilinen pop şarkısı olmakla kalmamış, o yıllarda memleket dışına ihraç ettiğimiz tek şarkı olmuştur. Türkiye'ye gelip Türkçe plaklar da yapan Patricia Carli (Patrisya Karl) bu şarkıyı çok sevmiş ve yazdığı Fransızca sözleri David Alexander Winter'a (Devid Aleksandır Vintır) okutmuş, sanatçı bu plakla Avrupa'da büyük bir ün kazanmıştır. Yabancı adıyla "Oh Lady Mary" (O Leydi Meri) olan bu şarkı dönemin en ünlü yıldızlarından Dalida tarafından da seslendirilmiş, Almanca ve İspanyolcaya uyarlanmıştır ...

kebikecdergi.files.wordpress.com

İKİNCİ EL KAYNAK

1970-1980 yılları arasındaki on yıllık dönemin sergi etkinliklerine; resmî, özel sektör ya da kişisel koleksiyonlara bakıldığında adı sıkça geçen, gündemin sanat piyasasını belirleyen isimlerinin büyük çoğunluğunun Hikmet Onat (1882), Avni Lifij (1889), Eşref Üren (1897), Cevat Dereli (1900), Aliye Berger (1903), Mahmut Cuda (1904), Ali Avni Çelebi (1904), Arif Kaptan (1906), Nurullah Berk (1906), Ercüment Kalmık (1908), Füreya Koral (1910), Adnan Varınca (1918), Avni Arbaş (1919) gibi Cumhuriyet'in erken dönemi sanatçılarından oluştuğu görülmüştür.

Güler Bek, 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam, s.175.

7. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

Demokratik Almanya	ENOSİS	EOKA	ASALA	Federal Almanya

1. Kıbrıs'ta İngiliz garantörlüğünün daha ilk yıllarında adadaki Rum temsilcileri .... adı verilen bir fikir ortaya atmışlardı.

2. .... tarafından gerçekleştirilen ilk terör eylemi 22 Ekim 1975'te Türkiye'nin Avusturya Büyükelçisi Daniş Tunalıgil'in şehit edilmesi olmuştur.

3. Türkiye'den ilk gönüllü dış göç, 1958 yılında az sayıda işçinin .... gitmesi ile başlamıştır.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) 1948 yılında İsrail Devleti'nin resmen kurulmasından sonra Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak orduları İsrail'e saldırıya geçti ve 1948 Arap-İsrail Savaşı başladı.

2. ( ) Saddam Hüseyin'in Şattül Arap Antlaşması'nı feshettiğini ilan etmesi sonucu 22 Eylül 1980'de Arap-İsrail Savaşı başlamıştır.

3. ( ) "Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu" (ASALA) isimli terör örgütü 20 Ocak 1975'te, Lübnan'da kurulmuştur.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. 1960 ve 1970'li yıllarda gerçekleşen Arap-İsrail Savaşlarının temel nedenleri nelerdir? Açıklayınız.

2. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreci anlatınız.

3. Türkiye'de meşru iktidarlara yönelik gerçekleşen anti-demokratik müdahalelerin sonuçları neler olmuştur? Değerlendiriniz.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi 1980-1988 İran-Irak Savaşı'nın sonuçlarından biri değildir?

A) Petrol üretimi düştü, petrol fiyatları artış gösterdi.
B) Körfez Savaşı başladı.
C) Irak ve İran uluslararası alanda zor durumda kaldı.
D) İran-Irak sınırında önemli bir değişiklik yaşanmadı.
E) Arap Birliği daha da güçlendi.

2. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimlerden sonra cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükûmeti hangi iki siyasi parti arasında kurulmuştur?

A) MP-CKMP B) CHP-AP C) YTP-DP D) CHP-MP E) AP-YTP

3. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla yazılan, "Johnson Mektubu" olarak tarihe geçen mektup 5 Haziran 1964'te hangi Türk başbakanına verilmiştir?

A) Nihat Erim
B) Bülent Ecevit
C) Süleyman Demirel
D) İsmet İnönü
E) Naim Talu

8. ÜNİTE

21. YÜZYILIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE VE DÜNYA

Ankara Beştepe'de bulunan 15 Temmuz Şehitler Abidesi

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Terörün ve terör örgütlerinin amaçları neler olabilir? Tartışınız.

2. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde yaptığı reformları ve Avrupa'nın Türkiye'nin üyeliğine bakış açısını değerlendiriniz.

3. Irak ve Suriye'de yaşanan insanlık dramları karşısında Türkiye'nin ve Batı dünyasının sergilediği yaklaşımlar arasında farklılık var mıdır? Açıklayınız.

1. 1990 Sonrasında Türkiye'de Meydana Gelen Ekonomik, Siyasi, Sosyal ve Kültürel Gelişmeler

a. Türkiye'de Ortaya Çıkan Ekonomik Krizler ve Bu Krizlerin Toplumsal Yansımaları

KAVRAM

Ekonomik kriz, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalardır.

www.tcmb.gov.tr

Geniş ve derinden etkili ilk finansal krizle Türkiye'nin karşılaşması 1994 yılında oldu. Tansu Çiller hükûmeti Türkiye ekonomisinin sürüklendiği bunalımın sonucunda bir önlem paketi kararı aldı (Görsel 8.1). "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" olarak geçen bu paket, daha çok 5 Nisan İstikrar Kararları olarak anılmaktaydı.

Görsel 8.1: *SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın ve Başbakan Tansu Çiller*

Söz konusu kararların alındığı sırada Merkez Bankası Başkanı olan Yaman Törüner krizin temel nedenlerini ve hükûmetin aradığı ekonomik çareleri yıllar sonra şöyle anlatacaktı:

GENEL AĞ KAYNAĞI

Krizin temel nedeni, Türk lirasının dövizler karşısındaki değerinin gereksiz yere yüksek tutulması ve sıcak para politikası uygulanması idi. Zamanın başbakanı Tansu Çiller, en büyük sıkıntının Osmanlıyı da batıran "kamu borçları" olduğunu biliyordu ve bu soruna bir çare aradı. Önce birçoklarının önerdiği gibi para basarak borçları ödemek istedi. O dönemde borçlar yüksek olmadığı için (20 milyar dolar civarında) bu yapılabilirdi. Yine hükûmet "faiz sarmalı"na girmemek için yüksek faizlerle borçlanmak istemedi. Çiller, "kamu borçları"nı tamamen yok etmek için özelleştirmelere girişti…

www.milliyet.com.tr

5 Nisan İstikrar Kararları ile devlet, sermaye birikiminin çeşitli düzeylerine, dış ticaret alanına, para ve finans piyasalarına müdahale etmekteydi. KİT'lerin özelleştirilmesinin geniş bir yer tuttuğu 5 Nisan İstikrar Kararları vatandaşın daha da fakirleşmesine neden olacaktı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde yaşanan kriz, her Türk vatandaşına 1.283 dolara mal oldu. 1993'te kişi başı 3.056 dolar olan millî gelir, 1994'te 2.161 dolara indi. 5 Nisan 1994 Kararları, krize ilaç olmayınca kişi başına millî gelir ancak 1997 yılında 3.048 dolara çıkabildi. Geçen sürede kişi başına gelir kaybı 1.283 doları buldu…

www.hurriyet.com.tr

ETKİNLİK

1994 yılı 5 Nisan İstikrar Kararları ile ilgili yapılan bazı sokak röportajlarını TRT arşivinden izleyiniz. Röportajlardan çıkardığınız sonuçlara göre sizce 5 Nisan İstikrar Kararları Türk toplumunu nasıl etkilemiştir?

2001 Krizi, 19 Şubat 2001 tarihinde Millî Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısı sırasında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit'in aralarında geçen tartışmayı Başbakan Ecevit'in kamuoyuna aktarmasıyla başladı (Görsel 8.2). Devletin en üst düzeyinde yaşanan kaos kısa süre içinde ekonomide ve toplumda büyük yıkıma neden oldu.

Görsel 8.2: *MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Başbakan Bülent Ecevit ve ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz*

ETKİNLİK

Şubat 2001 Krizi ve sonrasını konu alan bir gazete haberi hazırlayınız. Kriz sonrası Türkiye ile bugünkü Türkiye'nin refah seviyesini karşılaştırınız.

Cumhuriyet tarihinin en derin ve büyük ekonomik krizi sonrası Türk lirası diğer dövizler karşısında önemli ölçüde değer yitirdi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) dalgalı döviz kuru uygulamasına geçişi ile döviz kuru, 1 dolar 0,6 lira iken 1,2 liraya kadar yükseldi. Bu sonuç halkın daha da yoksullaşmasına neden oldu, iç ve dış borç yükü arttı. Türkiye ekonomisi %9 daraldı, millî gelir 51 milyar dolar geriledi, 1,5 milyon kişi işsiz kaldı, enflasyon %50'yi aştı, iç borç stoku 2000 yılında %29 iken 2001 yılında %66,1 seviyesine yükseldi. Özellikle bankaların çöküşüyle iyi eğitim görmüş bireyler işsiz kaldı. Bunun sonucunda kriz işsizliği oluştu ve yurt dışına "beyin göçü" başladı.

2008 Krizi

Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleriyle derinden sarsılan Türkiye ekonomisi bu krizleri atlatmayı başardıktan sonra konjonktürel durumun da etkisiyle toparlanma sürecine girmiş ve oldukça yüksek büyüme rakamları yakalamıştı. Ancak 2008 yılında ülke ekonomisi bu sefer küresel bir krizle karşı karşıya kaldı. Bu son kriz ABD'de 2007 yılı Ağustos ayında Mortgage (mortgeyç) Krizi ile konut piyasasında başlayan çöküntünün büyük bir ekonomik krize dönüşerek dalga dalga bütün dünyaya yayılması sonucu çıktı. Bu durum tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi Türkiye ekonomisini de olumsuz etkiledi. Yaşanan bu krizle birlikte ülkede yatırımlar durma noktasına geldi, finansal piyasalarda tedirginlik yaşandı. İMKB'de sert düşüşler gerçekleşti ve yurt dışına yapılan ihracat miktarında azal-

malar oldu. Ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda da azalma oldu. Ancak Türkiye uyguladığı istikrar planında bazı değişiklikler yaparak ekonomisinin diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha sağlam olduğunu kanıtladı ve krizin etkilerini kısa sürede atlattı.

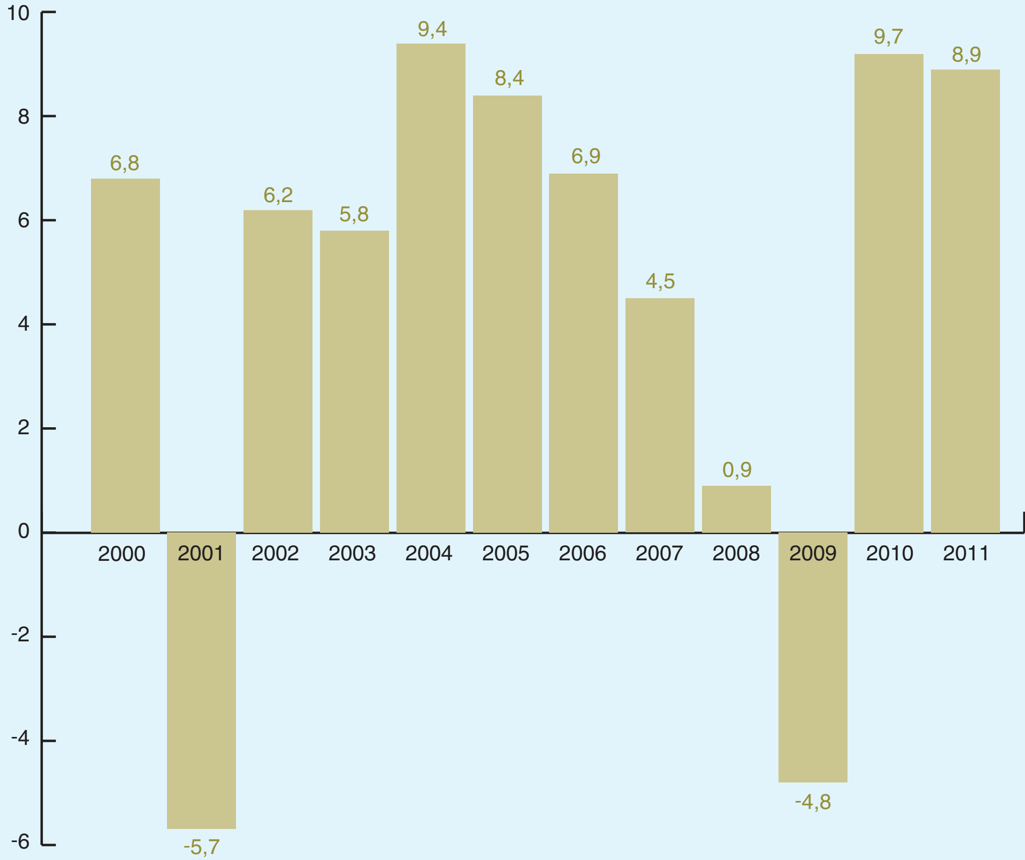

Türkiye'nin yeni iç ekonomik krizler yaşamaması veya dünya ekonomik krizlerinden en az ölçüde etkilenmesi için bizlere düşen sorumluluklar neler olabilir? Tartışınız.

İKİNCİ EL KAYNAK

… Türkiye 2000'li yılların başında yaşadığı ekonomik kriz sonucunda %5,7 küçüldükten sonra küresel krize kadar ortalama %7'lik büyüme oranı yakalamıştır. Ancak krizin öncüllerinin varlığını hissettirmesiyle birlikte büyüme oranı gittikçe düşmüş ve krizin ortaya çıktığı 2008 yılında yetersiz sayılabilecek düzeyde, %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Krizin tüm ekonomilere yayılmasının ardından da ekonomide %4,8'lik küçülme ortaya çıkmıştır. Krizin derinliğini kaybetmesiyle birlikte ekonomi tekrar toparlanma sürecine girmiştir. Sonuç olarak gerek iç sebeplerden kaynaklanan 2001 Krizi'nde, gerekse de Türkiye adına ithal bir kriz olan 2008 Krizi'nde ekonomi gözle görülür şekilde küçülmüştür.

Türk ekonomisinde büyüme oranları (%) (2000-2011)

Şahin Karabulut, Ekonomik Kriz Dönemlerinde İzlenen Talep Yönlü Mali Politikalar: 2008 Krizi Ülke Uygulamaları s. 138 (Düzenlenmiştir.).

b. Millî İradeye Darbeler

28 Şubat Müdahalesi

Ülkemizin siyasi yaşamının âdeta dönüm noktaları olan 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 gelişmeleri Türkiye'de ordunun seçilmişler karşısındaki müdahalelerinin örnekleri olmuştu. Türk demokrasi hayatını kesintiye uğratan bu müdahalelerden bir diğeri de 28 Şubat süreciydi. Bu süreç 1996 yılında Doğru Yol Partisi (DYP) ile Refah Partisinin (RP) Refah-Yol koalisyon hükûmetini kurmasından sonra ortaya çıkmaya başlamıştı. Refah-Yol hükûmetinin bazı icraatları karşısında hükûmete yönelik psikolojik stratejilerin kullanılmaya başlandığı görülmüştü. Nitekim 1997 yılının Şubat ayının ilk günleri artık hükûmete yönelik tehditlerin açıkça ifade edilmeye başlandığı günlerdi. 4 Şubat günü Ankara ili Sincan ilçesi merkezinden çok sayıda tank geçti. Bununla ordu siyasetçilere gözdağı verdi (Görsel 8.3).

Tanklar Sincan'da

Son dönemde şeriat yanlılarının gövde gösterisiyle gündeme gelen Sincan'da dün sabah 20 tank ve 15 kariyer geçit yaptı

Görsel 8.3: 5 Şubat 1997 tarihli gazete haberi

28 Şubat 1997 günü geldiğinde Refah-Yol hükûmetine yönelik muhtıra niteliğinde bir MGK toplantısı yapıldı. Saatlerce süren bu toplantı sonunda milletin iradesi ile yönetime gelmiş sivil iktidarın yıkılması ve Refah Partisinin kapatılması süreci hızlandı. Bu toplantı aynı zamanda ordunun siyasete karışmakta ve hükûmetin takip ettiği politikaları hedef almakta olduğu sonucunu ortaya çıkardı.

İKİNCİ EL KAYNAK

28 Şubat süreci, MGK'nın bir tavsiye kurulu olmaktan çıkıp tam anlamıyla bir karar organı haline gelmesi, diğer kurumların ise bu kararları uygulamak zorunda olan icracı kurumlar düzeyine indirgenmesi, dahası bu dönemde iç ve dış politikadaki konsept değişikliklerinden eğitim, kültür ve iktisat alanlarını dizayn etmeye yönelik kararlarına ve bu gelişmelerin hukuksal altyapısını oluşturma çabalarına kadar toplumsal hayatın her alanına MGK'nın müdahil olması itibariyle klasik darbelerden daha etkili ve daha belirleyici olmuştur.

Abdullah Yıldız, 28 Şubat Belgeler, s. 9.

28 Şubat kararları sonrası ülkenin içinde bulunduğu kargaşa ortamı hızla yükselirken Türk siyasi tarihinde ilk defa hükûmeti kuran bir iktidar partisine Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açıldı. Kapatma davasının açılmasından beş gün sonra 26 Mayıs'ta Yüksek Askerî Şûra, irticai faaliyetlerle ilişkisi olduğunu öne sürdüğü 61'i subay, 100'ü astsubay olmak üzere toplam 161 kişiyi ordudan ihraç etti. Bu gelişmeler karşısında Necmettin Erbakan ve Tansu Çiller arasında varılan anlaşma doğrultusunda Başbakan Necmettin Erbakan istifasını sundu. Ancak iki liderin anlaşmasının aksine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükûmeti kurma görevini 20 Haziran tarihinde ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a verdi. Yılmaz ise 30 Haziran 1997 tarihinde Ana-Sol-D hükûmetini kurdu.

28 Şubat sürecinde medyanın bazı yanlı ve asılsız haberler ile kamuoyunda etkin rol alması bu müdahalenin zeminine nasıl etki etmiş olabilir? Tartışınız.

28 Şubat sürecinin ortaya çıkardığı toplumsal sorunlar neler olmuş olabilir? Tartışınız.

27 Nisan E-Muhtırası

2007 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den sonra yeni cumhurbaşkanı için yapılacak seçimler öncesinde "Cumhuriyet Mitingleri" olarak adlandırılan geniş katılımlı protesto eylemleri başlamıştı. Gösterilerin temel vurgusu ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın olası cumhurbaşkanlığına yapılan itirazdı. Bu atmosfer içinde Emekli Yargıtay Onursal Başsavcısı Sabih Kanadoğlu tarafından cumhurbaşkanlığı seçimi için meclis toplantı sayısının 367 olması gerektiği iddiası ortaya atıldı. Anayasa Mahkemesi, Kanadoğlu'nun ortaya attığı bu iddia doğrultusunda karar vererek 1 Mayıs'ta cumhurbaşkanlığı seçiminin 1. turunu iptal etti. Cumhurbaşkanlığının tartışmalı geçen 1. tur oylamasının gecesinde Genelkurmay Başkanlığının Genel Ağ sitesine bir bildiri konuldu (Görsel 8.4). Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt'ın komuta kademesinde tartışılmadan bizzat kendim yazdım dediği muhtıraya karşı hükûmet ertesi gün bir bildiri yayınlayarak askeri eleştirdi. Bu bildiride kısaca şunlar yazmaktaydı:

Genelkurmay'dan sert açıklama

Genelkurmay Başkanlığı dün gece geç saatlerde internet sitesinden çok sert bir açıklama yaptı. İşte satırbaşları:

Çankaya seçiminin ilk turunda, TBMM tarihinin en ilginç siyasi satrançlarından biri oynandı

TÜRKİYE KİLİTLENDİ

İşte ilk tur sonucu

KABUL	RET	GEÇERSİZ
357	3	1

Görsel 8.4: *28 Nisan 2007 tarihli gazete haberi*

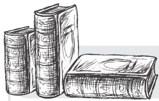
GENEL AĞ KAYNAĞI

… Dün Genelkurmay Başkanlığı tarafından çeşitli konulardaki görüşlerini ifade eden bir açıklama basın yayın organlarına gece yarısı verilmiş ve Genelkurmay Başkanlığının İnternet sitesinde yayınlanmıştır. Bu açıklama hükûmete karşı bir tutum olarak algılanmıştır. Kuşkusuz, demokratik bir düzende bunun düşünülmesi dahi yadırgatıcıdır. Öncelikle söylemek isteriz ki Başbakan'a bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığının herhangi bir konuda hükûmete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez. Genelkurmay Başkanlığı hükûmetin emrinde, görevleri Anayasa ve ilgili yasalarla tayin edilmiş bir kurumdur. Anayasa'mıza göre Genelkurmay Başkanı görev ve yetkilerinden dolayı Başbakan'a karşı sorumludur. Bu metnin basın yayın organlarına verilmesi ve Genelkurmayın İnternet sitesinde yayınlanmasındaki zamanlama manidardır…

www.hurriyet.com.tr

Hükûmetin askerî bir muhtıraya bu şekilde bir karşılık vermiş olması Türk demokrasi tarihinde nasıl bir anlam taşımaktadır? Tartışınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

27 Nisan günü yayınlanan bildiri, askerlerin sivil idare üzerinde sonuç vermeyen ilk girişimidir. İlk kez bir siyasi yönetim, askerden gelen bir uyarıya karşı gelmiş ve devlet işleyişi içinde görev yapan kurumların yasal yerini ve görevini tarif eden bir hükûmet açıklamasıyla askerin yaptığının yanlış olduğunu duyurmuştur.

Türk demokrasisine ve hukuk devletine karşı açık bir müdahale olan bu muhtıradan sonra siyaset sahnesinden ve halktan farklı tepkiler gelmiştir. Muhtıraya destek veren bir kesimin yanı sıra çoğunluk askerin bu tür bir müdahalesini doğru bulmamıştır. Söz konusu e-muhtıra ve Anayasa Mahkemesinin yukarıda belirtilen kararı sonrasında genel seçimlerin 22 Temmuz 2007 günü yapılması kararlaştırılmıştır. Bu seçimler öncesinde AK Parti, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, toplantı yeter sayısının TBMM üye sayısının üçte biri olması ve cumhurbaşkanlığı görev süresinin beş yıl olmasını düzenleyen bir anayasa değişiklik paketi hazırlamıştır. Seçim sonuçlarıyla oylarını artıran AK Parti, MHP'nin de desteği ile adayı olan Abdullah Gül'ü Türkiye'nin on birinci cumhurbaşkanı olarak seçmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti cumhurbaşkanının ilk defa halk tarafından seçilmiş olması Türk demokrasisine nasıl bir katkı sağlamış olabilir? Tartışınız.

15 Temmuz Milletin Zaferi

15 Temmuz, iç ve dış mihrakların planlı olarak gerçekleştirdiği bir darbe girişimidir. Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bir grup hain, emir komuta zincirinin dışına çıkarak 15 Temmuz 2016 Cuma akşamı saat 22.00 sularında bir askerî darbe girişimi başlattı. İstanbul'da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri bir grup asker tarafından geçişe kapatıldı. Aynı saatlerde Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve TRT Genel Müdürlüğü hain başka bir grup tarafından ele geçirildi. O esnada Başbakan Binali Yıldırım, bazı televizyon kanallarının canlı yayınlarına bağlanarak yapmış olduğu açıklamada "bir kalkışma girişimi"nin olduğunu belirtti. Yıldırım "Bu girişime izin verilmeyecektir. Bunu yapanlar en ağır bedeli ödeyeceklerdir. Askerin içerisinde bir grubun kalkışması söz konusu." dedi.

15 Temmuz gece yarısında Ankara'nın Gölbaşı ilçesindeki Polis Özel Harekât Eğitim Merkezi ve Ankara Yenimahalle'de bulunan Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) kampüsüne saldırılar gerçekleştirildi. Bu arada Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'ın darbe girişiminde bulunan bir grup darbeci asker tarafından rehin alındığı duyuldu.

Saatler 00.01'i gösterdiğinde Marmaris'te bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Atatürk Havalimanına doğru hareket etti. 00.13'te ise TRT'yi işgal eden kalkışmacı askerler tarafından korsan darbe bildirisi okutuldu. Bütün bu gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, çeşitli televizyon kanallarına bağlanarak "Bu gelişme gerçekten Türk Silahlı Kuvvetlerimiz içindeki bir azınlığın ne yazık ki kalkışma hareketidir ve bu malum yapıya ait paralel yapılanmanın teşvik ettiği üst akıl olarak onların kullandığı bir harekettir." dedi. Askerî kalkışmaya tepki gösterdi ve halkı meydanlara davet etti. Bu davete halkımız kayıtsız kalmadı ve kadını erkeği, genci yaşlısı herkes tek yürek olup meydanlara çıktı. Tanklara tüfeklere göğsünü siper etti. Diyanet İşleri Başkanlığının talimatı üzerine 81 ilde birlik selaları okunmaya başlandı.

TÜRKSAT ve Ankara Emniyet Müdürlüğüne savaş uçağı ve helikopterlerle saldırıların devam ettiği gece yarısında, Başbakanlık Koordinasyon Merkezi tarafından TBMM'nin açık tutulması kararı alındı. TBMM Başkanı İsmail Kahraman ve milletvekilleri Genel Kurul Salonu'nda yerini aldı ve bu hain girişime karşı tepki gösterdi. Aynı saatlerde TBMM'ye atılan bombalar nedeni ile bazı polis memurlarıyla Meclis görevlileri yaralandı, Meclisin kulis camları kırıldı.

Saat 03.20'de İstanbul'a gelen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan halkın sevinç gösterileri ile karşılandı. Bu sırada darbe girişiminde bulunan bazı sözde askerler gözaltına alındığı gibi TRT'yi ele geçirmeye kalkışan bir grup asker ise vatandaşlar ve polis tarafından etkisiz hâle getirildi.

Saat 06.43'te ihanet şebekesinin elamanları tarafından kullanılan savaş uçakları tarafından Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin yakınlarına 2 bomba atıldı. Bombalar, Millet Camisi'nin önüne park etmiş araçlardan birinin üzerine düştü ve çok sayıda vatandaş şehit oldu (Görsel 8.5).

Görsel 8.5: *Ankara Beştepe'de yer alan 15 Temmuz Şehitler Abidesi*

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar, darbecilerin elinden kurtarıldıktan sonra saat 08.32'de Çankaya Köşkü'ne geldi. Darbe girişimiyle ilgili başlatılan soruşturmalar kapsamında, Türkiye genelinde silahlı terör örgütü üyesi darbe kalkışmasına katılan çok sayıda sözde güvenlik görevlisi gözaltına alındı. Halkın desteği ile 22 saat süren kahramanca bir mücadele sonucunda 16 Temmuz Cumartesi günü saat 20.00'de kalkışma bertaraf edildi. Bu kalkışma sonucu 250 kişi şehit, 2196 kişi gazi oldu.

GENEL AĞ KAYNAĞI

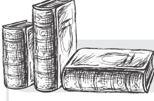
Dört Partinin Mutabakatıyla TBMM Ortak Bildirisi:

Bizler, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi grupları olarak Aziz milletimizin kendisine, millî iradeye, devletimize, özellikle de millet iradesinin temsilcisi olan milletvekilleri ve Gazi Meclise yönelik 15 Temmuz gecesi başlatılan ve 16 Temmuz sabahı etkisiz hâle getirilen darbe girişimini ve Meclise yönelik saldırıları şiddetle kınıyoruz. Milletimiz, bütün dünyaya örnek olacak şekilde darbenin karşısında durmuş ve kanlı darbe girişimini engellemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni ve kurumlarını canı pahasına koruyan bu aziz millet her türlü övgüyü ve takdiri ziyadesiyle hak etmektedir. Bu uğurda canlarını veren şehitlerimize milletçe minnettarız ve o kahramanlarımızı da asla unutmayacağız. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu aziz ve kahraman milletin temsilcisi olarak milletimizin verdiği yetkiyle bombaların ve kurşunların altında görevini ifa etmiş, bir kez daha milletimize layık bir Meclis olduğunu göstermiştir. Unutulmamalıdır ki TBMM Kurtuluş Savaşı'nı yöneten, Türkiye'nin demokrasiye geçişini gerçekleştiren, demokratik parlamenter sistemi yıllar içinde geliştirmiş; bir milleti yokluk ve yoksulluktan alıp muasır medeniyet seviyesine çıkarmanın mücadelesini vermiş bir meclistir...

www.tccb.gov.tr (Düzenlenmiştir.).

15 Temmuz Darbe Teşebbüsü'nün başarısız olmasında Türk milletinin bu hain kalkışmaya karşı verdiği kahramanca mücadele nasıl etkili olmuştur? Tartışınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

15 Temmuz gecesinde başta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kararlı tavrı ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde toplanan milletvekillerinin partiler üstü mutabakatı, bu kurumlara meşruiyetini veren Türk milletinin sabaha kadar süren direnişi darbe girişiminin başarısızlığa uğratılmasının temel, belki de yegâne nedenidir. Bu direniş yalnızca demokrasi tarihimiz açısından parlak, yeni bir sayfanın açılmasına kapı aralamamış, aynı zamanda Türkiye'de asker-devlet, darbeler-demokrasi ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına yönelik analitik yaklaşımların geliştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

bilig.yesevi.edu.tr

BİYOGRAFİ

Ömer Halisdemir

Ömer Halisdemir, 20 Şubat 1974 tarihinde Niğde'nin Bor ilçesinde dünyaya geldi. Yedi çocuklu bir aileden gelen Ömer Halisdemir, çocukluğunu Bor ilçesinin Çukurkuyu beldesinde geçirdi. Okul sonralarında çobanlık yapan Halisdemir, Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde Türkiye sınırları içinde ve dışında olmak üzere çeşitli askerî görevlerde bulundu.

Astsubay Kıdemli Başçavuş Ömer Halisdemir, 16 Temmuz 2016 tarihinde bir grup hain tarafından yapılan askerî darbe girişimi sırasında Özel Kuvvetler Komutanlığına girmeye çalışan darbeci Tuğgeneral Semih Terzi'yi vurarak öldürdü. Böylece darbe girişiminin seyrini değiştiren isimlerden biri oldu.

Kahraman Şehit Ömer Halisdemir, darbeci general Semih Terzi'yi öldürdükten sonra darbeci grup tarafından şehit edildi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

… Bu hain saldırının hemen ardından 6.319 asker, 1481 hâkim-savcı, 650 sivil ve 210 polis gözaltına alınmıştır. Darbe girişimi şokunun atlatılmasıyla beraber Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 20 Temmuz'da gerçekleştirilen Millî Güvenlik Kurulu (MGK) ve Bakanlar Kurulu toplantılarının ardından 3 ay süre ile Olağanüstü Hâl (OHAL) ilan edildiğini duyurmuştur. OHAL ilanıyla beraber 15 Temmuz 2016 tarihinden 31 Aralık 2016 tarihine kadar 12 adet, 2017 yılı ile beraber 7 adet kanun hükmünde kararname yayımlanmıştır.

dergipark.gov.tr

c. Terörle Mücadele

Terörizm, dünya tarihi boyunca bütün ülkeler ve milletler için önemli bir tehdit olmuştur. Ancak bu tehdit özellikle 20.yy.ın başlarından itibaren çok daha kötü sonuçlar ortaya çıkarmaya başlamıştır. Büyük bir kültürel mirasın varisi olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, sahip olduğu jeopolitik konum nedeni ile terörizme en çok maruz kalan devletlerden biri olmuştur.

Terör ve terörizm kavramlarının ne ifade ettiğini araştırınız. Araştırma sonucunda edindiğiniz bilgileri sınıfınızda arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türkiye'de yaşanan ilk terör olayları ideolojik çatışmaların ve o günün dünyasında hâkim olan Batı ve Doğu Blok'u çatışma ortamının bir sonucuydu. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkan Ermeni terörü de 1980 öncesi tekrar faaliyete geçmişti. Türkiye içinde ve dışında gerçekleştirilen eylemlerle adını duyurmaya çalışan ASALA terör örgütü ülkemizdeki bazı terör örgütlerinin de ortaya çıkmasında etkili oldu. PKK/PYD, DEAŞ ve FETÖ, 1980 öncesi başlayan örgütlenme aşamalarından sonra aktif eylem sürecine girdi. Etnik, dinî veya ideolojik alt yapıya sahip olan ve küresel güçler tarafından destek gören bu terör örgütleri günümüze kadar eş zamanlı veya dönemsel eylemler ile Türkiye'ye ve Türk milletine zarar vermeye çalıştı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Kuruluşundan bugüne kadar sivilleri hedef alan terör eylemlerine sıklıkla başvuran PKK, temel insan haklarına karşı bu yönüyle çok büyük bir tehdit teşkil etmektedir. Nitekim bu örgüt, 35 yıla yakın bir sürede gerçekleştirdiği kanlı terör eylemlerinde bebek, çocuk ve kadınlar da dâhil olmak üzere binlerce sivili katletmiştir. Hem Türkiye'deki hem de Suriye'deki terör çatışmalarında silahlandırdıkları çocukları sıklıkla kullandığı bağımsız uluslararası gözlem kuruluşlarınca tespit ve rapor edilen terör örgütü, insanlık dışı eylemlerini uluslararası toplumun gözleri önünde uzun yıllardır sürdürmektedir. Zorla silahlı militan eğitimi verme faaliyetleri bilhassa örgütün Suriye'deki kolu PYD / YPG tarafından kontrol ettikleri alanlarda sistematik bir biçimde uygulanmaktadır. Etnik temizlik ve zorla yer değiştirme, örgütün bilhassa Suriye'de gerçekleştirdiği eylemler arasındadır.

www.pa.edu.tr (Düzenlenmiştir.)

Türkiye düşmanlığı üzerine faaliyetlerini sürdüren bu terör örgütleri, Avrupa ve ABD başta olmak üzere çok sayıda yabancı ülkede de eylemleri ile dikkat çekti. Günümüzde İran, Irak ve Suriye gibi Orta Doğu ülkelerinde artan uluslararası terörizm, ülkemizde yeni ortakları ile faaliyetlerine devam etmeye çalıştı. Arap baharı ile bölgenin içinde bulunduğu şartları değerlendirmeye çalışan ve Türkiye'nin geçtiği hassas süreci fırsata çevirmek isteyen terör örgütlerinin en sonuncusu ve en tehlikelilerinden birisi 15 Temmuz 2016 tarihinde kendini açıkça gösterdi. Halkın dinî ve manevi duygularını istismar ederek meşru bir iktidarı darbe ile düşürmek isteyen bu hain grup beklemediği bir neticeyle karşılaştı (Görsel 8.6). Her türlü dış desteğe ve silahlı bir kalkışma yapılmasına rağmen Türk halkının gösterdiği tepki ve direniş bu hain yapının hesaplarını alt üst etti.

Görsel 8.6: *15 Temmuz gecesi ve sonrasında Türk halkı birlik ve beraberliğini göstermiştir.*

GENEL AĞ KAYNAĞI

... 15 Temmuz darbe girişimi, Türk güvenlik mimarisi için iki önemli gerekliliği ortaya koymuştur: çoklu tehditlerle başa çıkma kapasitesini sağlamak ve kendi içinden çıkabilecek tehditlerin bertarafı. Birinci gereklilik, bölgesel güvenlik ortamlarında farklı güçlerin bir araya gelerek oluşturduğu tehditlere karşı kapasitenin geliştirilmesi ile ilgilidir. Ayrıca terörle mücadele konusunda istihbarat, hukuk ve askerî aktivitelerin birleştirilmesi önceliklidir. Kendi içinden ortaya çıkabilecek tehditlerle mücadeleye yönelik gereklilik ise hizmete alımlarda şeffaflık ve terfilerde liyakat ilkeleri temelinde gerçekleştirilecek bir dizi reform adımları ile sağlanabilecektir.

setav.org (Düzenlenmiştir.).

Cumhuriyet yönetimimize yönelik terör tehdidine karşı gençlere, anne-babalara, öğretmenlere ve medyaya düşen görevler nelerdir? Tartışınız.

15 Temmuz sonrasında Türkiye'ye destek mesajı veren devletler ve uluslararası kuruluşlar hangileridir? Araştırınız.

ç. Bilim, Sanat ve Spor Alanlarındaki Başlıca Gelişmeler

Türkiye'de 1990 yılı sonrasında bir taraftan dünyada yaşanmakta olan bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurulmaya çalışılırken diğer taraftan Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kuruldu ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde (KOBİ) önemli çalışmalar yapıldı. Yine bu dönemde bilim ve teknoloji altyapısı hedefli (patent, akreditasyon vb.) temel hukuki düzenlemeler hayata geçirildi.

2000'li yılların başlarıyla beraber Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve TÜBİTAK, yenilikçi aktivitelere ve çeşitli girişimcilere mümkün olduğunca teşvik vermeye başladı. Ayrıca üniversite-sanayi iş birliğinin önemli bir bileşeni hâline gelen teknoparklar kuruldu. 24 Aralık 2001 tarihinde yapılan 7. BTYK toplantısında "Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri" projesi kararı alındı. Son dönemde ise Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (UBTYS) 2011-2016 oluşturuldu.

GENEL AĞ KAYNAĞI

2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda, toplumumuzu yüksek refah seviyesine ulaştırma yolunda önemli bir kilometre taşı olacaktır. Plan, küresel ekonomide geleceğe dönük risklerin ve belirsizliklerin sürdüğü, dünya ekonomisinde değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, yeni dengelerin oluştuğu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında güç dengelerinin yeniden şekillendiği bir ortamda hazırlanmıştır...

www.acikerisim.iku.edu.tr

ETKİNLİK

TÜBİTAK'a ait genel ağ sitesini inceleyiniz. Burada yer alan proje gruplarından okulunuz bünyesinde gerçekleştirilen bir projede görev alınız.

Dünyaca tanınan Türk bilim insanlarına ait aşağıdaki bilgileri okuyunuz.

Aziz Sancar, 2007 yılında DNA onarımını yapan enzimleri ayrıştırmayı başardı. DNA onarımı hem kanserin önlenmesi için hem de tedavisi için büyük önem taşımaktaydı. Bu önemli projeler Nobel komitesinin de gözünden kaçmadı ve 2015 Nobel Kimya Ödülü Aziz Sancar'ın oldu.

www.koc.com.tr

Oktay Sinanoğlu, hayatı boyunca Kuantum mekaniğine birçok katkıda bulundu. P.A.M. Dirac'in de üzerinde çalıştığı ancak çözemediği "Kuantum mekaniğinde Hilbert uzayının topolojisi ve içerdiği yüksek simetrileri" problemini çözdü.

www.haberler.com

Gazi Yaşargil, 1999'da Geleneksel Sinir Cerrahları Kongresinde "Yüzyılın Sinir Cerrahı" (1950-1999) seçildi. Dünyaca ünlü Neurosurgery (Nerosorcıri) adlı bilim dergisi tarafından "Yüzyılın Adamı" seçilen Türk beyin cerrahı Prof. Gazi Yaşargil'in adı 2002 yılında bir bilim kürsüsüne verildi.

www.beypazari-bld.gov.tr

Fuat Sezgin, 1982 yılında, Johann Wolfgang Goethe (Yohan Volfgang Göte) Üniversitesi'ne bağlı olan, Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften'ı (İnstitüt fur Geşişit de Arabiş-İslamişin Visınşaftın) kurdu. Fuat Sezgin, olağanüstü gayretleri ile ikinci bir müzeyi 2008 yılı içerisinde İstanbul Gülhane Parkı içerisindeki binada açtı.

www.ibtav.org

Her yıl 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda açıklanan Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri 2018 yılında aşağıdaki isimlere verildi:

ETKİNLİK

Tarih ve Sosyal Bilimler: *Prof. Dr. Mehmet İpşirli*

Müzik: *Erol Sayan*

Sinema: *Türker İnanoğlu*

Sanat/Fotoğraf: *İzzet Keribar*

Vefa Ödülü: *Mehmet Âkif Ersoy*

2018 yılı öncesinde Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödüllerini alan kişileri araştırınız. Araştırmanızdan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sanata olan desteğini yorumlayınız.

2000'li yıllarda Türk futbolunda önemli başarılar elde edilmişti. Galatasaray Spor Kulübü 2000 yılında önce UEFA Kupası'nı ardından da UEFA Süper Kupası'nı kazandı. 2002 yılında ise Dünya Kupası'nda 3. olan Türk millî futbol takımı, futbol dünyasının en büyük organizasyonlarından olan Avrupa Futbol Şampiyonası'nın 13. Turnuvası olan Euro (Yuro) 2008'de yarı finale yükseldi (Görsel 8.7).

Görsel 8.7: *21 Haziran 2008 tarihli gazete haberi*

GENEL AĞ KAYNAĞI

1980'lerin sonunu bir krizle karşılayan Türk sineması bu krizin ardından da yeni bir döneme girecek ve 1990'lar yeni bir Türk sinemasının ortaya çıkışından söz edilen bir dönem olacaktı. 80'lerin sonundaki krizin ardından başlayan yeni dönemde Türk sinemasının bugünkü dinamikleri şekillenmiş ve Türk sinemacılar dünya sinemasında da seslerini duyurmaya başlamışlardır. 80'li yıllarda hem sinemaya hem de sosyal hayata yön veren dört ana unsurdan söz edebiliriz:

- *Nüfus Artışı*
- *Kentleşme*
- *Demokratikleşme*
- *Tüketim Toplumu*

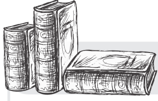
Ayrıca 90'lara gelirken toplumdaki değişimlerin ışık tuttuğu sinemada büyük yenilikler dikkat çekiyordu. Öne çıkan bazı filmler daha sonra film yapacak yeni yönetmenlere gelecek için ve 90'ların takibinde 2000'ler için ışık tutacak nitelikteydi.

www.sinekolaj.com (Düzenlenmiştir.)

1980 askeri darbesinden sonra müzik sektöründe de başlayan yasaklı dönem 1990'lı yıllardan itibaren yerini serbestliğe bırakmıştı. Evlerde plak yerine kasetlerin ve kaset çalarların daha çok yer almaya başladığı bu yıllarda müzik tarzı olarak da pop tarzı ön plana çıktı. 2000'li yıllarda ise artık fantezi-pop, arabesk-pop olmak üzere yeni müziksel denemeler yapıldı. Ayrıca Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği alanlarında bilinen sanatçıların dışında pek çok yeni müzisyen dinlenilmeye başlandı. Yeni sanatçıların sahneye çıkması ile birlikte artan beste ihtiyacı karşısında geçmiş yıllara ait önde gelen parçaların yeniden seslendirilmesine başlandı. Örneğin İlhan İrem, Muazzez Ersoy, Zerrin Özer gibi sanatçıların nostaljik eserleri seslendirmesi ile başlayan bu tarz günümüzde halen ilgi ile karşılanmaktadır.

1990'lı yıllarda Türk pop müziğinin popülerleşmesi nasıl izah edilebilir? Tartışınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye Eurovision şarkı yarışmasına ilk olarak 1975 yılında katılmıştır. 1975 yılında yapılan ulusal finaller sonucunda Semiha Yankı'nın seslendirdiği 'Seninle Bir Dakika' Türkiye'yi Eurovision şarkı yarışmasında temsil etme hakkı kazanmıştır. 1975 yılından sonra iki yıl yarışmaya katılmayan Türkiye 1978 yılında Nilüfer'in de yer aldığı Grup Nazar'ın seslendirdiği "Sevince" adlı şarkı ile yarışmaya katılmıştır… Türkiye Eurovision şarkı yarışmasında ilk ve tek birinciliğini 2003 yılında yarışan Sertab Erener ile kazanmıştır. Erener'in seslendirdiği 'Every way that I can' adlı İngilizce sözlü şarkı Türkiye'nin günümüze kadar yarışmada elde ettiği ilk ve tek birinciliği kazandıran şarkı olarak tarihe geçmiştir.

www.idildergisi.com

2. 1990 Sonrasında Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri

a. SSCB'nin Dağılması ile Bağımsızlığını Kazanan Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Kurulan Kuruluşlar ve Bu Kuruluşların Faaliyetleri

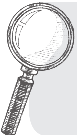
GENEL AĞ KAYNAĞI

Mihail Gorbaçov

1985 yılında iktidara gelen Mihail Gorbaçov, ekonomideki kötü gidişi durdurabilmek ve diğer sorunları çözmek için bir takım reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reform programının iki kanadı bulunmaktadır. Bunun birinci kanadını oluşturan tekrar yapılanma anlamına gelen "perestroyka" diğer kanadını ise açıklık ve şeffaflık anlamlarına gelen "glasnost" oluşturmuştur. Bu iki reform teşebbüsüne rağmen SSCB dağılmaktan kurtulamamıştır. İlk olarak Baltık ülkeleri olarak bilinen Letonya, Litvanya ve Estonya SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşmuş ve Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olmuştur. Son olarak da Ukrayna bağımsızlık için referanduma gitmiş ve halkın büyük bir çoğunluğu bağımsızlığı destekleyerek 21 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılmıştır.

dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir).

SSCB'nin dağılmasından sonra Türkiye, arayışların olduğu bu dönemde dış politikası ile ilgili olarak yeni fırsatlarla karşı karşıya gelmişti. Bu fırsatlardan biri de Türkiye'nin tarihî ve kültürel bağlarının olduğu Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetleri ile kurulacak ilişkilerdi. İkili ilişkilere öncelik verilmekle birlikte ortak bir yapılanmaya gitmek için de girişimlerde bulunuldu. Siyasal ilişkiler, bu dönemde öncelikli oldu. Bunu kültürel ilişkiler izledi. Ekonomik konularda ise büyük hedefler kondu ancak hedeflenen noktalara ulaşılamadı.

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin hangileri olduğunu ve bu cumhuriyetlerle Türkiye arasındaki ilişkileri araştırınız.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

Konjonktürel olarak başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere ülkemizin tarihî, kültürel bağlarla sıkı sıkıya bağlı olduğu tabii coğrafyası ile güçlü bir iş birliği geliştirmek üzere 1992 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) kurulmuştur (Görsel 8.8). TİKA'nın o yıllardaki amacı Türk Cumhuriyetlerinin kendi sosyal yapısını üretmesi, kendi kimliğini sağlıklı bir şekilde inşa etmesi, kültürel ve siyasi haklarını geliştirmesi, teknik altyapı konusunda eksiklerini gidermesi olarak özetlenebilir. Eğitim, sağlık, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm, sanayi alanında birçok proje ve faaliyet TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. TİKA Program Koordinasyon Ofislerinin ilki Türkmenistan'da açılmış, ilerleyen dönemlerde Avrasya bölgesinde bulunan ofis sayısı 6'ya çıkmıştır. Türkiye'nin dostluk, kardeşlik ve iş birliği eli Türkiye ile aynı heyecanı taşıyan ülkelere ulaşmıştır (Görsel 8.9). Bu arada kurumsal büyümesine de hız kesmeden devam eden TİKA, her yıl daha fazla ülkede ofisler açarak Orta Asya ve Balkanlardan Afrika, Latin Amerika ve Pasifik Adalarına kadar çok geniş bir coğrafyada, doğumdan ölüme kadar insan hayatını ilgilendiren her sektörde nitelikli projeler üretmeye devam etmiştir. Ülkemizin izlemiş olduğu aktif ve ilkeli dış politikaya bağlı olarak çalışma yapılan ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Görsel 8.8

Görsel 8.9: *TİKA'nın yürüttüğü faaliyetler ile insanlar arasındaki kardeşlik bağı pekişmektedir.*

www.tika.gov.tr

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Başbakanlığa bağlı müsteşarlık düzeyinde bir kamu kurumu olarak 6 Nisan 2010 tarihinde kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) yurt dışındaki Türk vatandaşları, kardeş topluluklar ile Türkiye'de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilere yönelik çalışmaları koordine etme, bu alanlarda verilen hizmetleri ve yapılan faaliyetleri geliştirme görevini üstlenmiştir (Görsel 8.10). Başkanlığın çalışmalarıyla gerek yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarıyla gerekse kardeş topluluklarla ilişkiler güçlendirilmekte; ekonomik, sosyal ve kültürel olarak daha yakın ilişkiler tesis edilmektedir. Türkiye burslusu öğrenciler ise dünyanın dört bir yanında, Türkiye'nin gönüllü elçileri olmaktadır.

Görsel 8.10

www.ytb.gov.tr (Düzenlenmiştir).

TÜRKSOY

Türk dünyasının UNESCO'su (YUNESKO) olan TÜRKSOY, 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanları tarafından imzalanan antlaşmayla kurulmuştur (Görsel 8.11). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan, Başkurdistan, Altay, Saha, Tıva, Hakas Cumhuriyeti ve Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri TÜRKSOY'a gözlemci üye olarak katılmıştır. TÜRKSOY, kurulduğu günden bu yana Türk halklarının gönül birlikteliğini ve kardeşliğini güçlendirmek, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çalışmaktadır. TÜRKSOY'un çalışmaları, kuruluşundan bu yana üye ülke devlet başkanlarının himayelerinde yürütülmüş ve takdirlerini kazanmıştır.

Görsel 8.11

www.turksoy.org

Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, Yunus Emre Vakfına bağlı bir kuruluş olarak yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmaları yapmakta bunun yanı sıra Türkiye'nin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir. 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Yunus Emre Enstitüsünün yurt dışında 50'den fazla kültür merkezi bulunmaktadır (Görsel 8.12). Kültür merkezlerinde verilen Türkçe eğitiminin yanı sıra farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan iş birlikleri ile Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi desteklenmektedir. Kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültürünü ve sanatını tanıtmak için birçok etkinlik düzenlenmekte, ulusal veya uluslararası etkinliklerde Türkiye temsil edilmektedir.

Görsel 8.12

www.yee.org.tr (Düzenlenmiştir.).

ETKİNLİK

Adı geçen kuruluşların faaliyetleri ile ilgili olarak sınıfınızda bir afiş çalışması yapınız.

b. Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye Arasındaki İlişkiler

Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulmasından yaklaşık iki yıl sonra Türkiye ve Yunanistan bu örgüte üyelik için resmen başvuruda bulundu. Türkiye ve Yunanistan'ın başvuruları üzerine harekete geçen AET Konseyi 11 Eylül 1959'da her iki ülkenin başvurusunu da memnuniyetle kabul etti. Bu kabul sürecinin hemen akabinde Türkiye ile AET arasında başlıca üç dönem hâlinde müzakereler düzenlendi. Nihai olarak Türkiye ile AET arasında ileride Türkiye'nin tam üyeliğini öngören Ortaklık Antlaşması 25 Haziran 1963'te parafe edildi ve 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması imzalandı.

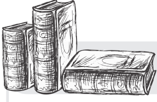

12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması'nın öngördüğü koşullar hakkında araştırma yapınız.

Türkiye ile Yunanistan'ın AET'ye hemen hemen aynı dönemde başvuruda bulunmasına rağmen Türkiye hâlâ adaylık statüsünde tutulurken Yunanistan'ın ve hatta Güney Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bu örgüte üye yapılması nasıl açıklanabilir? Tartışınız.

Ankara Antlaşması'nda, Türkiye-AET ortaklığı üç döneme ayrıldı. Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle başlayan Hazırlık Dönemi 5 yıl olarak öngörülmekle birlikte gerektiği takdirde 10 yıla çıkartılabileceği belirtildi. Türkiye'nin, 1967 ve 1968'deki talebi üzerine AET, 6 Şubat 1969 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında "Geçiş Dönemi" müzakerelerinin başlatılmasını kabul etti. 15 Kasım 1970 tarihinde geçici protokol imzalandı. Katma protokol metni ise 21 Kasım 1970 tarihinde Brüksel'de imzalandı. Katma protokol devreye girdikten sonra geçici protokol yürürlükten kalktı. Ancak 1970'li yıllar ülkede siyasal ve ekonomik krizin arttığı, hükûmetlerin de iç sorunlara ağırlık verdiği yıllar oldu ve AET ile olan ilişkiler gelgitli bir çizgi takip etti. Üstelik 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askerî darbe, Türkiye-AET ilişkilerinin 6 yıl süre ile yeniden dondurulmasına yol açtı.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Avrupa Birliği bayrağı üzerinde bulunan 12 altın yıldızın oluşturduğu daire, dayanışmayı ve Avrupalıların birbirleriyle uyumunu temsil ediyor. Avrupa Marşı, Avrupa'nın temellendiği özgürlük, barış ve dayanışma ideallerini söz olmadan müziğin evrensel diliyle ifade ediyor. Avrupa kıtasında barış, dayanışma ve istikrar döneminin başlangıcını simgeleyen 9 Mayıs, Avrupa Birliği'nin doğum günüdür. 1 Ocak 2002'den bu yana Euro (Yuro/Avro), 300 milyondan fazla Avrupalının gündelik hayatının bir parçasıdır.

www.avrupa.info.tr

12 Şubat 1986 tarihinde Avrupa Konseyi ile dondurulmuş olan ilişkilerin normalleştirilmesi teklifi olumlu karşılandı ve 16 Eylül 1986 tarihinde Ortaklık Konseyinin 6 yıl aradan sonra yeniden toplanması kararlaştırıldı. Ancak Yunanistan'ın olumsuz tutumu nedeni ile 1993 yılına kadar AET kapsamında net bir netice alınamadı. 24-25 Şubat 1993 tarihinde yapılan görüşmelerde AET-Türkiye arasındaki ilişkilerin daha hızlı geliştirilmesi ve Gümrük Birliğinin onaylanması kabul edildi. Gümrük Birliğinin 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonraki en önemli gelişme 1999 yılında gerçekleşti. O yıl Helsinki Zirvesi'nde hazırlanan komisyon raporu ile Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit konumda olması, ön koşulsuz olarak tanındı. Helsinki ile dışlayıcı değil, kapsayıcı ve teşvik edici bir uzlaşma metnine ulaşılmış oldu. 17-18 Aralık 2004 tarihinde gerçekleştirilen AB Konseyi Brüksel Zirvesi'nde ise Türkiye'nin 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlaması kararı alındı (Görsel 8.13).

AB liderleri, tam üyelik hedefli ucu açık müzakerede uzlaştı

Şartlı tarih 3 Ekim 2005

Görsel 8.13: *17 Aralık 2004 tarihli gazete haberi*

Avrupa'ya Giden Yolda Kilometre Taşları

Aralık 1995	Ekim 2005	Aralık 2013	Kasım 2015
Gümrük Birliğinin oluşturulması	Üyelik müzakerelerinin açılması	Vize serbestisi görüşmelerinin başlaması	İlk AB-Türkiye zirvesinin yapılması

AB Konseyinin Ekim 2005'te üyelik müzakerelerine başlanması yönündeki kararın ardından Türkiye'nin AB ile yürürlükte olan Gümrük Birliğinin on yeni üyeyi kapsamına alması konusunda siyasi sorunlar da ortaya çıkmıştır. AB tarafından son zamanlarda Türkiye'ye yöneltilen eleştiriler Ankara'nın reform yapma ve yapılan reformları uygulama hızının yavaşladığı şeklindedir.

c. Bosna-Hersek Savaşı ve Balkanlarda Meydana Gelen Gelişmeler

Yugoslavya; Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya Cumhuriyetlerinden oluşan federal bir devletti. Ancak 1980 yılında Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun ölümünden sonra ilk olarak Slovenya, peşi sıra Hırvatistan 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etti. Bunun üzerine Yugoslavya ordusunun Sırp Komutanlığı Slovenya'ya girdi ve Yugoslavya İç Savaşı başladı. Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'in 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesiyle Avrupa'nın Nazi soykırımından sonra yaşadığı en büyük çatışmalar başladı (Görsel 8.14). Bu yaşananlar karşısında Türkiye'nin de yoğun çabalarıyla 29 Nisan'da AGİK, 22 Mayıs'ta da BM üyeliğine kabul edilen Bosna-Hersek'e 5 Nisan 1992'den itibaren BM Barış Gücü sevk edilmeye başlandı.

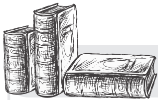

Görsel 8.14: *Aliya İzzetbegoviç*

1992 yılından itibaren Birleşmiş Milletlerin Balkanlarda etkili ve kalıcı bir çözüm bulamamış olmasının nedenleri neler olabilir?

Bosna İç Savaşı, uluslararası örgütlerin aracılık ve barış çabalarına rağmen üç buçuk yıl sürdü. Savaş sırasında Sırpların vahşeti ve Müslümanlara uyguladığı etnik saldırılara rağmen ABD uzun süre bu iç savaşa müdahale etmedi. Nihayet Temmuz 1996'dan itibaren uygulamaya başladığı baskı politikası sonucunda Kasım ayında "Dayton Anlaşması"nı, Aralık ayında ise "Paris Antlaşması"nı Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'e kabul ettirdi.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Temmuz 1995'te Yugoslavya İç Savaşı sırasında Sırp ordusu, "Krivaya 95 Harekâtı"nın bir parçası olarak Srebrenitsa'yı işgal etmiştir. Yaşanan bu olay işgal olarak kalmamış, bir katliama dönüşmüştür. Bosna-Hersek'in Srebrenitsa kentinde en az 8.372 kişi "Ratko Miladiç" komutasındaki ağır silahlı Sırp ordusu tarafından öldürülmüştür. Yapılan katliama Sırp ordusunun yanı sıra Bosna-Sırp ordusunun "Akrepler" olarak bilinen özel birlikleri de katılmıştır. Ne Birleşmiş Milletlerin Srebrenitsa'yı güvenli bölge ilan etmesi ne de kentte bulunan 600 Hollanda Barış Gücü askeri katliama mani olabilmiştir. Srebrenitsa Olayı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yapılan en büyük insan katliamı ve etnik soykırım olarak dünya tarihine kazınmıştır.

www.sabah.com.tr (Düzenlenmiştir.).

Avrupa'nın ortasında yıllarca yaşanan Sırp katliamları karşısında Batı kamuoyunun sessiz kalmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu çerçevede Doğu Türkistan, Kerkük, Myanmar, Suriye gibi coğrafyalarda Türk-Müslüman halkın uğradığı zulümler ile ilgili bir araştırma yapınız.

Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde çatışma yaşamayan tek ülke Makedonya olmuştur. Bu dönemde Yunanistan baskısı ve Arnavut azınlık sorunu yaşayan Makedonya'ya Türkiye çok kritik bir destekte bulunmuş ve Üsküp'ün bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumasında önemli bir rol oynamıştır.

ç. Orta Doğu'da Meydana Gelen Başlıca Gelişmeler ve Etkileri

Siyonizm Sorunu

"Büyük İsrail: Orta Doğu için Siyonist Plan Kanlı 'Oded Yinon Planı' " adlı kitabın çevirmeni Ercan Caner, siyonist plan hakkında şu tespitlerde bulunmaktadır:

GENEL AĞ KAYNAĞI

Siyonizmin kurucu babası olan Theodore Herzl'e (Teoder Herz) göre Yahudi devletinin toprakları, Mısır Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzanmaktadır. Rabbi Fischmann'a (Robi Fişmın) göre ise "Vadedilmiş Topraklar" Mısır Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzanmakta ve bir kısım Suriye ve Lübnan topraklarını da içermektedir. Mevcut bağlamda bakıldığında Irak Savaşı, 2006 yılı Lübnan Savaşı, 2011 yılı Libya Savaşı, Suriye ve Irak'ta hâlen süren savaşlar, Yemen Savaşı ve Mısır'daki rejim değişikliğinin nedenleri Orta Doğu Siyonist Planı'yla ilişkilendirilerek okunmalı ve anlaşılmalıdır. Bu plan, İsrail'in yayılmacı projesi kapsamında, komşu Arap ülkelerinin zayıflatılması ve sonunda parçalanmasını öngörmektedir. Stephen Lendman'a (Sitefın Lendmın) göre "Büyük İsrail" Nil Vadisi'nden Fırat Nehri'ne kadar olan topraklardan ibarettir. Yaklaşık bir asır kadar önce Dünya Siyonist Organizasyonunun Yahudi devleti için planladığı topraklar aşağıda sunulmuştur: Eski Filistin toprakları; Sayda ve Litani Nehri'ne kadar olan Güney Lübnan, Suriye'nin Golan Tepeleri, Hauran Platosu ve Dera kenti ile Dera-Amman arasındaki Hicaz demir yolunun kontrolü, Ürdün ve Akabe Körfezi'dir. Bazı Siyonistler ise daha fazlasını talep etmektedirler: batıda Nil Nehri ile doğuda Fırat Nehri arasında kalan ve Filistin, Lübnan, Batı Suriye ve Güney Türkiye'yi de kapsayan toprakları istemektedirler.

sunsavunma.net

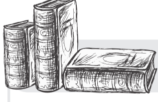
Siyonist politikaların başarılı olmaması dünya barışına nasıl bir katkı sağlayacaktır? Tartışınız.

1990 ve 2003 Körfez Savaşları

İran-Irak Savaşı'nın sona ermesinden iki yıl sonra (2 Ağustos 1990) Saddam Hüseyin, Kuveyt'in tarihsel olarak Irak'ın bir eyaleti olduğunu ve Kuveyt'in Irak petrollerinden kaçak olarak istifade ettiğini belirterek bu ülkeyi işgal etti. Bu işgalde Saddam, İran'a karşı başarısından destek alırken Kuveyt'in başvurusuna rağmen BM ve Körfez İşbirliği Konseyinin savaşı önleyememesi bir başarısızlıktı. Ancak işgal uluslararası sistemi tehdit eden bir durum olarak algılandıktan sonra BM Güvenlik Konseyi, aldığı kararla, Irak'ın 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'ten çekilmesini aksi hâlde silahlı harekâta geçileceğini bildirdi. Irak'ın bu notaya cevap vermemesi üzerine 17 Ocak 1991 sabahından itibaren Amerikan ve İngiliz uçakları Irak'ın askerî noktalarını bombalamaya başladı. "Çöl Fırtınası Harekâtı"nın hava bombardımanları 24 Şubat'a kadar devam etti (Görsel 8.15). Bu tarihten itibaren teslim olmaya yanaşmayan ve Kuveyt'in petrol kuyularını ateşe veren Irak'a karşı Kuveyt yönünde kara harekâtı başladı. Önemli bir direnme gösteremeyen Irak 4 gün içinde yenilerek Kuveyt'ten çekildi.

Görsel 8.15: *Çöl Fırtınası Harekâtı'ndan bir görüntü*

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

ABD'nin gerçekleştirdiği Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak, 2003 yılı başlarına kadar olan dönemde fiilen üç parçaya bölünmüştü. Irak'ta Saddam Hüseyin hükûmeti var olmasına rağmen Irak toprakları ABD merkezli çok uluslu gücün denetimi altındaydı.

Alphan Ulutaş, I ve II. Körfez Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri, s. 172.

İKİNCİ EL KAYNAK

… 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Irak'ın teröre destek verdiği, Saddam'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve BM gözlemcileri ile iş birliği yapmayarak BM kararlarını uygulamadığı gerekçeleri ile 20 Mart 2003'te, ABD ve Birleşik Krallık önderliğinde Çokuluslu Koalisyon Güçleri Irak'a askerî müdahalede bulunmuştur. ABD, kamuoyuna müdahalenin amacını "Saddam'ın kitle imha silahlarını yok etmek, Irak'ı silahsızlandırmak, Orta Doğu'ya demokrasiyi getirmek ve Irak halkını özgürleştirmek" şeklinde duyurmuştur. ABD, 2 Mayıs 2003'te savaşın bittiğini kamuoyuna ilan etmiştir. Savaş bittiğinde Saddam kaçmış ve ülkedeki pek çok etnik grup Irak'ın siyasi oluşumunda ön planda yerini almak için hazırlıklara başlamıştır. Bunun anlamı iç çatışmaların yaşanabilme ihtimalinin olmasıdır. Saddam'ın ortadan kaybolması, Irak'ta olağan güvenli düzenin yaratıldığı anlamına gelmemiştir. Savaş sonrası ABD askerî güçlerinin Irak'taki kayıpları, kısmi çatışmalar ve direnişçilerin saldırıları nedeniyle sürekli artış göstermiştir.

Ali Gök, İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekât ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi, s. 39-40.

İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak'a vaat edilen demokrasinin getirilememiş olması ve Saddam Dönemi'nde Irak'ta var olduğu iddia edilen nükleer silahların hiç bulunamamış olması sizce ne anlama gelmektedir? Yorumlayınız.

Arap Baharı

Arap Baharı özgürlük, ekonomik fırsat eşitliği, rejim değişikliği ve yolsuzluğu bitirme gibi farklı talepleri içeren; komplike, herkesin gözü önünde yaşanan ayaklanmaların, devrimlerin, kitle gösterilerinin, iç savaşların bütünüdür. Aralık 2010'da Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin eylemi ile bu ülkede başladı (Görsel 8.16). 2011 yılı boyunca Orta Doğu'nun geri kalanına yayıldı.

Görsel 8.16: *Muhammed Buazizi*

Tunus'ta başlayan olaylar, ilk olarak 5 Ocak 2011 tarihinde Cezayir'e sıçradı. Ancak bu ülkede bir haftadan kısa süren bir akım sonrasında Cezayir hükûmeti tarafından bir dizi reform paketi uygulanmaya başlandı. Arap Baharı'nın en etkili olduğu ülkelerden biri olan Mısır'da ise önce Hüsnü Mübarek görevden indirildi, ardından da 30 Nisan 2011'de Muhammed Mursi idareyi ele aldı (Görsel 8.17). Ancak Mursi tarafından yapılan değişimlerin bazı kesimler tarafından karşılık bulamaması üzerine Savunma Bakanı General Sisi tarafından yapılan darbe ile Mursi devrildi. Seçimle iş başına gelmiş olan Mursi'nin böylesine bir operasyonla indirilmesi Mısır'da uzun süre karışıklıklara neden oldu. Cezayir ve Mısır'dan başka Fas'taki gösteriler 17 Ocak 2011'de başladı. Bu gösteriler geniş kapsamlı olmayıp ülkede sadece anayasa değişikliği ile sonuçlandı.

Görsel 8.17: *Muhammed Mursi*

Arap Baharı'nın en kanlı sonuçlandığı ülkelerden biri de Libya oldu. Kaddafi yönetiminin kendi halkına yönelik silahlı mücadeleye girişmesi üzerine muhalefeti destekleyen NATO güçleri Kaddafi'yi yönetimden düşürdü. 20 Ekim 2011'de Kaddafi'nin öldürülmesine ve ülkede demokratik bir yönetim kurulmaya çalışılmasına rağmen Libya'da olaylar durulmadı. Suriye'de ise Esad rejimine yönelik başlayan olaylar neredeyse bir ülkenin parçalanması ile sonuçlanmak üzere. Ülkede yaşanan iç savaş milyonlarca insanı ülkesinden göç etmeye zorladığı gibi yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden oldu. Ürdün, Kuveyt, Umman ve Suudi Arabistan'da ise alınan siyasi ve ekonomik önlemler ve vaatler sayesinde Arap Baharı önemli bir sonuç doğurmadı.

Arap Baharı'nın ortaya çıktığı ülkeler hangi ortak özellikleri taşımaktadır? Tartışınız.

İKİNCİ EL KAYNAK

Arap Baharı'ndan etkilenen Yemen'de uzun süre direnen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, 17 Temmuz 1978 yılında başladığı görevinden, uğradığı bombalı saldırı sonrasında 25 Şubat 2012 tarihinde ayrılmak zorunda kalmıştır. ... Mevcut yönetimin adımlar atması ve ilerleme olmasına rağmen protestolar devam etmiştir. Bahreyn'de ise 14 Şubat 2011 yılında Arap Baharı'nın da etkisi ile patlak veren halk isyanı, eşitlik ve özgürlük talebiyle sokaklarda protestolara dönüşmüştür. Hükûmet güçleri olaylara müdahale etmiştir. Ülkede İran-Suudi Arabistan nüfuz etkisi yaşandığından olaylar daha çok Şii ve Sünni çatışmalarına dönüşmüştür.

Talat Turhan, Küresel İhanetin İçyüzü ve Arap Baharı, s. 23 (Düzenlenmiştir.).

Arap Baharı'nın yıllar içinde Orta Doğu'yu büyük ölçüde eskiyi aratır bir siyasi yapıya getirmesinin nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

d. 11 Eylül Saldırıları Sonrasında Meydana Gelen Terör Eylemleri ve Sonuçları

GENEL AĞ KAYNAĞI

11 Eylül 2001'de 19 El-Kaide eylemcisinin ele geçirdiği uçakların Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a çarpması sonucunda bu saldırılarda yaklaşık üç bin kişi ölmüştür… 11 Eylül olaylarının ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 12 Eylül 2001'de toplanarak konuyu ele almıştır. Güvenlik Konseyi gerek aynı gün almış olduğu 1368 sayılı kararında, gerekse de 28 Eylül 2011'de aldığı 1373 sayılı kararında doğal meşru müdafaa hakkına atıfta bulunarak terörizmin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ve her türlü terörizmle mücadele etmek için gerekli tüm tedbirleri almaya hazır olduğunu belirtmiştir. NATO ve Avrupa Birliği, saldırıları savaş eylemi olarak niteleyen ABD Başkanı Bush'un terörizmle mücadele için iş birliği çağrılarına olumlu yanıt vermiştir.

11 Eylül Saldırıları'nın gerçekleştiği yerlerden biri olan Dünya Ticaret Merkezi

dergipark.gov.tr

11 Eylül Saldırıları ve sonrasında dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen eylemler terörün dünya çapında etkileri olan, uluslararası ölçüde mücadele gerektiren, çok boyutlu bir durum olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle 11 Eylül sonrasında oluşan yeni konjonktürle Avrupa Birliği ülkeleri de dâhil olmak üzere tüm dünya ülkelerinin terör konusunda iş birliği ihtiyacı artmıştır. Nitekim terörü hukuk devleti ilkesinin ihlali olarak gören Avrupa Konseyinin "Terörizmle Mücadelede Uzmanlar Komitesi" (CODEXTER), "Para Aklamaya Karşı Mücadelede Tedbirlerin Değerlendirilmesi Uzmanlar Komitesi" (MONEYVAL), "Terörizmin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi Taraf Devletler Grubu", "Avrupa Suç Sorunları Komitesi", Avrupa Birliği Adlî Yargı Ağı içinde yer alan "EUROJUST", "Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı" [INTERPOL (ICPO-INTERPOL)] ve Birleşmiş Milletlerin birçok komitesi bu konuda çaba sarf etmektedir.

11 Eylül'den sonra dünyada meydana gelen bazı terör eylemleri şunlardır:

GENEL AĞ KAYNAĞI

İspanya: İspanya'nın başkenti Madrid'de 11 Mart 2004'te yolcu trenlerine düzenlenen bombalı saldırıda 191 kişi hayatını kaybetti, 1.800'den fazla kişi yaralandı.

İngiltere: İngiltere'nin başkenti Londra'da 7 Temmuz 2005'te 4 saldırgan eş zamanlı olarak sırt çantalarındaki bombaları metro ve otobüslerde patlattılar. Saldırılarda 52 kişi hayatını kaybetti, 700 kişi yaralandı.

Fransa: Fransa'da ilk büyük saldırı mizah dergisi Charlie Hebdo'yu (Çarli Hebdo) hedef aldı. 7 Ocak 2015'te derginin Paris'teki ofisini basan iki saldırgan 12 kişiyi katletti. Paris'te 13 Kasım 2015'te düzenlenen saldırıda ise bar, restoran ve bir konser salonuna düzenlenen eş zamanlı saldırılarda en az 130 kişi hayatını kaybetti, yaklaşık 350 kişi yaralandı. Fransa'nın Nice şehrinde 14 Temmuz 2016'da Bastille Günü kutlamaları sırasında, bir kamyon kalabalığa daldı. 84 kişi hayatını kaybetti.

Belçika: Brüksel'de 22 Mart 2016 tarihinde Zaventem Havalimanı ile Maelbeek metro istasyonunda 3 patlama oldu. 38 kişi hayatını kaybetti.

Türkiye: 20 Temmuz 2015 Suruç, 10 Ekim 2015 Ankara Garı, 12 Ocak 2016 İstanbul Sultanahmet Meydanı, 19 Mart 2016 İstiklal Caddesi, 28 Haziran 2016 İstanbul Atatürk Havalimanı'ndaki saldırılarda çok sayıda kişi hayatını kaybetti ve yaralandı.

Rusya: Rusya'da 224 kişiyi taşıyan Rus yolcu uçağı Şarm-el Şeyh'ten havalandıktan sonra 31 Ekim 2015'te Sina Çölü üzerinde düştü. Büyük kısmı Rus olan yolculardan kurtulan olmadı.

Doğu Afrika: Kenya, Somali ve Uganda gibi Doğu Afrika ülkelerinde Eş Şebab militanları yıllardan beri halka korku ve dehşet saçıyor.

ABD: 11 Eylül 2001'den sonra ABD'de üç yerde terör saldırısı düzenlendi: Boston, San Bernandino ve Orlando.

www.dw.com, www.ntv.com.tr (Düzenlenmiştir.).

Terör ve terörizm ile ilgili olarak bütün ülkelerin ortak hareket etmesi gereken noktalar neler olabilir? Tartışınız.

GENEL AĞ KAYNAĞI

2005 yılında Londra'da yapılan terör eylemi

… 11 Mart 2004 tarihinde Madrid'de dört trene düzenlenen bombalı saldırı ve Temmuz 2005 tarihinde Londra'da 6 metro istasyonuna eş zamanlı olarak gerçekleştirilen terör eylemleri Avrupa içinde büyük bir infial oluşturmuştur. 11 Eylül'den sonra terörizm bu kez Avrupa'nın merkezinde kendisini göstermiştir ve AB farklı bir tehditle karşı karşıya kalmıştır… Bu gelişmelerin ardından Avrupa içinde terörizmle mücadele konusuna verilen önem ve öncelik de artırılmıştır. 25 Mart 2004'te toplanan AB Devlet ve Hükûmet Başkanları Zirvesi sonucunda "Terörizmle Mücadele Deklarasyonu" yayınlanmış ve Zirve'de Konsey Genel Sekreterliği bünyesinde çalışacak olan Terörizmle Mücadele Koordinatörü'nün atanmasına karar verilmiştir. Bu zirvenin ardından 2004 Haziran Zirvesi'nde, "2004 Yeni Eylem Planı" kabul edilmiştir. 3 Ekim 2005'e gelindiğinde "Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi İçin Operasyonel İşbirliği Ajansı" (Frontex/Fronteks) kurulmuştur. Dış sınırlar anlamındaki Frontex, AB üyesi ülkelerin komşuları ile olan sınırlarının korunmasını ve güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. 30 Kasım 2005'te ise yukarıda değinilen "Avrupa Güvenlik Stratejisi" ile bağlantılı olarak "AB Terörizmle Mücadele Stratejisi" kabul edilmiştir… Bu saldırılardan yaklaşık on yıl sonra alınan kurumsal ve hukuki tedbirlere rağmen Ocak 2015 ve Kasım 2015'teki Charlie Hebdo ve Paris saldırıları ile Mart 2016'daki Brüksel saldırıları, Avrupa'nın bir kez daha uluslararası terörizmle yüzleşmesine neden olmuştur. Uluslararası terörizmin geldiği nokta, sınır aşırı bir boyuttur. Dolayısıyla tehdidin kalıcı olarak bertaraf edilebilmesi mümkün değildir. ...

dergipark.gov.tr (Düzenlenmiştir.)

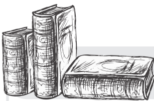

ABD'nin terörist faaliyetlerde bulunmakla suçladığı ülkelere bazı Avrupa devletleri tarafından kimyasal ve nükleer silah üretiminde kullanılabilecek teknolojik unsurların transfer edilmesini nasıl yorumluyorsunuz?

ETKİNLİK

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyine bağlı olan Codexter, Moneyval ve Eurojust komite ve merkezlerinin Genel Ağ sitelerini ziyaret ediniz. Bu merkezler tarafından gerçekleştirilen antiterörizm faaliyetleri sizce yeterli midir? Tartışınız.

BUNLARI BİLİYOR MUSUNUZ?

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğüne bağlı Uluslararası Hukuk Araştırma Merkezinin (UHAMER) Genel Ağ sitesinde öncelikle terör mevzuatı, ulusal ve uluslararası mevzuatı, yargı kararları, bu konudaki uluslararası kuruluşlar ve diğer ülkelerin raporları ile istatistiklerinin neler olduğu hakkında bilgi edinilebilmektedir.

e. Irak ve Suriye'deki Siyasi Gelişmeler ve Bu Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin öncülüğünde Afganistan'da başlatılan terörle mücadele operasyonu Irak Savaşı ile devam etti. 2003 yılındaki bu savaş sonunda Saddam yönetimi devrildi. Ancak Saddam'ın gidişiyle birlikte Irak'ta toprak bütünlüğü çok daha tehlikeli bir durum aldı. Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından Şii Araplar ve Kürtlere ayrıcalık verildiği, Sünni Araplar ve Türkmenlerin dışlandığı bir Irak Devleti inşa edilmeye başlandı. Irak Başbakanı Maliki'nin özellikle 2010-2014 yılları arasındaki ayrılıkçı politikaları, Ebu Musab el-Zerkavi'nin gücünü artırmaya başladı. El-Kaide'nin desteğini alan Zerkavi kısa sürede Irak'ta önemli bir silahlı güç oldu. Bu arada IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi üzerine Mesut Barzani, bağımsız bir Kürt devletinin kurulması için girişimlere başladı. 2014 yılında başlayan Haydar el-Abadi'nin başbakanlığı döneminde ise adını DEAŞ olarak değiştiren örgütün başarısız olduğu ve Musul başta olmak üzere pek çok Irak toprağının DEAŞ'tan geri alındığı görüldü. 2017 Eylül ayında Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin (IKBY) Musul'u da içine alacak şekilde bağımsızlık referandumunda "Evet" sonucunu alması Türkiye ve Irak merkezî yönetimi başta olmak üzere birçok ülke tarafından tepki ile karşılandı.

GENEL AĞ KAYNAĞI

DEAŞ terör örgütü 2014 yılında Irak topraklarının yaklaşık üçte birini işgal etmiştir. Türkiye, Uluslararası Koalisyonun bir üyesi olarak Irak'ın DEAŞ terör örgütüyle mücadelesine de büyük katkı sağlamıştır. Irak Başbakanı Ebadi, 9 Aralık 2017 tarihinde DEAŞ'a karşı askerî zaferin kazanıldığını ilan etmiştir. DEAŞ sonrası dönemde Türkiye, Irak'ta DEAŞ'tan kurtarılan bölgelerin yeniden imarı, yerlerinden edilmişlerin geri dönüşleri ve ulusal uzlaşı çabalarına katkı sağlamayı planlamaktadır.

www.mfa.gov.tr

Arap Baharı, Mart 2011'de Deraa'da çıkan olaylar sonrasında Suriye'yi de etkisi altına aldı. Suriye'de yaşanan olaylar aynı Irak'ta olduğu gibi yıllar içinde bütün Orta Doğu'yu ve dünyayı ilgilendiren bir mesele hâlini aldı. Nitekim Suriye'de bir tarafta Rusya ve İran, diğer tarafta da ABD ve İsrail olmak üzere önemli güç merkezleri karşı karşıya geldi. Üstelik Suriye'de artan olaylar beraberinde çözümü oldukça güç olan ve uluslararası iş birliği gerektiren mülteci meselesini doğurdu. Ayrıca Suriye'de PYD/YPJ'nin dışında Irak'ta olduğu gibi DEAŞ'ın Suriye toprakları üzerinde gerçekleştirmeye çalıştığı senaryo küresel bir denklem hâline geldi.

GENEL AĞ KAYNAĞI

Irak ve Suriye'de meydana gelen bu gelişmeler bu ülkelerle tarihî ve coğrafi bağları olan Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. 911 km kara sınırına sahip olduğumuz Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve Suriye halkının meşru taleplerinin karşılanması amacıyla Suriye yönetimine yönelik her türlü samimi telkin Suriye Devlet Başkanı Esad tarafından göz ardı edilmiştir. Böylece ülke içinde başlayan etnik, dinî ve mezhepsel temelleri olan çatışma ortamı Suriye sınırlarını aşarak Türkiye'yi etkiler ve tehdit eder bir hâle gelmiştir. Bu nedenle Türkiye için başta DEAŞ ve PYD/YPJ olmak üzere bölgedeki terör örgütleriyle mücadele etmek Türk millî güvenliğinin bir gereği olmuştur. Türkiye, bir taraftan DEAŞ'la Mücadele Uluslararası Koalisyonuna katılırken diğer taraftan da Türk Silahlı Kuvvetleri vasıtasıyla meşru müdafaa hakkını kullanarak Suriye'de bulunan söz konusu terör unsurlarına yönelik operasyonlarına devam etmektedir. Öyle ki 24 Ağustos 2016 tarihinde Suriye'de başlatılan ve 29 Mart 2017 tarihinde başarıyla tamamlandığı ilan edilen Fırat Kalkanı Harekâtı'ndan (FKH) sonra 20 Ocak 2018 tarihinde PYD tehdidi karşısında "Zeytin Dalı" operasyonu başlatılmıştır.

www.mfa.gov.tr

ETKİNLİK

Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerektiği takdirde sınır ötesi harekât ve müdahalede bulunmak üzere yabancı ülkelere gönderilmesine yönelik çıkarılan Irak ve Suriye tezkereleri ile ilgili TBMM'nin resmî Genel Ağ sitesini ziyaret ediniz. TBMM'nin geçmişte bu tür tezkereler kabul edip etmediğini araştırınız.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı sonrasında meydana gelen karışıklıklar sonucunda BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin sayısal verilerine göre dünya üzerindeki mülteci sayısı II. Dünya Savaşı'ndan beri en yüksek noktaya ulaştı. Özellikle Irak ve Suriye İç Savaşları sonrasında ülkelerini terk eden mülteciler başta Türkiye olmak üzere birçok Orta Doğu ülkesine kaçmak zorunda kaldı. 2015 yılına kadar olaylardan ve göçlerden etkilenmeyen Avrupa'ya aynı yıl mülteciler göç etmeye başladı. Orta Doğu'daki savaştan kaçan yüz binlerce mültecinin Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden yasal olmayan yollarla Avrupa'ya geçmeye başlaması ile bir çok acı olay yaşandı. Binlerce mültecinin boğularak can verdiği Avrupa'ya göç çabaları sonrasında Türkiye ve AB nezdinde bir müzakere süreci başlamış oldu (Tablo 8.1). Bu süreçte Avrupa ülkeleri soruna hızlıca müdahale etme kararı aldı. Bu politika gereği mültecilerin AB üyesi ülkelerce paylaşılması kararı alındı. Ancak çok zaman geçmeden AB, mümkün olduğunca az mültecinin Avrupa'ya ulaşmasını temin etmeye yönelik bir politika takip etmeye devam etti (Görsel 8.18).

Görsel 8.18: *Avrupa'ya göç eden Suriyeli mülteciler*

Tablo 8.1: *Birebir Formülü* Kapsamında Ülkemizden Çıkış Yapan Suriyeli Sayısı (2019)*

Ülke	Toplam
Almanya	7.667
Hollanda	3.791
Fransa	3.849
Finlandiya	1.536
Belçika	1.159
İsveç	1.315
İspanya	602
İtalya	382
Avusturya	213
Lüksemburg	206
Portekiz	175
Litvanya	102
Letonya	46
Hırvatistan	152
Estonya	59
Slovenya	34
Malta	17
Genel Toplam	21.305

25.04.2019 itibarıyla *www.goc.gov.tr*

Türkiye'nin mülteci sorununa yönelik insancıl yaklaşımı geçmişte yaşanan benzer örnekler göz önünde bulundurulduğunda nasıl değerlendirilebilir? Tartışınız.

* 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi sonrasında kabul edilen Mutabakat Metni gereği, Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyeli'nin AB'ye yerleştirilmesi kararı alınmıştır. Birebir formülü ile yerleştirmeler ilk etapta 18 bin kişiyi kapsayacaktır. Bu sayı daha fazla yerleştirme yapılabilmesi amacıyla gönüllülük esasına dayalı olarak 54.000 kişiye kadar arttırılabilecektir. *www.gam.gov.tr*

GENEL AĞ KAYNAĞI

…Suriye'de yaşanan son gelişmeler ve Rusya'nın iç savaşa doğrudan müdahil olması nedeniyle mültecilerin sayısının ve dolayısıyla yol açacakları sorunların artarak devam edeceği açıkça görülebilmektedir. Bu noktada iki buçuk milyona yakın Suriyeliyi barındırarak bütün Avrupa'nın yüklendiğinden daha fazla sorumluluk üstlenen Türkiye'nin Geri Kabul Antlaşması'nı Avrupa'ya geçmiş olan Suriyeliler için de uygulayarak bir de Avrupa tarafından geri gönderilecek olan Suriyelileri kabul etmesinin gerçekçi olmadığı açıktır. Suriye'nin yanı sıra Orta Doğu'da, Arap Baharı sonrasında yaşanan kaos ortamında Mısır gibi ülkelerde de iç savaş çıkması riski bulunmaktadır. Bu bağlamda dünyanın en büyük ekonomik güçlerinden biri olmasına rağmen Almanya'nın, gelen yoğun mülteci akını karşısında pes edip Şengen'i askıya alması gibi Türkiye'nin de gelecek olan daha büyük bir mülteci akını karşısında çok zor durumda kalacağı açıktır. Öte yandan şunu vurgulamak gerekir ki AB aslında Türkiye'ye gelen mültecilerin Türkiye topraklarında kalmasının sağlanması şartıyla yardım edeceğini ifade ederken her daim sahip olduğunu iddia ettiği insan hakları ve özgürlük gibi ulvi değerlerin pratikte hiçbir anlamı olmayan boş sözlerden ibaret olduğunu zımnen kabul etmiş olmaktadır. Buradan hareketle Türkiye'ye kısa süreliğine gelmiş yani sadece Avrupa'ya geçiş amacıyla burada bulunmuş olan Suriyelileri zorla ülkede tutmak hangi özgürlük kavramının tarifine uygun olur, izah etmek zordur.

www.setav.org.tr

ETKİNLİK

Nüfusu 508 milyonu aşan Avrupa Birliği (AB), Suriye'den kaçan 681 bin mülteci karşısında paniklerken, 77 milyonluk Türkiye 2 milyon 181 bin 293 Suriyeliye ev sahipliği yapıyor. Bütün AB ülkelerinde dünya genelinden 1 milyon 639 bin 143 kişi mülteci ya da sığınmacı olarak himaye altında tutulurken bu rakam Türkiye için 2 milyon 381 bin 913. Birleşmiş Milletler (BM) mantığıyla yorumlarsak Türkiye'de 32 kişiye bir mülteci düşerken 28 ülkenin çatısı altında yer aldığı AB'de 310 kişiye bir mülteci düşüyor.

www.habervitrini.com

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat), Yerel ofisler, Mülteci Dernekleri ve Uluslararası İnsani Yardım Örgütleri tarafından yayımlanmış olan "Dünya Mülteci Haritaları"nı Genel Ağ'dan bulunuz ve inceleyiniz. Bu haritaların yukarıda yer alan kaynağı nasıl doğruladığını değerlendiriniz.

8. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki ifadeleri, verilen kavramlardan uygun olanları ile tamamlayınız. İfadeleri tamamlarken kavramlara uygun ekler getirmeyi unutmayınız.

Gazi Yaşargil	28 Şubat 1997	2000	2004	12 Eylül 1980	Fuat Sezgin

1. .... tarihi geldiğinde Refah-Yol hükûmetine yönelik muhtıra niteliğinde bir MGK toplantısı yapılmıştır.

2. ...., 1999'da Geleneksel Sinir Cerrahları Kongresi'nde "Yüzyılın Sinir Cerrahı" (1950-1999) seçilmiştir.

3. Galatasaray Spor Klübü .... yılında önce UEFA Kupası'nı, ardından da UEFA Süper Kupa'sını kazanmıştır.

B. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

1. ( ) "Ekonomik Önlemler Uygulama Planı" olarak geçen kararlar, daha çok 5 Nisan İstikrar Kararları olarak anılmaktadır.

2. ( ) Mehmet Öz, hayatı boyunca Kuantum mekaniğine birçok katkıda bulunmuştur.

3. ( ) 15 Temmuz gecesi bir kahramanlık destanı yazan Türk milleti iradesini ortaya koymuş, egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğunu kanıtlamıştır.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Türkiye'de zaman zaman yaşanan ekonomik krizlerin küresel boyutları var mıdır? Açıklayınız.

2. 28 Şubat sürecinin Türkiye Cumhuriyeti'ne kaybettirdiği siyasi, sosyokültürel ve ekonomik kayıpları değerlendiriniz.

3. Arap Baharı sonrasında Orta Doğu'da yaşanan olayların Türkiye'ye olan etkilerini değerlendiriniz.

Ç. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hızlandıran nedenlerden biri değildir?

A) Sosyalist ekonominin yeni ekonomik politikalar karşısında geri kalması
B) Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikalarını uygulaması
C) ABD ile girilen silahlanma yarışının ekonomiyi negatif etkilemesi
D) Sovyetler Birliği Komünist Partisinin katı yönetim anlayışı
E) ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgal etmesi

2. Aşağıdakilerden hangisi I. Körfez Savaşı'nın sonuçlarından biri değildir?

A) ABD Basra Körfezi'nde etkinliğini artırdı.
B) Irak'ta kitle-imha silahlarının olduğu ortaya çıktı.
C) Irak'a Çöl Fırtınası Harekâtı yapıldı.
D) Orta Doğu'da barış süreci hızlandı.
E) Irak, 2003 yılı başlarına kadar olan dönemde fiilen üç parçaya bölündü.

3. Hücrelerin hasar gören DNA'ları nasıl onardığını ve genetik bilgisini koruduğunu haritalandıran araştırmaları sayesinde 2015 Nobel Kimya Ödülü'nü kazanan Türk bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Orhan Pamuk
B) Aziz Sancar
C) Gazi Yaşargil
D) Fuat Sezgin
E) Oktay Sinanoğlu

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. Yunanistan	**2.** İstanbul Harp Okulu
3. Karadağ	**4.** Uşi Antlaşması

B.

1. Y	**2.** Y	**3.** D	**4.** D	**5.** D	**6.** Y

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. E	**2.** C	**3.** A	**4.** C	**5.** B
6. D	**7.** D	**8.** E	**9.** E	

2. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk	**2.** Amasya Genelgesi
3. Erzurum Kongresi	**4.** Hukuk-u Beşer
5. Fransızlar	**6.** Kütahya – Eskişehir
7. Şahin Bey	

B.

1. D	**2.** Y	**3.** Y	**4.** D	

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. C	**2.** E	**3.** D	**4.** C	**5.** B	**6.** A	**7.** A

3. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. II. TBMM	**2.** devlet başkanlığı, rejim
3. 1934, milletvekili	**4.** Demokrasi

B.

1. Y	**2.** D	**3.** D	**4.** Y	**5.** D
6. Y	**7.** D	**8.** Y		

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. D	**2.** C	**3.** E	**4.** B	**5.** E	**6.** C

4. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kâzım Karabekir	**2.** İsmet (İnönü) Paşa
3. Ankara Antlaşması	**4.** Yugoslavya, Romanya
5. Yunanistan	**6.** Lozan Antlaşması
7. Nihat Reşat Belger	**8.** Etnografya Müzesi

B.

1. D	**2.** D	**3.** Y	**4.** Y	**5.** Y
6. D	**7.** Y	**8.** D	**9.** Y	**10.** D

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. D	**2.** D	**3.** A	**4.** D	**5.** A
6. D	**7.** C	**8.** B	**9.** D	

5. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. Polonya	**2.** Üçlü Pakt
3. Türk-Alman Saldırmazlık Paktı	

B.

1. Y	**2.** D	**3.** D		

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. E	**2.** B	**3.** E	**4.** C	**5.** E
6. A	**7.** B	**8.** D		

6. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. 1946	**2.** Varşova Paktı
3. kara yolu	

B.

1. D	**2.** D	**3.** Y		

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. B	**2.** C	**3.** A		

7. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. ENOSİS	**2.** ASALA
3. Federal Almanya	

B.

1. D	**2.** Y	**3.** D		

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. E	**2.** B	**3.** D		

8. ÜNİTE DEĞERLENDİRME SORULARI

A.

1. 28 Şubat 1997	**2.** Gazi Yaşargil
3. 2000	

B.

1. D	**2.** Y	**3.** D		

C. Yanıtlar öğrenci yorumuna bırakılmıştır.

Ç.

1. E	**2.** B	**3.** B		

SÖZLÜK

A

ahd ü peymân: Yemin etme, söz verme.

ahval: Durumlar, hâller, vaziyetler.

antant: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma, mutabakat.

antlaşma: Devletler arası siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda yapılan uzlaşma ve bu uzlaşmanın tespit edildiği belge, uyuşma, itilaf, antant, konvansiyon.

asimilasyon: Farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme.

aşar: Türkiye'de 1925 yılına kadar tarımsal ürünün onda biri oranında aynî olarak alınan vergi.

aşiret: Dil ve kültür yönünden büyük bir türdeşlik gösteren, birçok boydan oluşan, yapısındaki aileler arasında toplum, ekonomi, din, kan veya evlilik bağları bulunan göçebe veya yerleşik nitelikteki topluluk, oymak.

ataşe: Bir elçiliğe bağlı uzman, elçilik uzmanı.

ataşemiliter: Bir ulusun yabancı ülkelerdeki elçiliklerinde görevli askerî uzman.

ateşkes: Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, bırakışma, mütareke.

B

baht: Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahi iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih.

Bab-ı Âli: Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da sadaret (Başbakanlık), dâhiliye ve hariciye nezaretleri (İçişleri ve Dışişleri bakanlıkları) ile Şûrayıdevlet (Danıştay) dairelerinin bulunduğu yapı.

başkomutan: Savaşta bir devletin bütün kara, deniz ve hava kuvvetlerini yöneten büyük komutan.

başvekil: Başbakan.

beyanname: Bir kimsenin resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için verdiği çizelge, bildirge.

bolşevizm: Bolşeviklik.

C

cumhuriyet: Milletin, egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi.

D

dâr'ül mesai: Çalışma yeri, mesai yeri, atölye.

dâr'ül muallimin: Osmanlı Devleti döneminde açılan erkek öğretmen okulu.

deklarasyon: Bildirme, duyurma, ilan etme.

delegasyon: Herhangi bir topluluğu temsil etmekle görevli yetkili kurul.

delege: Kendisine yetki verilerek bir yere veya birinin katına gönderilen kimse, elçi.

demografik: Nüfus bilimsel.

dinamizm: Davranışları canlı ve hareketli olan canlının özelliği.

diplomasi: Uluslararası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bütünü.

divan: Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis.

E

ekselans: Bakanlık ve elçilikten başlayarak cumhurbaşkanlığına kadar yükselen, yüksek makam sahibi yabancılara verilen şeref unvanı.

emperyalizm: Bir milletin sömürü temeline dayanarak başka bir milleti siyasi ve ekonomik egemenliği altına alıp yayılması veya yayılmayı istemesi, yayılmacılık, yayılımcılık, emperyalistlik.

encümen: Alt kurul.

enstitü: Bir üniversiteye bağlı veya bağımsız bir kuruluş olarak genellikle araştırma yapan ve bazı durumlarda öğretime de yer veren eğitim kurumu.

F

faşizm: Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti.

ferman: Buyruk, emir.

fezleke: Bir kararın kısaca yazılması.

fırka: İnsan topluluğu. Parti.

finansman: Bir girişime işleyebilmesi, gelişebilmesi için gereken para ve krediyi sağlama işi.

G

gaflet: Aymazlık.

galeyan: 1. Kaynama. 2. Coşma.

garnizon: Bir şehri savunan veya yalnız orada bulunan askerî birlikler.

gayrimüslim: Müslüman olmayan kimse.

gazi: Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse.

genelge: Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler.

H

haysiyet: Değer, saygınlık, itibar.

heyet: Kurul.

hilafet: Halifelik.

İ

idadi: Lise derecesindeki okul.

ihtikâr: Vurgunculuk.

ihtilaf: Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık.

ihtilal: Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.

ihtilas: 1. Aşırma. 2. Bir malı açıkça sahibinden veya evinden hızla kapıp alma.

irfan: Bilme, anlama, sezme.

iskan: Yurtlandırma.

istihbarat: Bilgi toplama, haber alma.

istihdam: Bir görevde, bir işte kullanma.

istihkam: Düşman saldırısını durdurmak, düşmana karşı savunma yapmak amacıyla düzenlenmiş yer.

istiklal: Bağımsızlık.

istila: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme.

itikat: Bir kimse veya şeyin doğruluğunu, büyüklüğünü ve gücünü sarsılmaz bir duygu ile benimseme.

itilaf: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma.

ittifak: Anlaşma, uyuşma, bağlaşma.

J

jurnal: Biriyle ilgili olarak yetkililere verilen kötüleme, ihbar yazısı.

K

kabine: Bakanlar Kurulu, hükûmet.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

karaborsa: Piyasada olmayan bir malın gizlice yüksek fiyatla alınıp satılması işi.

karargâh: Bir birlik veya kurumun, kumandan ile yardımcı şube ve bölümlerinden oluşan kuruluş.

kışla: Askerlerin toplu olarak barındıkları yapılar bütünü.

kisve: 1. Kılık kıyafet. 2. Hacıların Kâbe'de giydikleri beyaz üstlük.

kolağası: Osmanlı ordusunda yüzbaşı ile binbaşı arasında yer alan rütbe.

kolordu: Değişik sayıda tümen ve savaş destek birliklerinden kurulu büyük askerî birlik.

komite: Alt kurul.

konjonktür: 1. Geçerli durum. 2. Her türlü durumun ve şartın ortaya çıkardığı sonuç.

kurmay: Harp akademilerine girerek eğitimlerini başarıyla bitirmiş subay, erkân-ı harp.

kurultay: Ulusal veya uluslararası bilimsel toplantı.

L

liberalizm: Serbestlik.

M

mader: Anne, ana.

mahiyet: Nitelik, vasıf, öz, asıl, esas.

maiyet: Üst görevlinin yanında bulunan kimseler, alt kademedekiler.

makul: Akla uygun, akıllıca.

makus: Uğursuz, kötü.

matbuat: Basın.

mecelle: Fıkıh hükümleriyle bu konudaki türlü içtihadı bir araya getiren, Tanzimat'tan sonra hazırlanmış olan, yasa yerine kullanılan eser.

medrese: İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

meşrutiyet: Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükûmet etme biçimi.

metropolit: Ortodokslarda patrikten sonra gelen ve bir bölgenin din işlerine başkanlık eden din adamı.

mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

meziyet: Bir kişiyi veya nesneyi benzerinden üstün gösteren nitelik.

mihver: Eksen.

misak-ı millî: Milli sınırlar.

miting: Gösteri amacıyla veya bir olaya dikkati çekmek için genellikle açık yerlerde yapılan toplantı.

muafiyet: Ayrı tutulma, kendisine uygulanmama.

muhalefet: Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık

muharebe: Savaşta yapılan çarpışmalardan her biri.

mukadderat: Yazgı, alın yazısı, hayat, takdiriilahi, ezelî takdir.

mukavemet: Dayanma, karşı durma, karşı koyma, dayanırlık.

mutlakiyet: Saltçılık. Hükümdarın, tüm siyasal erki elinde bulundurduğu yönetim biçimi.

mübadele: Değişim.

müdafaa: Savunma, koruma. Saldırıya karşı koyma.

müeyyide: Yaptırma işi. Kanun, ahlak gibi kurumların buyruklarının yerine getirilmesini sağlama.

müfreze: Türlü askerî görev ve hizmetlerin yapılması amacıyla küçük birliklerden, belli bir kuruluşa bağlı kalmadan geçici olarak oluşturulan grup.

mühimmat: Savaş gereçleri.

mültezim: Osmanlı toprak sisteminde açık artırma usulüyle, belirli toprakların sahibi olan kişi.

mümessil: Temsilci.

mürşit: Doğru yolu gösteren kimse, kılavuz.

müstakil: Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan, bağımsız.

mütareke: Ateşkes. Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, bırakışma.

müteakip: Arkadan gelen, ardı sıra gelen, ardı sıra.

N

naçiz: Değersiz, önemsiz.

nahiye: Bucak, bölge.

namüsait: Uygun olmayan, elverişsiz.

nas: Açıklık, açık ve kesin yargı.

Nasturi: Nastur adlı Süryani rahiplerinden birinin ortaya koyduğu mezhepten olan kimse.

nazır: Bakan.

Nazizm: Almanya'da 1930'lu yıllarda Hitler tarafından kurulan Nasyonal Sosyalist Partisinin, Alman ırkının üstünlüğünü savunan politikası, Hitlercilik.

nema: Büyüme, gelişme, çoğalma, faiz.

nicelik: Bir şeyin sayılabilen, ölçülebilen veya azalıp çoğalabilen durumu, miktar.

nitelik: Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet.

nizamname: Tüzük.

nota: Muhtıra, herhangi bir şeyi hatırlatmak, uyarmak amacıyla yazılan yazı, bir devletin başka bir devlete politik sorunlarla ilgili olarak yolladığı uyarı yazısı.

nutuk: Söz, konuşma. Söylev.

O

oligarşi: Siyasal gücün birkaç kişilik bir grubun elinde toplandığı yönetim, aristokrasinin daralmış biçimi, takım erki.

otokratik: Otokrasi ile ilgili.

P

pakt: 1. Antlaşma. 2. İki veya daha çok devletin saldırmazlık, savaşta iş birliği vb. konularda kararlaştırdıkları ilkelere uygun davranmayı kabul etmeleri durumu, ahit, muahede, ahitleşme.

palye: Derece, aşama, rütbe.

panslavizm: Slav asıllı bütün halkları aynı yönetim altında toplama amacı güden politik akım ve hareket.

parlamenter: Parlamentoya dayanan, parlamento ile ilgili.

payidar: Kalıcı, sonsuza kadar yaşayacak olan.

payitaht: Başşehir, başkent.

politika: Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa.

protokol: Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge.

R

reis-i cumhur: Cumhurbaşkanı.

rüştiye: Ortaokul derecesinde olan eğitim kurumu.

S

sadrazam: Osmanlı Devleti'nde başbakan, vezir-i azam.

satıh: Yüzey. Görünen bölüm.

sıkıyönetim: Olağanüstü zamanlarda ve durumlarda ülkede güvenliğin sağlanması için ordunun yardımıyla gerçekleştirilen yönetim, örfi idare.

silahhane: Silahların saklandığı, korunduğu yer.

sine-i millete dönmek: Bulunduğu makamı veya görevi terk edip halktan biri olmak.

siroz: Karaciğerin büyümesi veya işlevlerinin körelmesi ile ortaya çıkan bir hastalık.

siyonizm: XIX. yüzyılın sonlarında, çeşitli ülkelerde yaşamakta olan kent soylu Yahudilerce bir ideoloji olarak ortaya atılan ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan akım.

sosyalizm: Toplumculuk.

sömürge: Bir devletin kendi ülkesinin sınırları dışında egemenlik kurarak yönettiği ekonomik veya siyasal çıkarlar sağladığı ülke, sömürülen ülke, müstemleke, koloni.

sömürgecilik: Genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesi.

Ş

şer'i: İslam hukukuyla ilgili.

T

tabur: Dört bölükten kurulan, bir binbaşının komutasındaki asker birliği.

takrir: 1. Önerge. 2. Meclis, kongre vb. resmî bir toplantıda, herhangi bir konu veya sorunla ilgili olarak bir öneride bulunmak için üyelerden biri veya birkaçı tarafından başkanlığa verilen, oya sunularak karar verilmesi istenen yazılı kâğıt.

tamim: Genelge, sirküler.

tanzimat: İdari işlerin düzeltilmesi için alınan önlemlerin ve uygulamaların tamamı.

tasfiye: Arıtma, ayıklama, temizleme.

tebaa: Uyruk.

tefrika: Birbirine kötülük etmeye değin varan sürekli anlaşmazlık, ikiye ayrılma.

tehcir: Göç ettirme, göç etmesine sebep olma, sürme.

tekâlif-i milliye: Millî yükümlülükler.

teokrasi: Siyasi iktidarın, Tanrı'nın temsilcileri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal, siyasi düzen, din erki.

teşekkül: Belli bir varlık ve biçim kazanma.

tifüs: Bitle geçen, ortalama on beş gün süren, vücutta pembe lekelerle beliren, ateşli ve tehlikeli bir hastalık, lekeli humma.

U

umum: Bütün, tüm, kamu.

Ü

ültimatom: Bir devletin başka bir devlete verdiği ve hiçbir tartışma veya karşı koymaya yer bırakmaksızın tanıdığı sürede isteklerinin yerine getirilmesini istediği nota.

V

vahdet: Bir olma, tek olma, birlik, teklik.

vekâlet: Vekillik.

veliaht: Bir hükümdarın ölümünden veya tahttan çekilmesinden sonra tahta geçmeye aday olan kimse.

Y

yaver: Emir subayı.

Z

zabit: Rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan asker.

zümre: Topluluk, takım, grup, camia.

KRONOLOJİ

1881	Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumu
1886	Mustafa Kemal'in Şemsi Efendi Okuluna başlaması
1893	Mustafa Kemal'in Selanik Askerî Rüştiyesine başlaması
13 Mart 1896	Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisine girmesi
13 Mart 1899	Mustafa Kemal'in Harp Okuluna başlaması
10 Şubat 1902	Mustafa Kemal'in Harp Akademisine girmesi
11 Ocak 1905	Mustafa Kemal'in Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olması
5 Şubat 1905	Mustafa Kemal'in Şam'da bulunan 5. Orduya bağlı 30. Süvari Alayına atanması
Ekim 1906	Mustafa Kemal'in arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurması
23 Temmuz 1908	II. Meşrutiyet'in ilanı
13 Nisan 1909	31 Mart Olayı'nın çıkması
23 Nisan 1909	Mustafa Kemal'in Harekât Ordusu Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gitmesi
5 Ekim 1911	Mustafa Kemal'in Tobruk ve Derne'de İtalyanlara karşı Trablusgarp Savaşı'na katılması
27 Ekim 1913	Mustafa Kemal'in Sofya Ataşemiliterliğine atanması
28 Haziran 1914	Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinant'ın Saraybosna'da öldürülmesi
1 Mart 1914	Mustafa Kemal'in yarbaylığa terfi etmesi
28 Temmuz 1914	I. Dünya Savaşı'nın başlaması
2 Ağustos 1914	Osmanlı Devleti'nin, Almanya ile ittifak antlaşması imzalaması
2 Şubat 1915	Mustafa Kemal'in Eceabad'ta (Maydos) bulunan 19. Tümen Komutanlığına atanması
18 Mart 1915	Çanakkale Deniz Muharebelerinin kazanılması
8-9 Ağustos 1915	Mustafa Kemal'in Anafartalar Komutanlığına atanması
17 Ağustos 1915	Mustafa Kemal'in Kireçtepe Zaferi'ni kazanması
21 Ağustos 1915	Mustafa Kemal'in İkinci Anafartalar Zaferi'ni kazanması
1 Nisan 1916	Mustafa Kemal'in tuğgeneralliğe terfi etmesi
15 Aralık 1917	Mustafa Kemal'in Veliaht Vahdettin ile Almanya'ya gitmesi
8 Ocak 1918	Wilson İlkelerinin yayımlanması
3 Mart 1918	Brest-Litowsk Antlaşması'nın imzalaması
30 Ekim 1918	Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması
31 Ekim 1918	Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Komutanı olması
3 Kasım 1918	İngilizlerin Musul'u işgal etmesi
18 Ocak 1919	Paris Barış Konferansı'nın toplanması
19 Mayıs 1919	Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkması
28-29 Mayıs 1919	Havza Genelgesi'nin yayınlanması
22 Haziran 1919	Amasya Genelgesi'nin yayınlanması
8-9 Temmuz 1919	Mustafa Kemal'in askerlik görevinden istifa etmesi
23 Temmuz 1919	Erzurum Kongresi'nin toplanması
4 Eylül 1919	Sivas Kongresi'nin toplanması ve Mustafa Kemal'in Kongre Başkanlığına seçilmesi
11 Eylül 1919	Mustafa Kemal'in Temsil Heyeti Başkanlığına seçilmesi
20-22 Ekim 1919	Amasya Görüşmelerinin yapılması
27 Aralık 1919	Mustafa Kemal'in Temsil Heyeti ile Ankara'ya gelmesi
12 Ocak 1920	Son Osmanlı Mebusan Meclisinin İstanbul'da toplanması
28 Ocak 1920	Misak-ı Millî'nin kabul edilmesi
16 Mart 1920	İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi
24 Nisan 1920	Mustafa Kemal'in TBMM Başkanlığına seçilmesi
29 Nisan 1920	Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun kabul edilmesi
10 Ağustos 1920	Sevr Barış Antlaşması'nın imzalanması
11 Eylül 1920	İstiklal Mahkemelerinin kurulması
2-3 Aralık 1920	Ermenilerle Gümrü Antlaşması'nın imzalanması
6-10 Ocak 1921	I. İnönü Savaşı'nın yapılması
20 Ocak 1921	1921 Anayasası'nın (Teşkilât-ı Esasiye) kabul edilmesi
21 Şubat 1921	Londra Konferansı'nın toplanması
23 Şubat 1921	Gürcistan ile Batum Antlaşması'nın yapılması

1 Mart 1921	Türkiye-Afganistan Dostluk Antlaşması'nın imzalanması
12 Mart 1921	İstiklâl Marşı'nın kabul edilmesi
16 Mart 1921	Rusya ile Moskova Antlaşması'nın imzalanması
26 Mart-1 Nisan 1921	II. İnönü Savaşı'nın yapılması
8-15 Nisan 1921	Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebelerinin yapılması
10-24 Temmuz 1921	Eskişehir-Kütahya Savaşları'nın yapılması
23 Ağustos 1921	Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlaması
13 Ekim 1921	Kars Antlaşması'nın imzalanması
20 Ekim 1921	Ankara Antlaşması'nın imzalanması
26-30 Ağustos 1922	Büyük Taarruz-Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin yapılması
9 Eylül 1922	Türk ordusunun İzmir'e girmesi
3-11 Ekim 1922	Mudanya Ateşkes Anlaşması'nın imzalanması
1 Kasım 1922	Saltanatın kaldırılması
18 Kasım 1922	TBMM tarafından Abdülmecid Efendi'nin halife seçilmesi
17 Şubat 1923	İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'nin toplanması
24 Temmuz 1923	Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması
11 Ağustos 1923	II. TBMM'nin açılması
9 Eylül 1923	Halk Fırkasının kurulması
13 Ekim 1923	Ankara'nın başkent olması
29 Ekim 1923	Cumhuriyetin ilan edilmesi
2 Ocak 1924	Cuma gününün hafta tatili olarak belirlemesi
3 Mart 1924	Halifeliğin kaldırılması
3 Mart 1924	Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi
3 Mart 1924	Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin kaldırılması
3 Mart 1924	Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması
20 Nisan 1924	1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabul edilmesi
26 Ağustos 1924	İlk özel banka olan Türkiye İş Bankasının kurulması
10 Kasım 1924	Halk Fırkasının, Cumhuriyet Halk Fırkası adını alması
17 Kasım 1924	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulması
13 Şubat 1925	Şeyh Sait İsyanı'nın başlaması
17 Şubat 1925	Aşar Vergisi'nin kaldırılması
4 Mart 1925	Takrir-i Sükun Kanunu'nun kabul edilmesi
5 Haziran 1925	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması
25 Kasım 1925	Şapka Kanunu'nun yürürlüğe girmesi
30 Kasım 1925	Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması
1 Aralık 1925	Locarno Antlaşması'nın imzalanması
9 Aralık 1925	Yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanunun kabul edilmesi
26 Aralık 1925	Saat ve takvim değişikliğinin yapılması
17 Şubat 1926	Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi
2 Mart 1926	Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un kabul edilmesi
14-15 Haziran 1926	Mustafa Kemal'e İzmir'de hazırlanan suikast girişiminin ortaya çıkması
1 Temmuz 1926	Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi
28 Mayıs 1927	Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun kabul edilmesi
15-20 Ekim 1927	Mustafa Kemal'in Nutuk'u CHP II. Büyük Kongresi'nde okuması
28 Ekim 1927	Türkiye'de ilk nüfus sayımının yapılması
27 Ağustos 1928	Briand-Kellogg Paktı'nın imzalanması.
1 Kasım 1928	Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi
1 Ocak 1929	Millet Mekteplerinin açılması
3 Nisan 1930	Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı verilmesi
12 Ağustos 1930	Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması
23 Aralık 1930	Menemen Olayı'nın çıkması
1 Nisan 1931	Ağırlık ve uzunluk ölçülerinin değiştirilmesi
12 Nisan 1931	Türk Tarih Kurumunun açılması

19 Şubat 1932	Halkevlerinin kurulması
12 Temmuz 1932	Türk Dil Kurumunun kurulması
18 Temmuz 1932	Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olması
9 Şubat 1934	Balkan Paktı'nın imzalanması
21 Haziran 1934	Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi
24 Kasım 1934	Mustafa Kemal'e TBMM tarafından "Atatürk" soyadının verilmesi
5 Aralık 1934	Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmesi
20 Temmuz 1936	Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması
5 Şubat 1937	Atatürk'ün altı ilkesinin anayasaya girmesi
8 Temmuz 1937	Sadabat Paktı'nın imzalanması
10 Kasım 1938	Atatürk'ün vefat etmesi
21 Kasım 1938	Atatürk'ün naaşının geçici olarak Etnografya Müzesine konulması
11 Kasım 1938	İsmet İnönü'nün Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçilmesi
15 Mart 1939	Hitler'in Çekoslovakya'yı işgal etmesi
30 Haziran 1939	Hatay'ın ana vatana katılması
1 Eylül 1939	Almanya'nın Polonya'yı işgal etmeye başlaması
8 Aralık 1941	ABD'nin Japonya'ya savaş ilan etmesi
1 Ocak 1942	Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin imzalanması
30 Ocak-1 Şubat 1943	Adana Görüşmeleri'nin yapılması
4-11 Şubat 1945	Yalta Konferansı'nın yapılması
25-26 Haziran 1945	San Fransisco Konferans'nın yapılması
17 Temmuz-12 Ağustos 1945	Potsdam Konferansı'nın yapılması
7 Ocak 1946	Demokrat Parti'nin kurulması
14 Mayıs 1948	İsrail Devleti'nin kurulması
4 Nisan 1949	Kuzey Atlantik Antlaşması'nın imzalanması
10 Kasım 1953	Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e nakledilmesi
14 Mayıs 1955	Varşova Paktı'nın kurulması
4 Ekim 1957	Sovyetler Birliği'nin Sputnik 1 yapay uydusunu dünya yörüngesine fırlatması
27 Mayıs 1960	27 Mayıs Askerî Darbesinin gerçekleştirilmesi
12 Eylül 1963	Türkiye ile AET arasında Ankara Antlaşması'nın imzalanması
29 Aralık 1979	SSCB'nin Afganistan'ı işgale başlaması
12 Eylül 1980	12 Eylül Askerî Darbesi'nin gerçekleştirilmesi
15 Kasım 1983	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması
14 Nisan 1987	Türkiye'nin, AET'ye tam üye olmak için başvuruda bulunması
2 Ağustos 1990	Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesi ve Körfez Savaşı'nın başlaması
1 Temmuz 1991	Varşova Paktı'nın dağıtılması
9-10 Aralık 1991	Maastricht Anlaşması'nın imzalanması
5 Nisan 1994	5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nın açıklanması
1 Ocak 1996	Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi
28 Şubat 1997	28 Şubat sürecini başlatan MGK toplantısının yapılması
1999-2000	UEFA Kupası şampiyonunun Galatasaray olması
2000	UEFA Süper Kupa finalini Galatasaray'ın kazanması
11 Eylül 2001	ABD'de 11 Eylül saldırısının gerçekleşmesi
2002	Dünya Kupası'nda Türk Millî Takımı'nın dünya 3.sü olması
1 Mayıs 2003	Irak'ta Saddam Hüseyin yönetimine son verilmesi
27 Nisan 2007	TSK tarafından 27 Nisan e-muhtırasının yayımlanması
10 Ağustos 2014	Türkiye Cumhuriyeti tarihinde cumhurbaşkanının doğrudan halkoyuyla seçildiği ilk seçimin gerçekleşmesi
15 Temmuz 2016	Darbe kalkışmasının yapılması
20 Ocak 2018	Türkiye'nin, PYD tehdidi karşısında "Zeytin Dalı" operasyonunu başlatması

KAYNAKÇA

Abalıoğlu Y. N. (1955). *Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve isyanlar*. İstanbul: Sel Yayınları.
Adıvar, H. E. (tarihsiz). *Türk'ün ateşle imtihanı.* İstanbul: Atlas Kitabevi.
Akandere O. vd. (2006). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
Akgün, S. (1981). *General Harbord'un Anadolu gezisi ve raporu*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
Ali Cevat Bey. (2014). *İkinci Meşrutiyetin ilanı ve Otuzbir Mart hadiseleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Alpargu, M. (2011). *Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
Anadol, C. (1972). *Tarihin ışığında Ermeni dosyası*. İstanbul: Turan Kitabevi.
Aracı, H. (1999). *Öğretmenler ve öğrenciler için okullarda beden eğitimi.* Ankara: Bağırgan Yayınevi.
Aras, T. R. (2003). *Atatürk'ün dış politikası.* İstanbul: Kaynak Yayınları.
Arcak, A. (1972). "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'nın uygulanması ve sorunları", *Ankara Barosu Dergisi*(5).
Arı, T. (2004). *Irak, İran ve ABD.* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
Armaoğlu, F. (1993). *20. yüzyıl siyasi tarihi, (1914-1995).* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Arslan, S. (2008). *Balkan Savaşları sonrası Rumeli'den Türk göçleri ve Osmanlı Devleti'nde iskânları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
Arşiv belgelerine göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni mezâlimi, 1 (1906-1918). (1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
Artuç, İ. (1999). *II. Dünya Savaşı*, (I-II. cilt). İstanbul: Kastaş Yayınevi.
Askerî tarih belgeleri dergisi (2003, Haziran). (116). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
Askerî tarih belgeleri dergisi (2001, Ocak). (111). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
Ataöv, T. *(1985). İkinci Dünya Savaşı.* Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
Atar, Y. (2005). *Türk anayasa hukuku.* Konya: Mimoza Yayınları.
Atatürk özel arşivinden seçmeler. (1981). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür Bakanlığı Yayınları.
Atatürk, K. (2009). *Nutuk (1919-1927),* Hazırlayan: Z. Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atatürk'ün fikir ve düşünceleri. Hazırlayan: Utkan Kocatürk, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999.
Atatürk'ün söylev ve demeçleri (I-III. cilt). (1959). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Atatürk'ün söylev ve demeçleri (I-III. cilt). (1997). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Atatürkçülük. (I. cilt). (1982). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
Ateş, Yurdsever, N. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.
Aybars, E. (1975). *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Aybars E. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I (Kuruluş)*. İzmir: Zeus Kitabevi.
Aydemir, Ş. S. (2001*). İkinci adam.* (I. cilt). İstanbul: Remzi Kitapevi.
Aydın, M., Aydın, M. K. (2016) *Türk inkılâbı tarihi*. Ankara: Azim Matbaacılık.
Aysan, M. A. (1980). *Atatürk'ün ekonomi politikası.* İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Yayınları.
Başbakanlık Cumhuriyet arşivi. 0.30.10/1.4.3-11.
Başbakanlık Cumhuriyet arşivi. 030.01./90.559.2
Başbakanlık Cumhuriyet arşivi. 030.18.01/02.122.116.02
Bayar, C. (1986). İ. Bozdağ (Der.). *Başvekilim Adnan Menderes.* İstanbul: Tercuman Gazetesi Yayınları.
Bek, G. (2007). *1970-1980 yılları arasında Türkiye'de kültürel ve sanatsal ortam.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
Bila, H., (1999). *CHP tarihi.* İstanbul: Doğan Kitap.
Bingöl, İ. (1993). *Ülkemizde anayasa hareketleri.* Ankara: Atak Ofset.
Bozkurt, C. (2008). *Türk kamuoyunda Filistin problemi, ilk Arap Yahudi çatışmaları (1920-1939)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
Bozkurt, G. (1996). *Batı hukukunun Türkiye'de benimsenmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
Cebesoy, A. F. (1997). *Sınıf arkadaşım Atatürk, okul ve genç subaylık hatıraları.* İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Çağbayır, Y. (2009). *Bayrak mücadelemiz ve İstiklâl Marşı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Çalık, R. (2004). *Alman basınında Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa, (1919-1923).* Ankara: Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
Çalışkan, E. (2016). Sevr Antlaşması görüşmeleri ve kabulünün İstanbul ile Anadolu basınındaki yansımaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Çaycı, A. (2002). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Çaycı, A. (2002). Millî bağımsızlık ve çağdaşlaşma önderi. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Doğa, A. E. (1997). *Bilinmeyen yönleriyle Atatürk'ü analiz.* İzmir: Karınca Matbaası.

Doğuştan günümüze büyük İslâm tarihi ansiklopedisi. (1995). İstanbul: Çağ Yayınları.
Durmuş Yalçın vd. (2000). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Dünden bugüne başbakanlık. (2004). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
Egeli, M. H. (1959). *Atatürk'ten bilinmiyen hatıralar.* İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık.
Emremce, C. (2006). *99 günlük muhalefet, Serbest Cumhuriyet Fırkası.* İstanbul: İletişim Yayınları.
Eraslan, C. Olgun, K. (2006). *Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet ve parlamento.* İstanbul: 3F Yayınevi.
Erdem T. (1982). *Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
Erden, A. F. (1999). *İsmet İnönü.* Ankara: Bilgi Yayınevi.
Ergüç, A. (2015). *1939-1945 yılları arasında izlenen Türk dış politikası ekseninde Türk-Yunan ilişkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Ertan, T. F. "Çağdaşlaşma, Millî Birlik-Beraberlik ve Atatürk İlkeleri". *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi.* (Ekim-Kasım 2006) 80-81.
Feyzioğlu, T. (2004). "Atatürk ve Milliyetçilik". *Atatürkçü düşünce el kitabı.* (I. cilt). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Gavira, A., (2014). *Dünyamızı biçimlendiren olayların en güncel görsel kılavuzu: kronolojik zaman çizelgeli*. (H. Abacı, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.
Giritlioğlu, F. (1965). *Türk siyasi tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin mevkii*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
Goloğlu, M. (1969). *Sivas Kongresi.* Ankara: Başnur Matbaası.
Goloğlu M. (2010). *Türk Devrim tarihi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
Gök, A. (2012). *İkinci Körfez Savaşı örneğinde ABD'nin psikolojik harekât ve propaganda uygulamalarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). TC Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul.
Granda, C. (2008). *Atatürk'ün uşağının gizli defteri.* Ankara: Öncü Basımevi.
Güler, A. (2000). *Askerî öğrenci Mustafa Kemal'in notları.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
Harp Mecmuası. (Recep 1332) (8). İstanbul.
Hart, L. (1999). *II. Dünya Savaşı tarihi*, (K. Bağrıaçık, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
İpekçi, A. (2004). *İnönü Atatürk'ü anlatıyor.* İstanbul: Dünya Kitapları.
İsmail, S. (1998). *150 soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
İz, M. (1990). *Yılların izi.* İstanbul: Elif Ofset.
Kalelioğlu, O. (Mayıs 2008). "Türk Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, (41).
Kandemir, F. (2012). *Fahreddin Paşa'nın Medine müdafaası*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
Kaplan, L. (1994). *Kâzım Karabekir Paşa, Kurtuluş Savaşı'na yön verenler.* Ankara: GÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.
Karabulut, Ş. (2014). *Ekonomik kriz dönemlerinde izlenen talep yönlü mali politikalar: 2008 krizi ülke uygulamaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Kennedy, P. (1990). *Büyük güçlerin yükseliş ve çöküşleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Kısakürek, N. F. (1993). *Benim gözümde Menderes*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
Kocatürk, U. (1999). *Doğumundan ölümüne kadar kaynakçalı Atatürk günlüğü.* Ankara: Divan Yayıncılık.
Kurtuluş, kuruluş, cumhuriyet. (2003). Ankara: ATO Yayınları.
Kutlu, M. (2014). *Dem bu demdir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
Loti, P. (1974). *Can çekişen Türkiye*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
Mumcu, A. *(1977). Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine (1925-1975).* Ankara: Sevinç Matbaası.
Müderrisoğlu, A. (1994). "Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 4*(13).
Naci, F. (1970). *100 soruda Atatürk'ün temel görüşleri.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Okur, M. (2002). "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesinin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü: Atatürk Yolu Dergisi*(29-30).
Oran, B. (2002). *Türk dış politikası.* (I. cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.
Orkunt, S. (1978). *Türkiye-ABD askerî ilişkileri*. İstanbul: Yelken Matbaası.
Özakman, T. (2005). *Şu çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Özçelik, M. (2011). *Millî Mücadele'de Amerikan Mandası Meselesi ve General Harbord Heyeti*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
Özel, M. (2003). *Cephelerden Kurtuluş Savaşına Türk Kurtuluş Savaşı.* Ankara: Türk Şehitlikleri ve Anıtları Vakfı.
Özipek, B. B. (2004). "28 Şubat ve İslamcılar", *Modern Türkiye'de siyasi düşünce.* (Y. Aktay, Ed.) (VI. cilt). İstanbul: İletişim Yayınları.
Öztürk, C. vd. (2005). *İmparatorluktan ulus devlete Türk inkılâp tarihi*. Ankara: Pegem A yayınları.
Palazoğlu, A. B. (2007). *Atatürk kimdir? Atatük'ün devlet adamlığı dünyada barış.* C 6/2, Ankara: Ebabil Yayınları.
Perin, C. (1982). *Atatürk kültür devrimi.* İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
Petrosyan, Y. A. (1974). *Sovyet gözüyle Jön Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
Poyrazoğlu, N. (2008). *1929 Dünya Ekonomik Bunalımının İzmir'de görülen etkileri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Sander, O. (2004). *Siyasi tarih (1918-1994).* İstanbul: İmge Kitabevi.
Sanders, L. V. (2011). *Türkiye'de beş yıl.* (E. B. Özbilen. Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Soyak, H. R. (2004). *Atatürk'ten hatıralar.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin siyasal antlaşmaları (1920-1945).* (I. cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Sur, M. (2011). *Uluslararası hukukun esasları*. İstanbul: Beta Yayınları.
Sürmeli, S. (1998). *Millî Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Şahingöz, M. (2002). Millî Mücadele'de Protesto ve Mitingler. *"Türkler Ansiklopedisi"*. C 17. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
Tansel, F. A. (1988). *İstiklâl Harbi'nde mücâhit kadınlarımız.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 13, Dönem 5, 1 Kasım 1936, Ankara: TBMM Yayınları, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 16, Dönem 7, 12 Aralık 1949, Ankara: TBMM Yayınları, Ankara, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 19, Dönem 2, 1 Kasım 1925, Ankara: TBMM Yayınları, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 2, Dönem 2, 13 Ekim 1923, Ankara: TBMM Yayınları, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 20, Dönem 5, 1 Kasım 1937, Ankara: TBMM Yayınları, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 5, Dönem 3, 8 Kasım 1928, Ankara: TBMM Yayınları, Ankara, 1961.
TBMM Zabıt Ceridesi. C 9, Dönem 1, 2 Nisan 1921, Ankara: TBMM Yayınları, Ankara, 1961
Tekeli, İ., İlkin, S., (1977). *1929 Dünya Bunalımında Türkiye'nin iktisadi politika arayışları*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
Tiftikçi, E., Tiftikçi, M., (1999). *Atatürk ve hukuk.* Ankara: Yargı Yayınları.
Topçu, N. (2008). *Ahlâk nizamı.* İstanbul: Dergâh Yayınları.
Tucker, S. vd. (1996). *The European powers in the First World War: an encyclopedia*. New York: Taylor & Francis.
Tunaya, T. Z. (2000). *Türkiye'de siyasal partiler*. C 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
Tural, M. A. (1997). *Saltanatın otopsisi veya milli hakimiyet yolunda çekilen çileler.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
Turan, M. vd. (2006). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi.* Ankara: Gazi Kitabevi.
Turan, R. vd. (2007). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
Turhan, T. (2012). *Küresel İhanetin İçyüzü ve Arap Baharı.* İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık.
Türk basınının doğuşu ve gelişimi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, 2008.
Türkmen, Z. (2006). "31 Mart Olayı'ndan Sonra Yıldız Evrakı Tetkik Komisyonunun Kuruluşu, Faaliyetleri ve Yıldız Sarayı'nın Araştırılması", *Uluslararası Türk arşivleri sempozyumu 17-19 Kasım 2005.* Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
Uçar, A. (2007). *1950'ler Türkiye'sinde edebiyat dergiciliği: poetikalar ve politikalar*. Ankara: Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
Ulu, S. (2015). *Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına göre aşar vergisinin kaldırılması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
Uran, H. (2008). *Meşrutiyet, tek parti, çok parti hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Us, A. (1964). *Gördüklerim duyduklarım duygularım.* İstanbul: Vakit Matbaası.
Ünaydın, R. E. (1959). *Atatürk'ün hastalığı.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Yasama yılı açılışlarında cumhurbaşkanlarının konuşmaları-1. (H. Yılmaz, Ed.). Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 2011.
Yavuz N. vd. (2011). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
Yıldız, A. (2000). *28 Şubat belgeler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
Yıldız, Y. (2009). *Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi.* Ankara: Nobel Yayınları.
Yılmaz, M. vd. (1998). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
Yurttakal, A. (2015). "Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler*. Lokman Erdemir ve Kürşat Solak (Ed.), Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayınları.
Yüksel, E. (2004). *Medya Güvenlik Kurulu; 28 Şubat sürecinde medya, MGK ve siyaset bağlantısı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

YARARLANILAN GAZETELER

Cumhuriyet gazetesi, 18 Şubat 1952.
Cumhuriyet gazetesi, 2 Eylül 1939.
Minber gazetesi, 17 Kasım 1918.
Ulus gazetesi, 20 Mayıs 1945.
Ulus gazetesi, 24 Mayıs 1947.
Ulus gazetesi, 30 Ekim 1942.
Vakit gazetesi, 10 Ocak 1922.
Yeni İstanbul gazetesi, 24 Mart 1950.
Zafer gazetesi, 18 Şubat 1952.

YARARLANILAN GENEL AĞ SAYFALARI

12- www.atam.gov.tr
14- turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/mustafa_kemal_ataturk_notlari.doc
15- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/465659
17- www.atam.gov.tr
19- http://www.akmb.gov.tr/templates/resimler/File/ATATURK%20(1881-1938).pdf
21- http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1834030589_17.pdf
23- http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/789/10128.pdf
33- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/268309
34- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-64-65-66/canakkale-ne-idi-yahut-emperyalistler-nasil-durduruldu
36- http://www.sbd.aku.edu.tr/VII1/altintas.pdf
37- http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2016/08/I.-Dünya-Savaşı-ve-Osmanlı-Devleti'nin-Gündelik-Hayatından-Kesitler.pdf
38- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-54/brest-litovsk-baris-konferansinda-sovyet-rusyanin-ermeni-politikasi
41- https://www.akademikbakis.org/eskisite/14/emperyalizm.pdf
43- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/wilson-prensipleri-ve-liberal-emperyalizm
44- http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2011/06/Amerikan-Dis-Politikasinin-Kokenleri.pdf
50- sbe.erciyes.edu.tr/dergi.pdf
57-1 http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=i-paradigms&ano=307278_bf37791fe65dc530214005cdfa198b9b
57-2- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/38235
59- http://oys.hku.edu.tr/Dersicerikleri/AITT101/pdf/10.pdf
60- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/19651
67- http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/790/10136.pdf
69- https://www.aa.com.tr/tr/p/tarihce
70- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-20/milli-mucadelenin-gazetesi-hakimiyet-i-milliye-nasil-cikarildi
74- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/46172
76-1- https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kurtulus-savasinin-cocuk-kahramanlari/54988
76-2- https://kahramanmaras.bel.tr/sutcu-imam
77- http://www.sehitkamil.bel.tr/?sf=47
78- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/414483
82- http://www.mfa.gov.tr/sayin-ismet-inonu-_pasa__nin-ozgecmisi.tr.mfa
84-1- https://anayasa.tbmm.gov.tr/1921.aspx
84-2- https://uam.mehmetakif.edu.tr/mehmetakif/files/sem/13.pdf
88- http://www.inebolu.bel.tr/ataturk-ve-istiklal-yolu.asp?ContentId=7
91- https://www.mevzuatdergisi.com/2009/01a/01.htm
92- http://www.atam.gov.tr/nutuk/savunma-hatti-yoktur-savunma-sathi-175-vardir
93- http://gordes.bel.tr/SEHITMAKBULEHANIM
104- www.anayasa.tbmm.gov.tr
106- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-09/ataturkun-inkilapcilik-ilkesi
111-1- http://mulkiyedergi.org/issue/viewIssue/5000000757/5000000351
111-2 https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1
111-3 http://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=Tarihce
112- www.anayasa.tbmm.gov.tr
114- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233189
116-1- http://www.gefad.gazi.edu.tr/download/article-file/77429
116-2- http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/793/10166.pdf
118-1- http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/
118-2- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77
120- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/417345
121-1- http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Bülent-DAVER-Atatürkte-Bilim-ve-Fen-Kavramları-ve-Çağdaşlaşma.pdf
115-2- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-56/ataturk-sanat-sanatci-ve-resim
123- http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/deniz_unver_ataturk_ve_spor.pdf?
127-1- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/417362
127-2- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/cumhuriyet-kavrami-ve-ataturkun-cumhuriyet-anlayisi
130- https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49
131-1- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/257855
131-2- dergiler.ankara.edu.tr
135- https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz
143- http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/808/10287.pdf
149- http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/790/10135.pdf?
150- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-67-68-69/bir-ingiliz-diplomatin-gozuyle-mustafa-kemal-ataturk
152- http://insanveinsan.org/Guz2014/erken-cumhuriyet-doneminde-turkiye-cumhuriyeti-ile-sovyetler-birligi-arasindaki-sanatsal-iliskiler-ankara-turkiyenin-kalbi-belgeseli-ornegi-yalcin-luleci.pdf
155- www.atam.gov.tr
158-1- http://www.jasstudies.com/Makaleler/1992156518_62ÜçüncüUğur-1185-1215.pdf?
150-2- http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/SÖYLEV-ORJİNAL.pdf?
160- https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/ataturkun-vasiyeti/
164- http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2015/04/Dilek-Büyük-Güçlerin-Politikaları-ve-Briand-Kellogg-Paktı.pdf
167-1- www.tdk.gov.tr
167-2- ftp://ftp.sakarya.edu.tr/KUTUPHANE/savas.pdf
169- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117800
177- http://www.gazetevatan.com/ikinci-dunya-savasi-nin-basladigini-duyuran-gazeteci-oldu-1027116-dunya/?
183-1- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150809_nagasaki
183-2- http://unicankara.org.tr/docs/everything_Turkish_final.pdf
184-1- www.kureselhedefler.org
184-2- http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa
189- www.tbmm.gov.tr
197- http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/6706/187074.pdf?isAllowed=y&sequence=1
200- http://sobiad.odu.edu.tr/cilt1/cilt1sayi1_pdf/yilmaz_ensar.pdf?
203- http://www.beykent.edu.tr/docs/sem2.pdf?phpMyAdmin=
205-1- http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_f98e8.pdf?
205-2- http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c12s21/makale/c12s21m24.pdf
214-- http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/32.-cumhuri-yetdonemindekarayollari.pdf
223- http://muharipgaziler.org.tr/kibris-baris-harekati/
226- http://www.bilimarastirmavakfi.org/kibris/Kibris02.html?
227- http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-33/bati-trakya-turkleri
229- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/285796
232- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55133
234- http://buder.org.tr/Kutuphane/Turk-Anayasalarinda-Insan-Haklari.pdf
238-1- http://www.sosyoekonomijournal.org/Sosyoekonomi2008-1.pdf?
238-2- http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/turkiye-ekonomisinde-ozalli-yillar/45000/45536/
241- www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065-20140206.doc
242- http://www.adanafilmfestivali.org.tr/sayfalar/tarihce
243-1- https://kebikecdergi.files.wordpress.com/2012/07/20_muratmerica.pdf
246-http://www.milliyet.com.tr/5-nisan-1994-kararlari-/ekonomi/ydetay/1863180/default.htm
247- http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/1994-krizi-kisi-basina-1283-dolarimizi-goturdu-39012897
250- http://www.hurriyet.com.tr/gundem/hukumet-genelkurmay-aciklamasini-degerlendirdi-6424353
252- https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/15temmuz_tr.pdf
253- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/318289
253- http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1403-published.pdf
254- https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/PKK_Ornegi_Raporu_TR.pdf
255-1- https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/19-1.pdf
255-2-http://acikerisim.iku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11413/1182/DenizÇolakUEK2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
256-1- www.koc.com.tr
256-2- www.haberler.com
256-3- http://www.beypazari-bld.gov.tr/unluler/yasargil.asp?
256-4- http://www.ibtav.org/sayfa/1/ozgecmisi?
257- http://www.sinekolaj.com/makaleler/72/1990_Sonrasi_Turk_Sinemasi_Nuri_Bilge_Ceylan_ve_Serdar_Akar_Filmlerinde_Kadin_Imgeleri_1.html
258-1- http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1367334159.pdf?
258-2- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/217125
259-1- http://www.tika.gov.tr (Erişim Tarihi: 11.02.2018)
259-2- https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/baskanligimiz-2 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)
259-3- https://www.turksoy.org/tr/turksoy/about (Erişim Tarihi: 11.02.2018)
260- http://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu (Erişim Tarihi: 11.02.2018)
261- https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-sembolleri-110
262- https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/07/11/srebrenitsa-katliami-nedir
263- https://sunsavunma.net/?s=Siyonizmin+kurucu+babas%C4%B1+olan+Theodore
265- http://www.yalova.edu.tr/Files/UserFiles/83/6_Ornek.pdf?
266- https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/11-eylulden-15-yil-sonra-dunyada-teror-eylemleri,cdaO55TPaUCJC8dPrpvlrw+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, https://www.dw.com/tr/11-eylülden-bu-yana-terör/a-19540325
267- http://dergipark.gov.tr/download/article-file/276266
268-1- http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa
268-2- http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa
270-1- http://file.setav.org/Files/Pdf/20151221191329_turkiye-almanya-ve-ab-ucgeninde-multeci-krizi-pdf.pdf?
270-2- http://www.habervitrini.com/gundem/iste-dunyanin-multeci-haritasi-192829

GÖRSEL KAYNAKÇA

Sayfa no.	Bağlantı Adresi
11	http://www.anitkabir.tsk.tr/content/img/03_muzeler/parnorama_ve_yagli_boya_tablolar/parnorama_ve_yagli_boya_tablolar_17.jpg
12	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/656x755/5b94474b18c773043c6a3510
13	https://selanikrehberi.com/wp-content/uploads/2014/12/Selanik-Beyaz-Kule-Eski.jpg
14	http://www.ata.tsk.tr/content/img/01/manastirdaki_ogrenimi/1.jpg
15	https://turkcetarih.com/yazi/ataturkun-tarih-ogretmeni-kolagasi-mehmet-tevfik-bey
16	https://isbh.tmgrup.com.tr/sb/album/2017/09/28/turkiyenin-gormediginiz-tarihi-fotograflari-1506598797016.jpg
17	https://www.ataturkunhayati.gen.tr/images/ataturkun-okul-hayati.jpg
18	http://www.duzce.adalet.gov.tr/Sayfalar/ataturk/buyukresim/12.jpg
19	http://www.duzce.adalet.gov.tr/Sayfalar/ataturk/buyukresim/13.jpg
20	http://www.anitkabir.org/wp-content/uploads/2011/07/ata-10.jpg
22	https://66.media.tumblr.com/0ba013acd216b0094e84ab0b63280594/tumblr_p4ifo9dNNG1vuavi7o2_1280.jpg
	http://tanzimat.k12.org.tr/wp-content/uploads/2018/05/iimesrutiyet.jpg
23	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/152x214/5ac9d26b0f25431618fc5587
24	http://www.meb.gov.tr/ataturk/assets/images/ataturk/02-kurtulus-savas-oncesi/3A03B.jpg
	http://i.milliyet.com.tr/GazeteHaberIciResim/2016/10/16/fft16_mf7810673.Jpeg
25	https://alphahistory.com/worldwar1/wp-content/gallery/worldwar1/1913-balkan-troubles-uk.jpg
26	http://www.akasyam.com/files/uploads/8%283%29.jpg
30	http://catab.kulturturizm.gov.tr/Resim/213985,cevat-pasajpg.png?0
32	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/750/75x571/422f1f8818c77358f014908b.jpg
34	http://www.anitkabir.tsk.tr/content/img/03_muzeler/parnorama_ve_yagli_boya_tablolar/parnorama_ve_yagli_boya_tablolar_17.jpg
	http://www.duzce.adalet.gov.tr/Sayfalar/ataturk/buyukresim/22.jpg
35	http://www.tarihbilimi.gen.tr/wp-content/uploads/2015/09/mustafa-kemal-halep.jpg
	https://static2.akpool.de/images/cards/1021/10212194.jpg
36	http://www.tariharsivi.org/images/urfa_ermeni.jpg
37	http://kizilaytarih.org/extra-images/slayt/03/02.jpg
42	http://www.tarihiolaylar.com/img/tarihiolaylar/Woodrow_Wilson.jpg
43	https://www.tarihokulu.com/wp-content/uploads/2018/11/paris-konferans%C4%B1.jpg
49	https://www.tarihbilimi.gen.tr/wp-content/uploads/2015/09/tekalifi-milliye-emirlerinin-uygulanmasi.jpg
50	http://www.kanalben.com/images/upload/DdNim65WsAEEm27.jpg
56	http://www.turktoresi.com/images/EnYenileri/meydan2_8.png
58	http://dosya.kmu.edu.tr/kkmyo/userfiles/images/KK_3116841.jpg
	https://www.girgin.org/wp-content/uploads/2018/08/rauf-bey-ve-hamidiye-300x169.jpg
59	http://www.sosyalbilgiler.gen.tr/wp-content/uploads/2012/02/Erzurum-Kongresi1.gif
60	http://www.mansethaber.com/images/haberler/sivas_kongresi_1.jpg
61	https://www.kshs.org/portraits/graphics/harbord_james.jpg
63	https://itkv.tmgrup.com.tr/2011/05/21/465375193880.jpg
64	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/770x0/5bf9a6f7c03c0e2950020c8a
65	https://cdn-images-1.medium.com/max/800/1*SOK7AFCEPL8j9YpSivoj0Q.jpeg
68	https://i0.wp.com/mustafakemalim.com/wp-content/uploads/2017/11/%C4%B0stiklal-Mahkemeleri-K%C4%B1l%C4%B1%C3%A7-Ali-Necip-Ali-Ali-%C3%87etinkaya-1.jpg?ssl=1
69	http://mobil.aa.com.tr/uploads/Images%2FKurumsal%2Faaninkurulduguoda.png
70	https://www.tarihtebugun.org/bidibidi_design/foto/ali_riza_pasa_kimdir_olum_tarihi893-tarihtebugun.jpg
72	https://image.yenisafak.com/resim/imagecrop/2019/01/26/10/26/resized_59d04-a8adf5bak3.jpg
73	http://icdn.ensonhaber.com/resimler/diger/lsjkdls_4888.jpg
74	http://dosya.kmu.edu.tr/kkmyo/userfiles/images/KK_3116841.jpg
76	https://kahramanmaras.bel.tr/fs/dosyalar/resimler/kent-tanitim/dondurma-yeni/sutcu_imam.jpg
77	http://www.gaziantepozel.com/wordpress/wp-content/uploads/02/2016/sehitkamil-kimdir1024-x766.jpg
78	http://www.aintabdata.com/2018/10/03/antep-belediye-binasi-onunde-protesto-aralik-1919/
81	http://www.boyutpedia.com/1333/36861/kuva-yi-milliye-milli-kuvvetler
	http://www.kkk.tsk.tr/Okullar/KKAMYO/MyImages/photo_galleries/kiyafet/gallery/kiyafet3.jpg
82	http://www.inonuvakfi.com/takvim/4aralik.jpg
85	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/750x422/5aa587a218c77324cc5456b5.jpg
88	http://kastamonu.bel.tr/v2/wp-content/uploads/2016/09/Atatürk-Ve-Şehit-Şerife-Bacı-Anıtı.jpg
89	https://www.tarihbilimi.gen.tr/wp-content/uploads/2015/09/tekalifi-milliye-emirlerinin-uygulanmasi.jpg
90	http://i.internethaber.com/images/gallery/10060/3.jpg
	https://cdnuploads.aa.com.tr/uploads/PhotoGallery/2018/09/13/thumbs_b2_f82bb8b845becb093c44506270622668.jpg

93	https://www.timeturk.com/resim/detay/78/784811.jpg
95	https://i.sozcu.com.tr/wp-content/uploads/2018/08/iecrop/o-an_16_9_1535621591.jpg
	http://icdn.ensonhaber.com/resimler/galeri/13_3391.jpg
97	https://yenisafak.feo.doracdn.com/resize/47uQufiZbmsgHk3H/750/0/resim/imagecrop/2017/02/01/10/50/resized_9daf9-e798c2d2scc350bdd94693aa0c93b2215271557916b7b069f.jpg
101	https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Gazi_Institute_of_Education%2C_1930s_%2816879009857%29.jpg
102	http://www.tdk.gov.tr/
104	https://add.org.tr/wp-content/uploads/2017/11/83.jpg
105	https://image.ogunhaber.com/assets/uploads/other/images/%5E6E2BD9EF85C3D4639F9727928887B779C7BC-41C7800A00184C%5Epimgpsh_fullsize_distr.png
107	https://cdn.yeniakit.com.tr/images/news/625/vahdettinin-surgun-yillari-h1459689172-60f428.jpg
109	http://idora.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2015/10/28/zaferden-sonra-hukumet-bicimi-cumhuriyet-olacak-6220893.Jpeg
110	https://i0.wp.com/mustafakemalim.com/wp-content/uploads/2017/09/halife-abdulmecid-efendinin-son-cuma-selamligi.jpg?resize=800%2C445&ssl=1
113	https://www.osmanlipadisahlari.gen.tr/images/osmanlida-hukuk.jpg
114	https://www.beyaztarih.com/uploads/default/encyclopedias/0b9d0d277f90eb76b5be5c6a733cf340_big_r.jpg
116	https://www.shutterstock.com/editorial/image-editorial/historical-collection-154-7665052qc
117	https://isteataturk.com/gorseller/thumb/1509100420_ataturk.jpg
118	http://www.isteataturk.com/eski/resimler/eb0a9ata_iste_1_17.jpg
120	http://www.isteataturk.com/eski/resim.php?resim=resimler/659c1ata_955Y.jpg&en=240&boy=180
	http://www.istanbultarih.com/Resimler/Editor/images/beyaz%C4%B1t%20meydan%C4%B1%20(10).jpg
122	https://salutatorium.files.wordpress.com/2018/07/ibrahim-calli-zeybekler.gif?w=622&h=438
123	http://img2.cdn.turkiyegazetesi.com.tr/images/Resources/2014/11/5/700x202612_kurtdereli_1.jpg
124	http://www.eregli.adalet.gov.tr/ataturk/fotogaleri.html
126	http://www.eregli.adalet.gov.tr/ataturk/fotogaleri.html
127	https://www.tarihtarih.com/FileUpload/bs570467/Resim/11_nisan_1930.jpg
	http://www.mersinkadinmuzesi.com/TR/Blog-Post-Details/MUFIDE-ILHAN/96794655433600612454
130	http://www.nzob.org.tr/upload/7974512.jpg
131	https://isteataturk.com/gorseller/thumb/1511895995_ataturk.jpg
133	https://www.istanbulmuzayede.com/Images/Shop/6/Product/1296/1944.jpg
134	https://www.tarihtebugun.org/bidibidi_design/foto/refik_saydam_vefat_etti501tarihtebugun.jpg
135	https://alivedatoygur.files.wordpress.com/2018/08/kc4b1zc4b1lay-eski-merkez-binasc4b1.jpg?w=400&h=276
136	https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Gazi_Institute_of_Education%2C_1930s_%2816879009857%29.jpg
137	http://mezunlar.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/2018/12/dtcf-ana-bina-bitimi-1024x373-750x273.jpg
141	https://ileilgili.org/images/89/4/89472/yagli-boya-ataturk-tablolari_4.jpg
142	https://iasbh.tmgrup.com.tr/d547ee/0/0/0/0/724/495?u=https://isbh.tmgrup.com.tr/sbh/2018/05/06/ataturk-meclisi-dualar-la-acmisti-1525560979337.jpeg&mw=300
144	https://www.sosyalnet.com/wp-content/uploads/2016/05/25sohub.jpg
145	https://mustafakemalim.com/wp-content/uploads/2017/10/Atat%C3%BCrk-ve-Ali-Fethi-Okyar-mustafakemalim-4.jpg
146	http://www.serenti.org/wp-content/uploads/2012/03/izmir-suikasti-davasi-350x247.jpg
148	https://i0.wp.com/mustafakemalim.com/wp-content/uploads/2017/10/Screenshot-2017-10-6-ataturk_albu-mu_1-pdf149-1.png
149	https://isteataturk.com/gorseller/thumb/1513095439_ataturk.jpg
151	https://mustafakemalim.com/wp-content/uploads/2018/03/Mahmut-Esat-Bozkurt-ve-Atat%C3%BCrk-%C4%B0htilali-Re-fik-Saydam.jpg
152	https://isteataturk.com/gorseller/thumb/1511417411_ataturk.png
155	http://ataturkleokumak.istanbul.edu.tr/wp-content/gallery/inkilaplardonemi/İnkılaplar-Dönemi-11.jpg
156	https://ileilgili.org/images/89/4/89472/yagli-boya-ataturk-tablolari_4.jpg
157	https://www.melek.net/2.jpg
159	https://isbh.tmgrup.com.tr/sb/album/2017/10/29/iste-ataturkun-pek-bilinmeyen-fotograflari-1509271700908.jpg
160	https://isteataturk.com/gorseller/thumb/1509894596_ataturk.jpg
161	Yayınevi arşivi
	Yayınevi arşivi
162	https://www.trhaberler.com/images/upload/cenevre-milletler-cemiyeti.jpg

163	http://www.tarihsinifi.com/wp-content/uploads/2015/01/Locarno-Antlaşması.jpg
165	http://schoolshistory.org.uk/topics/wp-content/uploads/2017/07/usa_jobwanted-150x150.jpg
166	http://icdn.ensonhaber.com/resimler/diger/1234_1984.jpg
168	https://www.stmuhistorymedia.org/wp-content/uploads/2017/11/Picture1.png
169	http://img.over-blog-kiwi.com/0/99/13/66/20180227/ob_aa2fe5_adolf-hitler-et-paul-von-hindenburg.jpg
170	https://dergice.com/wp-content/uploads/2018/05/Vlademir-Lenin.jpg
173	http://www.inonuvakfi.com/takvim/31mayis.jpg
175	https://www.heritagemedals.com.au/wp-content/uploads/2016/09/11990610_973856829304108_2129550203544899943_n.jpg
176	http://www.tarihiolaylar.com/img/galeri/galerihitler-ve-benito-mussolini-jpg_399563035_1435922717.jpg
	https://cdn.britannica.com/s:700x450/03/136803-004-65B7AB68.jpg
177	https://pasmauto.files.wordpress.com/2016/05/616iqfeowzl-_sl1000_.jpg
	http://content.cdlib.org/ark:/28722/bk0007t7807/?docId=bk0007t7807&NAAN=28722&layout=printable
178	http://www.museedelaguerre.ca/premiereguerremondiale/wp-content/mcme-uploads/2014/08/19830483-001.jpg
	https://kotenikkote.files.wordpress.com/2010/05/531.jpg?w=655&h=485
179	https://icdn.ensonhaber.com/resimler/galeri/Screenshot_1_454.jpg
	https://i.pinimg.com/originals/be/99/17/be9917db2d8702074a36f932b4c16778.jpg
181	http://www.military-quotes.com/testarea/wp-content/uploads/Benito-Mussolini-225x300.jpg
	https://cdn.theatlantic.com/assets/media/img/photo/2011/10/world-war-ii-the-fall-of-nazi-germany/w01_3c21804u/main_1200.jpg?1420519026
182	https://www.atomicheritage.org/sites/default/files/Nagasaki%20bomb%20Wikimedia%20Commons%20small.jpg
183	shutterstock_612980177
184	http://www.kureselhedefler.org
185	http://www.iletisim.com.tr/images/UserFiles/images/Spot/131028153643.jpg
	http://static.ideefixe.com/images/680/680349_2.jpg
	https://www.kitapsihirbazi.com/u/kitapsihirbazi/img/b/2/-/2-dunya-savasi-ve-turkiye20130624155847.jpg
	http://www.sanatkitabevi.com.tr/tr/resim_tiff.php?idx=c2FuYXQtd2ViLTM4OTcz
	http://admin.biyografya.com/_docs/photos/7b7a2be3d054af470edba37f7fcd80a0.jpg
	http://admin.biyografya.com/_docs/photos/72cd9762d3ab1bbb0a6c4e35785ffe2a.jpg
	https://img.haberler.com/haber/772/sukru-saracoglu-nun-olum-yildonumu-sukru-9103772_1290_m.jpg
186	http://www.enter.news/uploads/news/medium/2017/06/58814.jpg?636336379800000000
187	http://www.inonuvakfi.com/takvim/31mayis.jpg
188	https://www.dunyabulteni.net/images/resize/100/656x400/haberler/250x190/2011/02/26/ekmek-karne-2_1.jpg
190	http://im.haberturk.com/2017/11/23/ver1511426738/1725606_940x531.jpg
192	shutterstock_611558474.
195	http://www.tarihiolaylar.com/img/tarihiolaylar/kore_sava_t_rk_askerleri.jpg
197	http://www.turizmhaberleri.com/img/haber/manset/toprak2.jpg
199	http://i.sabah.com.tr/sb/galeri/turkiye/secim-kazanan-afisler/31.jpg
	https://img-s1.onedio.com/id-531afdb6997dbbda10000060/rev-0/w-500/s-4b840e53d78e4f4965653ad343374805f2d0f748.jpg
201	https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/turkiye/1950-secim-sisteminde-bir-degismeme-oykusu,yANLT6RXdEikCNU6YckfAg.jpg?width=620&mode=crop&scale=both&v=20150617024250106&meta=rectangle
203	https://www.nato.int
204	https://img.webme.com/pic/g/gizliilimler/bundesarchiv_bild.jpg
205	https://www.trhaberler.com/images/upload/harry-s-truman_.jpg
207	http://www.tarihiolaylar.com/img/tarihiolaylar/kore_sava_t_rk_askerleri.jpg
208	http://www.humanrightseurope.org/wp-content/uploads/2013/08/new_COE-Logo-Quadri.png
209	https://image.yenisafak.com/resim/imagecrop/2017/04/01/02/54/resized_7cca1-ed3ac83bsdsd.jpg
212	http://www.tarlasera.com/haber_gorselleri/12.01.2016-marshall-yardimi-ile-traktore-gecis-yillari.jpg
213	http://www.eskiistanbul.net/resimler/suleymaniye-camii-1950ler.jpg
214	https://docplayer.biz.tr/9255670-Ulastirma-yrd-doc-dr-sercan-serin.html
217	http://www.trbimg.com/img-5b0f0974/turbine/ct-perspec-summit-north-korea-trump-nixon-moscow-0531-20180530
218	https://image.yenisafak.com/resim/imagecrop/2017/03/30/11/19/resized_62cf8-2d963b7d1961secimi1.png
219	https://img-s2.onedio.com/id-53504944436639e8083a0705/rev-0/w-635/listing/f-jpg-webp/s-5708b131d6331a444e-0d133fc3abc78bafba5535.webp

220	http://euroturknews.com/images/2017/05/14/11037_aldigimiz-bedeli-odeyemezsiniz-sultan-abdulhamit-han-boyle-soyle-misti-ancak-bugun-israil-devleti-nin-kurulus-ve-filistin-topraklarinin-yok-edilmeye-baslandigi-gun.jpg
221	https://i.cnnturk.com/ps/cnnturk/75/0x0/58578f925659341b7497e724.jpg
223	https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/dunya/kibrisa-adanmis-bir-omur/kibrisa-adanmis-bir-omur,eEx9vNp51EGEOFjwBgh9ag.jpg?w=960&mode=max&v=20120113184314000
225	http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/styles/aljazeera_article_main_image/public/2011/11/29/1_109.jpg?itok=WXh-UpYv
226	https://icdn.ensonhaber.com/resimler/galeri/70li_yillarda_turkiye_13.jpg
229	https://cdn-images-1.medium.com/max/1600/1*qLZceuxKs4G3H7SpFkXUgQ.jpeg
230	https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/2662
231	https://image.yenisafak.com/resim/imagecrop/2017/03/30/11/19/resized_62cf8-2d963b7d1961secimi1.png
	http://i.milliyet.com.tr/GazeteHaberIciResim/2013/03/02/fft16_mf3081455.Jpeg
232	http://cdn.yeniakit.com.tr/images/album/bakin-turgut-ozal-ne-demis-1bb46c.jpg
235	http://www.araguler.com.tr/images/istanbul/19.jpg
236	https://www.stratejikortak.com/wp-content/uploads/2016/05/turk-alman-sosyal-guvenlik.jpg
237	https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/sanat/gocun-50-yili/hanefi-yeter,1XV6J5oyMkKrKl8xxiA-Qw.jpg?w=960&mode=max&v=20111105131342000
237	http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2015/06/17/süleyman-demirel-12345677.jpg
238	http://www.aljazeera.com.tr/sites/default/files/2015/06/17/s%C3%BCleyman-demirel-12345677.jpg
239	http://im.haberturk.com/2014/09/06/ver1410011772/987541_620x410.jpg
240	https://www.imf.org
242	https://img01.imgsinemalar.com/images/afis_buyuk/s/Susuz-Yaz-1312285100.jpg
	https://img.haberler.com/haber/854/kara-murat-fatihin-fedaisi-filmi-2861854_o.jpg
	http://i.milliyet.com.tr/GazeteHaberIciResim/2018/09/05/fft16_mf12269907.Jpeg
243	https://i.cnnturk.com/ps/cnnturk/75/0x0/56af330fa781b60668a03640
	http://radyosinerji.com/wp-content/uploads/2017/05/emel-sayin-4.jpg
	https://foto.haberler.com/galeri/2010/05/10/ferdi-tayfur-un-yasami_39414_b.jpg
	http://www.buyuluyelken.net/ayten-alpman-memleketim-1973/
245	https://www.tccb.gov.tr/assets/resim/album/haber/2017/2017-07-16-kulliye-04.jpg
246	https://image.yenisafak.com/resim/imagecrop/2017/03/24/12/09/resized_28758-f793f5c6ekranalintisi.jpg
247	http://arsiv.ntv.com.tr/news/90694.jpg
252	https://www.tccb.gov.tr/assets/resim/album/haber/2017/2017-07-16-kulliye-04.jpg
253	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/590x0/57f3983b0f254441f8a80709.jpg
254	http://medya.tjk.org/haberftp/2016/guzelfotoa2207.jpg
256	https://isbh.tmgrup.com.tr/sbh/2015/04/20/650x344/1429520861145.jpg
	https://fuatsezgin.erciyes.edu.tr/FotogragGaleriBuyuk/fuatsezgin-18-fuat-sezgin-bilim.jpg
	shutterstock_425542096
	http://idora.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2014/10/20/gazi-yasargil-den-onemli-teknoloji-aciklamasi-4891207.Jpeg
	https://www.tccb.gov.tr/ImageResizer/CropImage?w=500&h=400&f=/assets/resim/haberler/2017/2017-10-29-odul.jpg
258	https://www.getgreekmusic.gr/wp-content/uploads/2017/05/Sertab-Erener.jpg
	https://www.stratejikortak.com/wp-content/uploads/2016/06/gorba%C3%A7av-696x419.jpg
259	http://www.tika.gov.tr/tr/kurumsal-kimlik
	http://idora.milliyet.com.tr/YeniAnaResim/2015/08/09/tika-nin-cocuklari-5926764.Jpeg
	https://www.ytb.gov.tr/uploads/resimler/documents/Kurumsal_Kimlik_K__lavuzu.pdf
	https://www.turksoy.org/assets/image/2017/09/59b1431daa7fc/turksoy_logo@600x398.jpg
260	http://www.yee.org.tr/sites/default/files/kurumsal/yunus_emre_enstitasa_logo-01.jpg
261	https://www.ab.gov.tr/files/_images/images/euablem.gif
262	http://img1.aksam.com.tr/imgsdisk/2015/12/08/081220151326183132259_2.jpg
263	https://www.stratejikortak.com/wp-content/uploads/2017/05/kuveyt-i%C5%9Fgal.jpg
264	https://img.haberler.com/haber/841/arap-bahari-nin-maliyeti-75-milyar-dolar-3229841_5764_o.jpg
	http://cdn.trt.net.tr/images/large/rectangle/2f01/8038/00f0/582e87e2915e0.jpg?time=1519550849
265	https://static.euronews.com/articles/stories/03/31/18/56/880x495_cmsv2_c467a23d-d1dd-52f7-a3c8-2872175a204f-3311856.jpg
267	http://i.hurimg.com/i/hurriyet/75/590x368/55ea8b5af018fbb8f886eb95
269	shutterstock_314926154
270	shutterstock_478850263

Görsel kaynakça 05.05.2019 tarihinde güncellenmiştir.

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa	g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı	ğ) Tuva C.	Kızıl
c) Dağıstan C.	Mahaçkala	h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ç) Gagavuz C.	Komrat	ı) Tataristan C.	Kazan
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik	i) Altay C.	Krasnoyarsk
e) Karakalpakistan C.	Nukus	j) Hakasya C.	Abakan
f) Nahcivan C.	Nahcivan	k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri